

**Олег Павленко,
Сергій Павленко**

**Дягова:
ВІД МИНУЛОГО
ДО СЬОГОДЕННЯ**

"Чернігівські обереги"

Чернігів

2010

УДК 94(477.51-22)
ББК 63.3(4УКР-4ЧЕР-2)
П 12

Павленко О.О, Павленко С.О.

П 12 Дягова: від минулого до сьогодення. - Чернігів: "Чернігівські об-
реги", 2010. - 320 с.

ISBN 978-966-533-448-4

В історичних нарисах дослідників на основі архівних документів, газет-
них джерел, спогадів відтворене багате історичне минуле та сьогодення села
Дягови Менського району. Книга розрахована на краєзнавців, школярів,
усіх, хто цікавиться історією рідного краю.

Редактор – О.В.Ткаченко

Книга видана за фінансового сприяння ФГ "Бутенко"

На першій сторінці обкладинки:
Козак-Мамай. Поч. ХІХ ст.
Національний художній музей України.

УДК 94(477.51-22)
ББК 63.3(4УКР-4ЧЕР-2)

*Присвячуємо світлій пам'яті наших батьків
Галини Степанівни та Олега Васильовича Павленків*

Уклін селу

Сиві скроні у мого села,
Бо така нелегка його доля.
І не тільки радість тут жила,
А й тужила Дягова, немов тополя.

Приспів:

Все в історії було,
Сторінка кожна незабутня,
Нехай же з нами Дягова
Крокує впевнено в майбутнє.

Вклоняюсь низько я тобі
За те, що вистояла бурі,
Що у труді і боротьбі
Пережила сторінки хмури.

Олег Павленко

ЗМІСТ

Вступ	6
-------------	---

Частина I. Незабутні сторінки історії

У глиб віків	10
Назва села	13
Перша письмова згадка	15
Перепис 1666 р.	16
Володіння Лисенків	19
Описи та ревізії XVIII ст.	26
Дягівський курінь	30
Демографічний стрибок	32
Покровська церква	34
Реалії початку XX століття	38
Полторацькі	43
Протест 1922 р.	48
Комунізм 1930 р.	53
Жертви колективізації	54
Голод 1933 р.	72
Репресії 1937-1938 рр.	77
Війна 1941-1945 р.	80
Вони не повернулися додому	88
Шляхом трудової звитяги	104
Лідери територіальної громади	106
Керівники місцевого господарства	112
Колгоспне життя	117
ФГ "Бутенко"	123
Хліборобському роду нема переводу	126
Освітній осередок	127
Науковці - вихідці з Дягови	137
Коротенький дягівський літопис XX ст.	139
2009 рік: цифри і факти.	146

Частина II. З народних джерел

Родовід – у прізвищі	148
----------------------------	-----

Історія одного прізвиська	157
Кровні родичі	157
Дягівські імена у ХІХ ст.	158
Титуловані Івани	160
Цікава топоніміка	161
Чарівні узори вишивальниць	163
Печу, печу хлібчик	164
Пісні дягівських дівчат першої половини ХХ ст.	167
Післяслово	208

ДОДАТКИ

Спогади	210
Перехожинський П. Моя біографія	210
Бурка Ф. І на Тихім океані свій закінчили похід	213
Хижняк М. Окупація 1941-1943 рр.	214
Полова Т. Про любов, війну і сльози	223
Брефалов І. Що я пережив під час німецької окупації.	232
Семип'ядна Н. Важкі дні	233
Ілляш Н. Думали, що палитимуть село	234
Павленко Г. Перша електростанція на Менщині	235
Снецар І. Як постала нова школа	238

Пошукові замітки	242
Лущик Б. Читаючи церковні книги	242

ДОКУМЕНТИ

1. Звіт про роботу хати-читальні (13 березня 1926 р.)	248
2. Звіт про роботу пожежного депо (30 червня 1926 р.)	248
3. Звіт про роботу сільського комітету незаможних селян (1926 р.) ..	249
4. З виступу вчительки Анастасії Олексіївни Несукай на зборах активу с.Дягови 17 січня 1926 р. про те, хто не може брати участь у виборах.	250
5.3 протоколу №19 засідання Дягівської сільради (листопад 1929 р.) про виявлення міцних господарств для оподаткування експертним порядком	250
6.Список експертних господарств на 1929/30 рік	252

7.Список експертників на 1930/31 р.	253
8.Протокол №11 засідання президії Дягівської сільської ради від 14 листопада 1929 р. (про позбавлення виборчих прав)	253
9.Протокол №17 засідання президії с/ради та президії КНС с.Дягови від 30 травня 1930 р. (перегляд списку позбавлених виборчих прав) ..	254
10. Опис майна В.О.Павленка (16 березня 1930 р.)	257
11. Заява В.О.Павленка Менській райподаток-комісії від 25 серпня 1930 р.	258
12.Завдання Дягові (жовтень 1930 р.).	258
13. Лист старості с.Дягови Григорію Карповичу Киселю (1942 р.) ..	259
14.Лист старості с.Дягови Григорію Карповичу Киселю (28 квітня 1942 р.)	259
15. Випис з наказу командування 16-ої гвардійської кавалерійської дивізії про наступ у районі Сосниці, Мени, Березни	260
16. Клопотання про нагородження медаллю "Ветеран праці" по Дягівській середній школі Менського району	260
17. Незгасна пам'ять (з пошуково-дослідницької роботи учнів 7 класу Дягівської ЗОШ І-ІІІ ступеня Віталія Киселя і Павла Волни)	262

У ДЗЕРКАЛІ ПРЕСИ

"Колгоспна праця" 1930-их років про Дягову	269
"Авангард" (газета МТС) про дягівчан	277
Сільські новини 1960-1980-их років	282
Валуй А. День агронома Олега Павленка	286
Перетуда М.Син хлібороба	288
Костюченко В.Шана воїну	289
Коньок М.Накази виборців	291
Гречуха Г.Поділюся радістю	293
Вонарх М. Жниварів трудові дарунки	294
Григор'єв В.Вірність обов'язку	295
Павленко Г.Минуле й сьогодні Дягови	297
Фещенко В.Хліборобські зерна	300
Бринь В. Його надихала революція	302
Магула В. "Берить ремінні віжки"	303
Макуха О. "А у нас що?"	304
Михайленко Р. Крижана купіль для Івана Матвійовича	307

Мужність екіпажу	309
Димич А. Втрачені годувальниці	310
Назаренко О. Історія з електростанціями	312
Корж В. Козацький дух у селі Дягова	313
Про авторів	317

Вступ

У кожного населеного пункту, як і в людини, є своя доля, зіткана з миттєвостей життя. Йдуть дні, тижні, місяці, роки. За ними стоять різні події – добрі, радісні, сумні. Історія Дягови, мов рушник, у якому переплелися і світлі, і темні, і кольорові нитки. Багато з них вицвіли, розчинилися у часі. Мов їх і не було. Інші залишилися у документах, спогадах.

Ще в 1960-их роках під час підготовки багатотомної «Історії міст і сіл УРСР» у Дягову надіслали перелік запитань, на які треба було дати відповідь. Отож фактично 1963 роком датуються перші спроби історичного осмислення минулого села. Його зробили тодішній голова сільради Петро Григорович Перехожинський, бібліотекар Ольга Семенівна Петренко (Вінниченко), вчителька Анастасія Іванівна Дубівська та інші члени робочої групи. Їхні записки, зібрані газетні вирізки (1950-1970-их рр.) стали безцінним джерелом для вивчення історії села. Після відкриття у 1968 р. Дягівського краєзнавчого музею чимало дослідницьку роботу з пошуку місцевих матеріалів про минуле дягівчан провела наша мати, вчителька Галина Степанівна Павленко. Вона як перший директор музейного закладу збрала велику колекцію старовини, світлин, картин (останні передані до Менської картинної галереї). Вихідець з Дягови Микола Савич Хижняк теж протягом свого життя шукав історичні відомості про село. Він їх узагальнив у своїй невеличкій студії¹.

Зрозуміло, що вищезгадані набутки стали тим фундаментом, з якого ми почали вивчати історію села Дягови, його жителів. Наша робота разом з тим широко використовує архівні матеріали, результати археологічних розкопок, публікації джерел з історії України, газетні повідомлення радянських часів (особливо цінні з них Потапа Прохоровича Омельченка, редактора дягівської стінгазети 1930-их років²), фольклорні записи, спогади дягівчан.

Усе це разом дало можливість поглибити історію дягівського краю, знайти чимало подробиць, які будуть цінними школярам, кожній родині при вивченні власного родоводу, минулого дягівчан.

Оскільки у документах не завжди згадуються імена, по батькові мешканців Дягови, то ми у своїй студії даємо різні варіанти їхньої найменувань (прізвища з ініціалами, просто прізвища).

---

¹ Хижняк М. Дягова // Колгоспна правда. – 1983. – 31 березня. – С.4.

² До 1939 р. у селі виходила один раз на місяць стінгазета «Стахановець» (колгосп «Червона поляна»). З травня 1939 р. її випускають щодня. На 5 травня 1940 р. з початку року вийшло 197 номерів. П.Омельченко (нар.1901 р.) як радатор стіннівки став учасником Всесоюзного огляду 1940 р., а також Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Під час війни був вивезений на роботи до Німеччини. Очевидно, через це після 1945 р. його дописи вже не друкували.

Частина I

Незабутні сторінки історії

У ГЛИБ ВІКІВ

Уперше село Дягова згадується у письмових джерелах за 1654 рік. Але вже тоді це був населений пункт, який мав тисячолітню історію.

Проведені у XX сторіччі археологічні розшуки Ю.С.Виноградським (1920-1930 рр.), О.О.Попком (1947), І.І.Єдомахою (1959)³, О.В.Шекуном (1991) підтвердили, що на території центральної частини сучасної Дягови ще V-III тисячі років тому вирувало життя, стояло поселення⁴. Матеріальні знахідки кераміки дають підстави визначити місцевих поселенців. Це були представники епохи бронзи (II тисячоліття до н.е), носії юхнівської (VI – III ст. до н.е), пізньозарубенецької (I-II ст.н.е) культур⁵. У VI – III ст. до н.е. місцеві поселяни збудували городище. Згідно з археологічним описом, воно «займало мисовидний уступ, утворений терасою лівого берега р.Дягови і широкою балкою, яка мала вихід у бік річки. З підвищеного боку від плато його відокремлював невеликий яр, по якому тепер проходить безіменний провулок, а з напільного – вал і рів»⁶. Городище мало невелику площу (50х60 метрів). Воно височіло над заплавою на 4-5 метрів. Вал городища мав довжину близько 60 метрів, висоту до 1,5 метра, ширину до 10 метрів. З часом зроблений рів замулився.

Особливого розквіту населений пункт набув у IX-XIII ст. На південь від городища, вздовж корінної тераси лівого берега р.Дягови з'явилось селище-посад (розміром 240х50х70 метрів⁷). У ході його об-

---

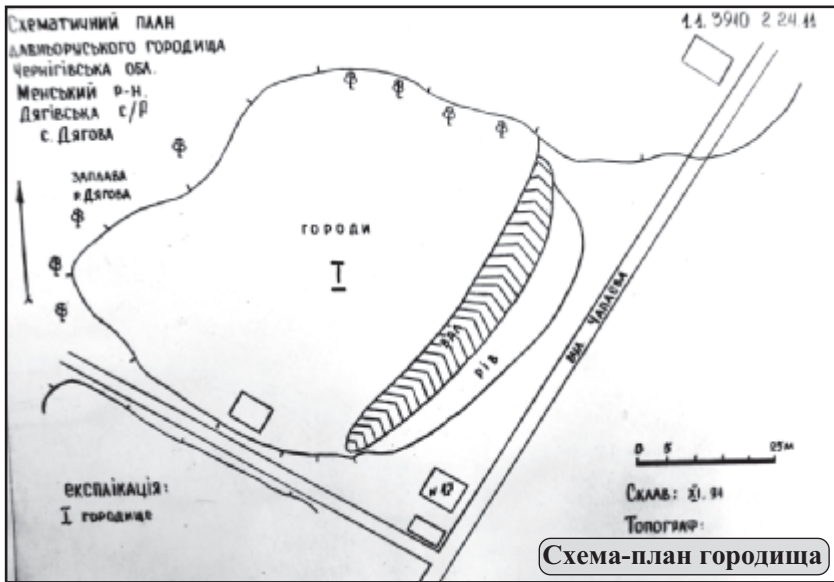
³ Половнікова С., Ясновська Л. Дослідник Придесення (до 80-річчя від дня народження І.Єдомахи) // Сіверянський літопис. – 1999. – №6. – С. 86.

⁴ №3910.Городище // Реєстр пам'яток археології Менського району Чернігівської області.

⁵ Паспорт №1.2.3916 -2.24.11 пам'ятника Селище –посад. – Арк.2.

⁶ Паспорт №1.1.3910.-2.24.11 пам'ятника №5403. Поселення «Груд» (Дягова-2). Городище. – Арк.2-3.

⁷ №3916. Поселення (посад городища) // Реєстр пам'яток археології Менського району Чернігівської області.

стеження виявлені фрагменти скляних браслетів, шиферні пряслиці, кругова кераміка.

У 1921 р. на городищі був навіть знайдений меч XII-XIII ст.

У Дягові також виявлений курганний могильник (IX-XIII століть)⁸. Городище і посад припинили своє існування у часи монголо-татарської навали. Цьому є й невеличке речове підтвердження: знахідка у цих місцях вістря стріли завойовників. Як правило, монголи забирали тубільців у полон або знищували. Як там було насправді з тими, хто проживав у ту жорстоку добу, невідомо. Можливо, ті одиниці з них, що врятувались, оселилися на крутому узвишші берега річки і дали початок нинішньому селу.

Зазначимо також, що поблизу Дягови археологи зафіксували ще декілька давніх поселень. Це Чемаров городок (середина 1 тисячоліття до н.е)⁹. Він розташований на півдні за 2 кілометри від села (розміри 90x135 метрів). Археологи назвали його городищем «болотного»

⁸ Калібаба Д.П., Соляник В.С. Наша рідна Менщина. – Мена, 2003. – С. 77.

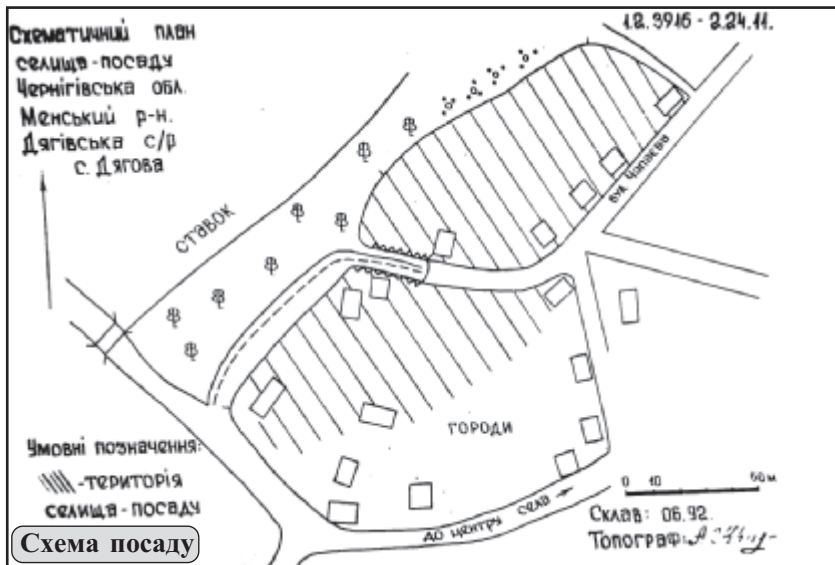
⁹ №1001. Городище Чемарово (Чемаров городок) // Реєстр пам'яток археології Менського району Чернігівської області.

типу»¹⁰. Адже ще не зовсім давно його оточувало непрохідне болото. Вали городища також прикривала від непроханих гостей стара річечка Чамара, яка вже замулилася. У Чемаров городку дослідники віднайшли кістяне вістря списа, кремнієву сокиру, кераміку, прясла.

Поселення «Груд» (Дягова-2), розташоване за 2,6 кілометра від південної околиці Дягови, в урочищі Груд, археологи Г.В.Жаров, А.Г.Пильник обстежили у 1990 році¹¹. Вони датували його V-III тисячоліттям до н.е. Площа цього поселення – не менше 2,6 гектара.

За 2 кілометри на південно-захід від західної околиці села знайдено поселення («Дягова-Заплава4»). Воно існувало у I тисячолітті н.е. на площі близько 10 гектарів¹².

Крім цього, відоме ще й поселення «Дягова-Кар'єр» площею майже 10 гектарів (південно-захід від західної околиці села). Г.В.Жаров та А.Г.Пильник датують його III ст. до н.е. – I ст. н.е.¹³

¹⁰ Паспорт №1.1.1001 – 2.24.11 пам'ятника Городище «болотного» типу «Чемарове».

¹¹ №5403. Поселення «Груд» (Дягова-2) // Реєстр пам'яток археології Менського району Чернігівської області.

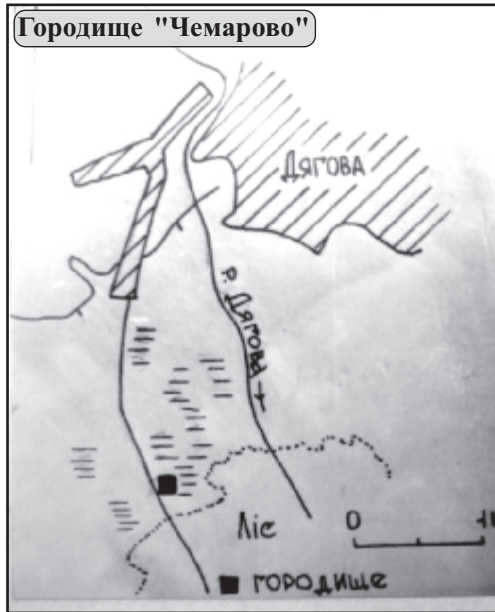
¹² №6619. Поселення «Дягова-Заплава4» // Реєстр пам'яток археології Менського району Чернігівської області.

¹³ №5404. Поселення «Дягова-Кар'єр» // Реєстр пам'яток археології Менського району Чернігівської області.

На нашу думку, існування довкола Дягови цих поселень свідчить про те, що місцеві жителі у небезпечні часи шукали прихистку у болоті (так виник Чемаров городок), а коли наставали спокійніші часи, облаштували укріплене городище на узвишші лівого берега Дягови (вул. Чапаєва, 17).

НАЗВА СЕЛА

Сама назва Дягови вказує на те, що поселення має значно давнішу історію, ніж засвідчують письмові джерела. Сьогодні маємо дві авторитетні версії тлумачення

слова «Дягова». Першу з них подав відомий чернігівський історик Ю.Виноградський:

«Протягом багатьох років, зацікавлений у розшифруванні назви села Дягови, я не міг уявити собі значення цієї назви, аж поки вже за Радянської влади не натрапив на книжечку «А.Оров. Полный филологический словарь русского языка. П.М. 1885». В ньому пояснюється слово «дяга», що значить «пояс», а прикметник «дяговий» – той, що до поясів відноситься. Приклавши це пояснення до назви с.Дягови й побувавши в ньому, я пересвідчився, які умови спричинились до виникнення самої назви села.

В селі Дягова є залишок стародавнього городища. Він міститься край річки, яка носить назву Дягова. Річка мало не опоясує село. Нема сумніву, що назва села постала від назви річки, а не навпаки, бо назви річок загалом давніші від назв поселень»¹⁴.

Однак щодо цього пояснення є й контраргументи. «Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.», зокрема, не фіксує

¹⁴ Виноградський Ю. Дещо з історії Дягови // Колгоспна правда (Мена). – 1964. – 4 квітня. – С.4.

слова «дяга»¹⁵. Крім цього, практично кожну річку можна назвати «пояс», оскільки усі водні артерії течуть звивистим руслом.

Друга версія тлумачення назви села пов'язана із добою входження території Чернігово-Сіверщини до Великого Князівства Литовського (1355–1503 рр.). У цей період на Придесення мігрувало сотні литовських осадників, які засновували тут слободи, уходи. Вони, як доводить доктор філологічних наук Костянтин Тищенко, й дали чимало назв річкам, населеним пунктам¹⁶. Так, Макошине по –литовськи означає **makasyne** (грязь, болото)¹⁷, Мена – **menkas** «дрібний, слабенький»¹⁸. «Давнім способом підготовки землі під поле, – зазначає він, – було випалювання ділянки лісу: пор. назву с. Дягова Чернігівської обл. (під м. Менюю): = **degjoti** «палити» (звідси ж і слово дьоготь)»¹⁹.

У 70-80-их роках ХХ століття на Поліссі працювала етнолінгвістична експедиція під керівництвом академіка Микити Толстого. У 1985 р. його співробітниця Е.В.Тростникова зробила у Дягові два записи пояснення назви села: «Кольсь ничего тут не было, деготь ганили. Аттаго и Дягова», «Река, опоясывающая село, была раньше глубокой и судоходной. Там опрокинулась баржа с дегтем. Деготь – Дягова»²⁰. Цікаво, що в староукраїнській мові дьоготь названо «дюготь», «деготь»²¹. Схоже, це пояснення назви села Дягови має й додаткові аргументи. Адже у Брянській області, частина якої теж була у складі Великого Князівства Литовського, є села Дягов (Гордіївський район), Дягово (Почепський район), що вказує на місцевий промисел – випалювання лісу, виробництво дьогтю. До речі, останнє село згадується у жалувальній грамоті польського короля Сигізмунда від 20 квітня 1610 р. як надання Миляці Мойсесеву в Новгород-Сіверському повіті²². Великий князь ли-

---

¹⁵ Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – Львів: Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича, 2002. – Випуск 9. (літера Д-З).

¹⁶ Тищенко К. Литва на Сіверщині. Топонімічні свідчення //Пам'ятки України: історія та культура. – 2001. – №1-2. – С.104–117.

¹⁷ Там само. – С.109.

¹⁸ Там само. – С.110.

¹⁹ Там само. – С.111.

²⁰ Белова О.В. Названия сел Полесья и топонимические нарративы // Вопросы ономастики (Екатеринбург.)– 2005 – №2. – С. 156.

²¹ Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – С.26.

²² Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные археографической комиссией. – СПб., 1851. – Т.IV. – С.331.

товський Жигимонт Старий у 1522 р. дарував Богдану Довгирдовичу у Васишиському повіті Дяговщину та інші землі «пустых», «отчычы деи с тых земель сошли прочь»²³. У цьому контексті явно йдеться про Дяговщину як територію, використану, розроблену. Дегова є і в Рогатинському районі Івано-Франківської області.

Отже, друга версія дає підставу говорити про те, що литовські осадники на берегах нинішньої річки Дягова займалися випалюванням лісу – тому так і назвали водну артерію десь у XV сторіччі. Можливо, вже тоді було засновано й невеличке поселення, яке теж назвали Дяговою. Як згадує у своїй книзі уродженець села Микола Хижняк, його «пращури... родом з Литви... і нас по-вуличному прозивали «литваками»²⁴. Ця красномовна подробиця показує, що «литовський слід» в історії Дягови, очевидно, все-таки був визначальним.

ПЕРША ПИСЬМОВА ЗГАДКА

Доктор історичних наук Петро Кулаковський на основі аналізу актів володінь, надань першої половини XVII ст. припускає, що Менська волость тоді була ще не дуже заселеною (у 1623 р. згадуються Макошин, Максаків, Куковичі, Березовець, Намир), а в 1633 р. – Макошин, Куковичі, Турія, Ядути, Ховми²⁵. У привілеї на волость Зигмунта Казановського 1633 р. вказуються без назв новоосаджені слободи. П.Кулаковський вважає, що це були «правдоподібно Баба, Дягове, ймовірно Максаків»²⁶.

Отже, можна припустити згідно з цим авторитетним дослідженням, що село Дягова з такою назвою почало існувати орієнтовно з 1625-1626 рр. Першу письмову згадку про нього маємо у присяжних книгах Ніжинського полку за 1654 р. З них довідуємося про «уездные села» Мени, зокрема, «третье село Деговая на речке Деговки» і що «в том селе поставлена ц(е)рков древеная во имя Покрова Пресв(я)тые Б(огороди)цы, в тое ц(е)ркви поп Трофим»²⁷. Це джерело також дає

²³ Lietuvos Metrika. Knyga Nr.12 (1522-1529). – Vilnius, 2001. – С.182, 751.

²⁴ Хижняк М. С. Спогади і роздуми про минуле і нашу сучасність. – Мена, 2001-2002. – С.6 // Менський краєзнавчий музей.

²⁵ Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618 – 1648). – К.: Темпора, 2006. – С.271.

²⁶ Там само.

²⁷ Присяжні книги 1654 р. Білоцерківський та Ніжинський полки/ Упорядники Ю.Мищик, М.Кравець. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – С. 260.

перелік дягівських козаків, які підпорядковувалися Менській сотні:

«Атоман Самойла Дяговский,
Иван Гуляков,
Мишка Никитин,
Захарка Питченко,
Аниско Поддубный,
Торас Скрыпка,
Микита Микалаев,
Иван Пашка,
Гришка Зубач,
Двд Микитин,
Павел Кулаенко,
Максим Щербицкай,
Матюшко Иванов,
Власко Коваль,
Левко Кулаев,
Сергій Малый,
Иван Аврамов,
Гришко Сулим,
Михайло Швец,
Яков Тарасов»²⁸.

Отже, присягали царю лише 20 дягівських козаків. А це значить, що у Дягові проживали ще селяни (25-30 сімей), члени козацьких родин. Таким чином уже тоді у селі могло налічуватися 200-250 мешканців.

ПЕРЕПИС 1666 р.

У 1666 р. цар надіслав в Україну своїх представників для перепису платників податків. Московські урядовці хотіли, щоб і українці поповнювали їхню казну. Але це викликало велике невдоволення в Гетьманщині. У 1668 р. воно переросло у повстання, яке було придушене. Разом з тим документи перепису 1666 р. залишилися, і вони є цінним джерелом з історії нашого краю. Отож у ті дні переписувач зафіксував у Дягові таких людей:

«в) («в»-означає «во дворе»). – **Авт.**) Івашка Семенченко, у него 2 вола да лошадь.

в) Івашка Карпенко, у него 2 вола да лошадь.

---

²⁸ Там само. – С.252.

- в) Гаврилко Василев, у него вол да лошадь.
  - в) Івашко Красноголовый, у него лошадь.
  - в) Трошка Денисенко, у него 2 вола.
  - в) Фетка Гордиенко, у него 2 вола да лошадь.
  - в) Савка Гордиенко, у него вол да лошадь.
  - в) Лукьяненко Григоревъ, у него 2 вола да лошадь.
  - в) Васька Григоревъ, у него вол да лошадь.
  - в) Сенка Денисенко, у него вол.
  - в) Ондрюшка Языченко, у него 3 вола да лошадь.
  - в) Трошка Скидан; 3 вола да лошадь.
  - в) Олешка Пархоменко, у него 2 вола да лошадь
  - в) Васька Гаврилов, у него вол да лошадь.
  - в) Свиридко Іванов, у него три вола да лошадь.
  - в) Юрька Онисченко, у него вол да лошадь
  - в) Моська Григоревц, у него вол да лошадь.
  - в) Івашко Степанов, у него вол.
  - в) Вдова Аврамиха, у неѣ вол да лошадь.
  - в) Кондрашка Петренко, у него лошадь.
  - в) Кондрашка Москаль, у него вол да лошадь.
  - в) Фетка Денисенко, у него 3 вола.
  - в) Гаврилко Грищенко, у него 2 вола да лошадь.
  - в) Куземка Михненко, у него 2 вола.
  - в) Стенка Павленко, у него 2 вола да лошадь.
  - в) Фетка Ляшко, у него вол.
  - в) Моска Старой, у него вол да лошадь.
  - в) Васька Маскович, у него вол да лошадь.
  - в) Фетка Посулимов, у него лошадь.
  - в) Васка Моисѣенко, у него 2 вола да 2 лошади.
  - в) Гришка Рудый, у него вол да лошадь.
  - в) Івашка Кривошея, у него вол да лошадь.
  - в) Лукьяненко Федоров, у него лошадь.
- Бобыли.
- в) Васка Кравецъ.
  - в) Демко Мирковъ.
  - в) Процьк Елоимовъ.
  - в) Олешка Гришков.
  - в) Кондрашка Іванов.

- в) Фомка Труненко.
- в) Івашка Мелников.
- в) Ефимка Люченко.
- в) Фетка Павленко.
- в) Аверка Ондрѣвъ.
- в) Викулка[Захожей]
- в) Куземка Кондратов.
- в) Ятцко Мищенко.
- в) Костька Литвин.
- в) Івашко Фесков.
- в) Дешко Ткач.
- в) Гришка Дешьченко.
- в) Юрька Бондар.
- в) Остапко Кузменко.
- в) Демитко Михайлов.
- в) Трошка Аврамов.
- в) Овдѣйко Микулаєвъ.
- в) Вдова Храпчиха.
- в) Хвалѣйко Литвин.
- в) Пархомко Васченко.
- в) Ігнашко Омеляненко.
- в) Савка Холодненко.
- в) Мартынко Рудый.

І всего в селѣ Дягове 34 двора крестьянских, людей в них тожь, у них 45 волов, 30 лошадей; по окладу хлѣба с них с волов и с лошадей 105 осмачок, денег 15 рублей 25 алтын. 31 человекъ бобылей, хлѣба по окладу с них 15 осмачек с полуосмачкою – обоево с кресьян и з бобылей хлѣба 120 осмачек ржи и овса пополамъ»²⁹.

Описувачі дворів не фіксували козацькі двори, бо ті не підлягали оподаткуванню. Також до «людей» вони не зараховували дружин селян, бобилів.

Бобиль – це селянин, який не мав власної землі та, як правило, наймитував³⁰.

²⁹ Переписні книги 1666 року/ підготував до друку В.О.Романовський. – К: Всеукраїнська академія наук, 1933. – С.396-397.

³⁰ Гуржій О.І. Еволюція соціальної структури селянства Лівобережної та Слобідської України (друга половина XVII – XVIII ст.). – К.: Інститут історії НАН, 1994. – С.26.

Отже, спробуємо спрогнозувати кількість мешканців Дягови у 1666 р. У 1654 р. переписувачі зафіксували 20 козацьких родин. За дванадцять років їх кількість могла зрости до 25. А це разом близько 140 чоловік (25 козаків, 25 їхніх дружин + 3-7 дітей на кожну сім'ю). 34 селянські родини – це відповідно 34 чоловіки + 34 дружини + 3-7 дітей на кожну сім'ю. Разом селянське населення становило 220-240 душ. Бобилі теж мали сім'ї, але через бідність вони утримували по 1-2 дітей. Отже, 31 родина бобилів – це близько 100 чоловік. Таким чином, загальна кількість дягівчан у 1666 р. могла сягати 460-480 осіб (140+220(240)+100).

ВОЛОДІННЯ ЛИСЕНКІВ

Наступною письмовою звісткою про Дягову є універсал гетьмана Дем'яна Многогрішного про надання у рангове володіння чернігівському полковникові Івану Лисенку сіл Осьмаки і Дягова:

«Всеї старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорожского, особливе пану сотниковѣ менскому, атамановѣ, и всему товариству, в полку Чернѣговскому застаючому, так теж атама-

На цій греблі стояли млини Антоненків, Лисенків

новѣ, войтовѣ и всей громадѣ села Осьмаковского и села Дягови, и каждому, кому сей наш показан будет унѣверсал, доносим до вѣдомости, иж мы, респектуючи на вѣрніе і щиріе пана Івана Лисенка, полковника чернѣговского, так противко его царскому пресвѣтлому величеству, яко и нашому рейментови услуги, также на поднятїе не раз з одвагою здоровья своего и утратою субстанцїи своей в Войску Запорожском с кождим неприятелем, на уконтентованее оних и до далших повабляючи Войска Запорожского прислуг, село Осьмаки, зо млинами на реблѣ Осьмаковской, на рецѣ Мен стоячими, зо всѣми принадлежностями, якии в себѣ мает, і село Дягову, кромѣ млынов, на уживание и пожиткованне пану Івану Лисенку, полковниковѣ чернѣговскому, до ласки нашею и войсковое, конферовалисмо, абы до тых вышпомененних сел Осьмаков и Дягови жаден з старших и менших Войска Запорожского не интересовался, і найменшой в владѣнію і пожиткованню з тих сел и млынов Осьмаковских, пану Івану Лисенкови не важился чинити перепони. Особливе зась войт села Осьмаковского и села Дягови, абы належитое отдавали послушенство, под строкгим, сим нашим уневерсалом приказуем, караннем.

Писан в Батуринѣ, 19 февраля, 1671.

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлаго величества Запорожским»³¹.

Подібні рангові надання означали, що селяни цього населеного пункту повинні були надавати певні послуги старшині за його вимогою чи наказом. Рангові маєтності – це була своєрідна плата урядовцям Гетьманщини за роботу. При зміщенні старшини (зміні сотника, полковника) рангова маєтність переходила його наступнику. Щоправда, урядовці старалися всілякими способами ці села закріпити за родинами пожиттево. Після смерті І.Лисенка гетьман І.Мазепа надає універсалом від 25 жовтня 1699 р. Дягову та Осьмаки молодому сину чернігівського полковника Федору Лисенку. Як видно з цього документа, керівник Гетьманщини робить обмовку про те, що сподівається побачити нащадка старшини на військовій козацькій службі:

«Пресвѣтлѣйшаго и Державнѣйшаго Великаго Государя, Его Царскаго Пресвѣтлаго Величества Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

---

³¹ Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – Київ-Львів: НТШ, 2004 – С. 551.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска Его Царскаго Пресвѣтлаго Величества Запорожского и кождому, кому колвек о том вѣдати належит, сим нашим унѣверсалом ознаймуем: иж, стосуючися мы, гетман, до волѣ монаршой Его Царскаго Пресвѣтлаго Величества и ненарушаючи зданія антецессоров наших, а респектуючи на значние в войску запорожском роненние труды и працы, перво на урядѣ асаулства енерального, потом на урядѣ полковничества переяславского найдуючагося небожчика пана Ивана Лисенка, имѣючи рейментарский взгляд, что як поважная монаршая грамота дана была ему, так и антецессоров наших подтвержательной на маетности и добра мѣл унѣверсалы, яко властного добр отцевских дѣдича до всѣхъ грунтов, то есть дворов, млинов, лѣсов, хуторов, подѣварков и сѣножатей, чиним поссессором сина его п. Федора Ивановича Лисенка, а видячи в лѣтехъ молодыхъ его до службы войсковой способность и заховуючи, вперед бы был вѣрен и зичлив великому государю и нам, гетману, в войску запорожскомъ служити, надаемъ ему двѣ селѣ: первое Осмаки, другое Дягову именующиеся, со всѣми при нихъ найдуючимися угодиями, которимы и отецъ его, небожчикъ Лисенко, владѣл, и сим унѣверсаломъ нашимъ яко реченние грунта, так и помянутіе села ствержаем; мѣсти теди хотимъ и рейментарско пилно приказуемъ, абы якъ з старшини и черни, так и никто инший ему, пану Федору Лисенку, в заживанню пререченихъ отчистихъ грунтовъ и в владѣнію помянутихъ селъ наименшой чинити трудности и перенагабання не важился; войти зась дяговский и осмаковский зо всѣми тяглими и огородними людми тамошними, абы належитую ему, пану Лисенку, отдавали повинность и всякое послушенство, пилно приказуемъ, а казаки ненарушне при своихъ мютъ найдоватися волностяхъ, варуемъ. Данъ с канцелярии нашей войсковой в Батуринѣ мѣсяца октоврия 25 дня, року 1699»³².

Слова І.Мазепи виявилися пророчими.

Федір Іванович Лисенко, як видно з наступного універсалу, на початку 1700-их років став значним військовим товаришем. Таке звання, як правило, отримували генеральні старшини-відставники, екс-полковники, діти впливових урядовців. Значні військові товариші ходили в походи, виконували різноманітні доручення гетьмана. Ф.Лисенко у 1710-1723 рр. був чернігівським полковим осавулом, березнянським сотни-

³² Василенко Н.П. Генеральное следствие о маетностяхъ Черниговскаго полка 1729 – 1730. – Чернигов, 1908. – Выпуск III. – С. 588 – 589.

ком у 1723-1728 рр., з 1728 р. – генеральним осавулом, а з 1741 р. – генеральним суддею³³.

Гетьман І.Скоропадський у своєму універсалі від 9 квітня 1709 р. дає багато конкретики про дягівську маєтність Лисенків, зокрема про те, що йому з млина, винокурень селяни повинні сплачувати податок:

«Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго Великаго Государя Его Царскаго Величества Войска Запорожского гетман Иоан Скоропадский.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска Его Царскаго Пресвѣтлаго Величества Запорожского, а особливе пану полковниковѣ чернѣговскому, панам старшинѣ полковой, пану сотниковѣ менскому з всѣм тамошним урядом и каждому, кому бы о том вѣдати надлежало, сим нашим унѣверсалом чиним вѣдомо: иж пан Федор Лисенко, значний товариш войсковий, мѣючи по небожчику родичу своему, в поссессию ему поданние и унѣверсалом антецессора нашего стверженьние маєтности, тоєсть села Осмаки и Дягову в полку чернѣговском, в сотнѣ менской положеннем своим будучие, з иними отчистими купленными грунтами, ему спадаючими, просил себѣ на тие села и купленние отчистие грунта и нашего подтверження. Мы, теди, гетман, той его прозбѣ давши у себе мѣстце, и респектуючи на значние его в войску Его Царскаго Пресвѣтлаго Величества запорожском и нелѣниво роненние працы и услуги, до которих и вперед заохочуючи, яко тие двѣ селѣ Осмаки и Дягову з всѣмы до их приналежностями, з якими они и прежде заживалы з грунтами покупленными отчистими, з лѣсом отчистим же, под Батурином застаючим, який швагер его-ж пан Данило Забѣла, над слушность, право и декрет з суду енерального ферованный, был под себе сомоволне подгорнул и иними всѣмы обще добрамы а первобытную поссессию, ствержаем, позволяючи ему з селян тамошних осмаковских и дяговских посполитих жителей належитое, по прежнему, подданское послушенство, и повинность, з млина Дяговского розмѣрових приходов двох частей з поколющиною и от мужицких винокурних казанов показанщиною отбирати, и всѣ огулом зкупленних отчистих грунтов и до сел помененних прислушающих добр и угодий всякие пожитки и користи заживати и свой обиход оними употреблять. Так абы ему, пану Федору Лисенковѣ, в спокойном владѣнию тих сел и отбиранию з людей посполитих подданского послушенства и повинности с предреченного зась млина

³³ Модзалевский В.Л. Малороссийский Родословник. – К.1912. – Т.III. – С. 129

двох частей розмѣрових приходов поколющины и показанщины, с винокурних мужицких казанов, в заживанно всѣх добр покупленних грунтов и лѣса, под Батурином застающих, (от которого цале пана Данила Забѣли отдаляем), ни сам пан полковник чернѣговский, старшина его полковая, сотник менский з всѣм урядом и никто инший жадной найменшой не смѣли и не важилися чинити кривди, перешкоди и наносити трудности; а войт осмаковский и дяговский з всѣмы посполитимы людмы (опроч казаков, якие при своей волности мают захованы быти), жебы, по прежнему, ему-ж пану Лисенковѣ отдавали належитое подданское послушенство и повинность, пилно мѣти хочем, упоминаем и рейментарско приказуем. Дан в Лукомю априля 9 дня 1709 року»³⁴.

Помер Ф.Лисенко 5 січня 1751 р.

Іван Якович Лисенко, який першим володів Дяговою, був здібним козацьким поводитирем, який заслужив авторитет у боях та походах. Відомо, що його батьком був лисянський сотник, соратник М.Кривоноса³⁵. Спочатку І.Лисенко рахувався козаком Лисянської сотні Корсунського полку (1649 р.)³⁶. Уперше полковником він згадується у числі прихильників гетьмана Брюховецького³⁷. Чернігівським полковником він став у травні 1669 р.³⁸ Але вже влітку 1671 р. гетьман Д.Многogrішний змістив його, поставивши на впливовий уряд свого свояка, брата Василя. Це несправедливе рішення, однак, через рік врятувало старшину від Сибіру. Адже якби він залишався на посаді чернігівського полковника, йому швидше всього довелось б іти за скинутим гетьманом на заслання. А оскільки І.Лисенко був у стані покривджених, то при новому гетьманові І.Самойловичі отримує досить високу посаду – генерального осавула (це за рангом 4 генеральна особа після гетьмана в Гетьманщині). На цьому уряді він протримався до липня 1677 р.³⁹ Згодом до жовтня 1678 р. (за іншими даними, до 1679 р.) був переяславським полковником.

Відомо також, що полковник, значний військовий товариш брав ак-

³⁴ Василенко Н.П. Генеральное следствие о маестностях Черниговскаго полка 1729 – 1730. – Чернигов, 1908. – Выпуск III. – С.589 – 591.

³⁵ Казіміров Д. Землеволодіння козацької старшини на Менщині // Сіверянський літопис. – 2006. – №5. – С. 26.

³⁶ Там само.

³⁷ Модзалевский В.Л. Малороссийский Родословник. – К.1912. – Т.III. – С. 127.

³⁸ Студьонова Л. Чернігівські князі, полковники, губернатори. – Чернігів, 1998. – С.32.

³⁹ Модзалевский В.Л. Малороссийский Родословник. – К.1912. – Т.III. – С. 127.

тивну участь у Чигиринських, двох Кримських походах.

Американський дослідник українського походження Юрій Гаєцький у документальній колекції Гарвардської бібліотеки знайшов цікаві матеріали про Івана Лисенка. Згідно з ними, 25 червня 1690 р. у Переяславі зібралася старшина, козаки 17 сотень, аби вибрати полковника з двох кандидатур – колишнього полковника І.Лисенка та родича гетьмана – Костянтина Мокієвського. Більшість надала перевагу першому. «Також члени міської ради подали свої голоси на Лисенка, – зазначає Ю.Гаєцький, – мотивуючи при тім, що за його першого полковництва, в 1677– 79 роках місто Переяслав зросло і збагатіло, а за його наслідників Воци Сербина (1679-83), Леонтія Полуботка (1683-87), Родіона Раци (1687-1688) і вдруге Леонтія Полуботка (1689-90) місто зубожіло»⁴⁰. Переяславським полковником І.Лисенко пробув недовго. У вересні 1692 р. він помер⁴¹.

Дружиною у І.Лисенка була Агафія Трофимівна Подтереба, дочка київського полкового обозного. Подружжя мало сина Федора та дочку Агафію. Саме між нащадками останніх розподілялися маєтності, двори Дягови.

Федір Лисенко 6 березня 1710 р. купив у дягівського мельника Леска Антоненка млин на Дягівській греблі за 1000 золотих і 10 талярів.

Діти Федора Івановича Лисенка Іван, Федір, Яким, Трофим за заповітом батька (1748 р.) отримали у Дягові 80 дворів, млин Корсуновський на два жорна⁴². Так, Іван з дружиною опісля мали у Дягові 4 хати (1760), Яким – 9 хат і одні жорна в млині Джусівському з шинком⁴³, Федір – 16 хат і одні жорна у Джусівському млині, Йосип з дружиною Марфою – частину млина у Дягові та 64 чоловіків і 65 жінок⁴⁴ у цьому ж селі. Федір був бездітним, тож заповів «дягівський спадок» племіннику Павлу Петровичу Сахновському⁴⁵ (останній був менським сотником у 1753– 1770 рр.)⁴⁶. Далі власником маєтностей у

---

⁴⁰ Гаєцький Ю. Сторінки з побуту Гетьманщини: вибір полковника // Сіверянський літопис. – 1997. – №1-2. – С.48.

⁴¹ Там само.

⁴² Модзалевский В.Л. Малороссийский Родословник. – К.1912. – Т.ІІІ. – С. 130.

⁴³ Там само. – 130-131.

⁴⁴ Там само. – С.131.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Казіміров Д. Землеволодіння козацької старшини на Менщині // Сіверянський літопис. – 2006. – №5. – С. 30.

Дягові був Лев Йосипович Лисенко з братами (отримали у підпорядкування 64 чоловіків)⁴⁷. Іван Васильович Лисенко (нар.1748 р.), який працював канцеляристом при Малоросійській колегії (1779 р.), був дворянським засідателем Сосницького нижнього земського суду (1783-1784), у 1783 р. мав у Дягові 42 чоловіків та 44 жінки⁴⁸. Його брат Василь теж мав тут кріпосних.

Дмитро Іванович Лисенко, який народився близько 1779 р., був губернським секретарем, у 1811 р. згадується як житель Дягови (помер до 1830 р.)⁴⁹. 30 вересня 1784 р. у селі народився Григорій Іванович Лисенко⁵⁰. 18 червня 1799 р. тут зареєстровано шлюб між Іриною Іванівною Лисенко та Петром Михайловичем Забілою, колезьким реєстратором⁵¹. Джерела згадують як мешканку Дягови вдову Марію Іванівну Лисенко (1781 р.)⁵². З нею проживала дочка Мотря, яка народилася 22 травня 1781 р.

Володарем 7 десятин (1843) у Дягові був Микола Іванович Лисенко (нар. 9 листопада 1790 р.), який був губернським секретарем (1813), колезьким секретарем (1816), титулярним радником (1820), архіваріусом Медичного департаменту (1837). Він був нагороджений орденами св.Анни 3-ого ступеня, св.Володимира 4-ого ступеня, св.Анни 2-ого ступеня, Станіслава 3-ого ступеня⁵³.

У 14 егерському полку служив офіцером Андрій Дмитрович Лисенко, який народився 13(30?) листопада 1811 р. у Дягові⁵⁴. Тут же народився 12 січня 1817 р. Василь Дмитрович Лисенко⁵⁵.

У 1833 р. у Дягові народився Микола Васильович Лисенко⁵⁶.

Слід зазначити, що нащадком відомого чернігівського і переяславського полковника І.Лисенка став знаменитий український композитор, піаніст, диригент, педагог, збирач пісенного фольклору, громадський діяч **Микола Віталійович Лисенко** (нар. 22 (10) березня 1842 р.,

---

⁴⁷ Модзалевский В.Л. Малороссийский Родословник. – К.1912. – Т.III. – С.133.

⁴⁸ Там само. – С.135.

⁴⁹ Там само. – С.139.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Там само.

⁵² Там само. – С. 145.

⁵³ Там само. – 141.

⁵⁴ Там само. – С.144.

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Там само. – С.142.

с. Гриньки (Полтавщина) – помер 6 листопада (24 жовтня) 1912 р., Київ). Його прапрадід Йосип володів частиною млина у Дягові. Але за розподілом спадку найбільше маєностей син останнього Роман (прадід Миколи Віталійовича) отримав на Полтавщині.

У середині XIX ст. дягівські Лисенки, очевидно, перепродали свої землі іншим поміщикам. Так, отримав тут землі, 22 селян підполковник Андрій Якович Імшенецький (1784–1862). Він проживав на хуторі Острів Надії поблизу села Ядути Борзнянського повіту. Згодом його землі успадкували у 1886 р. його дочки Марія Іванівна Імшенецька (нар.2.5.1847р.) та Любов Андріївна Імшенецька (нар.9.5.1848 р.)⁵⁷.

ОПИСИ ТА РЕВІЗІЇ XVIII ст.

У XVIII столітті були ревізії, територіальні описи, які дають чимало інформації і про Дягову.

Так, згідно з генеральним слідством про маєтності Чернігівського полку (1729-1730 рр.), у Дягові 60 дворів «были полковіе, а нынѣ владѣет чернѣговского полку менский сотник Федор Лисенко, по унѣверсалу гетмана Скоропадского, данному 1709 году в посесію»⁵⁸. Тут же повідомляється, що Осьмаками та Дяговою «владѣл...гетман Многогршний и отдал оне из своего владѣнія отцу нынѣшнего владѣлци Івану Лисенку»⁵⁹. Цифра 60 дворів означає, що саме стільки чоловіків-селян, плюс їхні дружини, діти мали відбувати повинність на старшину. До цього переліку не увійшли двори козаків, міщан.

У 1732 р. був здійснений «Реестр приездних владелческих, старшинских и бунчукового товариства дворов, також поповских, дяковских, поламарских, шинкових, школ, шпиталев и футоров» Чернігівського полку. У ньому є й відомості про Менську сотню, зокрема й Дягову:

«В СЕЛЕ ДЯГОВЕ

Двор приездный асаули енерального пана Лисенка 1

Доми поповские

Дом попа отца Райновкого

Дом попа отца Василия Василиевича

---

⁵⁷ Российский государственный исторический архив. – Ф. 577., –Оп. 47. – Д. 1396; www.VGD.ru/I/imsh4.doc

⁵⁸ Василенко Н.П. Генеральное следствие о маєтностях Чернігівського полка. 1729-1730 г. – Чернігов: Типографія Губ. земства, 1908. – Випуск III. – С. 105.

⁵⁹ Там само.

Итого 2
Шинк пана асаули енерального 1
Дом поламарский 1
Школа 1
Шпитал 1»⁶⁰.

Цікава у цьому джерелі насамперед інформація про наявність у селі школи, лікарні.

Згідно з наказом чернігівської полкової канцелярії 13 вересня 1734 р. волинський сотник Олександр Бережинський та значковий товариш Григорій Волинський провели ревізію Менської сотні. Вони зафіксували у Дягові 2 козаків ґрунтових, 15 – напівґрунтових, 13 – убогих, які, однак, мають «по коню и по волу», 14 – злиденних, «весма убогие, то якие в едних хатах при огородах», а також –1 посopolитого ґрунтового, 5 посopolитих напівґрунтових, 13 – посopolитих убогих, «которые имеют по коню и по волу и поля по дню» (день – 0,54-0,81 га. – **Авт.**), 31 посopolитого («нищие весма убогие в едних хатах при огородах живут») ⁶¹. Підрахунки показують, що тоді у селі проживало 44 козацькі родини та 50 посopolитих сімей. Разом з церковниками, «панами», міщанами загалом це могло бути десь 110 дворів, у яких мешкало 600-700 людей.

У 1765-1768 рр. проводився Румянцевський опис Гетьманщини. Згідно з ним у Дягові нараховувалося 57 козацьких дворів та 25 селянських дворів. Останні «вдадѣнія сотника менскаго Павла Сахновскаго, которому достались от Лысенков» ⁶². Але тут з якихось причин обліковці «забули» порахувати десь 55 дворів, котрі залишилися у підпорядкуванні родини Лисенків (їх виявить опис 1781 р.).

Румянцевський опис цікавий тим, що вміщує низку підтверджувальних документів про маєтності тощо. У ньому є і заповіт Федора Лисенка від 1748 р., де є чимало місць, що стосуються Дягови:

«Имѣя в себе по милости Божіей, дѣтей перваго и другаго своего малженства, мужеска и женска полу, а именно: перваго малженства,

---

⁶⁰ Горобець С. Невідомий фрагмент ревізії Чернігівського полку 1732 р. // Сіверянський літопис. – 2008. – № 4. – С. 25-26.

⁶¹ Ситий І. Опис Менської сотні 1734 // Сіверянський літопис. – 2007. – №4. – С.40.

⁶² Лазаревский А. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. – Чернигов: Губернская типография, 1866. – С. 104.

четырёх сынов: Ивана и Якима, Федора и Трофима Лисенков да пять дочерей: Агафию, Настасию, Анну, Татьяну и Марфу, кои всѣ в заму- жествѣ, а другаго малжонства, с ныншнею второбрачною женою моею, Евфросиніею Афанасіевою дочерю, мужеска и женска полу, а именно, синов три: Иосифа, Александра и Стефана Лисенков да дочерей дв, нынѣ еще в дѣвствѣ: Уल्याну и Катерину; имѣя же в себе во владѣніи сво- ем, наличностію отческіе мои и самім мною куплею нажитіе и заслу- женніе имѣнія, тими моими имѣніями так женѣ моей, яко и дѣтям моим перваго и другаго малженства, учинили завременно, ни- желслѣдующим порядком во всем опредѣленіе по сему. (...) 2. Выше- памененним дѣтем моим, синам первого малженства: Ивану, Якиму, Федору и Трофиму Лисенкам, в равное их всѣх владѣніе, опредѣляю маетность мою отческую село Дягову, в коем до 80-ти дворов подда- ных моих, с прикупленными мною тамо, протчими недвижимостми и движимостми и той маетности быть в вѣчном владѣніи их и их на- слѣдников по раздѣлочним реестрам, того дворового числа, которіе реестра за рукою моею, от мене им синам моим первого малженства, дани; (...) 3. Что же в том моем отческом селѣ Дяговѣ и нигдѣ болѣе моих мельниц, не было и нѣтъ, чтоб тѣми наградить равним образом и их первого малженства реченных синов моих, против отческой моей мельницѣ (...) награждаю их синов моих того первого малженства, сво- их собственннх мельниц, куплею мною самим за мои денги, нажитых и мною вислуженных; а именно старшому сыну моему Ивану, мельницу в селѣ Дяговѣ, прозываемую Корсуновскую, о двух камнях мучных; Федору и Якиму, по одному камню в том же селѣ Дяговѣ, в мельницѣ сѣлской, прозываемой Джусовской, и шинок той, где Пулка шинко- вал, со всѣм строеніем, Якиму; сыну же моему Трофиму, в селѣ Да- ниловцѣ мельницу о двох колах, мною купленную, и двор со всѣм строеніем и сажалками двома, якими покойній син мой Андрей владѣл (...) тому ж старшему сыну моему Ивану (...) в Дяговѣ, с хатами и садом мною ж купленіе, огород шостоховскій с хатами, мною куплен- ный. (...) А сынам моим того первого малженства моего, Федору и Трохиму, – в селѣ Дяговѣ покупленіе мною же, поля пахатніе во всех трех руках; тако же и сѣнокосы, что должно быть в их владѣніи вѣчностію, по равномѣрному в том раздѣлу; а отческому моему лѣсу, прозываемому на – Зеленеви, там же в Дяговѣ имѣющемуся, быть в равном владѣніи за всѣми сынами моими того малженства, во общем

их владѣнїи и доволствїи...»⁶³ (Ми скоротили інші надання маєностей в інших населених пунктах синам Лисенка).

У 1779–1781 рр. був здійснений опис Новгород-Сіверського намісництва, у яке увійшла й Менська сотня. Канцеляристи-урядовці записували у свої нотатки кількість чоловічого населення, інші важливі відомості про населені пункти. Побували описувачі і в Дягові. Ось що вони записали:

«Село Дягова (принадлежит по высочайшему пожалованию бывшему полковником переяславским Лисенку, Федора и Осипа Лисенков деду, вдове жене бунчуковаго товарища Федора Лисенка Ирине, брату умершаго Федора бунчуковаго товарищу Осипу Лисенку и племянникам их Андрею, Якову и Ивану Лисенкам). Разстоянием от села Даниловки в 8-ми, а от местечка Мены в 10 верстах, на проселочной дороге. (Местоположение сего села частию гористое, а частию низкое, посредине яр и в оном Козачей пруд, разделяющий селение на двое, с одной стороны речка Дягова, взявшаяся сотни Березинской из за села Городища, с озера Круглага и впадающая в реку Мена; от сей место под поселением и пашнею воложистое и к плодородию несколько неспособное, с других же двух сторон земли заемлющие подобие степи. На оной речки Дяговой плотин 3, на оных мельничных амбаров 3 кол 6; две плотины (принадлежат фамилии) Лисенков, а третья (значковому товарищу Ивану Мельнику).

В сем селе церковь деревяная 1 (публичнаго строения нет никакова). Домов партыкулярных два: 1– вдовы бунчуковаго товарища Федора Лисенка жены Ирины, в нем покоев 9, 2 – отсавного асаула полковаго Андрея Лисенка, в нем покоев 4.

Жителей (села сего): вдовствующая Ирина Лисенкова 1, отставный полковый асаул (Андрей Лисенко) 1, бунчуковаго товарища Якима Лисенка сын Яков 1, значковый товарищ (Иван Мельник) 1, попов 2, церковник 1.

Выборных (козачих)	18 д. 51 х.
(Подпомощичьих)	47—68—1 безд.
Подсуседческая бездворная	1
Подданных (посполитых) Лысенков	56.....70.....12
Разночинческих подсуседков	1—1—9
(Всего обывателей 213).	

---

⁶³ Там само. – С.105 – 114.

К сему селу лесов скудно, покупают же строевой (лес сотни Столниской из) села Борковки.

Пахатных земель посредственно; (пашут же хлеб с десятины, взаимствуя же от жителей села Городища сотни Березинской); сенных покосов достаточно. Упражняются в хлебопашестве, хлеб продают на торгах в местечках Мене и Синявке, (заводят табак) и оный продают приезжающим из Белороссии из города Могилева купцам»⁶⁴.

Значимо, що фраза «всего обывателей 213» не означає, що у селі у 1781 р. проживало стільки жителів. У вищезгаданому описі «д.» означає «двори», а «х.» – «хати». Двір – це як родове гніздо, яке об'єднувало, як правило, близьких родичів – поряд з батьковою оселею стояла хата сина. Таким чином у селі в існуючих дворах обліковці нарахували 213 хат. Отже, вони порахували, що у Дягові є 213 господарів-чоловіків. Додамо до цієї кількості 213 дружин, плюс по 2-3 дітей (їх тоді, звичайно, було більше) на родину й отримаємо у підсумку 1000-1200 жителів села. Наші підрахунки збігаються з обліком прихожан церкви с. Дягови на 1770 р. Згідно з ним, як зазначає архієпископ Ф.Гумилевський, у селі проживало 641 чоловік та 637 жінок, тобто 1278 людей⁶⁵.

ДЯГІВСЬКИЙ КУРІНЬ

Половину чоловічого населення Дягови склали козаки. Вони мали землю і працювали лише на себе. Під час війни мусили йти у похід зі своїм спорядженням. Усі козаки села входили у Дягівський курінь, який обирав свого отамана. Селяни ж у свою чергу підкорялися волі ними обраного війта.

Серед відомих дягівських старшин XVIII століття – Іван Мельник. Він служив з 1769 р. сотенним хорунжим, з 1770 р. – сотенним осавулом, був значковим товаришем Чернігівського полку (1774-1781-?), брав участь у поході під час турецької війни⁶⁶. У підпорядкуванні мешканця с. Дягови було 15 підсусідків (це бідні люди, які не мали власного господарства і проживали «по сусідах». – Авт.). І. Мельник одру-

---

⁶⁴ Опис Новгородсіверського намісництва (1779 –1781). – К., 1931. – С.329 – 330.

⁶⁵ Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1874. – Книга VI. – С.191 –192.

⁶⁶ Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Українська козацька старшина. – К., 2008. – Ч.3. – Кн. 3. Значкове товариство. – С.90.

жився з дочкою значкового товариша. Ім'я її невідоме, а по батькові вона називалася Сербинович⁶⁷. Очевидно, Іван Мельник, син дягівчанина Івана Мельника. «Ведомость, сочиненная з сотенных рапортов, за силу указа ея И.В. сколько в полку Черниговском мелниц, на каких реках и с которой войсковая часть собирается, и посколко в год, и куда оной употребляется и кому войскового части надани, и равна ль части с казачих и посполитых войсковая собиралась ... 1742 года» повідомляє: «Там же, козака Івана Мелника, на речке Дягове, мелница об одном коле мучном»⁶⁸. Хоча, власне, це міг бути майбутній старшина. Нащадки Івана Мельника у ХІХ ст. стали називатися Мельниковими⁶⁹.

Дягівський курінь входив у Менську сотню, яка була військовим і територіальним підрозділом з 1654 р. по 1671р. Ніжинського полку, а з 1672 р. – Чернігівського полку. Отамани Дягови підпорядковувалися і виконували накази менських сотників. Ними були: Данилов Степан (1654). Пилипенко Михайло (1669). Лисенко Іван Якович (1669). Бобир Іван (1670). Онищенко Федір (1671). Левченко Тарас (1672). Корсун Роман (1672). Ониськів Федір (1672-1677). Курочка Іван Леонтійович (1681). Крупинський Овсій (1683). Курочка Іван Леонтійович (1685; 1686-1689). Сахновський [Васютинський] Гнат Васильович (1696-1722). Гуринович Кузьма (1700, н.). Сахновський Іван Гнатович (1723-1739). Троцький Іван (1735, н.). Сахновський Яким (1739-1743). Троцький Іван (1741, н.). Дейнека Костянтин (1741, н.). Кузьминський Григорій Сидорович (1742-1753). Сахновський Павло (1753-1767). Селиванович Костянтин (1770-1779). Климович Іван 4774). Сахновський Яким (1782)⁷⁰.

Дягівські козаки брали участь у Чигиринських походах 1677-1678 рр.⁷¹, взятті Азова (1696 р.), Північній війні та бойових діях проти Туреччини.

---

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Лазаревский А.Список водяных мельниц Черниговского полка (в 1742 году)/Записки Черниговского губернского статистического комитета. – Книга 2. – Выпуск 5-6. – Чернигов. – 1872. – С. 99-135.

⁶⁹ Дело о дворянском роде помещиков Мельниковых // ДАЧО. –Ф. 133. – Оп.1. – Спр.6. – Арк.9.

⁷⁰ Заруба В.М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648-1782 рр. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 171.

⁷¹ Список разных чинов войска Запорожского, убитых или раненых во время Чигиринского похода 1678 года //Сіверянський літопис. – 2007. – №6. – С.10 (Менська сотня).

Після ліквідації Гетьманщини, ще у XIX столітті, козаки Дягови зберегли за собою соціальний статус. Так, у 1872 р. у селі до козачого стану належало 534 чоловіки та 541 жінка⁷².

ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТИБОК

У XIX ст. у Дягові зростає кількість населення, дворів. Козаки, селяни освоюють більші території. За офіційними даними церковного приходу, в 1810 р. у селі проживало 1402 людини, у 1830 р. – 1303, в 1850 – 1431 чоловік⁷³. Облікові дані за 1866 рік показують, що у селі нараховується 194 двори, у яких проживали 771 чоловік та 876 жінок⁷⁴, тобто 1647 мешканців. Багато інформації про мешканців села знаходимо у «Відомості про кількість населення по станах та худобі в Сосницькому повіті за 1872 р.». З цих облікових записів дізнаємося, що у населеному пункті проживало 902 чоловіки та 966 жінок (разом 1868), усі вони були православного віросповідання⁷⁵. У селі налічувалося 188 козачих вдів. Крім того, за

Дягівські красуні-співуні

⁷² Ведомости о числе населения по сословиях и скота в Сосницком уезде за 1872 г. // ДАЧО. – Ф.154. – Оп.1. – Спр.12. – Арк.35.

⁷³ Анкета-довідка про населений пункт Дягова Менського району Чернігівської області, складена робочою групою у складі Є.І.Семененко, А.І.Дубівської, П.Г.Перехожинського, Г.Л.Гречухи, Є.І.Полосьмак, О.С.Вінніченко, М.Д.Андрієнка 16.07.1963 р. на основі свідчень і розповідей П.Г.Перехожинського, Г.Л.Гречухи, А.Ф.Шута, П.М.Кияшка, Є.К.Максименко, В.П.Павленка (далі Анкета-довідка про населений пункт Дягова) // Дягівський краєзнавчий музей.

⁷⁴ Списки населенных мест Российской империи, составленные и издаваемые Центральным статистическим комитетом министерства внутренних дел. Т.XLVIII. Черниговская губерния. – СПб, 1866. – С.152.

⁷⁵ Ведомости о числе населения по сословиях и скота в Сосницком уезде за 1872 год // ДАЧО. – Ф.154. – Оп.1. – Спр.12. – Арк.35.

станами мешканці Дягови розподілялись так: дворяни спадкові (2 чоловіки та 18 жінок), дворяни особисті (5 чоловік та 2 жінок), духовенство (8 чоловік та 7 жінок), міщани (21 чоловік та 25 жінок), козаки (534 чоловіки та 541 жінка), селяни дворові (46 чоловіків та 52 жінок), селяни поміщицькі (207 чоловіків та 239 жінок)⁷⁶. У своїх господарствах дягівчани 1872 р. мали 833 коней, 530 голів рогатої худоби, 1080 овець, 518 свиней⁷⁷. Це говорить про те, що вони не бідували і мали можливість збільшувати родини.

За підрахунками відомого статиста Олександра Русова, якщо у 1858 р. у Дягові було 154 двори, у 1892 – 396, у 1896 – 401, то вже у 1897 р. – 407 з 2658 місцевими жителями⁷⁸.

У другій половині ХІХ століття практично щороку у селі народжувалося 90 – 100 дітей. Маємо про це такі дані:

1858 – 77;
1859 – 104;
1860 – 91;
1861 – 91;
1862 – 86;
1864 – 81;
1865 – 100;
1866 – 106;
1867 – 100;
1868 – 99;
1869 – 109;
1870 – 116;
1871 – 110;
1872 – 83;
1873 – 113;
1874 – 100;
1875 – 102;
1876 – 93;
1877 – 127;
1878 – 92;
1879 – 96;

---

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Там само. – Арк. 36.

⁷⁸ Русов А. Описание Черниговской губернии. – Чернигов, 1899. – Т. II. – С. 122.

1880 – 102;
1881 – 88;
1882 – 108;
1883 – 98;
1884 – 107;
1886 – 106;
1887 – 97;
1888 – 96;
1889 – 85;
1890 – 94;
1891 – 99;
1892 – 89;
1893 – 87⁷⁹.

Показники смертності за 1868–1874 рр. свідчать: у ті роки відповідно померло 75, 69, 83, 79, 137, 73, 69 дягівчан. Отже, щороку природний приріст населення Дягови збільшувався у середньому на 20-30 чоловік.

ПОКРОВСЬКА ЦЕРКВА

Уперше «церков древеная во имя Покрова Пресвятыя Богородицы»⁸⁰, у якій правив «**поп Трофим**», згадується в «Описі малоросійських міст, містечок і сіл Білоцерківського і Ніжинського полків з переписом жителів, приведених до присяги на вірність царю Олексію Михайловичу» за 1654 р.

За описом 1748 р., метрична книга Дягови була заведена у 1722 р⁸¹. Тоді у селі діяло вже, мабуть, дві церкви, бо у 1732 згадуються два будинки попів – **Райновського і Василя Васильовича**. У 1735 р. був виданий для нового храму антимінс⁸². Відомо, що у 1876 р. настоятелем церкви був священник **Іоан Семенович Добрянський**, а виконував

---

⁷⁹ Дані виписала Тамара Григорівна Вінніченко (за матеріалами церковних книг, які були у сільраді, а потім передані на зберігання в архів).

⁸⁰ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – СПб., 1878. – Т.Х. – С. 822.

⁸¹ Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1874. – Книга VI. – С.169..

⁸² Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1874. – Книга VI. – С.169.

Вигляд церкви з центральної вулиці

обов'язки псаломника **Григорій Іванович Чикилевський**⁸³. За відомостями, які знайшов Борис Лущик в обласному архіві Чернігівської області, священник І.Добрянський (нар.1817 р.) помер від водяної хвороби 3 квітня 1885 р. У травні того ж року в Дягові став служити **Іван П. Шендерей**, який правив у церкві і після 1900 р. У документах згадується **Петро Микитович Перехожинський**, який працював пономарем церкви з січня 1859 р. Маємо відомості, що після 1917 р. священниками у Дягові були **Феодосій Григорович Орловський** (нар.1877 р. у с. Баба, у 1922 р. був засуджений на 2 роки із заміною позбавлення волі на штраф за протест віруючих проти вивезення з церкви цінностей), **Федір Макарович Крук** (правив після війни до 1968 р., помер у 1997 р.), **Володимир Леонідович Григор'єв** (з 1990 р. по 24.05. 1997 р.), **Геннадій Юрійович Оксаментов** (1997 –1998 рр.), **Олег Григорович Кубан** (1998 р. – 23.05.2007 р.). З весни 2007 р. править у

⁸³ Распределение наличных священно-церковно-служителей Черниговской епархии на штатные места, согласно Высочайше утвержденному 17 января 1876 года расписанию приходов и причтов сей епархии // <http://mglin-krai.narod.ru/Cerkvi/Raspreделение.htm>; Дягова [Покровська церква] //Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. – Т. 4. – С. 312.

Покровському храмі **Віталій Віталійович Тихоміров.**

У 1896 р. невідомими майстрами зрублено із сосни нині діючу Покровську церкву. Архітектурна пам'ятка зроблена у стилі історизму. «Вона обшита дошками, хрестова у плані, з прирубаними між гілками основних об'ємів, – зазначає дослідник храмів Пресвятої Богородиці В.Киркевич. – Фасади північної та південної гілок завершуються шпилями. Церква одноступенчата, двозаломна, з куполом на восьмигранному барабані, перекритому плоским плафоном. Фасади декоровані трикутними сандриками,

Центральний вхід у церкву

розвиненими зубчастими та ламаного обрису карнизами. В інтер'єрі всі зруби з'єднуються між собою шестикутними прорізами, тому церква сприймається водночас і як хрестова, і як тринавна. На стінах притвору зберігся монументальний масляний живопис»⁸⁴.

Про своєрідність хрещатої у плані одноступенчатої церкви з традиційною для XIX ст. дзвіницею в три яруси, що увінчується високим шатровим верхом, пишуть також В.Д.Віроцький, А.А.Карнабіда, В.Г.Киркевич⁸⁵.

Однак дягівська церква викликала шквал негативних емоцій у відомого мистецтвознавця, доктора мистецтвознавства, лауреата національної премії України ім. Т.Шевченка, заслуженого діяча архітектури України, лауреата премії ім. В.Антоновича, почесного академіка Української академії архітектури Григорія Логвина (1910-2001), який у 1985 р. побував у Дягові з кількома колегами. Ось як про це згадує відомий історик архітектури Віктор Вечерський:

⁸⁴ Киркевич В.Г. Церква Покрови Пресвятої Богородиці. – К., Техніка, 1999. – С. 44.

⁸⁵ Віроцький В.Д., Карнабіда А.А., Киркевич В.Г. Монастирі та храми землі сіверської. – К., Техніка, 1999. – С. 218.

«Після городищенської церкви ми оглянули ще три шедеври дерев'яної архітектури XVIII століття – церкви в селах Волосківці, Степанівка і Синявка того ж таки Менського району Чернігівської області. Забагато шедеврів, як на один експедиційний день. Але місцеві мешканці вказали нам на ще один дерев'яний храм у селі Дягова, трохи вбік від траси.

Коли ми під'їхали до цього об'єкта, розчаруванню Григорія Никоновича не було меж. Над селом нависало темне громаддя масивного храму кінця XIX століття у формах псевдомосковської архітектури, абсолютно чужорідних для цього села, для цієї природи, для цієї культури... Зате на стіні красувалася чавунна таблиця: "Памятник архитектуры. Охраняется государством". Цей "пам'ятник" Логвин фотографувати навідріз відмовився. А дорогою назад після тяжкої паузи кинув спересердя: "І хто ж це заносить отаке гавно до державних списків пам'яток архітектури!" Це була спонтанна реакція не науковця, а художника, естетичні почуття якого образила та неоковирна, цілковито ненаша споруда"⁸⁶.

Зрозуміло, Г.Логвину, який добре знався на архітектурних стилях, не сподобалося те, що архітектура Покровського храму запозичена з російських тогочасних зразків. Це була своєрідна реакція мистецтвознавця-патріота України.

Водночас до цієї емоційної оцінки слід ставитися як до авторитетного суб'єктивного погляду. Архітектурна пам'ятка має все ж таки й низку позитивних деталей, достоїнств, які розгледіли інші знавці архітектури.

Загалом можна припустити, що у часи нищення церков, їх закриття хтось ініціював надання Покровській церкві звання пам'ятки архітектури XIX століття. В.Вечерський переконаний, що у цій справі не обійшлося без кандидата архітектури Андрія Карнабиди з Чернігова. Саме тому її не розібрали свого часу войовничі атеїсти-комуністи, не знищили бульдозерами, як це дуже часто робилося у багатьох селах. Перебуваючи під державним захистом (з подачі Науково-дослідного інституту теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури у м.Києві), храм зберігся й донині. Отже, дуже можливо, що Покровська церква потрапила до переліку пам'яток архітектури завдяки спів-

---

⁸⁶ Вечерський В. Феномен довгожителя на ниві українського мистецтвознавства (до 90-річчя Григорія Логвина) // <http://www.heritage.com.ua>.

чутливому ставленню до релігійних почуттів дяків тих, хто вирішував це питання. Разом з тим у роки активної боротьби з «релігійним дурманом» храм не міг відкривати двері для прихожан. У 1930 р. його закрили, вирішувалося питання навіть про розібрання на будівельні матеріали. Щось завадило здійснити цей намір. У війну церква знову почала діяти. Взвся правити церковну службу Федір Макарович Крук. Однак невдовзі єпархія прислала висвяченого священника, а ініціатор відновлення роботи церкви став дяком. Згодом він поїхав учитися у семінарію. Після приходу Червоної армії у храмі облаштували зерносклад. Зрештою громада добилася, щоб на початку 1950-их років у Покровському храмі знову правив службу священник. Проте це не влаштувало партійну верхівку району. Як повідомляв у Чернігівській обком КПУ 20 грудня 1968 р. секретар Менського райкому КПУ Е.Іваненко, «в селах Дягова и Городище закрыты церкви, в этих зданиях открыты историко-краеведческие музеи»⁸⁷.

Покровська церква відновила свою роботу зусиллями громадян лише у 1990 році.

РЕАЛІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

До 1917 р. у Дягові працювали церковно-попечительська цегельня, два водяних млини, 6 торговельних єврейських лавок. Усього у власності господарів була 4441 десятина землі. У селі була економія поміщика Всеволода Миколайовича Полторацького, який мав 40 десятин лісу. Крім того, за ним рахувалися сінокіс та рілля (до 350 десятин). Великими землевласниками були Мізенець, який мав до 120 – 130 десятин, та К.Седлецький (до 250 десятин)⁸⁸. Про останнього, інших

Єрмолай Ізотович Туран

⁸⁷ Державний архів Чернігівської області (далі ДАЧО). – Ф.470. – Оп.17. – Спр.60. – Арк.207.

⁸⁸ Анкета-довідка про населений пункт Дягова.

землевласників писав за розповідями колгоспників у своїй замітці в райгазеті сількор, бригадир П.П.Омельченко: «...Колись пан Седлецький Карло⁸⁹ навіть не давав селянам села Дягови перейти його сіножать, а хто намагався перейти, цькував цілою тічкою собак. Все було загороджено, а де лишалась маленька смужка сіножати, то її навхрест і впоперек обкопали канавами куркулі Захарченки, Максименки, Максимовичі і інші. Не маючи щастя, весною селяни завжди йшли на заробітки в Крим, далекий Сибір, багато з них в дорозі гинуло»⁹⁰.

Тривалість робочого дня сягала 15–16 годин. Косареві платили 50 коп. у день, женцю – 40 коп., полільніці – 15–20 коп. у день.

Сіяли на дягівських землях в основному озиме жито, ячмінь, овес і досить чимало гречки. Врожайність останньої була 10-12 кіп з десятини («одна копа давала 3–4 пуди гречки»⁹¹, а десятина мала розміри трішки більші за гектар). Крім цього, селяни сіяли коноплі, льон та тютюн. З конопляного і лляного волокна «вручну пряли і ткали полотно, з якого шили сорочки і верхню одягу»⁹².

Водяний млин В.Полторацького працював 30 років. Щодня він змелював до однієї тонни борошна. Також подібний млин мав Федір Корнійович Червинський. Були у Дягови й вітряки. Вони належали Григорію Прокоповичу Башлуку, Конону Олексійовичу Антоненку, Самійлу Свиридовичу Антоненку, Т.П.Дубівському, М.М.Лесюгі. Їхні вітряні млини перемелювали 40-100 пудів зерна за добу⁹³.

---

⁸⁹ Здається, про нього йдеться у книзі «Годы борьбы. Сборник материалов по истории революционного движения на Зиновьевщине» (Зиновьевск, 1927): «На другую ночь после переворота были произведены аресты среди приспешников буржуазии. Среди них был арестован известный еще с 1905 года своими жестокими расправами с крестьянством, помещик Седлецкий. На следующий день, он был по постановлению Ч. К., временно организованной при Ревкоме, расстрелян. Расстрел произведен был в присутствии массы крестьян на той же площади, где немцы порололи крестьян» (с.62-63). Йдеться про 1918 р. Є відомості начебто про сина цього поміщика на сайті http://www.memo.ru/Nerczinsk/bio_17.htm (Седлецкий, Александр Карлович — род. 22 мая 1885 г. в Сокольском у., Гродн. губ., в крест, семье. Принадл. к п. с.-р. В 1907 г. военным суд. в Никольск-Уссурийске, за принадл. к воен.-рев. орган., пригов. к бес-срочн. кат. Заклуч. отбывал в Гор. Зерентуе и Алгачах. Освоб. по амнистии 1917 г. Беспартийный).

⁹⁰ Омельченко П.П. На оновленій землі // Колгоспна праця. – 1939. – №1. – 1 січня. – С.2.

⁹¹ Анкета-довідка про населений пункт Дягова.

⁹² Там само.

⁹³ Там само.

Заможний селянин Іван Сильвестрович Вінніченко мав олійницю продуктивністю 40 пудів на добу. У селі олійницю ще тримав Григорій Бурка. Діяла й цегельня. Прибутки від випаленої цегли йшли у дохід церкви.

Оскільки у селі проживало багато бідних селян, то своє невдоволення вони спрямовували на єврейські родини, що заробляли торгівлею, ремеслом.

У ніч на 26 та вдень 26 жовтня 1905 р. в Дягові відбувся погром 13 єврейських будинків і 5 крамниць. Загальна сума збитків становила – 8700 крб.⁹⁴ Схоже, після цих подій більшість євреїв виїхала із села⁹⁵, оскільки в 1941 р. фашисти розстрілювали представників цієї національності. Але у Дягові такої екзекуції не відбулося⁹⁶.

До речі, у результаті Столипінської реформи до хутора Гай (виник ще у XVIII ст.) поблизу Дягови додалися хутори Нечеси, Трубачів, Хмельків, Рубахи, Хрущів, Максименків, Шутів, Демченків. Заможні дягівчани купляли землю в інших селах. Так, Феодосій Омелянович Дубівський у 1910 р. придбав 20 десятин землі з допомогою Селянського банку поблизу села Звеничева Городнянського повіту і створив хутір⁹⁷. Але місцеві селяни вороже сприйняли його і вдалися до погрозу⁹⁸, за що їх арештували, а потім випустили.

Довгий час у Дягові зберігалася висока динаміка народжуваності:

1903 – 111 (померло 60)

1904 – 103 (48);

1905 – 95 (70);

1906 – 97 (91);

---

⁹⁴ Морозова Г. Єврейські погроми 1905 р. у Чернігівській губернії // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 132.

⁹⁵ У протоколах дягівської сільради 1920-их, 1930-их років згадуються сільські активісти Лейба Аврамович Кугель, Мера Лазарівна Карлінська, Агнеса Карлінська (член РВК), Самуїл Лазаревич Призонт. Схоже, єврейська громада з'явилася у селі у кінці XIX ст., бо детальний опис громадян 1872 р. їх не показує.

⁹⁶ Розстріляний лише один дягівчанин Аврам Минович Кугель та дві жінки-єврейки з Мени.

⁹⁷ 1911 г, октябрю 8.– Донесение черниговского губернатора Н.А. Маклакова в Департамент полиции о преследовании крестьянами уроженца с. Дяговы Сосницкого уезда хуторянина Дубовского // Крестьянское движение в России (июнь 1907 г. – июль 1914 г.) – М. – Л.: Наука, 1966. – С. 315.

⁹⁸ Там само. – С. 316-317.

1907 – 106 (66);
1908 – 104 (64);
1909 – 81 (45);
1910 – 83 (75);
1911 – 101 (56);
1912 – 92 (64);
1913 – 95 (66);
1914 – 93 (78);
1915 – 86 (72);
1916 – 51 (58);
1917 – 40 (54);
1918 – 84 (73);
1919 – 45 (18).⁹⁹

Є відомості, що у 1913 р. у селі мешкало поміщиків – 7, службовців – 6, служителів культу – 8, бідняків – 529, середняків – 635, куркулів – 93, торговців – 37.

Під час I Світової війни 1914 – 1918 рр. на фронтах загинуло 15 жителів Дягови. Повними Георгіївськими кавалерами повернулися з окопів Кирило Степанович Бурко (1890 – 8.10.1969 рр.), Самсон Минович Башлук. Учасниками цієї війни також були Порфирій Данилович Шестак (з 1936 року в колгоспі), Василь Опанасович Павленко.

Бурхливі події 1917 р. Дягова, у якій було вже 442 двори, 2389 жителів, зустріла пожвавленням громадського життя. Красномовна при цьому замітка, надрукована у губернській газеті «Черниговская земская газета» про «с.Дягову Сосницького повіту»:

«По почину местных учительниц 16 апреля состоялся в селе в помещении училища сход. Учительницы руководили собранием. Было разъяснено понятие “свобода”, кстати сказать, нашими селянами понимавшееся вкривь и вкось, а также жгучий сейчас вопрос о земле. Класс был красиво декорирован портретами Шевченко, Лысенко, цветами и вышитыми полотенцами. Одна из учительниц в украинском костюме говорила по-украински; она рассказала собравшимся о текущих событиях, сообщила биографии Шевченко и Лысенко. Ею же была прочитана брошюра на украинском языке “Які нам треба школи” Б. Гринченко. Тут же была произведена запись в члены украинского

---

⁹⁹ За даними церковних книг с.Дягови.

кружка и сбор на флаги, давший 53 р., и сбор на национальный фонд (собрано 12 р.)»¹⁰⁰.

Розмаїття програм, ідей призвело до того, що дягівці брали участь у підтримці як Центральної Ради, Української народної республіки, так і більшовиків, які боролися з українською державою. Наприклад, на відомій “Аврорі”, пострілом з якої розпочався більшовицький переворот або так звана Велика Жовтнева соціалістична революція, служив Семен Михайлович Войло. У 1918 р. був «добровольцем в Петлюровской армии»¹⁰¹ Семен Кузьмич Антоненко.

Багато мешканців Дягови тоді служили в армії, повернулися з окопів. І на них дуже вплинула більшовицька агітація. Радянську владу в селі встановили в грудні 1918 року. Під кінець цього року в Дягову прибули посланці від М.О.Щорса та В.Н.Боженка – більшовики Михайло Андрійович Боборикін та Іван Юхимович Лисенко, які агітували селян до вступу до Богунського та Таращанського полків¹⁰². У січні 1919 р. у їхні ряди записалось 22 дягівчан, зокрема Єрмолай Ізотович Туран (був фельдшером роти), Степан Трохимович Гречуха¹⁰³ (боєць), Федір Самійленко, Микола Герасименко, Андрій Йович Бурка (кухар), Василь Дорофійович Семип'ядний (розвідка), Василь Опанасович Павленко (боєць), Тимофій Пилипович Гречуха (боєць), Трохим Євдокимович Бурка (боєць) та інші. Вони приїхали у Мену і там поповнили 1-ий батальйон Таращанського полку під командуванням П.С.Кабули та політкомісара Чигиринського¹⁰⁴.

Тоді ж у Дягові з допомогою більшовиків був створений комбід (голова його – Іван Микитович Демченко, голова земельної комісії – Григорій Лукич Гречуха, перший голова виконкому сільради – Семен Савич Павленко)¹⁰⁵.

У грудні 1919 р. у Дягові був створений ревком. Один з найактивніших його членів – Семен Назарович Чумак.

У 1920 р. відбулася конфіскація поміщицьких земель. У Дягові утворили комісію, яка розподіляла землю між селянами. Тоді ж утворена

¹⁰⁰ Черниговская земская газета. – 1917. – 28 апреля. – С.7.

¹⁰¹ Анкета на привлеченного // ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.11603. – Арк.6 (зв.)

¹⁰² Хижняк М. Дягова // Колгоспна правда. – 1983. – 31 березня. – С.4.

¹⁰³ Колгоспна праця. – 1939. – №26. – 23 лютого. – С.2.

¹⁰⁴ Хижняк М. Дягова // Колгоспна правда. – 1983. – 31 березня. – С.4.

¹⁰⁵ Хижняк М. Дягова // Колгоспна правда. – 1983. – 31 березня. – С.4.

комсомольська організація на чолі з секретарем Панасом Романовичем Вінніченком. При школі вже існувала профспілкова організація.

Організовано кооперативне товариство, у віданні якого був один магазин промислових і продовольчих товарів.

Срмолай Ізотович Туран (нар.1898 р.), демобілізувавшись за хворобою з армії, у 1920 р. стає активістом сільради, у серпні його направляють делегатом на повітовий з'їзд селян-незаможників та 6-ий повітовий з'їзд Рад до м. Сосниці. Вже там його обирають делегатом на 8-ий Всеросійський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, який працював з 22 по 29 грудня 1920 року в Москві¹⁰⁶. Після закінчення у 1926 р. робітфаку Київського політехнічного інституту, а в 1931-ому – Київського відділення Дніпропетровського інституту транспорту дягівчанин працював інженером, керівником на багатьох будівельних майданчиках України.

ПОЛТОРАЦЬКІ

У родині протоієрея Свято-Троїцького собору у Сосниці Федора Кириловича Полторацького, котрий жив у XVIII ст. (згадується у джерелах за 1695 – † 1750-ран.1756¹⁰⁷), було декілька дітей, яким він дав добру освіту в Чернігові, Києві. Найбільшу славу роду приніс відомий український співак Марко Федорович Полторацький (народився 17 (28) квітня 1729 у Сосниці – † 24 квітня 1795, Петербург). Він у 1746–62 рр. вокаліст і регент(1753) придворного хору, з 1763 – директор придворної співочої капели (Санкт-Петербург), а також у 1750–70 рр. – соліст Італійської опери. У сосничанина було аж 22 дітей! Рід заможного талановитого чернігівця мав багато нащадків.

Однак дягівська лінія Полторацьких, схоже, походить від одного з братів відомого співака. Сосницький протопоп Федір Полторацький мав ще синів Кіндрата (згадується в 1755 р.¹⁰⁸), Івана (бунчуковий товариш, згадується за 1758 р¹⁰⁹.), Петра (бунчуковий товариш)¹¹⁰, дочку Євдокію (нар.

¹⁰⁶ Бринь В. Його надихала революція // Колгоспна правда. – 1982. – 6 травня.

¹⁰⁷ Кривошея В.В., Кривошея І.І.Сосниця козацька. – К.: Інститут політичних етнонаціональних досліджень, Київське родовідне товариство, Музей гетьманства, 1999. – С.53.

¹⁰⁸ Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. – К.:Типография С.В.Кульженко, 1914. – Т.4. – С.50.

¹⁰⁹ Там само. – С.48.

¹¹⁰ Кривошея В.В., Кривошея І.І.Сосниця козацька.– С.53.

близько 1736 р.¹¹¹). Євдокія Федорівна Полторацька вийшла заміж за менського сотника Павла Петровича Сахновського (нар. близько 1724¹¹²). Останнього свого часу усиновив бунчуковий товариш Федір Федорович Лисенко, який заповів нащадкові двори у Дягові. Здавалося б, ці двори мали б залишитися і далі за Сахновськими. Однак відомо, що Єлизавета Василівна Лисенко (нар. близько 1754 р.) вийшла заміж за Петра Федоровича Полторацького¹¹³, бунчукового товариша (1783р.). Згадується у джерелах і дочка бунчукового товариша

**Генерал-майор
Всеволод Полторацький**

Анастасія Петрівна Полторацька (1795 р.¹¹⁴). Отже, на початку XIX століття чи за дарчою, чи за успадкуванням значна частина дворів Лисенків, Сахновських у Дягові опиняється у володінні свояків Полторацьких.

Дуже ймовірно, що це були нащадки Івана Федоровича Полторацького¹¹⁵, який успішно вів господарські справи, у 1750-60 роках скупив чимало старшинських володінь. Останній мав синів

¹¹¹ Там само. – С.506., 1910

¹¹² Там само.

¹¹³ Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. – К.:Типография С.В.Кульженко, 1912. – Т.3. – С.135.

¹¹⁴ Там само. – 1910. – Т.2. – С.602.

¹¹⁵ Полторацький Іван Федорович – бунчуковий товариш (†після 1783). Вчився у Києво-Могилянській академії, у 1739-1752рр. – військовий канцелярист Генеральної військової канцелярії, з 1753 р. – бунчуковий товариш. У 1755 р. отримав на уряд 50 дворів у Сосниці. 1779 р. мав ще у Сосниці 2 куплених хати на двох підсусідських дворах і 35 дворів підданих. 1783 р. подав у відставку. Був одружений з донькою полкового хорунжого Ксенією Жуковською (Києво-Могилянська академія в іменах, XVII-XVIII ст. : енциклопедія. – К. : Видавничий дім «КМ Академія» – 2001. – С.436).

**Мотря Полторацька
(Коньок)**

Олексія, Павла, Василя, Степана, доньку Ганну¹¹⁶.

Далі маємо відомості про дягівчанина Василя Івановича Полторацького, який брав участь у Бородинській битві і Вітчизняній війні 1812 р.¹¹⁷ Він розпочав службу в 1780 р. у Пермському піхотному полку, служив у гвардії, мав чин капітана у 1789 р., а в 1795 р. став секундмайором¹¹⁸. Його син, колезький секретар Микола Васильович Полторацький¹¹⁹ одружився з представницею відомого старшинського роду – Аделаїдою Семенівною Горленко (нар. 25 квітня 1843 р. у селі Козляничих Сосницького повіту¹²⁰) і мав після виходу у відставку в кінці XIX ст. у Дягові до 400 десятин землі. Дворянин

був спочатку почесним наглядачем та мировим посередником у Сосницькому повіті¹²¹. У родині дягівських Полторацьких виростили два сини – Всеволод та В'ячеслав¹²².

Дягівчани пригадують, що старенький М.Полторацький дожив до поважного віку і дуже хворів, пересувався на візку. Його господарств-

---

¹¹⁶ Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Українська козацька старшина. Частина третя. Книга 1.Значне військове товариство. Бунчукове товариство. – К.: СтилоС, 2008. – С.124.

¹¹⁷ Сборник трудов потомков участников отечественной войны 1812 года. – Москва: Янус-К, 2008. – Выпуск I. – С.90. У документі він названий без розшифровки ініціалів (В.І.Полторацький) дідом Всеволода Миколайовича Полторацького. У джерелах за 1848 р. згадується померла дочка поміщика Чернігівської губернії Анастасія Василівна Полторацька. Не маємо сумніву, що це була дягівчанка, а її батько – Василь Іванович Полторацький

¹¹⁸ Полторацкие // Милорадович Г.А. Родословная книга Черниговского дворянства. – СПб.: Санкт-Петербургская губернская типография, 1901. – С.438.

¹¹⁹ Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. – К.:Типография С.В.Кульженко, 1908. – Т.І. – С.324.

¹²⁰ Там само.

¹²¹ Милорадович Г.А. Родословная книга Черниговского дворянства. – СПб.: Санкт-Петербургская губернская типография, 1901. – С.438.

¹²² Там само.

во було у поганому стані. Разом з тим поміщик мав успішного сина Всеволода Миколайовича Полторацького. Він народився у 1865 р., закінчив юридичний факультет Московського університету, знав 12 мов. Всеволод Миколайович служив при дворі Миколи II, мав звання генерал-майора. Він також свого часу працював у Варшаві (мав посаду комісара з селянських питань Варшавського повіту¹²³). У Москві він завідував медичними установами.

За спогадами онучки дворянина Лариси Михайлівни Грищенко, високоосвічений генерал добре знався на медицині, гарно малював, співав, грав на роялі, захоплювався поезією, літературою, дуже любив твори Т.Г. Шевченка. До 1917 року у його родині народилися син Аполінарій та дочка Віра. Події, які зумовили зміну суспільного ладу в країні, його першу дружину довели до стану душевної хвороби (божевілля). В. Полторацький підтримував її до кінця свого життя. Під час революції пере-

Оксана Полторацька

брався на прожиття в Дягову. Одружився вдруге із молодого дягівчанкою Мотрею Андріївною Коньок (1895 – 1983), яка до цього працювала гувернанткою у Москві¹²⁴. Всеволод Миколайович після 1917 року займався підготовкою талановитих дітей до вступу у вищі навчальні заклади¹²⁵, давав уроки малювання. У його будинку було

¹²³ Сборник трудов потомков участников отечественной войны 1812 года. – Москва: Янус-К, 2008. – Выпуск I. – С.90.

¹²⁴ Її батько Андрій Савич Коньок служив на маяку в Керчі, але повернувся у рідне село. Перед революцією родина збрала гроші і відкрила магазин у селі.

¹²⁵ Дуже ймовірно, що серед них був уродженець Феськівки відомий перекладач Григорій Порфірович Кочур (нар.17 листопада 1908 р., помер 15 грудня 1994 р.), який знав більше 30 мов. Він – лауреат премії ім. М.Рильського за переклади і державної премії ім Т.Шевченка за книгу «Друге відлуння». Був дійсним членом Наукового товариства ім. Т.Шевченка, нагороджений медаллю НТШ ім. М.Грушевського.

чимало картин, які він сам написав. Наносив узори на полотно дятівським вишивальницям, виготовляв іграшки для дітей та інші дрібнички з різних матеріалів, працював у саду, займався виведенням різних сортів плодкових дерев.

Хоча радянська система, як правило, репресувала колишніх офіцерів, генералів, В. Полторацького тривалий час ніхто не чіпав. Як він сам зазначав: «Я буду корисний кожній владі». Справді, селяни дуже поважали Всеволода Миколайовича, оскільки він займався їх лікуванням. Він шукав потрібні трави, викопував корінці і робив мазі, настоянки. Щодня його турбували хворі, саме вони фактично вкоротили його вік. Одного дня В. Полторацького, який повертався вночі від пацієнта, було травмовано оглоблею від воза селянина, що їхав у своїх справах. Забій значно погіршив стан його здоров'я.

В.М. Полторацький дуже любив свою країну і, зокрема, свою малу батьківщину, село Дягова, тому і не емігрував за кордон. Був, за спогадами, дуже доброю і безкорисливою людиною. Багато із свого майна він дарував односельцям. Свою велику бібліотеку колишній царедворець передав у місцевий клуб. Щоправда, у холоди молодь спалила іноземні фоліанти для обігріву приміщення.

Відомо, що 16 листопада 1929 року рішенням Менської районної судово-земельної комісії у нього забрали землю, відібрали будинок, два сараї, млин, погріб, у 1930 році він був позбавлений виборчих прав. Наступного року, 1 жовтня, В.М. Полторацький помер і похований у селі.

У Дягові продовжився рід Полторацьких. У 1922 році у їхній родині народилась дочка Оксана. Перед війною вона закінчила педучилище, а після війни – Чернівецький педінститут.

Після смерті господаря його дружину з донькою вигнали з помешкання, поселяли у непристосованих для життя людини приміщеннях, вони довгий час терпіли голод і холод, тяжко працюючи.

Оксана Всеволодівна Полторацька була схожа на батька не тільки зовнішністю, а й успадкувала його хист до малювання, співу, поезії (брала участь у театральних постановках). Довгий час викладала історію та біологію в Західній Україні, Миколаївській області, була прекрасним педагогом, усе своє життя присвятивши школі та дітям. Разом з мамою Оксана змінила 54 помешкання для проживання. У 1977 році дружина, дочка та онука В. Полторацького перебралися жити у Мену.

Тоді вони, приїхавши у Дягову, дізналися про те, що один дягівець під час Великої Вітчизняної війни після звільнення Болгарії мав зустріч з Аполінарієм Полторацьким (той там після 1917 року оселився, мав свій бізнес). На жаль, командування не дало згоди на подальші контакти з «капіталістом». Син Полторацького, очевидно, емігрував до Канади, де начебто проживала його сестра Віра.

У липні 2008 року померла донька В. Полторацького Оксана Всеволодівна Полторацька.

Нині в Мені проживають онука В. Полторацького педагог Лариса Михайлівна Грищенко (нар. 1955 р.), правнучки товарознавець Олена Миколаївна Крижанівська (нар. 1972 р.) та юрист Таміла Олексіївна Ющенко (нар. 1980 р.), праправнук Іван Андрійович Ющенко (нар. 2005 р.)

ПРОТЕСТ 1922 р.

У 1921-1922 рр. на Поволжі та півдні України лютував голод. Тоді ж вийшла постанова ВЦВК «О передаче церковных ценностей в пользу голодающих». Насправді більшовики, В.Ленін, як свідчать розсекречені документи, намагалися завдати відчутного удару по церкві (у листі членам політбюро ЦК РКП(б) від 19 березня 1922 року вождь пролетаріату зазначав: «Для нас именно данный момент является не только исключительно удачным, но и вообще единственным моментом, когда мы имеем 99 из 100 шансов на полный успех разбить противника и сохранить за собой необходимые для нас позиции на много десятилетий. Именно теперь и только теперь огромное большинство крестьянских масс будут не в состоянии поддержать хоть как-нибудь решительно ту горстку черносотенного духовенства и реакционного мещанства, которые могут и хотят испробовать политику насильственного сопротивления советскому декрету»¹²⁶).

Проходили реквізиції церковного золота, срібла і на Чернігівщині. Але селяни, знаючи про звернення патріарха Тихона віддавати лише малоцінні предмети церковного ужитку, у багатьох селах стали на захист своїх церковних реліквій. У 1922 р. у Радуль, наприклад, був на-

---

¹²⁶ Письмо В. И. Ленина членам Политбюро о событиях в г. Шуе и политике в отношении церкви 19 марта 1922 г. // РЦХИДНИ. – Ф. 2. – Пп. 1. – Д. 22947. – Л. 1-4; Вестник Русского Студенческого Христианского движения. – 1970. – № 98. – С. 54-57; Известия ЦК КПСС. – 1990. – № 4. – С. 190-193.

Дягівські косарі. Фото 1920-их років

правлений кавалерійський загін для придушення опору негідкорених селян¹²⁷. У Дягові та Феськівці прихожани церков зчинили бунт, побили членів комісії з вилучення цінностей¹²⁸.

Згідно з матеріалами справи № 6501, 9 травня 1922 р. «по порученню уездкомиссии по изъятию ценностей из молитвенных домов в село Дягову был отправлен для учета ценностей и проверки описей» 25-річний мешканець Городища, член партії Павло Петрович Теренецький. Очоливши комісію у складі голови волосного виконкому Гроня, голови волосного комітету незаможників Семена Назаровича Чумака і голови сільради Максименка, він викликав у сільраду місцевого священника Феодосія Григоровича Орловського.

«Священник, согласившись с моими объяснениями, – писал у пояснювальній записці про інцидент студент П.Теренецький, – все же стал оттягивать, говоря, что он собрал церковный совет и без него он и не может; церковный староста, видя это, тоже мялся. Во избежание конфликтов, пришлось ждать, пока собирались отдельные члены совета. В это время священник отлучился, мотивируя тем, что жена корову не

¹²⁷ Гуцула В. Святейшая контрреволюция // Фокус (Украина). – 2008. – 13 июня; <http://focus.ua/history/21140>; <http://orthodoxy.org.ua/ru/2008/09/08/18989.html>

¹²⁸ Там само.

загнала. По приходу части совета, мы отправились в церковь. По дороге священник вторично отлучился, говоря, что он забыл ключи. Когда вошли в церковь, то священник с членами церковного совета зашел в алтарь для того, чтобы достать инвентарные книги, где задержались так, что их пришлось попросить ускорить.

Когда священник подал книги, то вместе с членами церковного совета удалился к двери и подходил только по требованию. Двери были закрыты.

В то время, когда я начал делать выборки из инвентарной книги, открыв дверь, вошла какая-то крестьянка и, переглянувшись со священником, вышла; затем через несколько минут вбежала эта или другая, не помню, но называли ее церковной сторожкой и, раза три рванув за веревку, произвела набат.

Я предложил священнику взять инвентарную книгу и следовать за мной, предупредив его, что за все происшедшее и могущее произойти ответит он.

Прошло с момента набата и до времени выхода не более 1-2 минут, и уже в церковной ограде гудела толпа женщин и нескольких мужчин, которые стали на нас бросаться. В этот момент, когда я пытался объяснить толпе суть дела, священник поднялся по ступеням в церковь, при чем тотчас же начался уже продолжительный набат и стеклась тысячная толпа с вилами, дрекольными, кирпичами и проч.

Видя, что дело плохо, я заявил священнику и членам совета, что в случае чего со мной или членами комиссии, будут отвечать головой священник, совет и т.д.

После этого священник схватился и стал сдерживать натиск толпы, которая крича, что приехали их грабить, бросались на меня с вилами и палками, крича, что надо убить и разорвать.

Защищаемый священником и членами комиссии, которых чуть не сбывали с ног, я выбрался из ограды и таким образом дошел до сельсовета.

Мимо летели кирпичи, но попадание было только одно куском сухой земли.

Далее толпа окружила сельсовет и устроила осаду, предварительно повывставив рамы со стеклами. Несколько раз врывались в Совет, но были отражены.

Тем временем я продолжал заседание совета. Я выходил объяснить

толпе, но вынужден был бросить и это, ибо если бы не револьвер, то стянули бы с крыльца. Священника уже не было.

Мое личное мнение, что это организованное противостояние»¹²⁹.

Згодом активних учасників заворушення 1 липня 1922 р. у Сосниці судила виїзна сесія Чернігівського губернського революційного трибуналу¹³⁰. Касаційну скаргу засуджених розглядав пізніше Верховний трибунал при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті¹³¹. З судового процесу відомі додаткові подробиці. Так, першого разу «звонила Агрипина Руденко, церковная сторожка». «Когда ее удалили, – читаємо далі, – на колокольню влезла вновь Васса Ахрименко, которая тоже начала звонить»¹³². Після неї «на колокольню влезла Дубовская, которая в третий раз стала звонить». У числі «вооруженных кольями были и Петр Гречуха и Потап Шостак, при чем сын первого бросал кирпичи»¹³³. Серед особливо «дебоширивших были Степанида Гречуха, Татьяна Голяк». Як свідчив комуніст Семен Чумак, «возгласы были: жида приехали грабить»¹³⁴.

Загалом трибунал засудив 16 дягівчан.

Найбільше покарання отримав священник **Феодосій Григорович Орловський** (нар.1877 р. у с.Баба (Жовтневе). Його засудили на 2 роки утримання в ДОПРі з правом заміни цього терміну покарання на штраф в 100 пудів зерна¹³⁵. Священника заарештували 15 травня 1922 р., звільнили 23 травня¹³⁶. Він сплатив штраф, але мав рік бути на примусових роботах.

Церковного старосту с.Дягови **Петра Павловича Міщенка** (1862 р. народження) засуджено на утримання в ДОПРі протягом року із правом заміни цього покарання на штраф у 30 пудів зерна¹³⁷. Він теж був

¹²⁹ Заявление Теренецкого П.П. по делу об инциденте в с.Дягове // ДАЧО. – Ф. Р-4609. – Оп.1. – Спр.6501. – Арк. 10.

¹³⁰ Протокол выездной сессии Черниговского губернского революционного трибунала // ДАЧО. – Ф. Р-4609. – Оп.1. – Спр.6501. – Арк.72.

¹³¹ Там само. – Арк.81.

¹³² Там само.

¹³³ Там само.

¹³⁴ Там само. – Арк.74.

¹³⁵ Заключение по материалам архивного уголовного дела №6501 в отношении Орловского Ф.Г//Там само. –Арк.111.

¹³⁶ Там само. – Арк.112.

¹³⁷ Заключение по материалам архивного уголовного дела №6501 в отношении Мищенко П.П.// Там само. – Арк.113.

ув'язнений з 19 по 23 травня, а далі родина сплатила за нього штраф.

Селянин, член церковної ради **Юхим Семенович Павленко** (нар.1869 р.) отримав таке ж покарання, як і священник¹³⁸. Він теж змушений був віддати 100 пудів зерна та рік ходити на примусові роботи.

Різні покарання також отримали **Петро Федорович Гречуха** (нар.1861 р., штраф 50 пудів зерна), **Потап Прокопович Шестак** (нар.1868 р., штраф 75 пудів зерна), **Агрипина Михайлівна Руденко** (нар.1897 р., засуджена на 6 місяців умовно «с учетом ее пролетарского происхождения»¹³⁹), **Васса Анастасіївна Ахременко** (нар.1870 р., засуджена на 6 місяців умовно «с учетом ее пролетарского происхождения»¹⁴⁰), **Тетяна Данилівна Голяк** (нар.1890, засуджена на утримання в ДОПРі на рік без можливості заплатити штраф)¹⁴¹, **Єфросинія Анастасіївна Дубівська** (нар.1882, засуджена на 1 рік умовно), **Степанида Федотівна Гречуха** (нар.1885 р., засуджена на 1 рік умовно), **Єфросинія Дмитрівна Бурая** (нар.1897 р., засуджена на 1 рік умовно), **Марія Павлівна Гречуха** (нар.1868 р., оштрафована на 10 пудів жита), **Сазон Кіндратович Червинський** (нар.1876, оштрафований на 30 пудів жита), **Феодосія Харитонівна Вінниченко** (нар.1890 р., оштрафована на 15 пудів жита), **Іван Порфирович Дубівський** (нар.1885, оштрафований на 10 пудів жита), **Пантелеймон Дорофійович Вінниченко** (нар.1859 р., оштрафований на 10 пудів жита), **Палагея Семенівна Антоненко** (нар.1878 р., оштрафована на 20 пудів жита), **Фекла Савеліївна Гречуха** (1876 р., оштрафована на 10 пудів жита).

Так завершився дягівський протест.

Як з'ясувалося пізніше, за вилучені цінності у церквах СРСР можна було купити 525 мільйонів пудів хліба, а насправді його закупили 3 мільйони пудів. У той же час в кампанію церковних реквізицій, за підрахунками священника Гліба Якуніна, розстріляно більше 8000 священників та віруючих.

---

¹³⁸ Заключение по материалам архивного уголовного дела №6501 в отношении Павленко Е.С.// Там само. – Арк.115.

¹³⁹ Заключение по материалам архивного уголовного дела №6501 в отношении Руденко А.М.// Там само. – Арк.119.

¹⁴⁰ Заключение по материалам архивного уголовного дела №6501 в отношении Ахременко В.А.// Там само. – Арк.120.

¹⁴¹ Заключение по материалам архивного уголовного дела №6501 в отношении Голяк Т.Д.// Там само. – Арк.121.

КОМУНІЗМ 1930 р.

Протоколи сходів, засідань сільради с.Дягови 1920-их років рясніють питаннями вирішення проблем нещадного вирубування дягівчанами довколишніх лісів, гатіння греблі через річку, забезпечення ремонту школи, пожежного депо тощо. Крім загальнодержавних податків, на території проживання громади ще збирався й податок самообкладання. Саме з цих коштів створювався фонд, з якого й черпали кошти для реалізації соціально-культурних заходів.

11 вересня 1930 р. відбулися збори виборців с.Дягови (на них були присутні 276 чоловік). Доповідач, голова сільської ради С.Л.Призанти прозвітував про використання коштів самообкладання за звітний період.

Згідно з його повідомленням виходило, що на ремонтування класних приміщень було заплановано 553 крб.18 коп. (витрачено 232 крб. 25 коп., залишилося 320 крб. 93 коп.), на перевезення ґрунту 792 крб. (витрачено 733 крб. 46 коп.), на лікнеп – 450 крб. (витрачено повністю), на лікарню у Волосківцях – 750 крб., на ветпункт – 500 крб., на шляхове будівництво – 500 крб. (використано 209 крб. 13 коп.), на ремонт сільбуду 1000 (використано 322 крб.), на пожежну бригаду – 500 крб. (використано повністю), на дитмайдан – 600 (використано 473 крб. 96 коп.), на меліорацію – 1000 (не використали), на лазню – 1500 крб. (не використали)¹⁴².

Причиною недофінансування певних сільських програм стало те, що було зібрано недостатньо коштів податку самообкладання.

«В зв'язку з ростом наших потреб села, президія с/р ухвалила накреслити, – повідомляв С.Призанти громаду, – на 30-31 рік слідуючий проект:

- 1.Ремонт школи 500 крб.
- 2.Ремонт п/осв. установ 200 крб.
- 3.Матеріальне забезпечення учнів 4-х та 7-мирічки 750 крб.
- 4.Господарчо-оперативни витрати по школі 800 крб.
- 5.На Ликнеп 250 крб.
6. Оперативни та інши витрати по с/буду 300 крб.
- 7.На господарчи та оперативн. витрати лікарні 500 крб.
- 8.На устрійств.енерекуйного примикання при Менській лік 700 крб.

¹⁴² Протокол №7 загальних зборів виборців с. Дягови від 11 вересня 1930 р. / ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 152 зв. –154.

9. Витрати по ветпункту 300 крб.
  10. Придбання жеребця 1000 крб.
  11. Пожежна справа 1500 крб.
  12. Встановлення телефонного зв'язку 400 крб.
  13. Меліорація 1000 крб.
  14. Та на будівництво нової лазні 7000 крб.
- Разом 15200 крб.»¹⁴³.

Фактично за один рік сільрадівці вирішили «стрибнути» у комунізм.

Уповноважений РВК Бобир, коментуючи доповідь, зазначив, що «в зв'язку з проведенням п'ятирічки з'явилося багато потреб щодо підняття культурного рівня та поліпшення бита села», тому «необхідно на селі посилити добровільне самообкладання»¹⁴⁴.

Під час обговорення «Максименко Л., Павленко Г. та Семип'ядний вказали на те, що самообкладання нам необхідно, але ж 100 % – це занадто важко для селян»¹⁴⁵.

Але, як з'ясувалося, не для всіх. Як повідомив уповноважений з району Бобир, «весь тягар податкового преса полягає лише на зажиточно-кулацькі часті села». За цей завищений бюджет сільради й проголосували. Слід зазначити, що у 1930 р. у Дягові налічувалося 93 громадянина, позбавлених виборчих прав (міцні господарства, середняки). Тобто вони за цю суму самообкладання не голосували, але... саме вони мали її сплатити!!! Бідні селяни ж звільнилися владою від оподаткування.

Ця радянська «справедливість» позбавила будь-якого бажання займатися господарством працелюбних хліборобів. Адже усі плоди їхньої праці забиралися у вигляді податків. Заможні селяни всякими правдами і неправдами спродували, різали своїх корів, коней, закривали млини. Найвигідніше було нічого не мати. Цей «стимул» невдовзі призвів до голодівки у селі, до ліквідації усіх господарств, які могли, розвиваючись, давати добрі доходи і державі, і селу.

ЖЕРТВИ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ

У 1925 р. у Дягові був утворений комітет незаможників (КНС – комітет незаможних селян), який очолив Самійло Призант. У вересні 1929 р. він став головою сільської ради.

---

¹⁴³ Там само. – Арк. 154.

¹⁴⁴ Там само.

¹⁴⁵ Там само. – Арк. 154 зв.

Перші колгоспники (1929 р.)

Дягівська влада сліпо вірила у вірність курсу, що насаджувався з Москви Й.Сталініним та його поплічниками в СРСР. Згідно з тодішніми комуністичними настановами у листопаді 1929 р. у селі створено союз обробітку землі – пізніше колгосп “Червона поляна”.

Першим його головою став Василь Микитович Скляр.

У колгосп вступили Іван Захарович Бурка, Андрій Фролович Шут, Семен Назарович Чумак, Конон Зотович Туран, Пріська Іванівна Фещенко, Іван Порфирович Дубовський, Наталка Єрофеївна Придимир, Марія Трохимівна Вінниченко, Наталка Трохимівна Рубаха, Єпестина Василівна Хижняк, Павло Григорович Башлук, Федір Каленикович Крутий, Павло Григорович Руденко, Ахтиста Прокопівна Міщенко, Григорій Панфилович Руденко, Мирон Степанович Мойсеєнко, Микола Левкович Павленко, Сергій Лебедка, Феоктист Пилипович Пономаренко, Павло Романович Москалець, Федір Никифорович Руденко, Олександр Іовлевич Применко¹⁴⁶. Спочатку в «Червоній поляні» було всього 17 дворів. Першим бригадиром став Дмитро Степанович Павленко–боєць самарської “Залізної дивізії”, учасник трьох воєн¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Протокол виявлення земельних справ громадян, що входять у колоб’єднання «Червона поляна» (18 лютого 1930 р.) – Ф.Р.684. – Оп.2. – Спр.10. – Арк.50-52.

¹⁴⁷ Колгоспна правда. – 1982. – 6 лютого.

Перші ланкові колгоспу – Марфа Миколаївна Лавріненко, Євдокія Микитівна Максименко, Анастасія П. Шут.

У травні 1930 р. утворений другий колгосп “Перше травня”, головою якого обрано Данила Онанійовича Войла.

Сільські новоутворення, керовані з району та області партійними директивами, вели агресивну політику щодо залучення нових членів, об’єднання їхньої худоби, майна в спільність. Легше було стати колгоспниками тим, хто нічого не мав. Однак селяни-власники реманенту неохоче здавали його у комуну. «Петренко Уліян, вступаючи до колгоспу, мав гарного плуга, – писав у своїй замітці сількор з Дягови Чумак, – й замість того, щоб усупільнити його, віддав своєму синові, який в той час був поза колгоспом. Через деякий час син Петренка, вступаючи до колгоспу, віддав плуга дідові-одноосібнику. З такими явищами колгосп повинен повести рішучу боротьбу»¹⁴⁸.

12 січня 1930 р. розширений пленум Дягівської сільради, заслухавши доповідь уповноваженого РВК Миколайця, ухвалив «до весняної засівкомпанії... колективізувати с.Дягову не менш як 50%. населення»¹⁴⁹.

Тих, хто залишався осторонь колгоспів, чекали «експертне оподаткування», розорення, висилка, конфіскація майна. «Жодного центнера хліба приватникові!», «Примусити куркуркульню здати повністю хліб державі!»¹⁵⁰, «Витягнути до права стефанівських та дягівських куркулів і підкуркульників»¹⁵¹, «Рішуче вдарити по куркульні, розкрити їхні сховища хліба»¹⁵² – такими заголовками-гаслами рясніли сторінки менської районної газети. Ті, хто добровільно позбувся потом заробленого статку (наприклад, Василь Павленко напередодні колективізації стягся на млин і віддав його без компенсації колгоспникам), мали шанс протриматися на хлібі та воді. Заможним селянам, які мали худобу, якусь техніку, гірко було розлучатися зі своїм добром і йти в комуну, працювати за копійки. Їх чекала сумна доля.

---

¹⁴⁸ Чумак. З цим треба боротись // Колгоспна праця. – 1931. – №40. – 30 грудня. – С.1.

¹⁴⁹ Протокол №22 поширеного пленуму Дягівської сільради Менського району Конотопської округи з всіма організаціями села та активу від 12 січня 1930 р. / ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.156.– Арк. 81.

¹⁵⁰ Колгоспна праця. –1932. – №2. – 5 січня. – С.1.

¹⁵¹ Колгоспна праця. – 1932. – №20. – 20 лютого. – С.1.

¹⁵² Колгоспна праця. – 1932. – №19. –18 лютого. – С.1

23 січня 1930 р. ЦК КП(б)У прийняв постанову «Про заходи проти куркульства», згідно з якою до 15 березня треба було провести в Україні кампанію розкуркулення¹⁵³. У листі від 2 лютого того ж року ЦК КП(б) У до окружкомів і райкомів детально пояснювалось, як потрібно описувати майно, кого виселяти, розоряти і т.п.¹⁵⁴ 11 березня 1930 р. відбувся пленум Дягівської сільради, який поставив завдання «всім членам с/ради взяти саму найактивнішу участь в проведенні всіх міроприємств, котри проводить Радвлада на селі, особливо звернути увагу на ріст колективізації»¹⁵⁵. Тоді ж були вибрані «бригади по изытию майна», яким доручено «зробити изытие від заможного господарства»¹⁵⁶. Останні, як показують документи, визначалися частіше за симпатіями чи антипатіями сільської номенклатури на око. Не випадково на пленумі сільради ухвалили «вести точни облик куркульських господарств»¹⁵⁷, що не ви-

---

¹⁵³ Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України; Інститут історії України / В.А. Смолій (відп.ред.) – К.: Наук. думка, 2006. – Т.2 – С.130.

¹⁵⁴ Реабілітовані історією. Чернігівська область. – Кн.1. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2008. – С.290 – 293.

¹⁵⁵ Протокол №26 засідання пленуму сільської ради с.Дягови 11 березня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 85.

¹⁵⁶ Протокол №26 засідання пленуму сільської ради с.Дягови 11 березня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 85 зв..

¹⁵⁷ Постанова Раднаркому УСРР про ознаки, які визначали селянське господарство як куркульське, від 13 серпня 1929 р:

«[І] Підтвердити нижчезазначену постанову, ухвалену Головою РНК УСРР тов. Чубарем: (умовно)

«Постанова РНК УСРР «Про ознаки куркульських господарств, на які ширяться правила Кодексу законів про працю УСРР».

Рада Народних Комісарів УСРР постановила:

1. Встановлюючи ознаки куркульських господарств, що на них шириться Кодекс законів про працю УСРР зі змінами та додатками, що їх передбачено постановою ЦВК і РНК СРСР з 20 лютого 1929 р. «Про поряток прикладання Кодексу законів про працю в куркульських господарствах» (36. зак. СРСР 1929 р. № 16, арт. 117), визнати, що до куркульських господарств відносяться всі селянські господарства при наявності в господарстві одної з нижчеперелічених ознак:

а) якщо в господарстві систематично вживається наймана праця для сільськогосподарських робіт, або в кустарних промислах та підприємствах в такому розмірі, що тягне за собою позбавлення виборчих прав за арт. 4-м постанови ВУЦВК і РНК УСРР з 3 жовтня 1928 р. «Про вибори до Рад» (36. Уз. УСРР за 1928 р. № 27, арт. 238);

б) якщо в господарстві є млин, олійниця, круподерня, просорушка, вовночухарня, шаповальня, терковий заклад, сушарня, шкіряний завод, цегельня або інше

промислове підприємство – під умовою вживання в перелічених підприємствах живої тяглової сили та механічних двигунів, а так само, якщо в господарстві є вітряк, або водяний млин з двома й більш поставами;

в) коли господарство систематично здає в найм сільськогосподарські машини з механічними двигунами;

г) коли господарство здає в найм постійно або на сезон окремі устатковані помешкання під житло або підприємство;

д) коли члени господарства займаються торгівлею, лихварством, комерційним посередництвом або мають інші нетрудові прибутки (в тому числі служники релігійних культів), а також, коли будь-хто з членів господарства вибирає реєстраційне посвідчення на ведення промислового підприємства.

2. Господарства, що їх перелічено у п. «в» і «г» арт. 1-го, вважаються за куркульські в тому разі, коли при вирахуванні прибутку, що його оподатковується сільськогосподарським податком, до них застосовано відсоткові надвишки і якщо прибуток від здачі в найм складних сільськогосподарських машин та помешкань перевищує 250 крб. на місяць, ураховуючи сезонність роботи.

3. Селянські господарства, в яких немає ознак, перелічених у арт. 1-му відносяться до куркульських, коли до них застосовано індивідуальний порядок визначення прибутку, що його оподатковується єдиним с/г податком.

4. Кодекс законів про працю повністю прикладається на ці господарства, що підпадають під одну з ознак, зазначених в арт. 1-му цієї постанови і в яких розмір прибутку, що його вираховано для оподаткування єдиним с/г податком, становить більш як 300 крб. на їдця, але неменш як 1500 крб. на господарство.

5. Облік та складання списків господарств, що їх зазначено в арт. 1-4-му цієї постанови, покладається на сільські Ради. Списки складаються окремо як для господарств куркульського, так і підприємницького типу.

6. Доручити РНК АМСРР і округовим виконавчим комітетам вжити заходів до негайного запровадження цієї постанови до життя.

7. Доручити НКПраці УСРР, за погодженням з ВУРПС та НКЗемсправ УСРР видати інструкцію на підставі цієї постанови.

II

8. Ця постанова видається на підставі постанови РНК СРСР з 21 травня 1929 р. «Про ознаки куркульських господарств, на яких повинно прикладати Кодекс законів про працю» (Зб. Зак. СРСР 1929 р. № 34, арт. 301) і на скасування своєї постанови з 19 червня 1928 р. «Про селянські господарства, що вживають найману працю, на які ширяться правила Кодексу законів про працю УСРР» (Зб. Уз. УСРР 1928 р. № 15, арт. 138).

Голова Ради Народних Комісарів УСРР Чубар В. Я. Секретар Ради Народних Комісарів УСРР Яворський Ю. Є.»

(ЦДАЖР України. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 71. – Арк. 139. Друк. прим.; <http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/Publicat/Fam-kolekt-1929.php#nom-10>); Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів / АН України. Інститут історії України та ін.: Упоряд.: Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; Відп. ред.: Кульчицький С. В. – Київ: Наукова думка, 1992. –№ 33)

конали твердого завдання по хлібозаготівлі, та вчастності застосувати до них за невиконання відповідних заходів»¹⁵⁸.

Як правило, активісти села виганяли заможних хазяїв з дворів, майно, худобу, птицю, сільгоспреманент конфіскували. Люди залишалися без засобів для існування. Діти вмирили від голоду. Кілька родин куркулів¹⁵⁹ вислали за межі України.

Частина цих людей, відірваних від господарств, улюбленої хліборобської справи, переховувалася у родичів, тікали світ за очі. Так, наприклад, Петро Трохимович Шестак, як свідчить його розстрільна справа, у 1932 р. «подлежал высылке на Север как кулак, но ... от таковой скрылся и некоторый период времени проживал на нелегальном положении»¹⁶⁰. Так утворювалися у різних місцях Чернігівщини повстанські загони, які мстилися розкуркулювачам, представникам влади, що нищила міцних хазяїв, насаджуючи низькопродуктивну форму організації праці у формі колгоспів-комун. У Менському регіоні утворилися та діяли «банди» (термінологія радянських часів) Хруща та Степана Несукая¹⁶¹.

Незважаючи на певні позитиви в діяльності щодо благоустрою села на посаді сільського голови (висипана дорога в бік Осьмаків, зроблена гребля тощо), Самійло Лазарович Призантич, очевидно, добре перегнув палицю в насаджуванні «нового життя» у Дягові. Він «зі своїми помічниками виселяє куркулів з села, притягає їх до суду»¹⁶², активно описує майно селян, які втратили інтерес безкоштовно віддавати хліб радвладі. Робилося це з ентузіазмом, вірою у те, що у такий спосіб буде покладено край старому укладу життя, пережиткам минулого, і колгоспи швидко приведуть до процвітання держави, комуністичного майбутнього.

Сільські активісти описували майно тих, хто не мав можливості спла-

---

¹⁵⁸ Протокол №39 засідання поширеного пленуму сільської ради разом з активом с.Дягови від 20 жовтня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 103.

¹⁵⁹ За спогадами Віри Олексіївни Гречухи (нар.1923 р.), таких родин було 5 (сім'ї Володимира Захарченка, Соловійовичів, Луковичів, Сидора Шавренка, Семена Потаповича Шестака). Оскільки вона тоді була дитиною, то не пам'ятає більшість прізвищ. Однак вона згадує, що цих людей першими розкуркулили. Їх зібрали з невеликими клунками до сільради і відвезли підводами у Мену. Ці відомості записала від В.О.Гречухи Галина Миколаївна Лісовець (нар.1957 р.).

¹⁶⁰ Обвинительное заключение // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.9235. – Арк.16.

¹⁶¹ Павленко С. «Нас не перемогти...» // Колгоспна правда. – 1972. – 14 грудня.

¹⁶² Там само.

тити непосильні податки. Так, був складений відповідний «Опис» господарств Василя Аристарховича Голяка (15 грудня 1929 р., 29 січня 1930)¹⁶³, Микити Федоровича Шута (31 грудня 1929 р.)¹⁶⁴, Марини М. Гречухи (3 січня 1930 р.)¹⁶⁵, Степана Ларіоновича Крутого (3 січня)¹⁶⁶, Софії К. Іллющенко (3 січня)¹⁶⁷, Микити Гречухи (8 січня)¹⁶⁸, Павла Івановича Ілляша (14 січня)¹⁶⁹, Івана Сильвестровича Вінниченка (20 січня, 17 березня)¹⁷⁰, Юхима Тимофійовича Максименка (24 січня)¹⁷¹, Левка Кириловича Лесюти (26 січня 1930 р.)¹⁷², Михайла Антоновича Киселя (28 січня)¹⁷³, ...Анастасіївни Охріменко (28 січня)¹⁷⁴, Никона Федоровича Бурки (28 січня)¹⁷⁵, Івана Пантелійовича Вінниченка (28 січня)¹⁷⁶, Панаса Михайловича Дубівського (28 січня)¹⁷⁷, Тимофія Назаровича Петренка (січень, 14 березня)¹⁷⁸, Андрія Іовлевича Бурки (січень)¹⁷⁹, Андрія Агафійовича Шупика (січень)¹⁸⁰, Михайла Наумовича Кияшка (січень)¹⁸¹, Харитона Гречухи (січень)¹⁸², Трохима Бурки (сі-

---

¹⁶³ Опис майна В.Голяка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.82, 83-88.

¹⁶⁴ Опис майна 31 січня 1929 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.31.

¹⁶⁵ Опис майна №152 від 3 січня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144. – Арк.7

¹⁶⁶ Опис майна Крутого // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.75.

¹⁶⁷ Опис майна С.Іллющенко // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.94.

¹⁶⁸ Опис майна М.Гречухи// ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.90,91.

¹⁶⁹ Опис майна від 14 січня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.1.

¹⁷⁰ Опис майна від 20 січня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.33.

¹⁷¹ Опис майна Т.Максименка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.109.

¹⁷² Опис майна від 26 січня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144. Арк.31.

¹⁷³ Опис майна М.Киселя // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.96.

¹⁷⁴ Опис майна Охріменко // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.97.

¹⁷⁵ Опис майна Н.Бурки // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.102.

¹⁷⁶ Опис майна І.Вінниченка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.107.

¹⁷⁷ Опис майна П.Дубовського // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк. 108.

¹⁷⁸ Опис майна Петренка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.70, 76.

¹⁷⁹ Опис майна А.Бурки // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.92.

¹⁸⁰ Опис майна А.Шупика // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.93.

¹⁸¹ Опис майна М.Кияшко // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.105а.

¹⁸² Опис майна Х.Гречухи // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.104.

чень)¹⁸³, Якова Борисовича Конька (січень)¹⁸⁴, Христі Вінніченко (1 лютого)¹⁸⁵, Василя Кириловича Максименка (3 лютого)¹⁸⁶, Самсона Миновича Башлука (16 лютого)¹⁸⁷, Дмитра І. Руденка (17 лютого)¹⁸⁸, Федора Павловича Киселя¹⁸⁹, Василя Опанасовича Павленка¹⁹⁰, Івана Єрмолайовича Семип'ядного¹⁹¹, Трохима Прокоповича Верхогляда¹⁹², Макара Тихоновича Вінніченка¹⁹³, Дарії Василівни Іллющенко (14 березня)¹⁹⁴, Семена Потаповича Шестака (5 березня)¹⁹⁵, Матвія Х. Бесикала¹⁹⁶, Петра Кузьмича Антоненка (16 березня)¹⁹⁷, Левка Кириловича Шута (16 березня)¹⁹⁸, Григорія Прокоповича Башлука (16 березня)¹⁹⁹, Абакума Григоровича Шута (16 березня)²⁰⁰, Митрофана Степановича Антоненка (16 березня)²⁰¹, Євсея Тимофійовича Максименка²⁰², Оксентія Климовича Захарченка (16 березня)²⁰³, Степаниди Степанівни Павленко (16 березня)²⁰⁴, Гаврила Васильовича Максименка²⁰⁵ (16 березня), Аврама Івановича Вінніченка (16 березня)²⁰⁶, Конона Олексійовича Ан-

¹⁸³ Опис майна Т.Бурки // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.105.

¹⁸⁴ Опис майна Я.Конька // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк. 106.

¹⁸⁵ Опис майна Вінніченко Христі // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.43.

¹⁸⁶ Опис майна №155 // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.80.

¹⁸⁷ Протокол описи имущества за нездачу мирчука в суме 250 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.89.

¹⁸⁸ Опис майна Руденка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.78.

¹⁸⁹ Опис майна Киселя // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144. – Арк.2.

¹⁹⁰ Опис майна Павленка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144. – Арк.6.

¹⁹¹ Опис майна І.Семип'ядного // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.100.

¹⁹² Опис майна Верхогляда // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144. Арк.38.

¹⁹³ Опис майна Вінніченка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.39.

¹⁹⁴ Опис майна №322. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144. – Арк.8.

¹⁹⁵ Опис майна №323 // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144. – Арк.9.

¹⁹⁶ Опис Майна за неуплату рижних податків// ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.18.

¹⁹⁷ Опис майна Антоненка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.52.

¹⁹⁸ Опис майна Л. Шута // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.53.

¹⁹⁹ Опис майна Башлука // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.68.

²⁰⁰ Опис майна А.Шута // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.56.

²⁰¹ Опис майна М.Антоненка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.60.

²⁰² Опис майна №180 // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.58.

²⁰³ Опис майна Захарченка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.55.

²⁰⁴ Опис майна С.Павленко // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.61.

²⁰⁵ Опис майна Г.Максименка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.62..

²⁰⁶ Опис майна Вінніченка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк. 63.

тоненка (16 березня)²⁰⁷, Каленика Марковича Захарченка (17 березня)²⁰⁸, Самійла Свиридовича Антоненка (17 березня)²⁰⁹, Володимира Калениковича Захарченка (18 березня)²¹⁰, Тимофія Пилиповича Гречухи²¹¹, Олексія Панасовича Лесюти (21 березня, 25 (?) березня)²¹², Миколи Антоновича Киселя (березень)²¹³, Никона Михайловича Лесюти²¹⁴, Бориса Максимовича Чкани²¹⁵.

Як видно з описів, це робилося у відповідності із заходами кампанії розкуркулення, колективізації. Дізнавачі ретельно зафіксували житлові будівлі, клуні, худобу. Якщо селяни не могли розплатитися, їхнє майно конфісковували. Таких господарств було чимало. Багатьох хліборобів-працелюбів судили. Їх карали навіть за те, що не хотіли засівати власні ниви (адже все одно вирощене забиралось!). 1 грудня 1930 р. у селі сільрада затвердила навіть трійку «по виявленню шкір»²¹⁶ (аби нарахувати податок за продану худобу!).

Як свідчать статистичні дані за 1930 р., в Україні тоді розкуркулено 70407 господарств, з них виселено у Північний край та Сибірський край 31593 родини (146229 осіб)²¹⁷. Особливо активно проводилася ця кампанія у лютому-травні 1930 р. Протягом же чотирьох років в Україні ліквідовано близько 200 тисяч господарств заможних хліборобів.

Розкуркулени²¹⁸ у 1929-1933 рр. в Дягові:

---

²⁰⁷ Опис майна К.Антоненка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк. 64.

²⁰⁸ Опис майна Захарченка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.59.

²⁰⁹ Опис майна С.Антоненка// ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.65.

²¹⁰ Опис майна В.Захарченка // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.79.

²¹¹ Опис майна Гречухи // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.77.

²¹² Опис майна О.Лесюти // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.46,69.

²¹³ Опис майна Киселя // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.74.

²¹⁴ Опис майна Н.Лесюти // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.66.

²¹⁵ Опис майна Чкани // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.103.

²¹⁶ Протокол засідання поширеного пленуму сільської ради разом з активом с.Дягові від 1 грудня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 106 зв..

²¹⁷ Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України; Інститут історії України / В.А. Смолій (відп.ред.) – К.: Наук. думка, 2006. – Т.2 – С.138.

²¹⁸ При формуванні списку розкуркулених враховані дані СБУ, ДАЧО, а також спогади дягівчан. Він неповний, оскільки репресії щодо селян проходили у кілька етапів, різними підрозділами сталінського режиму. Тому у цій справі ще можливі доповнення, уточнення (деякі прізвища, імена свідкам-сучасникам тих подій пригадати важко, наприклад, Соловійовичів, яких вислали у Сибір). Зазначимо, що сільради спочатку взяли на облік усіх заможних хліборобів, власників міцних господарств. У нашому списку дуже багато останніх, оскільки їх називали тоді експерт-

1. Антоненко Конон Олексійович²¹⁹.
2. Антоненко Петро Кузьмич (нар. 1889, репресований 1932 р.)
3. Антоненко Самійло Свиридович²²⁰
4. Бредюк Дмитро²²¹
5. Бурка А.І. (репресований у травні 1933 р.)
6. Бурка Григорій
7. Бурка Іван
8. Бурка Йосип
9. Вінніченко Іван Аврамович (нар. 1901, репресований 1930 р.)
10. Вінніченко Григорій Аврамович (нар. 1887, репресований 1929 р.)
11. Вінніченко Іван Сильвестрович (нар. 1889, репресований 1930 р.)
12. Вінніченко Макар Тихонович²²²
13. Гапон П.Г.

никами (тобто ті, які мали сплачувати експертний податок). В Чернігівському обл-архіві ми знайшли кілька різних списків експертників, затверджених сільрадою. Згодом дуже багато цих людей, які не мали чим виплатити податок, були репресовані як куркулі (частину з них засуджено, а в інших відібрано житло або інше майно). Так, Єлізар Крук у кінці 1929 р. входив у коло «міцних середняцьких господарств», а вже наступного року був арештований як куркуль.

Загалом у 1930 р. у селі нараховувалось 93 громадян-«ворогів», позбавлених виборчих прав (див. у додатках Документи – №9). Голова сільської ради С. Призантих називав «класово-ворожими елементами». Фактично в усіх цих людей конфісковано у той чи інший спосіб майно, худобу, відібрано землю. Репресивні заходи радвлади у 1929-1933 рр. сприяли «добровільній» передачі колгоспам млинів, вітряків, крупорушок.

Наш список неповний ще й тому, що репресовувався по документах голова родини, а на вулиці, у злиднях опинялася вся його сім'я. Проблемаю для виявлення розкуркулених є й та обставина, що частина з них, вивезених в Сибір, уже не повернулася додому. Отже, в місцевий архів СБУ (а тепер ДАЧО) не потрапили їхні кримінальні справи (вони залишилися за місцем їхнього проживання).

²¹⁹ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с.Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.27 зв..

²²⁰ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с.Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.27 зв.

²²¹ За розповіддю Христини Петрівни Руденко (нар. 1926 р.), записаною Галиною Миколаївною Лісовець (нар. у 1957 р.), Д.Бредюк помер під час виселення, його дружина збирала милостиню. Її прийняв у служки додому голова сільради Москалець.

²²² Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с.Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.27 зв..

14. Гапон Тихон М.
15. Голяк Василь Аристархович
16. Голяк Євмен Микитович
17. Голяк Сидір²²³
18. Гречуха Петро Іванович²²⁴
19. Захарченко Володимир Каленикович²²⁵
20. Захарченко Іван Романович²²⁶
21. Захарченко Сидір Климович (репресований у січні 1932 р.).
22. Захарченко Аксентій Климович²²⁷
23. Кисіль Григорій Карпович (під час розкуркулення втік у Білорусію)
24. Кисіль Іван Карпович (під час розкуркулення втік у Білорусію)
25. Кисіль Касян Пудович
26. Кисіль Корній²²⁸ Кузьмич²²⁹
27. Кисіль Марта (вислана на будівництво каналу і там загинула²³⁰)
28. Кисіль Ксенофонт Севастьянович (утік у Білорусію)²³¹
29. Кисіль Макар і його дружинка Наталка (чоловік у ті дні помер, а дружину з трьома дітьми вигнали з хати²³²).
30. Кисіль Павло Іванович²³³
31. Кисіль Севастьян²³⁴

---

²²³ За спогадами Антоніни Іванівни Дубівської (нар. 27 грудня 1920 р.)

²²⁴ За розповідями рідних Галини Миколаївни Лісовець (нар. 1957 р.). Як згадували рідні, її діда з родиною вигнали з хати.

²²⁵ За спогадами Віри Олексіївни Гречухи (нар. 1923 р.), його з родиною відправили у Сибірський край.

²²⁶ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с. Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.27 зв..

²²⁷ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с. Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.27.

²²⁸ За спогадами Антоніни Іванівни Дубівської (нар. 27 грудня 1920 р.)

²²⁹ За спогадами родичів Івана Корнійовича Киселя (нар. 1941 р.)

²³⁰ За спогадами родичів Івана Корнійовича Киселя (нар. 1941 р.)

²³¹ За спогадами рідних Миколи Павловича Максименка.

²³² За спогадами Антоніни Іванівни Дубівської (нар. 27 грудня 1920 р.)

²³³ За спогадами Антоніни Іванівни Дубівської (нар. 27 грудня 1920 р.) активісти повісили замок на будинку, поки родина ходила у церкву. Уляна Кисіль саме напекла пирогів. Але їх уже не довелося куштувати.

²³⁴ За спогадами Антоніни Іванівни Дубівської (нар. 27 грудня 1920 р.), Миколи Павловича Максименка.

- 32.Кисіль Степан Севастьянович²³⁵
- 33.Кияшко Михайло Павлович (нар.1898, репресований 1932 р.)
- 34.Крук Єлізар Микитович (нар.1875, репресований 1930 р.)
- 35.Крук Семен Микитович²³⁶.
- 36.Лесюта Левко Кирилович²³⁷
- 37.Лесюта Павло Г. (репресований у травні 1933 р.).
- 38.Максименко В.Д.²³⁸ (репресований у серпні 1933 р.).
- 39.Максименко Гаврило Васильович²³⁹
- 40.Максименко Дементій Теофанович²⁴⁰
- 41.Максименко Іван Гаврилович (нар.1923 – 2008)²⁴¹
- 42.Максименко Олексій Григорович
- 43.Максименко Радіон Теофанович²⁴²
- 44.Максименко Хома Теофанович (нар.,1883 р. вигнаний з хати, пробув півроку в тюрмі²⁴³)

---

²³⁵ За спогадами Антоніни Іванівни Дубівської (нар.27 грудня 1920 р.)

²³⁶ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с. Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.28.

²³⁷ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с. Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.28.

²³⁸ Це, мабуть, Василь Дементійович Максименко, батько Раїси Василівни Папенко. За її спогадами, він був репресований і будував Біломорканал. Воював під час Великої Вітчизняної війни. Родина на нього отримала похоронку. Але він живив і повернувся у 1946 р. додому.

²³⁹ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с. Дягови 30 травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.28; за спогадами онука – Миколи Івановича Максименка (1948 р.) – його дід утік від виселення у Білорусію, бабуся Марія ночувала з дитиною у корівнику, заробляла на прожиття по людях.

²⁴⁰ Дід учительки-пенсіонерки Раїси Василівни Папенко (нар.1938 р.). Жив на хуторі. Був розкуркулений і перебрався жити з родиною у село.

²⁴¹ За спогадами Петра Свиридовича Крука та сина розкуркуленого – Миколи Івановича Максименка (1948 р.). Йому батько розповідав, що активісти продали на торгах його дитячий одяг.

²⁴² За спогадами Миколи Павловича Максименка, Петра Свиридовича Крука.

²⁴³ За спогадами Петра Свиридовича Крука, його діда (по лінії матері) сільські активісти змусили тричі за один рік сплатити податок. Першого разу, аби розрахуватися, Максименки вирішили натужитися і продали 2 коня, 2 телиці, з 10 овець. Реалізували частину худоби, аби розплатитися вдруге за додатковий податок. Зрештою у родини залишились лише 1 кінь, 1 корова. І знову принесли папірець про сплату податку. Господаря вигнали на початку березня з хати, майно (кожухи, теличку, коня, 5 овець, 2 поросят) конфіскували. Хому Теофановича відправили в тюрму у м. Конотоп на рік (через півроку амністували). Його дружину Уляну Семенівну (нар.1889 р.), дочку Марію (нар.1917) прийняла до себе у хату родина Трифона Пастушка, колишнього будьонівця, який співчутливо поставився до долі свого односельця.

- 45.Максименко Юхим Тим. (розкуркулений, втік з Дягови²⁴⁴).
- 46.Міщенко Омелько Йосипович (репресований у грудні 1931 р.)
- 47.Павленко Кирсант Йосипович
- 48.Павленко Семен Іович²⁴⁵
- 49.Павленко Степан Іович²⁴⁶
- 50.Полторацький Всеволод Миколайович (у листопаді 1929 р. за-
брали будинок, сараї, землю)²⁴⁷
- 51.Рубаха Василь Єлисеєвич (нар.1883 р., репресований 1930 р.)
- 52.Руденко Іларіон Іванович²⁴⁸
- 53.Руденко Василь Кузьмич²⁴⁹
- 54.Шестак Данило
- 55.Шестак Мохтей Степанович²⁵⁰
- 56.Шестак Петро Трохимович (нар.15.1.1890, розкуркулений 1932 р.)
- 57.Шестак Петро Петрович (нар.1910, арештований у 1932 р., реабі-
літований у 1997 р.)
- 58.Шестак Семен Потапович (всланий разом з дружиною та чоти-
рма дітьми в Сибірський край, двоє дітей померли від голоду, сам гос-
подар загинув на лісоповалі)²⁵¹
- 59.Шут Абакум Григорович (1884, репресований 1930 р.)
- 60.Шут Іван Авакумович (45 років, репресований, всланий на 3
роки в Північний край).
- 61.Шут Григорій Хомович (розкуркулений, всланий за межі України)²⁵².
- Засліплені ідеєю, активісти нищили сільських хазяїв-трудяг як «гли-
таїв».

---

²⁴⁴ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с.Дягови 30
травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.27.

²⁴⁵ Про це розповідали рідні Феодорі Семенівні Готенко (нар.1929 р.).

²⁴⁶ Про це розповідали рідні Феодорі Семенівні Готенко (нар.1929 р.).

²⁴⁷ Вирок Менської районної судово-земельної комісії від 16 листопада 1929 р./
ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.2. – Спр.10. – Арк. 17.

²⁴⁸ Про це розповідали рідні Феодорі Семенівні Готенко (нар.1929 р.).

²⁴⁹ Про це розповідали рідні Феодорі Семенівні Готенко (нар.1929 р.).

²⁵⁰ Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с.Дягови 30
травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.28.

²⁵¹ За спогадами дочки Марфи Семенівни Сьомки (Шестак) (втекла з Сибіру у
1930-их роках до тітки Горпини у Бірківку, померла 6.01.2009 р.). Ці відомості дав
її зять Дмиро Аврамович Сльозка (нар.1932 р.).

²⁵² Протокол №17 засідання президії сільської ради і президії КНС с. Дягови 30
травня 1930 // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.27.

Показовий у цьому приклад – доля кількох працелюбних родин Антоненків. Наприклад, сім'я Петра Кузьмича Антоненка до 1917 р. мала 15 гектарів землі, 3 коней, 2 корів, 15 овець²⁵³, пасіку з 20-30 вуликів²⁵⁴. У 1920-их родина з 5 осіб (з них трійко дітей), тяжко працюючи, стяглася на водяний млин, молотарку, сіялку, віялку. Мала половину частки і у вітряку²⁵⁵. Для радянської влади подібні трударі у кінці 1920-их років стають запеклими ворогами, яких потрібно було винищити, розорити.

Якщо у 1928-1929 рр. родина П.Антоненка мала вже 1 коня, 1 корову, 9 гектарів землі та 0,96 гектара городу, то вона повинна була сплатити державі 240 карбованців 75 копійок податку²⁵⁶. Наступного року цей податок становив 282 карбованці 15 копійок (зазначимо, що корова тоді коштувала 140 карбованців, але фактично при опису майна удвічі менше. – Авт.). У 1930-1931 рр. стільки ж, але вже не було коня²⁵⁷.

У 1931-1932 рр. в Антоненків не стало й корови²⁵⁸.

Співробітник ГПУ Юрченко 28 липня 1932 р. виніс щодо П.Антоненка такий «Звинувачувальний вирок»:

«В Менское райотделение ГПУ поступили сведения о том, что кулак Антоненко Петро Кузьмич, уроженец села Дягова Менского района, занимается систематической К-Р агитацией, направленной к срыву всех мероприятий, проводимых на селе, распространяет провокационные слухи и всячески противодействует проводимым мероприятиям на селе.

Произведенным по делу следствием установлено, что Антоненко Петро Кузьмич систематически занимался К-Р агитацией, направленной к срыву проводимых мероприятий на селе, особенно коллективизации, а также терроризировал актив села и беднейшее население, угрожал таковым жестокой расправой.

Еще в 1928-29 годах, живя в селе Дягова, Антоненко Петро, подвыпивши, говорил между крестьянами о том, что весь актив и беднота, каковы сейчас во власти, будут отдуваться за это, потому что Совласть не крепка и такая будет свергнута.

---

²⁵³ Довідка сільської ради // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.3.

²⁵⁴ Протокол допроса Чернявского Ефима Гуриевича // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.61.

²⁵⁵ Довідка сільської ради // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.3.

²⁵⁶ ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.4.

²⁵⁷ Там само.

²⁵⁸ Там само.

В 1930 году в момент мощного подъема коллективизации, в частности по селу Дягова, Антоненко Петро проводил усиленную К-Р агитацию против коллективизации сельского хозяйства, доказывал неспособность таковой, что коллективизация не обеспечит крестьянина, как он там не будет работать тяжело, а всегда будет терпеть недостаток во всем и, кроме того, угрожал, что при смене Советской власти колхозников ждет жестокая расправа, что их повешают и т.д.

Вся эта антисоветская деятельность Антоненка отрицательно отражалась на ходе хозяйственно-политических компаний, в частности коллективизации, в результате чего ни одно хозяйство на его кутке не записалось в колхоз и даже в 1931 году после организации колхоза, благодаря антисоветской деятельности, два хозяйства, каковые живут смежно с ним, выписались из колхоза, попав под влияние кулака-Антоненка, и его антисоветской агитации.

Кроме того, Антоненко как упорного неплательщика налогов, а также как уклоняющегося от всех мероприятий Соввласти – хозяйство было распродано в 1930 году и дело за неуплату налогов было на него передано в суд, после чего Антоненко скрылся и скрывался все время до мая месяца 1932 года.

Живя в селе, Антоненко, кроме сельского хозяйства, занимался еще спекуляцией продуктов, а особенно кожаным товаром. Во время гайдамачины на Украине Антоненко был в союзе «Хлеборобов-собственников»²⁵⁹.

Гепеушник, звертаючись до вищої інстанції, писав, що П.Антоненко «в предьявленном обвинении виновным себя не признал», а тому пропонував вжити до нього «меры социальной защиты – высылки в СЕВЕРНЫЙ КРАЙ сроком на пять лет»²⁶⁰.

Зрозуміло, що працелюбний селянин, у якого усе відібрали, не міг схвально відгукуватися про «мудру» політику влади. Та втеча П.Антоненка від виселення у Білорусію не розв'язала проблеми його розореної родини. Дягівська влада не залишила її у спокої. Так, 29 листопада 1930 р. місцеві посадовці склали красномовний акт: «Я, голова Дягівської с/ради Призонт, в присутності секретаря Гречухи склали цього акта в слідуючим. Цього числа була визвана гр-ка с.Дягови Антоненко Тоня Пилип. (дружина П.Антоненка, яка в джерелах назива-

²⁵⁹ Обвинительное заключение // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.70.

²⁶⁰ Там само. – Арк. 71.

ється також Хивонісю, Фіонісю. – Авт.) в с/раду для перевірки виконання тверд. завдання по хлібозаготівлі. При перевірці встановлено, що гр-ка не виконала по тверд. завдання, з суми 195 пудів якої їй було дано комісією, сприяли хлібозаготівлю недовиконано 165 пудів, кажучи, що лише немає і не вивезу. Цей акт складено для притягнення вище зазначеної до судової відповідальності як за зрів комп. хлібозаготівлі»²⁶¹ (мова оригіналу збережена. – Авт.).

Жінку взяли під варту. Хтось їй допоміг написати записку до «Нар.слідчого 7 участка Менського району»:

«Заява.

Прошу Вашего распоряжения о скорейшем освобождении из под ареста, так как у меня нет никого дома, кроме 3-х детей, самому старшему 10 лет. Хата нетоплена и некому наварить пищи детям, и я здесь сижу голодная. Антоненко Фіонія. 6/ХІІ 1930»²⁶².

Але на дітей ніхто не зважав. Почалися судові слухання. Свідками були сільські активісти, той же С.Призонт та його секретар Т.Гречуха²⁶³.

Ось що свідчив при цьому сільський голова 24 грудня 1930 р.:

«Неоднаразово приходилось визивати гр-ку Антоненко Тоню Пилиповну, щоб уплатила наложенный с/г податок в сумми 128 крб., но гр-ка Антоненко відмовлялась уплатити, спирая[на те. – Авт.], що в мене грошей нема и осталн. раз викликавши и предупредив ее, щоб уплатила, на яке теж отказала, що я з секретарем Гречухой склав акта, и я цилком підтверджую, що гр-ка Антоненко, имея куркульске господарство, виконала би цей налог, наложенный в 1930-31 роках, коли б не вперто ставилась до виконання силгосподатку, а також и самообкладання»²⁶⁴.

Протягом 1931 р. жінку тероризували у суді. Нерви у чоловіка не витримали, і він у травні 1932 р. здався владі. Згідно з протоколом №91/851 «Особого Совещания при Коллегии ГПУ УССР»²⁶⁵ від 3 грудня 1932 р., Петра Кузьмича Антоненка вислано «в Северный край сроком на три года»²⁶⁶.

---

²⁶¹ Акт // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.11.

²⁶² Заява // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.3.

²⁶³ Тимофій Пилипович Гречуха, нар. у 1890 р.

²⁶⁴ Протокол допиту свідка // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.40.

²⁶⁵ Выписка из протокола // ДАЧО. – Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.74.

²⁶⁶ Там само.

Зазнав переслідувань у ті роки й Іван Аврамович Вінніченко (нар. 1901 р.²⁶⁷), який був арештований 16 жовтня 1930 р.²⁶⁸. До революції він мав 16 десятин землі, 2 коней, 2 корови, 8 овець²⁶⁹. Після 1917 р. – 12,23 десятини, коня, корову, 4 вівці. У двох хатах «під одною стріхою, криною залізом», проживало 6 членів його родини²⁷⁰. «Обвиняемый Винниченко выступил в 1929 г. на общем собрании по вопросу самообложения, – написал у своїх висновках про дягівчанина уповноважений оперативної групи ГПУ Усов, – заявил: «Мы сначала должны построить себе хаты и хлевы, а потом уже и вам. Нам не нужно культурного переустройства села». (...) Однажды обвиняемый собрал группу крестьян, начал агитировать, заявляя: «Крестьян обижают. С каждым годом увеличивают налог, нужно обязательно бороться с этим, дабы не увеличивали налога»²⁷¹. Ці та інші звинувачення оперуповноважений в основному записав зі слів свідка – голови сільвиконкому С.Призанта. 13 листопада 1930 р. І.А.Вінніченка засуджено на три роки заслання «в Северный Край»²⁷².

Стільки ж отримав й Іван Сильвестрович Вінніченко, якого арештувало ГПУ 4 лютого 1930 р.²⁷³. Чоловік до 1917 р. мав у Дягові 40 десятин землі, маслобійню, просорушку, крупорушку, млин, 4-5 коней, 4-5 корів, 20 овець, 10 свиней, а вже у лютому 1930 р. – 10,25 десятини, 2 корови, коня, 4 свиней²⁷⁴. «Желая нанести ущерб проводимой кампании Винниченко умышленно прекратил работу на мельнице, – назначав у звинувачувальній постанові оперуповноважений 2-го відділу Конотопського окружного відділу ГПУ Орлов, – за что был оштрафован в 500 рублей. Систематически жалуясь на то, что Соввласть его ограбила и что нельзя уже теперь жить, он прятал хлеб и при обыске у

---

²⁶⁷ Анкета обвиняемого // ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5236. – Арк.2.

²⁶⁸ Там само.

²⁶⁹ Довідка сільської ради від 25. VIII. 1930 №1909 // ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5236. – Арк.10.

²⁷⁰ Там само.

²⁷¹ Постановление // ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5236. – Арк.11.

²⁷² Выписка из протокола №214/556 особого совещания при коллегии ГПУ УССР от 13.XI. 1930 г.// ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5236. – Арк.12.

²⁷³ Выписка из протокола №38/368 особого совещания при коллегии ГПУ УССР от 27.II. 1930 // ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5982. – Арк. 10.

²⁷⁴ Заключительное постановление // ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5982. – Арк. 9.

него было обнаружено до 400 пудов хлеба, который он вывозил на частный рынок в Мену. В 1929 году осенью в период проведения кампании по реализации 3-го займа индустриализации Винниченко открыто агитировал против распространения займа, говоря, что это бумажки, от которых толку нет, за что был арестован раймилицией»²⁷⁵. І знову чоловіка заслали в «Северный Край» за показаннями головного свідка – С.Призанта: «В нашем селе живет в настоящее время крупный кулак – экспертник Винниченко Иван Сильвестрович... В 1927-1928 году при проведении хлебоготовок он злостно упорствовал в сдаче излишков, пришедшему к нему гр-ну Гапону Виталию заявил, что чорт его знает, наложили хлебозаготовку, а я где этот хлеб возьму и дак теперь все берут и берут, а толку мало»²⁷⁶.

Швидше за все С.Призанта покарали смертю за сльози жінок і дітей, вигнаних серед зими на вулицю, дягівчани, які змушені були через дурисвітську політику колективізації переховуватися, мерзнути, голодувати, виживати. Сам сільський голова ще задовго до фатального дня у своєму житті знав про те, що на нього планується замах. Він, зокрема, свідчив ГПУ, що «в 1927 г. на одном из тайных собраний кулаков было решено убить голову КНС, для чего банде Хруща было дано 200 рублей»²⁷⁷.

Восени 1931 р. уночі в Дягову заїхав отаман Хрущ зі своїми козаками²⁷⁸. Вони оточили помешкання С.Призанта і підпалили будинок з чотирьох боків. Голова сільської ради згорів живцем у вогні. Наступного ранку селяни знайшли його обгорілий труп. У руках С.Призанта тримав револьвер. Його дружина (родина не мала дітей) задихнулася від диму в погребі. Голова сільської ради став такою ж жертвою колективізації, як і ті, кому він завдав кривди.

Оскільки козаки отамана не вбили голів колгоспів, інших сільських активістів, то це вказує на те, що їх роль у репресивних заходах того періоду була не така значна. Певно, месники усю вину за заповідяні їм страждання поклали на організатора виселень, розкуркулень С.Призанта. Адже саме він визначав, кого потрібно відправити на заслання, розорити і т.п.

Репресивна машина сталінської влади працювала на повну потуж-

---

²⁷⁵ Там само. – Арк.9.

²⁷⁶ Протокол допроса С.Л.Призанта от 21 января 1930 г. //ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5982. – Арк. 2.

²⁷⁷ ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.5236. – Арк.9, 11.

ність і в 1932-1933 рр. Виїзна судово-слідча бригада Менського району «за злісне невиконання твердих завдань по заготівлі картоплі» ув'язнила на 4 роки з конфіскацією всього майна Омелька Йосиповича Міщенка²⁷⁹. Через кільканадцять днів був позбавлений волі на 3,5 року Сидір Климович Захарченко²⁸⁰. У нього теж забрано усе майно. Згідно з рішенням виїзної сесії Менського нарсуду 27 листопада 1932 р. був оштрафований на 1600 крб. (вартість 11 корів!– Авт.) і позбавлений волі на 7 років як «злісний нездатчик хліба» Т.М. Гапон²⁸¹. У такий же спосіб 16 травня 1933 р.«за саботаж сівби» позбавлені волі А.І.Бурка (на 8 років), П.Г.Лесюта (на 6 років)²⁸². У них конфісковано майно.

«Виїзна сесія Менського нарсуду в показовому порядку розглянула справу на куркуля-експертника с.Дягови Максименко В.Д., який злісно не виконував завдань по здачі хліба державі, – читаємо у райгазеті «Колгоспна праця», – із завдання 6,68 цент. виконав лише 0,49 цент., а також не сплатив жодної копійки с/г податку. У минулому році він теж ухилився від виконання різних завдань. Максименка засуджено до позбавлення волі в далеких таборах СРСР терміном на 8 р., обмежено в правах на 5 р. та конфісковано все майно»²⁸³.

Із розібраних будинків, клунь заможних селян-дягівчан у 1930-их роках були складені колгоспні конюшні, комори, клуб, інші громадські приміщення.

За нашими підрахунками, у 1929-1934 рр. завдяки репресивним заходам радвлдади зазнали переслідувань майже 100 родин дягівчан, більшість з яких втратили землю, житла, майно, худобу. Від цієї політики ЦК ВКП (б) постраждали загалом до 500 мешканців села.

ГОЛОД 1933 р.

Можливо, смерть С.Призанта відіграла певну роль у діяльності активу по хлібозаготівлі 1931-1932 р. Очевидно, активісти не так «трусили» се-

²⁷⁸ Павленко С. «Нас не перемогти...» // Колгоспна правда. – 1972. – 14 грудня.

²⁷⁹ За невиконання – до права // Колгоспна праця. – 1932. – №1. – 3 січня. – С.1.

²⁸⁰ За злісне невиконання // Колгоспна праця. – 1932. – №7. – 18 січня. – С.2.

²⁸¹ За опір хлібозаготівлям – до позбавлення волі, обмеження прав і виселення // Колгоспна праця. – 1932. – №116. – 3 грудня. – С.1.

²⁸² Саботажники сівби перед пролетарським судом // Колгоспна праця. – 1933. – №47. – 21 травня. – С.1.

²⁸³ За невиконання завдань до позбавлення волі // Колгоспна праця. – 1933. – №83. – 24 серпня. – С.1.

Колгоспники "Червоної поляни"

лян, як в інших селах, пам'ятаючи, що можуть зробити з ними невдоволені. Це навіть було помічено у районі. «Колгосп імені «1-го травня» (с.Дягова) не здав 200 цент. хліба в заготівлю, що з нього належали, – писала райгазета. – Знявши з куркульських земель, які були передані в користування колгоспу, врожай ячменю та льону, жодного центнера також у заготівлю колгосп не здав. Значна частина колгоспників мали в індивідуальному користуванні по 0,5 га картоплі, з цих земель належало до здачі 200 центнерів картоплі, але не здано нічого. В частини колгоспників панують споживацькі настрої, а правління зовсім не веде боротьби з ними, навпаки, воно само підпало під вплив цих настроїв і проводить їх у життя»²⁸⁴.

У Дягову возили переховувати від влади вирощене родичі з інших сіл. Так, мешканець сусідньої Степанівки Іван Григорович Недух «прямо з поля перевозив хліб та картоплю на схованку до свої родичів у с. Дягову до тестя Москальця Василя та шуринів – Москальця Василя і Москальця Микити, мовляв, вони з бідняків і для хлібця і картоплі там найкраще»²⁸⁵. Проти надмірних зустрічних планів хлібозаготівлі весною 1932 р. виступив голова дягівського колгоспу «Червона поляна» І.Демченко. «На зборах колгоспу вони (І.Демченко та член правління Мотря Лют. – Авт.) домагалися довести, що у колгоспі лишків нема»²⁸⁶. Як свідчить

²⁸⁴ Не здають у заготівлю // Колгоспна праця. – 1931. – №40. – 30 грудня. – С.1.

²⁸⁵ Куркульська махінація // Колгоспна праця. – 1932. – №20. – 20 лютого. – С.1.

²⁸⁶ Споживацькі тенденції // Колгоспна праця. – 1932. – №30. – 18 березня. – С.1.

зведення про виконання плану хлібозаготівлі станом на 22 вересня 1932 р., Дягова числилася у відстаючих і мала лише 8,8 відсотка хлібоздачі²⁸⁷.

Можливо, у зв'язку з цим «колгоспники с.Дягови, обговоривши на своїх зборах стан з виконанням хлібозаготівель у районі, ухвалили (...) виділили 15 осіб кращих колгоспників на допомогу сільраді по роботі в справі хлібозаготівель серед одноосібного сектора», а також «додатково здати державі 15 центнерів з фонду, що належав до розподілу між членами колгоспу», «приймаючи до уваги гарні наслідки господарювання цього року»²⁸⁸. Урожай був, на щастя, високим, і багатом дягівцям, незважаючи на активність 15 помічників сільради, вдалося хоч дещо приховати.

Таким чином, у Дягові люди мали сяке-таке продовольство для прожиття, голод у селі не так лютував, як на півдні Чернігівщини. Однак він усе ж таки був і забрав не одне життя. Навіть було виявлено знеможеного від недоїдання колгоспника-сторожа, який «тичкою з гвіздком» діставав картоплю з колгоспного погребя через повітряний душник²⁸⁹.

Красномовне й свідчення уродженця Дягови Миколи Савовича Хижняка:

«У квітні цього ж таки року наша сім'я теж не мала хліба і навіть вдосталь картоплі. Все те, що було в господарстві від урожаю 1932 року, було здано державі. Жили тим, що заробляв батько, працюючи у заможних громадян. Брав іноді за роботу, пошиття взуття борошном і навіть печеним хлібом. Під час голоду, з весни 1933 року і до серпня включно, коли почали збирати ранні зернові та молотити, молоти на хліб, наша сім'я харчувалася так: кожен день ми з молодшим братом Василем рвали листя в'язу, липи та збирали на леваді квіти конюшини. Цю суміш мати сушила, потім добавляла подрібнену масу з кісточок кукурудзи. Все це змішувалося, і мати пекла щось на зразок хліба з маленькою добавкою житнього борошна або ячмінного, що приносив батько як свій заробіток. Крім цього, варили страву – борщ з лободи. Приправою була ложка олії, яку теж треба було заробити в людей, які її мали. Так харчувалися дід, баба, мати і ми з братом. Батько переважно

---

²⁸⁷ Колгоспна праця. – 1932. – №95. – 27 вересня. – С.1.

²⁸⁸ Колгоспна праця. – 1932. – №125. – 1932. – 31 грудня. – С.1.

²⁸⁹ Демченко Т.П. Колективізація то Голодомор 1932–1933 рр. на Чернігівщині. – Чернігів: управління у справах преси та інформації, 2007. – С.34.

харчувався у людей, де працював. У кінці травня 1933 року, коли в нас усіх, крім батька, вже почали пухнути ноги від недоїдання, в сім'ї сталася подія, яка з одного боку уже засмутила всю сім'ю, а з другого, мабуть, врятувала хоч молодших із нас від голодної смерті. Однієї травневої ночі в нас із хліва вигнали телицю двох років, яка мала через кілька днів отелитися. Злодії вночі вивели телицю на сіножать і там зарізали. Вивернувши усі нутроці, вони забрали усе м'ясо. Телиця була великою і злодії забрати всього м'яса за один раз не змогли. Частину його у мішку втопили у річці, прив'язавши до кореневища дерева. Уранці дід Демид Євдокимович із сльозами на очах ходив слідами злодіїв, шукав, куди вони пішли і звідки могли прийти. Йому вдалося по слідах вийти до річки і все-таки знайти в річці мішок м'яса, яке витягли з річки. Це була майже половина телиці. Оце м'ясо, зрештою, і врятувало нас від голодної смерті. Правда, дід і баба все-таки померли, бо дуже переживали те, що залишилися без корови і молока, а це м'ясо від телиці їм не їлося. Вони померли від недоїдання. Дід у кінці травня, а бабка в червні 1933 року. Відтоді наша сім'я стала меншою: батько, мати і мій менший брат Василь»²⁹⁰.

Цінні і спогади Ганни Давидівни Мойсієнко (1921 р. народження). Вона, зокрема, у них свідчить: «У сім'ї у нас було 4 дітей. Мама померла рано. З раннього дитинства я ходила на заробітки по людях, щоб якось вижити. Під час голоду померли двоє менших дітей. Залишилася я та старший брат. Батько оженився удруге. Народилася дівчинка. Найменшу сестричку я дуже любила, хотіла, щоб вона вижила, то коли ходила на заробітки до людей (мазати печі, хати, пасти овечок, сапати), завжди брала її з собою. Що давали мені поїсти, то я ділилася із нею. Одного разу пішла на роботу сапати. Не вистачило сили і я впала. Думала, що зможу на колінах долізти додому. Але сталося не так, як гадалося. Сили не вистачило. Долізла до першого двору і впала, лежала під парканом. Їхав конем чоловік, а йому кажуть, щоб забрав мене, бо думали, що померла. Він підвіз мене додому, втягнув у хату, бо я була ледь жива. Брат попросив сусідів хоч щось поїсти, бо сестра помирає. Сусід дав меду, хліба, молока. Ця їжа вже не проходила. Все стояло у горлі, а в грудях клекотало. Тоді по чайній ложечці меду і трохи молока вливали цілу ніч. Коли люди почули, що я помираю з голоду, то прине-

---

²⁹⁰ Хижняк М. С. Спогади і роздуми про минуле і нашу сучасність. – Мена, 2001-2002. – С.9 –10 // Менський краєзнавчий музей.

сли їжу, яку хто міг. Так я вижила завдяки Богу і добрим людям»²⁹¹.

У 1932-1933 рр. проживала у Дягові Марфа Семенівна Сьомка (нар.12.09.1918 р.). Її родина була виселена у 1933 р. на Урал. Як згадувала жінка (після війни оселилася у Бірківці), «від голоду померла моя сестра», «під час голодомору ми харчувалися щавлем, конюшиною, картопляними шалупками»²⁹².

Від голоду у селі померли:

- Башлук Христина Павлівна, 80 р. селянка, 18 червня 1933 р.
- Бурий Микола Гнатович, 1 м., утриманець, 25 червня 1933 р.
- Василенко Аристарх Іванович, 79 р., селянин, 18 червня 1933 р.
- Василенко Омелян Онуфрійович, 80 р., колгоспник, 27 червня 1933 р.
- Василенко Сергій Ан (...), 70 р., колгоспник, 29 червня 1933 р.
- Войло Олександр (...)
- Войло Яків (...)
- Гречуха Василь Ігнатович, 59 р., колгоспник, 25 червня 1933 р.
- Гречуха Данило Ігнатович, 60 р, селянин, 25 червня 1933 р.
- Гречуха Петро Трохимович, 64 р., селянин, 14 червня 1933 р.
- Гречуха Юхим Васильович, 60 р., селянин, 22 червня 1933 р.
- Дубовський Василь Ананійович, 8 р., 25 червня 1933 р.
- Захарченко Микола Якович, 18 р., селянин, 14 червня 1933 р.
- Кабацька Софія Андріївна, 3 р., 2 липня 1933 р.
- Кабацький Олег Андрійович, 5 р., 28 червня 1933 р.
- Кияшко Григорій Михайлович, 6 м., утриманець, 14 червня 1933 р.
- Крук Олександр Якович, 4 р., помер 1932 р.
- Лесюта Демид Іванович, 65 р. селянин, 20 червня 1933 р.
- Мосієнко Олександр Никифорович, 6 м., утриманець, 26 червня 1933 р.
- Павленко Килина Лазарівна, 32 р., селянка, 9 червня 1933 р.
- Павленко Семен Петрович, 60 р., селянин, 2 липня 1933 р.
- Петренко Порфирій Макарович, 72 р., селянин, 30 червня 1933 р.
- Хижняк Демид Євдокимович, 68 р., селянин, 1 липня 1933 р.
- Хижняк Уляна П (...), 80 р., колгоспниця, 26 червня 1933 р.
- Червинський Созонт Кіндратович, 61 р., селянин, 20 червня 1933 р.
- Шамрук Петро Євтихійович, 45 р., селянин, 25 червня 1933 р.
- Шупик Агапій Кузьмич, 88 р., колгоспник, 26 червня 1933 р.

---

²⁹¹ Запалюй свічку, Україно! Голод 1932-1933 років на Менщині: свідчення очевидців. – Мена, 2007. – С.17.

²⁹² Там само.

Шут Марія Андріївна, 80 р., селянка, 27 червня 1933 р.²⁹³

Зрозуміло, якби ці люди померли протягом року, можна б справедливо засумніватися у їх смерті від недоїдання. Тим паче у багатьох з них був поважний вік. Але фатальним для більшості з них став саме червень 1933 р.

Голодували деякі родини і в 1934 р. У цьому році в селі відбулася виїзна сесія Менського нарсуду. У Дягові він розглянув відразу кілька справ. Вирок було винесено подружжю Крутих, які зрізали кілька колосків у полі колгоспу «Червона поляна». Також до тривалих термінів ув'язнення засуджено селянина С.Фещенка, який викопав 15 куців молодій картоплі, та І.Шута за нарізані 35 фунтів колосків на колгоспному полі²⁹⁴.

РЕПРЕСІЇ 1937–1938 рр.

На лютнево-березневому 1937 р. пленумі ЦК ВКП(б) головні прорахунки у соціально-економічному розвитку СРСР були покладені на «шкідників» та «ворогів народу». Так був даний старт «великому терору». Згідно з постановою політбюро ЦК ВКП(б) «Про антирадянські елементи» від 2 липня 1937 р. було наказано «всім секретарям областних і краєвих організацій і всім областним, краєвим і республіканським представителям НКВД взяти на учет всіх возвратившихся на родину кулаков і уловників с тем, чтобы наиболее враждебные из них были немедленно арестованы и были расстреляны в порядке административного проведения их дел через тройки, а остальные, мене активные, но все же враждебные элементы, были бы переписаны и высланы в районы по указанию НКВД».

З Москви в регіони були спущені плани, скільки людей розстріляти, скільки відправити у табори. Спочатку Чернігівській області був доведений ліміт – 300 чоловік за першою категорією (розстріл) та 1300 осіб за другою (заслання у табори). Але вже 6 листопада того ж року ліміти першої і другої категорій становили відповідно 1100 та 2800 осіб. Але

²⁹³ Актіві записи // Державний архів Чернігівської області. – Ф. Р-8991. – Оп. 1. – Спр. 120; Свідчення очевидців // Державний архів Чернігівської області. – Ф. 9030. – Оп. 1. – Спр. 95; Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Чернігівська область. – Чернігів: РВК «Деснянська правда, 2008. – С. 338.

²⁹⁴ Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Чернігівська область / Упорядники: О.Б.Коваленко, Р.Ю.Поджур, О.В.Лисенко, О.І.Железна. – Кн. 1. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2008. – С.34.

співробітники НКВС намагалися відзначитися і перевиконували доведені до них плани. Тому, станом на 7 грудня, в області було заарештовано 7265 осіб, з них 4585 селян-«куркулів». Чернігівська «трійка» дуже оперативно вже на 1 січня 1938 р. засудила 5150 громадян, з них – 1700 осіб – до розстрілу. Загалом за 1937-1938 роки на Чернігівщині, за попередніми підрахунками, розстріляно 1954 особи.

Сталінські репресії не оминули й Дягову.

Маємо відомості про кількох дягівчан, розстріляних у ті дні.

До вищої міри покарання були присуджені:

Антоненко Семен Кузьмич (нар.1890 р., розстріляний 20 квітня 1938 р.)

Крук Єлізар Микитович (нар.1878 р, розстріляний у 1937 р.)

Шестак Петро Трохимович (нар.1890, розстріляний 8 грудня 1937 р.)

Шестак Йосип Трофимович (нар.1887, розстріляний у 1937 р.)

Під розстрільну статтю потрапив і **Михайло Якович Голяк** (нар.1904 р. у Дягові), який утік від колективізації у Ленінградську область і працював завідувачим пекарнею Оштинського ліспродторгу (проживав у селі Понизов'є Оштинського району)²⁹⁵. Особливою трійкою УНКВС ЛО 23 вересня 1937 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний у Ленінграді 28 вересня 1937 р.²⁹⁶

Відомо, що **Михайло Іванович Вінніченко** (нар.1910 р.) був арештований 10 січня 1938 р. і вже 27 жовтня того ж року отримав 5 років виправно-трудова таборів. Він був поселений після відбуття терміну в селищі Корелино Верхотурського району Свердловської області, де працював трактористом на мехбазі. Відбув кілька років за наклепницьким звинуваченням у сталінських таборах бухгалтер **Яків Васильович Бондар**, який вижив і повернувся додому, був реабілітований у 1987 р.

До «ворогів народу» потрапляли дягівчани й за інші провини. «Одноосібник с.Дягови **Павленко Прокіп** злісно не виконував державних поставок зерна і картоплі, – інформувала замітка в газеті «Колгоспна праця» за 4 вересня 1938 р. – 2 вересня Менський нарсуд розглянув цю справу і засудив Павленка на 2 роки позбавлення волі»²⁹⁷. З цієї ж газети дізнаємося й про покарання ще кількох дягівців:

---

²⁹⁵ http://vizz.nlr.ru/search/lists/all/227_19.html.

²⁹⁶ Там само.

²⁹⁷ Колгоспна праця. – 1938. – №134.– 4 вересня. – С.2.

«Днями в с.Дягові відбувся суд над неплатниками самообкладання за 1937 рік. До судової відповідальності притягались **Антоненко Уляна, Максименко Стекла, Тищенко Д., Пастушок Г., Бесікало С., Чичкан С.** Сільсуд ухвалив цим громадянам штраф по 1-2 трудовні, деяким по 5 крб.»²⁹⁸.

До сталінських таборів ще у 1933 р. потрапив **Іван Павлович Лесята** (нар. у Дягові у 1909 р.). Він поїхав на заробітки у Мінськ, влаштувався на роботу вантажником. Був арештований за те, що «участвовав в антиколхозном кулацком выступлении, хранение оружия, а/с агитацию»²⁹⁹, і 1 вересня 1933 р. відправлений на 10 років у Сиблаг ОДПУ. Реабілітований 25 липня 1967 р. Репресовані дягівчани реабілітовані в 1989-1991 рр. як незаконно арештовані.

У Державному архіві Чернігівської області зберігаються справи розстріляних дягівчан. З них видно, що влада не хотіла залишати живими тих, хто критично оцінював дійсність, думав, міркував по-іншому. Так, Петро Трохимович Шестак (нар.15.1.1890 р.) «распространял слухи о близости войны, и нападении Японии и Германии на Советский Союз»³⁰⁰. Донощики, зокрема, зафіксували такі його висловлювання:

«Скоро Япония разобьет Китай, а этим она себе проложит дорогу к границам Советского Союза, а после чего нападет на Советскую власть, и раздавит ее, так как население Советского Союза поддерживать ее не будет, ибо оно не любит Сов. власти»;

«Колхозные дураки работают в колхозе, а хлеба на трудодень все равно не получают, так как сов.власть из колхозов все заберет себе. Но сколько она не будет брать, все равно она погибнет и колхозы развалятся, и тогда жить станет всем лучше. А после этого будет такое право, что всем бывшим кулакам будут возвращать разграбленное имущество, и тот, кто им пользовался, будет расплачиваться за него своей шкурою»³⁰¹.

Семен Кузьмич Антоненко «обвиняется в том, что является участником украинской контрреволюционной националистической организа-

---

²⁹⁸ Колгоспна праця. – 1938. – №141. – 20 вересня. – С.2.

²⁹⁹ <http://lists.memo.ru/d20/f129.htm>

³⁰⁰ Обвинительное заключение // ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.9235.– Арк.16.

³⁰¹ Там само.

цями»³⁰². Зрозуміло, енкаведисти для збільшення кількості викритих ними контрорганізацій, зараховували до них після катувань, вимушених «зізнань» сотні невинних людей. Але залишати на волі, навіть у таборі, колишнього петлюрівця було небезпечно. Тому й С.К.Антоненко отримав вирок: «РАССТРЕЛЯТЬ».

ВІЙНА 1941-1945 р.

У 1941 році під час відступу частин Червоної Армії у кінці села були вбиті два бійці у формі червоноармійців. Розстріляла їх жінка-офіцер, звинувативши бійців у дезертирстві. Зараз ця могила стояла на полі фермерського господарства і доглядається жителями села. Прізвища розстріляних невідомі.

6 вересня у Дягову увійшла одна з наступаючих військових частин загарбників. Вони розмістили свій штаб у кінці села на подвір'ї Якова Конька. На території нинішнього ж подвір'я М.П. Вонарха стояла гітлерівська артилерійська батарея.

Незабаром у Дягові приступила до виконання своїх обов'язків окупаційна влада. Її безпосередньо представляв комендант, німецький вояка-інвалід Ортман. Замість сільради почала діяти Дягівська управа, яку очолив староста Григорій Карпович Кисіль. Фактично на зміну одному тоталітарному режиму прийшов такого ж гатунку інший, який вимагав вчасно сплачувати податки за землю, до певної дати постачати у Мену стільки-то продовольства. З якоїсь причини у селі проведено ретельний облік усіх садових насаджень, навіть кущів смородини. У райуправу надійшло повідомлення про загальну кількість мешканців Дягови (на 29 червня 1942 р. – 1836 осіб – 749 чоловіків та 1087 жінок³⁰³), кількість червоноармійців-війсьвополонених, що повернулися додому (100 душ³⁰⁴), список евакуйованих, тих, що виїхали за межі села тощо.

У Чернігівському обласному архіві зберігається з десяток папок документації Дягівської управи 1941–1943 р. З цих документів довідуємося, що цей орган влади посвідчував акти, реєстрував народження і смерть мешканців, розподіляв спадок померлих між родичами, був посередником між окупантами та місцевим населенням.

---

³⁰² Выписка из протокола №56 заседания Тройки при Черниговском облуправлении НКВД УССР от 7 апреля 1938 г.// ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.11603. – Арк.26.

³⁰³ ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.4. – Арк. 64.

³⁰⁴ ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 9-12.

Учасники Великої Вітчизняної війни разом з головою сільради О.В.Павленком (1980-і роки)

Районна управа щотижня надсилала у Дягову старості накази. Так, заступник голови райуправи у травні 1942 р. наказував старості «на завтра 30 травня ц.р. рівно на 7 годин ранку прислати на перевалку «Плодоовощ» робочих – чоловіків 20, жінок 30 для погрузки картоплі у вагон». Він попереджав: «За несвоєчасне виконання цього ви особисто відповідатимете перед с/г комендантом»³⁰⁵. Дягівчан також посилали дуже часто у Мену, Макошине на завантаження вагонів (сіно, продовольство, ліс). Крім цього, село мало виконувати плани по заготівлі молока, м'яса, картоплі, капусти, часнику, цибулі. З наказу менського керівництва від 18 червня 1942 р. довідуємося, що общини «1 Травня» та «Поляна» повинні були завезти по 30 тонн картоплі у Мену³⁰⁶. «Вам сьогодні уже надіслано попереднє розпорядження про висилку підвід 24/IV на 7 годин ранку терміном на 3 дні, – писав голова райуправи Антон Агієнко старості Григорію Киселю 3 квітня 1942 р. – Пропоную особисто Вам прослідкувати та в супроводі поліцейського рівно на 7 годин прислати до райуправи. Застерігаю Вас, тому що мені ще раз в 4 години дня німецьке командування наголосило про виконання цього. В противному разі Ви будете відповідати особисто перед нім. комендантом»³⁰⁷. Зберіглися квитанції штрафів, сплачених старостою за невиконання тих чи інших завдань менського керівництва.

У тодійшній документації ще деякий час зберігається термін «колгосп». Тобто вони продовжували діяти, але вже працювали на німець-

³⁰⁵ ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.100.

³⁰⁶ Там само. – Арк. 109.

³⁰⁷ Там само.– Арк. 77.

ку владу. Про це свідчить, зокрема, такий документ:

«Розписка

1942 року квітня місяця 15 дня мною, рахівником колгоспу Вонархом Порфирієм Авил. одержано в касу колгоспу від. гр.Киселя Григорія Корнійовича суму крб. дві тисячі двісті п'ятдесят ((2250) за проданий колгоспний інбар згідно приходного ордера №1»³⁰⁸.

Згодом колгоспи стали називатися общинами №11 та №12.³⁰⁹ У першій працювало 607 душ, у другій – 618³¹⁰. У травні в общинах налічувалося відповідно по 195 та 269 корів та телиць³¹¹.

За найменшу провину райуправа, німецький комендент карали дягівчан тими чи іншими штрафами. Менське райземуправління 1 січня 1943 р. надіслало старості Г.Киселю такий наказ: «За самовільний забій свиней відібрати корови у громадян:

1) Кияшко Микити

2) Захарченко Федора

3) Купченка Кирила

і доставити в Мену на скотобазу 2/II 1943 р.»³¹²

Староста Г.Кисіль, як видно з наступного документа, заступався за деяких зубожілих громадян:

«До с/г коменданта м.Мени.

Дягівська с/управа просить Вас смягчить покарання громадянці н/ села Купченковій Лукерії Леонт. і дати наказ про відбуття покарання при Дягівській с/ управі за самовільний забій свиноматки. Поскільки у Купченкової Л.Л. немає ніякої сімейної допомоги, чоловік її в армії, дочка інвалід, має 15 років, і таке господарство може прийти до розвалу»³¹³.

Аби не голодувати і не потрапити під штрафні санкції німецької влади, дягівчани продумували різні хитрі заходи. Свідченням тому ще один документ тієї доби:

«УМОВА

1943 року 12 січня

Община №11 с.Дягова в особі старости общини гр. Петренко

³⁰⁸ Там само. – Арк. 67.

³⁰⁹ ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 21.

³¹⁰ Там само.

³¹¹ ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.3. – Арк. 48.

³¹² ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.7. – Арк. 1.

³¹³ Там само. – Арк. 13.

Окс.Оп., з одного боку, та гр. Мойсієнок В.С., з другого боку, склали цю умову в слідуючому:

община дозволяє гр.Мойсієнко В.С. забить одного кабана, а Мойсієнко зобов'язується здать одного кабана в рахунок поставки в першому кварталі 1943 р. живою вагою не менше кілограмів сто»³¹⁴.

Старостою общини №12 був Микола Фадейович Вінниченко³¹⁵.

Дягівська управа видавала «пайки службовців» не тільки поліцаям, вчителям, а й стареньким жінкам, які потребували соціальної опіки:

Охріменко Вассі Анастасіївні (65 років),

Скляр Василисі Микитівні (70 років)

Крук Парасці Кузьмівні (67 років)³¹⁶.

Також пайки отримували:

Антоненко Ольга Панасівна – зав.сепараторним пунктом,

Гречуха Ганна Мих. – зливщиця молока,

Захарченко Василь Володимирович – заготовач,

Крук Петро Семенович – старший пожежної дружини,

Кияшко Петро Петрович – зав. крамницею,

Максименко Василь Тих. – рахівник крамниці,

Вашенко Марія – фельдшер³¹⁷.

Як видно з цих повідомлень, у 1941-1943 рр. у Дягові працювали заготівельні пункти, пожежне депо, фельдшерський пункт. Г.Кисіль подав у районну управу «план» ремонту громадських приміщень, на що затребував до 220 складометрів лісу. Однак, мабуть, ці задуми не здійснилися, оскільки гітлерівці незабаром покинули Чернігівщину.

Ще у перші дні окупації з Дягови були відправлені у Мену заручники.

Як свідчить «Звернення до населення Менського району» першого коменданта, на Чернігівщині були уведені такі репресивні заходи нової окупаційної влади:

«Якщо буде убитий один германський військовослужбовець, то за нього буде розстріляно 100 чоловік з того села, де убито його. Якщо буде убито хоч одного поліцейського, або старосту, то за це буде розстріляно всіх комуністів, партизан та їх сімей»³¹⁸. Очевидно, дягівський

³¹⁴ Там само. – Арк.6.

³¹⁵ ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.3. – Арк. 57.

³¹⁶ ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.7. – Арк. 23.

³¹⁷ Там само. Арк.23, 72.

³¹⁸ Звернення до населення Менського району(1941 р.) // ДАЧО. – Ф. Р-3563. – Оп.2. – Спр.1. – Арк. 7.

актив 30-их років постраждав саме у ході «відплат» за дії партизан на теренах Придесення.

Про те, що відбувалося у селі, красномовно засвідчує «Акт», складений у 1943 р. Подаємо його нижче разом з додатком мовою оригіналу:

Акт

Комиссия в составе граждан Максименко Евдокии Герасимовны, Павленко Ефросинии Дмитриевны, Хижняк Дарии Лукиничны, Коньок Николая Яковлевича, Придимира Юхима Николаевича, Редченко Анны Ивановны, Винниченко Параскевы Павловны, составили настоящий акт в том, что в с. Дягове Менского р-на, Черниговской области было оккупировано немецкими властями с 6/IX.1941 г. и находилось под оккупацией до 19/IX.1943 года.

За время своего пребывания, немецкие захватчики и их пособники были сделанные следующие злодеяния в с. Дягове Менского р-на, Черниговской области.

1. Расстреляно жандармерией и полицией:

1. Москалец Михаил Михайлович – активист села, рождения 1905 г., расстрелян 1941 в декабре месяце в г. Мене

2. Чернявский Юхим Гуринович – колхозник, 1901 г. рождения, расстрелян 1941 г. в декабре месяце в Мене;

3. Кугель Аврам Минович – еврей-колхозник 1873 г. рождения, расстрелян в 1941 г. в октябре м-це под деревней Волосковцы

4. Кияшко Никита Сидорович, колхозник, 1896 г. рождения, расстрелян в 1943 г. в феврале месяце.

5. Применко Иван Йовлевич, кандидат ВКП(б), работал председателем колхоза “Червона поляна”, рождения 1914 г., расстрелян в г. Чернигове в августе м-це 1942 г.

6. Семипядный Юхим Дорофеевич, активист села, рождения 1895 г., расстрелян в г. Чернигове в августе 1942 г.

7. Мойсеенко Ларион Степанович, рождения 1910 г., комсомолец и активист села, расстрелян в г. Чернигове в августе м-це 1942 г.

8. Пономаренко Феоктист Филиппович – активист села, рождения 1899 г., расстрелян в августе м-це 1942 г. в г. Чернигове

9. Применко Петр Михайлович – активист, рождения 1903 г., расстрелян в г. Чернигове в августе 1942 г.

10.Голяк Никита Владимирович, активист села, расстрелян в 1942 г. в августе м-це, в Чернигове, рождения 1896 г.

11.Редченко Савва Лазаревич, активист села, 1893 г. рождения, расстрелян в августе м-це 1942 г. в Чернигове

12.Верхогляд Кузьма Демянович, активист села, 1893 г. рождения расстрелян в августе м-це 1942 г. в Чернигове.

13.Мищенко Федор Петрович – активист села, рождения 1904 г., расстрелян в августе 1942 г. в Чернигове

14.Гречуха Яким Евдокимович – активист села, работал финагентом при Дяговском с/совете, рождения 1901 г., расстрелян в августе 1942 г. в Чернигове

II. В. 1942 г.в х. Гай Степановского с/совета скрывались евреи Сокирины, уроженцы г. Мены, которые были пойманы Дяговской полицией. Одна из этих евреек во время преследования полицией за ней замерзла в х. Гай в снегу. Вторая из них была привезена в Дяговский с/совет, где над ней издевались дяговские полицаи, а саме: Малай Иван Владимирович, Кияшко Олександрий Михайлович, она была отправлена в Менскую полицию.

III. В селе Дягове временно проживающие военнопленные в количестве 24 человека: Демченко Василий Йосипович, Иванов Петр Петрович, а остальных фамилий, имя и отчества не знаем. Они избивались Дяговской полицией. В 1942 г. в январе м-це были арестованы и отправлены в Менскую жандармерию.

IV. Вывезено в рабство в Германию на каторжную работу 72 человека, что и прикладаем этих людей список

V. Виновники этих злодеяний были комендант, проживающий в с. Дягова – Ортман, переводчица Филоненко Анна Григоровна, староста села Кисель Григорий Корнеевич, полицейские Кияшко Олександр Михайлович, Кисель Иван Корнеевич, Власенко Иван Иванович, Семененко Максим Евдокимович, проживающие кулаки Винниченко Иван Аврамович, Захарченко Владимир Каленикович, Кияшко Михаил Павлович.

Комиссия 7 подписей Подписи³¹⁹

Список

громадян с. Дягови Менського р-ну Чернігівської обл.,

---

³¹⁹ Дягівський краєзнавчий музей.

**які були вивезені на каторжні роботи в Германії
за час окупації німців**

№ п/п Прізвище, ім'я та по-батькові Рік народження Коли вибув у
Німеччину Примітка

1. Іллющенко Михайло Іванович 1922 2/5-1943 комсомолец
2. Гапон Олена Матвієвна 1905 11/VI-1942 безпартійна
3. Чумак Василь Петрович 1920 20/V-1943
4. Скляр Олександр Карпович 1924 6/VI-1943
5. Мойсієнко Віра Степанівна 1926 5/VI-1943
6. Червінська Ганна Варфоломіївна 1902 11/VI-1942
7. Винниченко Григорій Ананович 1922 21/V-1943
8. Антоненко Михайло Якович 1922 11/VI-1942 комсомолец
9. Коньок Марія Купріянівна 1926 11/VI-1942 комсомолец
10. Винниченко Олександр Ефимови 1925 21/V-1942
11. Бурка Петро Іванович 1923 21/V-1943
12. Калюжна Наташа Петрівна 1921 3/XII-1942 безпартійна
13. Применко Марія Петрівна 1924 21/V-1942
14. Захарченко Люба Григорівна 1925 11/VI-1942
15. Власенко Ольга Володимирівна 1922 21/V-1943
16. Лєсюта Ганна Олександрівна 1919 21/V-1943
17. Шамрук Олена Петрівна 1923 11/VI-1942 комсомолец
18. Гречуха Ольга Тимофіївна 1921 11/VI-1942 комсомолец
19. Кияшко Ольга Даниловна 1921 11/VI-1942
20. Верховгляд Олександр Кузьмич 1926 21/V-1942
21. Петренко Настя Корніївна 1922 21/V-1942 безпартійна
22. Дудка Віра Андріївна 1922 11/VI-1942 комсомолка
23. Гречуха Галина Степанівна 1923 11/VI-1942
24. Власенко Іван Варфоломі́йович 1905 21/V-1942 член ВКП(б)У
25. Гречуха Іван Григорович 1925 5/VI-1942 безпартійний
26. Гречуха Ганна Петрівна 1924 11/VI-1943
27. Бурка Григорій Трофимович 1925 11/VI-1942 комсомолец
28. Чкана Григорій Борисович 1927 21/V-1942 комсомолец
29. Дзюндзік Олексій Гаврилович 1923 11/VI-1942 безпартійний
30. Шут Іван Андрієвич 1923 11/VI-1942 комсомолец
31. Максименко Настя Корніївна 1911 21/V-1942
32. Велигоцький Гаврило Іванович 1911 4/IV-1942 добровільно
33. Велигоцька Ольга Митрофанівна 1912 4/IV-1942 добровільно

34. Чумак Олександра Калениківна 1927 4/IV-1942 безпартійна
35. Чумак Ганна Харлантівна 1919 11/VI-1942 безпартійна
36. Башлук Марфа Миновна 1895 11/VI-1942 безпартійна
37. Готенко Анна Тихоновна 1922 5/VI-1942
38. Кульок Наташа Кузьмична 1918 5/VI-1942 комсомолка
39. Кияшко Николай Дмитрович 1923 21/V-1942 безпартійний
40. Туран Петро Федосович 1923 21/V-1942
41. Свириденко Хівря Леонтіївна 1901 11/VI-1942
42. Омельченко Потап Прохорович 1901 11/VI-1942
43. Крутий Микита Лаврентієвич 1925 6/-1943
44. Драгун Оксеня Аркадіївна 1918 11/VI-1942
45. Применко Йовдоха Зіньковна 1905 11/VI-1942
46. Пономаренко Галя Григорівна 1925 27/VII-1943
47. Руденко Варка Никитовна 1915 11/VI-1942
48. Бурка Григорій Терентієвич 1923 16/VI-1942 комсомолец
49. Коньок Єфрем Прокопович 1897 5/VI-1942 добровільно
50. Гречуха Мотря Василівна 1921 11/VI-1942 комсомолка
51. Руденко Марія Степанівна 1925 6/VI-1943 безпартійна
52. Гречуха Параска Семенівна 1925 11/VI-1942 комсомолка
53. Гречуха Тетяна Антонівна 1923 11/VI-1942
54. Чкана Олексій Іванович 1922 5/VI-1942
55. Придимир Віра Юхимівна 1926 7/VI-1943
56. Применко Наташа Яковлевна 1926 7/VI-1943
57. Горбова Марія Андріївна 1922 6/V-1942 безпартійна
58. Хохлов Михайло 1918 7/IV-1943
59. Лесюта Марія Миловна 1913 5/VII-1943
60. Волна Валя Григорівна 1925 11/VI-1942
61. Коваленко Кулина Семенівна 1905 11/VI-1942
62. Применко Марія Петрівна 1924 11/VI-1942
63. Бурка Ліза Федотівна 1920 11/VI-1942 комсомолка
64. Верхогляд Никонор Трофимович 1927 7/VI-1943 безпартійний
65. Демченко Тарас Назарович 1927 5/VI-1943
66. Березень Єлисовета Петровна 1914 5/VI-1942
67. Готенко Галя Яковлевна 1913 5/VII-1943
68. Гречуха Проня Антоновна 1921 5/VII-1943
69. Коньок Федір Апанасович 1913 11/VI-1942
70. Максименко Мартин А. 1905 11/VI-1942
71. Максименко Петро Іванович 1926 11/VI-1942

Свідок окупації села М.Хижняк у своїх спогадах дещо пом'якшує дії дягівських представників німецької влади. Він, зокрема, зазначає, що «староста села Григорій Кисіль, його брат Іван Кисіль – начальник поліції села до людей ставилися непогано»³²⁰ (детальніший опис цього періоду згаданого вище М.Хижняка друкуємо у додатках нашої розвідки. – **Авт.**)

Водночас зазначимо, що жертвами репресій окупаційної влади 1941 р. стали й активні учасники розкуркулення 1931-1932 рр. Саме їм помстилися за заподіяні кривди селяни, які вбачали у німецькій владі захисника інтересів приватника.

Відомо, що в роки окупації за розвідданими і поповненням припасів в село (особливо на куток Підлубка) неодноразово заходили партизани.

Під час відступу гітлерівських частин через Дягову проходила угорська (мадярська) обозна колона, яка в районі кутка Слобідка вимушена була перевернути декілька возів із зброєю у ставок. 19 вересня 1943 р. у село вступили червоноармійці.

У 1942 році у Дягові народилось 33 дітей, а у 1943 році – 32, про що засвідчили після визволення села 28.01.44 року голова сільради Калібаба і секретар сільради Д. Хижняк. Ними ж 28.01.44 року зроблено список, що в період з 1941 – 1942 – 1943 рр. у Дягові своєю смертю померло 57 чоловік.

ВОНИ НЕ ПОВЕРНУЛИСЯ ДОДОМУ

Багато дягівців було мобілізовано на війну у перші дні війни. Однак здебільшого всі вони потрапили в оточення, полон. Аж 100 з них повернулися у жовтні-грудні 1941 р. додому. Інша частина померла у таборах смерті (Павло Павленко, Андріан Бурка). Проїшли концтабори також О.В.Власенко, Петро І.Бурко, Г.А.Лесюта, Олексій Євтухович Вінніченко, Микола Д.Кияшко, Настя К.Петренко, Галя А.Лесюта, Маша Г.Іллющенко. Лише небагатьом довелося пройти шляхами війни з 1941 р. по 1945 р. Відразу після визволення села більшість чоловіків отримали повістки з райвійськкомату. Загалом у війні 1941-1945 рр. взяли участь 406 мешканців Дягови, 157 з них нагороджені бойовими орденами та

---

³²⁰ Хижняк М. С. Спогади і роздуми про минуле і нашу сучасність. – Мена, 2001-2002. // Менський краєзнавчий музей.

медалями³²¹. Найбільш значними з них – І.К.Антоненко, П.Г.Перехожинський, Ф.С.Бурка, С.Д.Кислюк, М.А.Лущик, Д.С.Павленко³²². Кавалер ордена Червоної Зірки Іван Васильович Семип'ядний навіть був представлений у Берліні до звання Героя Радянського Союзу, але проштрафився відзначанням цієї події, і його нагородні документи повернули назад.

Чимало молодих дягівчан уже в жовтні-листопаді 1943 р. без достатньої підготовки брали участь у форсуванні Дніпра. У запеклому бою за Ручаївку Лоевського району Гомельської області 13 листопада 1943 р. загинуло 14 жителів Дягови. Вони поховані у братській могилі. У цьому районі також при звільненні Деражичів загинуло 5 дягівчан (16 жовтня!), Бивальки – 4. Загалом же у Лоевському районі полягли смертю хоробрих 33 мешканці Дягови. При визволенні Гомельської області – 46 дягівчан.

З 406 мобілізованих на війну 270 солдатів віддали життя, аби визволити рідну землю від фашистів-поневолювачів.

Нижче подаємо прізвища загиблих з короткими відомостями про них:

1. Антоненко Аврам Митрофанович, 1903 р., українець, рядовий.
2. Антоненко Григорій Кононович, 1916 р., українець, рядовий.
3. Антоненко Григорій Самійлович, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 28.10.43 р. Похований с. Кривин, Лоевський р-н, Гомельська обл.
4. Антоненко Юхим Семенович 1916 р., українець, рядовий.
5. Антоненко Іван Оврамович, 1924 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд.
6. Антоненко Іван Якович 1920 р., українець, рядовий.
7. Антоненко Леонтій Григорович, 1904 р., українець, рядовий. Проходив службу в 946 сп 142 сд.
8. Антоненко Михайло Демидович, 1918, українець, рядовий.
9. Антоненко Микита Оврамович, українець, рядовий. Проходив службу в 812 сп 304 сд.
10. Антоненко Павло Григорович, 1919 р., українець, рядовий.
11. Антоненко Павло Євдокимович, 1925 р., українець, рядовий.

---

³²¹ История городов и сел Украинской ССР. Черниговская область. – К.: Институт истории Академии наук УССР, 1983. – С.437.

³²² Анкета-довідка про населений пункт Дягова.

Обеліск загиблим фронтовикам

12. Антоненко Полікарп Федотович, 1894 р., українець, рядовий.

13. Антоненко Степан Феодосійович, 1913 р., українець, мол. сержант. Проходив службу в 111 сп 55 сд. Загинув 06.02.44 р. Похований с. Городище, Петриківський р-н, Гомельська обл.

14. Антоненко Тимофій Демидович, 1913 р., українець, рядовий.

15. Башлук Андрій Самсонович, 1924 р., українець, рядовий.

16. Башлук Петро Самсонович, 1920 р., українець, рядовий.

17. Бесикало Степан Андріанович, 1915 р., українець, рядовий.

18. Бурка Андріан Кононович, 1907 р., українець, рядовий (потрапив у полон, загинув у німецькому таборі для військовополонених Шта-лаге 326 (Вестфалія, ФРН)³²³.

19. Бурка Василь Микитович, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 4 оср. Загинув 31.10.43 р. Похований с. Бивальки, Лосьвський р-н, Гомельська обл.

20. Бурка Григорій Микитович, 1906 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1343 сп 399 сд. Загинув 25.07.44 р. Похований с. Хомичі, Рогачевський р-н, Гомельська обл.

³²³ <http://www.soldat.ru/search/326/article.html>

- 21.Бурка Григорій Феоктистович, 1914 р., українець, рядовий.
- 22.Бурка Єлизавета Федотівна, 1920 р., українка, рядова.
- 23.Бурка Лавренгій Кононович, 1914 р., українець, рядовий.
- 24.Бурка Митрофан Іванович 1918 р., українець, рядовий.
- 25.Бурка Микита Полікарпович, 1905 р., українець, рядовий.
- 26.Бурка Микола Ілліч, 1908 р., українець, рядовий. Проходив службу в 741 ісб. Загинув 03.10.41 р. Похований у м. Брянськ.
- 27.Бурка Павло Сергійович, 1906 р., українець, рядовий.
- 28.Бурка Петро Іванович, 1920 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1043 сп.
- 29.Бурка Полікарп Минович, 1914 р., українець, рядовий. Проходив службу 66 оиптд 337 сд. Проходив лікування в 26 омсб. Помер 16.08.43 р. Похований с. Млини, Псковський р-н, Псковська обл.
- 30.Бурка Терентій Андрійович, 1902 р., українець, рядовий. Проходив службу в 4 оср 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаївка, Лоевський р-н, Гомельська обл.
- 31.Бурий Денис Євтихійович, 1911 р., українець, сержант. Проходив службу в 1047 сп 284 сд. Загинув 23.02.43 р. Похований с. Тросна, Кромський р-н, Орловська обл.
- 32.Василенко Антон Іпатійович, 1911 р., українець, рядовий. Проходив службу в 29 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 20.11.43 р. Похований с. Нова Борщовка, Лоевський р-н, Гомельська обл.
- 33.Василенко Василь Варфоломійович, 1919 р., українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 29.10.43 р. Похований с. Ручаська, Лоевський р-н, Гомельська обл.
- 34.Василенко Захарій Григорович, 1914 р., українець, рядовий. Проходив службу в 87 сд.
- 35.Василенко Іван Фірсович, 1912 р., українець, рядовий.
- 36.Василенко Михайло Кіндратович, 1896 р., українець, рядовий. Проходив службу в 37 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 19.10.43 р. Похований с. Деражичі, Лоевський р-н, Гомельська обл.
- 37.Василенко Петро Сергійович, 1907 р., українець, рядовий.
- 38.Василенко Петро Фірсович, 1908 р., українець, військветфельдшер. Проходив службу в 146 азсп.
- 39.Вертебний Петро Іванович, 1906 р., українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаська, Лоевський р-н, Гомельська обл.

40.Верхогляд Олексій Кузьмич, 1926 р., українець, рядовий. Проходив службу в 303 сп 69 сд. Загинув 29.04.45 р. Похований у Польщі.

41.Верхогляд Андрій Кузьмич, 1915 р., українець, військветфельдшер. Проходив службу в 8 оสร.

42.Верхогляд Матвій Фадейович, 1895 р., українець, рядовий.

43.Вінніченко Андрій Якович, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручавка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

44.Вінніченко Василь Омелянович, 1901 р., українець, рядовий. Проходив службу в 845 сп 303 сд. Проходив лікування в 309 омсб. Помер 11.04.45 р. Похований в Австрії.

45.Вінніченко Василь Іванович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 215 зсп.

46.Вінніченко Іван Іванович, 1922 р., українець, рядовий.

47.Вінніченко Іван Фадейович, 1902 р., українець, рядовий.

48.Вінніченко Макар Іванович, 1911 р., українець, рядовий.

49.Вінніченко Микола Ананійович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 467 сп 81 сд. Загинув 13.01.44 р. Похований с.Буда, Калинковицький р-н, Гомельська обл.

50.Вінніченко Микола Іванович, 1926 р., українець, ст. сержант. Проходив службу в 397 сп 321 сд. Загинув 17.08.45 р. Похований у Польщі.

51.Вінніченко Микола Степанович, 1923 р., українець, рядовий.

52.Вінніченко Семен Свиридович, 1910 р., українець, рядовий.

53.Вінніченко Тимофій Якович, 1907 р., українець, рядовий.

54.Вінніченко Федір Пантелеймонович, 1901 р., українець, рядовий.

55.Вінніченко Яків Пантелеймонович, 1896 р., українець, рядовий.

56.Войло Микита Дорофійович, 1900 р., українець, рядовий.

57.Войло Микола Данилович, 1918 р., українець, лейтенант. Проходив службу в 4 гв. мех. кор. Проходив лікування в 30 фзп. Помер 30.01.45 р. Похований м. Хатван, в Угорщині.

58.Войло Степан Іванович, 1910 р., українець, рядовий. Загинув 10.04.42 р. у полоні в Німеччині.

59.Войло Тарас Ананійович, 1909 р., українець, рядовий. Проходив службу в 4 оสร. Загинув 08.11.43 р. Похований с. Тарасовка, Ветковський р-н, Гомельська обл.

60.Войло Тимофій Дорофійович, 1912 р., українець, мол. лейтенант.

Проходив службу в 106 тбр. Загинув 22.08.42 р. Похований с. Госьково, Смоленська обл.

61.Вонарх Порфирій Вавилович, 1905 р., українець, рядовий.

62.Гасвий Петро Олексійович, 1926 р., українець, рядовий. Проходив службу в 556 сп 169 сд. Загинув 03.03.45 р. Похований Калінінградська обл.

63.Гайдамака Дмитро Ісакович, 1898 р., українець, рядовий.

64.Гайдамака Микола Дмитрович, 1923 р., українець, рядовий. Проходив службу в 631 обс 273 сд. Загинув 15.12.43 р. Похований с. Гелин, Жлобинський р-н, Гомельська обл.

65.Гапон Дмитро Макарович, 1899 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 01.11.43. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

66.Гапон Іван Матвійович, 1909 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв.сд. Загинув 29.10.43 р. Похований с. Корчемки, Лоевський р-н, Гомельська обл.

67.Гапон Іван Миколайович, 1920 р., українець, ст. сержант. Проходив службу в 80 ждб 13 ждбр. Загинув 23.10.43 р.

68.Гапон Максим Макарович, 1906 р., українець, рядовий.

69.Гапон Микола Віталійович, 1924 р., українець, рядовий.

70.Гапон Петро Віталійович, 1922 р., українець, мол. лейтенант. Загинув 05.05.45 р. Похований м. Берлін, Німеччина.

71.Герасименко Кирило Родіонович, 1901 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1345 сп 399 сд.

72.Голяк Іван Михайлович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 410 сп 81 сд. Загинув 10.01.44 р. Похований с. Великі Автюки, Калинковецький р-н, Гомельська обл.

73.Голяк Ісаак Никифорович, 1923 р., українець, лейтенант. Проходив службу в 213 отбр. Загинув 13.08.43 р. Похований с. Дюки, Спас-Деменський р-н, Калузька обл.

74.Голяк Никін Кононович, 1902 р., українець, рядовий.

75.Голяк Пантелеймон Якович, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 16.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.

76.Голяк Петро Володимирович, 1900 р., українець, рядовий.

77.Голяк Петро Якович, 1916 р., українець, рядовий.

78.Горбов Прокофій Гордійович, 1901 р., українець, рядовий.

79.Горбов Семен Андрійович, 1905 р., українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

80.Горбов Ульян Андрійович, 1911 р., українець, рядовий.

81.Готенко Максим Олександрович, 1900 р., українець, рядовий.

82.Гречуха Олександр Петрович, 1900 р., українець, рядовий.

83.Гречуха Григорій Сергійович, 1922 р., українець, рядовий.

84.Гречуха Іван Лукич, 1914 р., українець, рядовий.

85.Гречуха Іван Петрович, 1921 р., українець, рядовий. Проходив службу у в/ч пп 68394.

86.Гречуха Порфирій Трифонович, 1925 р., українець, рядовий.

87.Гречуха Семен Трохимович, 1916 р., українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 28.10.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

88.Гречуха Федір Степанович, 1923 р., українець, рядовий. Проходив службу в 29 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 11.11.43 р. Похований с. Нова Борщовка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

89.Гречуха Федір Харитонович, 1907 р., українець, рядовий.

90.Гречуха Федот Самсонович, 1914 р., українець, рядовий.

91.Гречуха Фома Васильович, 1905 р., українець, рядовий.

92.Гриценко Григорій Фокович, 1903 р., українець, рядовий.

93.Демченко Василь Йосипович, 1919 р., українець, лейтенант. Проходив службу в 204 вдбр.

94.Джигун Михайло Дмитрович, 1908 р., українець, рядовий.

95.Дзюндзик Степан Григорович, 1907 р., українець, мол. сержант. Проходив службу в 46 осб 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

96.Дзюндзик Михайло Никифорович, 1918 р., українець, мол. лейтенант.

97.Драгун Григорій Матвійович, 1912 р., українець, рядовий.

98.Дубовський Панас Михайлович, 1907 р., українець, мол. сержант. Проходив службу в 221 гв. сп 77 гв. сд. Проходив лікування в 83 гв. омсб. Помер 24.07.44 р. Похований с. Замлинсьє, Любомльський район, Волинська обл.

99.Дубовський Іван Якович, 1913 р., українець, рядовий.

100.Дубовський Михайло Якович, 1915 р., українець, рядовий. Проходив службу в 234 гв. сд 76 гв. сд. Загинув 17.11.43 р. Похований с. Удалевка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

101.Дубовський Микита Фокович, 1904 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Проходив лікування в 2405 хппг. Помер 05.01.44 р. Похований м. Хойники, Гомельська обл.

102.Дубовський Семен Трохимович, 1903 р., українець, рядовий.

103.Дудко Микола Олексійович, 1921 р., українець, рядовий.

104.Єфименко Улас Кирилович, 1904 р., українець, рядовий. Помер 30.10.43 р.

105.Зайцев Василь Харитонович, росіянин, єфрейтор. Проходив службу в 31 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 31.10.44 р. Похований м. Приєкуле, Ліепайський р-н у Латвії.

106.Захарченко Василь Іванович. 1913 р., українець, рядовий. Проходив службу в 37 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 16.10.43 р. Похований с. Деражичі, Лоевський р-н, Гомельська обл.

107.Захарченко Іван Олександрович, 1923 р., українець, рядовий.

108.Захарченко Михайло Якович, 1921 р., українець, рядовий.

109.Захарченко Микола Григорович, 1921 р., українець, рядовий.

110.Захарченко Павло Степанович, 1925 р., українець, рядовий.

111.Захарченко Петро Андрійович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 29 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 03.07.44 р. Похований с. Палаці Малі, Пінський р-н, Брестська обл.

112.Заєць Іван Амвросійович, 1921 р., українець, мол. лейтенант. Проходив службу в 243 бап.

113.Заєць Іван Семенович, 1913 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 17.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.

114.Ільях Іван Терентійович, 1925 р., українець, сержант. Проходив службу в 558 сп 159 сд. Загинув 19.10.44 р. Похований Калінінградська обл.

115.Кабанець Марко Юхимович, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 109 гв. сп 37 гв. сд. Проходив лікування в 38 гв. омсб. Помер 08.11.44 р. Похований у Польщі.

116.Кабачький Іван Кирсанович, 1923 р., українець, рядовий. Проходив службу в 29 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 27.10.43 р. Похований с. Деражичі, Лоевський р-н, Гомельська обл.

117.Кабачький Іван Фірсович, українець, рядовий. Проходив службу в 221 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 21.07.44 р. Похований с. Висоцьк, Любомльський р-н, Волинська обл.

118.Калюжний Олексій Денисович, 1895 р., українець, рядовий. Загинув в 1943 р., у полоні, м. Суми.

119.Калюжний Павло Денисович, 1904 р., українець, рядовий. Проходив службу в 605 сп 132 сд. Загинув 08.04.44 р. Похований с. Брукована, Ковельський р-н, Волинська обл.

120.Кисіль Іван Севастіанович, 1919 р., українець, рядовий.

121.Кисіль Корній Кузьмич, 1905 р., українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

122.Кисіль Степан Севастянович, 1908 р., українець, рядовий.

123.Кислюк Семен Дійович, 1912 р., українець, рядовий.

124.Кияшко Григорій Дмитрович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 419 сп 81 сд.

125.Кияшко Дмитро Архипович, 1900 р., українець, рядовий.

126.Кияшко Микола Петрович, українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. Загинув 16.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.

127.Клещенко Данило Архипович, 1913 р., українець, рядовий.

128.Коваленко Федір Михайлович, 1918 р., українець, рядовий.

129.Кожедуб Феодосій Оврамович, 1902 р., українець, рядовий.

130.Ковзан Олександр Данилович, 1909 р., українець, рядовий.

131.Ковзан Кузьма Оксентійович, 1902 р., українець, рядовий. Проходив службу в 37 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 15.10.43 р. Похований с. Деражичі, Лоевський р-н, Гомельська обл.

132.Ковзан Ничипір Якович. 1913 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1233 сп 371 сд. Загинув 22.03.42 р. Похований с. Ажево, Тверська обл.

133.Ковзан Павло Іванович, 1921 р., українець, рядовий.

134.Ковзан Петро Купріянович, 1919 р., українець, рядовий.

135.Ковзан Степан Оксентійович, 1920 р., українець, рядовий.

136.Ковзан Тихін Іполитович, 1906 р., українець, рядовий. Загинув 27.08.41 р. Похований Смоленська обл.

137.Костомаха Олександр Юхимович, 1923 р., українець, рядовий.

138.Костомаха Іван Юхимович, 1923 р., українець, рядовий.

139.Костомаха Яків Фокович, 1915 р., українець, сержант.

140.Кравченко Степан Олександрович, 1910 р., українець, ст. сержант. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 13.02.44 р. Похований м. Брянськ.

141.Крук Василь Макарович, 1917 р., українець, рядовий. Проходив службу в 29 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 02.11.43 р. Похований с. Бивальки, Лоевський р-н, Гомельська обл.

142.Крук Григорій Кузьмич, 1899 р., українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 30.09.44 р. Похований смт Мадлиєна, Огрський р-н, у Латвії.

143.Крук Григорій Митрофанович, 1923 р., українець, рядовий. Проходив службу в 381 сп 109 сд. Проходив лікування в 281 омсб. Помер 16.01.44 р. Похований м. Санкт-Петербург.

144.Крук Свирид Іванович, 1909 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 16.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.

145.Крук Степан Євдокимович, 1899 р., українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаська, Лоевський р-н, Гомельська обл.

146.Крутий Федір Калинович, 1913 р., українець, технік-інтендант 1 рангу. Проходив службу в 613 сп 91 сд.

147.Кузнецов Микола Федорович, 1916 р., росіянин, лейтенант. Проходив службу в 120 сп 60 сд. Проходив лікування в 3574 ппг. Помер 27.01.44 р. Похований с. Холма, Калинковецький р-н, Гомельська обл.

148.Кульок Яків Кузьмич, 1913 р., українець, рядовий.

149.Купченко Андрій Охрімович, 1916 р., українець, рядовий.

150.Купченко Матвій Полікарпович, українець, рядовий.

151.Купченко Семен Полікарпович, 1904 р., українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 18.11.43 р. Похований с. Малинівка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

152.Кучеренко Олександр Харитонович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 40 сп 102 сд.

153.Лавриненко Харитон Григорович, 1914 р., українець, рядовий.

154.Лашкевич Микола Максимович, 1910 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 19.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.

155.Лесюта Олександр Опанасович, 1910 р., українець, рядовий.

156.Лесюта Григорій Опанасович, 1916 р., українець, рядовий.

157.Лесюта Григорій Митрофанович, 1909 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1105 сп 328 сд. Загинув 08.01.44 р. Похований смт Іванопись, Чудновський р-н, Житомирська обл.

- 158.Лесюта Іван Олександрович, 1912 р., українець, капітан.
- 159.Лесюта Іван Леонтійович, 1923 р., українець, сержант. Загинув 30.03.43 р. Похований с. Ардон у Північній Осетії.
- 160.Лесюта Іван Минович, 1917 р., українець, рядовий.
- 161.Лесюта Никанор Опанасович, 1912 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 19.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.
- 162.Лесюта Никін Михайлович, 1904 р., українець, рядовий.
- 163.Макагор Іван Микитович, 1899 р., українець, рядовий. Проходив службу в 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Грохово, Лоевський р-н, Гомельська обл.
- 164.Максименко Артем Григорович, 1900 р., українець, рядовий. Проходив службу в 277 сп 175 сд. Проходив лікування в 1191 эг. Помер 12.04.45 р. Похований м. Гожув, у Польщі.
- 165.Максименко Василь Сильвестрович, 1924 р., українець, рядовий.
- 166.Максименко Гаврило Григорович, 1900 р., українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 29.10.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.
- 167.Максименко Юхим Васильович, 1900 р., українець, рядовий.
- 168.Максименко Гнат Ксенофонтів, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 171 гв. сп 1 гв. сд. Загинув 17.07.44 р. Похований с. Путіни, Алитуський р-н, у Литві.
- 169.Максименко Гнат Порфирійович, 1902 р., українець, рядовий.
- 170.Максименко Йосип Ісакович, 1924 р., українець, рядовий.
- 171.Максименко Ісак Григорович, 1898 р., українець, рядовий. Проходив службу в 180 гв. сп 60 гв. сд. Загинув 22.08.43 р. Похований с. Богородичне, Слов'янський р-н, Донецька обл.
- 172.Максименко Кирило Тихонович, 1896 р., українець, рядовий.
- 173.Максименко Матвій Ксенофонтів, 1900 р., українець, рядовий.
- 174.Малаш Микола Степанович, українець, мол. лейтенант. Проходив службу у в/ч пп 41474. Загинув 29.04.44 р. Похований с. Михалков, Коломийський р-н, Івано-Франківська обл.
- 175.Миненко Іван Денисович, українець, рядовий. Проходив службу в 410 сп 81 сд. Загинув 10.01.44 р. Похований с. Буда, Калинковичський р-н, Гомельська обл.

176. Міщенко Василь Петрович, 1899 р., українець, рядовий.
177. Міщенко Микола Васильович, 1923 р., українець, рядовий.
178. Мойсеєнко Гаврило Степанович, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1105 сп 328 сд. Загинув 08.01.44 р. Похований смт Івано-Поль, Чудновський р-н, Житомирська обл.
179. Мойсеєнко Микола Степанович, серж. в/ч 18649, загинув 27.02.1944 поблизу с. Погонці, похований у братській могилі смт Паричі Світлогорського району Гомельської області.
180. Мойсеєнко Ничипір Сидорович, 1907 р., українець, рядовий.
181. Мороз Василь Омелянович, 1902 р., українець, рядовий. Проходив службу в 568 сп 149 сд. Загинув 22.12.43 р. Похований смт Чоповичі, Малинський р-н, Житомирська обл.
182. Москаленко Артем Григорович, українець, рядовий. Проходив лікування в 1191 сэг. Помер 12.04.45 р. Похований м. Ландсберг, у Німеччині.
183. Москалець Павло Романович, 1909 р., українець, рядовий.
184. Москалець Семен Михайлович, 1913 р., українець, сержант.
185. Охріменко Іван Пилипович, 1923 р., українець, рядовий. Проходив службу в 109 гв. сп 37 гв. сд. Загинув 26.11.43 р. Похований с. Дуброва, Світлогорський р-н, Гомельська обл.
186. Павленко Артем Семенович, 1900 р., українець, рядовий. Проходив службу в 71 сд.
187. Павленко Григорій Дмитрович, 1919 р., українець, рядовий.
188. Павленко Іван Опанасович, 1899 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1103 сп 328 сд. Загинув 16.04.45 р. Похований у Німеччині.
189. Павленко Іван Денисович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 215 зсп.
190. Павленко Максим Артемович, 1903 р., українець, рядовий.
191. Павленко Микола Григорович, українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.
192. Павленко Микола Денисович, 1922 р., українець, рядовий. Проходив службу в 498 сп 132 сд. Проходив лікування в 51 эг. Помер 18.05.43 р. Похований м. Енгельс, Саратовська обл.
193. Павленко Микола Леонтійович, 1910 р., українець, рядовий.
194. Павленко Павло Васильович, 1918 р., українець, рядовий.

195.Павленко Петро Іванович, 1924 р., українець, сержант. Проходив службу в 168 сап. Загинув 13.01.45 р. Похований у Польщі.

196.Павленко Сергій Опанасович, 1905 р., українець, рядовий.

197.Петренко Антон Дмитрович, 1907 р., українець, рядовий.

198.Петренко Улас Михайлович, 1901 р., українець, рядовий. Загинув 1943 р. Похований м. Харків.

199.Петренко Григорій Олексійович, українець, військфельдшер.

200.Петренко Григорій Ульянович, українець, рядовий.

201.Петренко Михайло Михайлович. 1923 р., українець, рядовий. Проходив службу в 239 гв. сп 76 гв. сд. Загинув 17.11.43 р. Похований с. Бивальки, Лоевський р-н, Гомельська обл.

202.Петренко Харитін Митрофанович, 1906 р., українець, рядовий.

203.Пономаренко Володимир Петрович, 1921 р., українець, сержант.

204.Пономаренко Ничипір Васильович, 1906 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 30.10.43 р. Похований с. Капоренка, Брагинський р-н, Гомельська обл.

205.Придимир Микола Юхимович, 1922 р., українець, рядовий. Проходив службу в 60 гв. сп 20 гв. сд. Загинув 15.08.42 р. Похований с. Пульниково, Зубцовський р-н, Тверська обл.

206.Придимир Роман Карпович, 1916 р., українець, політрук.

207.Придимир Степан Миколайович, 1904 р., українець, рядовий.

208.Применко Микола Якович, 1924 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 06.02.44 р. Похований с. Білі Береги, Петриковський р-н, Гомельська обл.

209.Редченко Григорій Савич, 1924 р., українець, рядовий. Проходив службу в 37 гв. сп 12 гв. сд. Проходив лікування в 5 гв. омсб. Помер 17.10.43 р. Похований с. Березовка, Ріпкинський р-н, Чернігівська обл.

210.Редченко Євсей Петрович, 1904 р., українець, рядовий.

211.Редченко Павло Миронович, 1908 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 16.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.

212.Ричак Василь Акимович, 1921 р., українець, рядовий.

213.Ричак Григорій Єлисейович, 1919 р., українець, рядовий.

214.Ричак Петро Єлисейович, 1925 р., українець, ст. сержант. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 23.06.44 р. Похований с. Дуброва, Светлогорський р-н, Гомельська обл.

215.Сорочка Андрій Олексійович, 1904 р., українець, рядовий. Про-

ходив службу в 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

216.Сорочка Іларіон Степанович, 1918 р., українець, рядовий.

217.Сорочка Марко Степанович, 1911 р., українець, рядовий. Проходив службу в 645 сп 202 сд. Проходив лікування в 357 мсб. Помер 30.09.44 р. Похований у Румунії.

218.Сорочка Павло Максимович, 1915 р., українець, рядовий.

219.Сорочка Петро Андрійович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 237 гв. сп 76 гв. сд. Загинув 01.12.43 р. Похований с. Олександрівка, Калинковицький р-н, Гомельська обл.

220.Сорочка Федот Максимович, 1900 р., українець, рядовий. Проходив службу в 107 сп 55 сд. Загинув 13.11.43 р. Похований с. Малинівка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

221.Рубець Яків Омелянович, 1922 р., українець, рядовий. Проходив службу в 694 сп 383 сд.

222.Руденко Олександр Сидорович, 1925 р., українець, рядовий. Проходив службу в 1780 ппс 81 сд.

223.Руденко Василь Кузьмич, 1905 р., українець, рядовий. Проходив службу в 234 гв. сп 76 гв. сд. Загинув 29.12.43 р. Похований с. Великі Автюки, Калинковицький р-н, Гомельська обл.

224.Руденко Василь Микитович, 1910 р., українець, рядовий. Проходив службу в 32 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 16.10.43 р. Похований смт Громкий, Брагинський р-н, Гомельська обл.

225.Руденко Григорій Іларіонович, 1917 р., українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп. 55 сд. Проходив лікування в 67 омсб. Помер 05.11.43 р. Похований с. Деражичі, Лоевський р-н, Гомельська обл.

226.Руденко Григорій Никифорович, 1925 р., українець, сержант.

227.Руденко Микола Ігнатович, українець, ст. лейтенант.

228.Руденко Павло Никанорович, 1916 р., українець, ст. лейтенант.

229.Руденко Павло Пантелеймонович, 1910 р., українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 30.10.43 р. Похований с. Ручаєвка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

230.Руденко Федір Никифорович, 1919 р., українець, рядовий.

231.Самійленко Яків Лукич, 1897 р., українець, рядовий. Проходив службу в 4 осп. Загинув 29.10.43 р. Похований с. Малинівка, Лоевський р-н, Гомельська обл.

232.Свириденко Юхим Леонтійович, 1902 р., українець, рядовий. Загинув 1942 р., у полоні, м. Гомель.

233. Семип'ядний Олександр Пилипович, 1924 р., українець, рядовий.
234. Семип'ядний Євсей Дорофійович, 1900 р., українець, рядовий. Проходив службу в 206 сп 99 сд. Проходив лікування в 93 омсб. Помер 23.11.44 р. Похований в Угорщині.
235. Семип'ядний Іван Прокопович, 1912 р., українець, рядовий.
236. Сидоренко Михайло Микитович, 1924 р., українець, рядовий. Проходив службу в 81 сд. Загинув 13.01.44 р. Похований Гомельська обл.
237. Сидоровський Іван Миколайович, 1911 р., українець, рядовий. Проходив службу в 950 сп 262 сд. Загинув у липні 1941 р. Похований м. Стара Руса, Новгородська обл.
238. Сидоровський Іван Якович, 1911 р., українець, рядовий. Загинув 01.07.41 р. Похований м. Белгород.
239. Тупиця Олександр Архипович, 1926 р., українець, рядовий. Проходив лікування в 2237 ппг. Помер 29.08.44 р. Похований м. Віру, в Естонії.
240. Тупиця Степан Архипович, 1922 р., українець, рядовий.
241. Туран Юхим Федосович, 1917 р., українець, рядовий.
242. Туран Іван Феодосійович, 1921 р., українець, рядовий.
243. Феценко Іван Савович, 1919 р., українець, рядовий.
244. Феценко Сава Опанасович, 1907 р., українець, рядовий.
245. Хижняк Тимофій Антонович, 1914 р., українець, сержант. Проходив службу в 18 авто. бр. Загинув 04.12.44 р. Похований с. Дягова. Менський р-н, Чернігівська обл.
246. Хмельок Андрій Тимофійович, 1923 р., українець, рядовий. Проходив службу в 37 гв. сп 12 гв. сд. Загинув 21.10.43 р.
247. Хмельок Тимофій Єрофійович, 1905 р., українець, рядовий. Проходив службу в 407 сп 108 сд. Загинув 24.06.44 р. Похований с. Тихиничі, Рогачевський р-н, Гомельська обл.
248. Червинський Іван Титович. 1908 р., українець, рядовий. Проходив службу в 60 сд. Загинув 16.10.43 р. Похований смт Лоев, Гомельська обл.
249. Чичко Степан Порфірович, 1900 р., українець, рядовий.
250. Чуб Ничипір Пилипович, 1907 р., українець, рядовий. Проходив службу в 390 сп. 89 сд. Проходив лікування в 4498 эг. Помер 06.04.44 р. Похований м. Брянськ.
251. Чумак Олексій Олексійович, 1900 р., українець, рядовий.

252.Чумак Василь Іванович, 1924 р., українець, рядовий. Проходив службу в 539 сп 108 сд. Загинув 28.06.44 р. Похований Кіровський р-н, Могилевська обл.

253.Чумак Василь Петрович, 1921 р., українець, рядовий.

254.Чумак Василь Харлампійович, 1900 р., українець, рядовий. Проходив службу в 37 гв. сп 12 гв. сд. Проходив лікування в 5140 хппг. Помер 25.10.43 р. Похований с. Кези, Ріпкинський р-н, Чернігівська обл.

255.Чумак Демид Прохорович, 1906 р., українець, рядовий. Проходив службу в 4 оср. Загинув 31.10.43 р. Похований с. Бивальки, Ловеський р-н, Гомельська обл.

256.Чумак Ілля Петрович, 1922 р., українець, рядовий. Проходив службу в 28 осбр. Загинув 19.08.42 р. Похований с. Подсельє, Гагарінський р-н, Смоленська обл.

257.Чумак Кирило Ісакович, 1914 р., українець, рядовий.

258.Чумак Мартин Григорович, 1908 р., українець, рядовий.

259.Чумак Матвій Іванович, 1903 р., українець, рядовий. Загинув 08.05.42 р. Похований Староруський р-н, Новгородська обл.

260.Чумак Павло Опанасович, 1909 р., українець, рядовий.

261.Чумак Петро Олексійович, 1891 р., українець, рядовий.

262.Шестак Олександр Федотович, 1919 р., українець, сержант.

263.Шестак Іван Михайлович, 1907 р., українець, рядовий. Загинув 17.02.43 р. Похований м. Волгоград.

264.Шестак Семен Осипович, 1916 р., українець, рядовий. Проходив службу в 221 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 25.07.44 р. Похований у Польщі.

265.Шупик Петро Андронович, 1921 р., українець, рядовий.

266.Шут Андрій Авакумович, 1914 р., українець, рядовий.

267.Шут Андрій Микитович, 1910 р., українець, рядовий. Проходив службу в 717 сп 170 сд. Загинув 15.07.44 р. Похований у Польщі.

268.Шут Павло Микитович, 1919 р., українець, рядовий.

269.Яценко Панас Варфоломійович, 1904 р., українець, рядовий.

270.Яценко Феодосій Іванович, 1922 р., українець, рядовий. Проходив службу в 461 азенап. Загинув 27.11.44 р. Похований у Польщі.

Немає відомостей про : 1 – Максименко, 2 – Руденко, 3 – Терещенко.

ШЛЯХОМ ТРУДОВОЇ ЗВИТЯГИ

Утворені у 1929-1931 рр. у Дягові колгоспи невдовзі стали практично єдиним, безальтернативним місцем роботи у селі. У 1953 р. «Червона поляна» та «Перше травня» були об'єднані у один колгосп «Перше травня». З 1963 року господарство носить ім'я Куйбишева.

Колгоспна дійсність тієї доби сповнена орієнтирами зібрати рекордні урожаї, соціалістичним змаганням на виробничих ділянках. Працьовиті селяни, отримуючи здебільшого мізерні заробітки, щедро винагороджувалися радянською системою грамотами, медалями, орденами. Колгосп же, незважаючи на фінансовий успіх, не міг належним чином розпорядитися заробленими коштами. Усе було в СРСР у дефіциті. Тому будівельні матеріали і т.п. доводилося «пробивати» через різні інстанції, планові узгодження. Адміністративна система суворо карала керівників за будь-які відхилення від цих рамок. Показовий приклад у цьому колгоспу-мільйонера с.Куковичі, де, попри значні доходи, так і не спромоглися до сьогодні побудувати нове приміщення школи.

Незважаючи на це, люди трудилися, більшість з них вірила, що працюють на світле майбутнє. А отримані нагороди гріли душу, підтримували морально.

У 1930-их роках у Менському районі славилися дягівські стахановці Максим Олександрович Готенко (виробив у 1938 р. 510 трудоднів³²⁴, Юхим Федосійович Туран (виробив 343 трудодні³²⁵). Також називалися стахановцями у районній газеті Я.Павленко, І.Власенко, А.Гапон, які перевиконували норми на оранці та сівбі³²⁶.

Учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки від Менського району в 1939 р. стали:

Никон Кононович Голяк (колгосп «Перше травня»), який в 1938 р. одержав урожай волокна південних конопель по 13,2 центнера з гектара (з посівної площі 1 га);

Марія Тимофіївна Чумак (ланкова колгоспу «Перше травня»), яка з 1 га збрала 14,4 центнера волокна південних конопель;

Марія Никифорівна Гапон (ланкова колгоспу «Перше травня»), яка з 1 га збрала 14,4 центнера волокна південних конопель³²⁷.

---

³²⁴ Колгоспна праця. – 1939. – 1 січня. – С.2

³²⁵ Там само. – С.3.

³²⁶ Колгоспна праця. –1939. – №50. – 11 квітня. – С.2.

³²⁷ Колгоспна праця. –1939. – №87. – 2 липня. – С. 1.

У 1940 р. Наталія Терентіївна Вінніченко стала учасницею Всесоюзної виставки ВДНГ³²⁸ і нагороджена грамотою ВДНГ. Ланкова Настя Іванівна Шут взяла зобов'язання побувати на Всесоюзній виставці 1941 р.³²⁹. Головинвиставкомом справді на 1941 р. затверджені її кандидатура та бригадира дягівського колгоспу «Червона поляна» Матвія Ксенофонтівича Максименка³³⁰. Однак, схоже, у Москві вони вже не побували, бо почалася війна.

У 1950-их-1960-их роках славилася у районі ланкова дягівського колгоспу «Перше травня» Ганна Никифорівна Бурко, яка з колегами одержувала по 300 центнерів цукрових буряків з гектара. У 1962 р. ланка, яку очолювала делегат ХХІІ з'їзду КПРС Марія Никанорівна Лесюта, виростила на 10-гектарній площі по 102 центнери сухого зерна кукурудзи з кожного гектара. Загалом учасниками Виставки досягнень народного господарства у Москві було близько двадцяти дягівчан. Серед них – Наталія Терентіївна Вінніченко, Петро Семенович Крук, Петро Свиридович Крук, Григорій Іванович Чумак (30 років був бригадиром тракторної бригади, а нині очолює ветеранську організацію села).

Медаллю “За доблесний труд” у Дягові нагороджено 32 людини. М.С. Вінніченко відзначений орденом Жовтневої Революції. Орденом “Знак пошани” нагороджено голову колгоспу О.В. Павленка (двічі), трактористів В.П. Максименка, М.С. Вінніченка, орденом Трудового Червоного Прапора – ланкову У.Г. Радченко (була депутатом обласної ради), шофера М.П. Охріменка, тракториста П.П. Руденка, бригадира А.І. Гречуху. Орденом Слави трьох ступенів та медалями – тракториста М.Н. Бурку. Комбайнер І.І. Міненко нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР³³¹.

Загалом за успіхи у розвитку народного господарства нагороджено орденами і медалями близько 80 чоловік. Уродженець Дягови Петро Дмитрович Фещенко, працюючи у Менській райсільгоспхімії, став кавалером ордена Трудової Слави.

---

³²⁸ Колгоспна праця. – 1940. – №78. – 14 червня. – С.2.

³²⁹ Колгоспна праця. – 1940. – №116. – 30 серпня. – С.1.

³³⁰ Колгоспна праця. – 1941. – №68. – 8 червня. – С.2..

³³¹ Павленко Г. Минуте й сьогодні Дягови // Колгоспна правда. – 1981. – 17 листопада.

ЛІДЕРИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1919-1920. Павленко Семен Савич – перший голова виконкому Дягівської сільської ради³³².

Максименко – згадується головою сільради у 1922 р³³³.

Купченко Єфрем Іванович був головою сільської ради з 1926 по січень 1927 р.

Павленко Іван-П Опанасович згадується головою Дягівської сільради з 1 лютого 1927 р.³³⁴ по 22 квітня 1928 р. Здобув після цього юридичну освіту. Загинув на війні.

Чумак Семен Назарович народився 1 вересня 1883 р³³⁵. Був головою сільської ради з 1924 р. по вересень 1929 р. (з перервами у 1926–квітень 1928 рр. – Авт.). Служив з 1920 р. по 1922 р. в Червоній Армії. Мав 3 десятини землі. 7 вересня 1929 р. після звіту «про хід хлібозаготівлі» на пленумі сільради подав заяву про «звільнення від обов’язків голови сільради»³³⁶.

Призонт Самуїл Лазарович народився в 1888³³⁷ році в Польщі, а потім емігрував до Радянського Союзу. У 1923 р. приїхав в с. Дягову і працював столяром по найму. У 1925 році, виконуючи столярні роботи, водночас був і агентом по розповсюдженню газети “Радянське село”.

У 1925 році обраний головою сільського комітету незаможників. 7 вересня 1929 року пленумом сільради призначений³³⁸ головою

³³² Хижняк М. Дягова // Колгоспна правда. – 1983. – 31 березня. – С.4.

³³³ ДАЧО. – Ф. Р-4609. – Оп.1. – Спр.6501. – Арк. 10.

³³⁴ ДАЧО. – Ф. Р-684. – Оп.1. – Спр.41. – Арк. 31.

³³⁵ Книга Дяговского сельсовета Менского района Конотопского округа Черниговской губернии (Работники всех учреждений и организаций села на 1925 год) / ДАЧО. – Ф. Р-684. – Оп.1. – Спр.17. – Арк. 2.

³³⁶ Протокол №11 пленуму Дягівської сільради від 7 вересня 1929 р. // ДАЧО. – Ф. Р-684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 64, 67.

³³⁷ ДАЧО. – Ф. Р-8840. – Оп.3. – Спр.6631. – Арк.40.

³³⁸ Протокол №11 пленуму Дягівської сільради від 7 вересня 1929 р. // ДАЧО. – Ф. Р-684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 67.

сільської ради Дягови. У період роботи в сільській раді С.Л. Призонт велику увагу приділяв благоустрою села (висипана дорога у бік Осьмаків, зроблена гребля тощо). Брав активну участь у створенні дягівських колгоспів, виселенні з Дягови заможних господарів.

Загинув в 1931 році від рук повстанців загону отамана Хруща. Похований спочатку у центрі села, а потім його могилу перенесено на кладовище.

Москалець Михайло Михайлович народився у 1905 р. і згадується сільським головою у 1934 р.³³⁹ У замітці газети МТС є інформація про позицію керівника села: «В селі Дягові організували партійну школу, керівником якої Москалець. Заняття політшколи зриваються, бо Москалець заявляє: «Я голова сільради і мені нема часу займатися політшколою»³⁴⁰. Комуніст з 1932 р. 11 липня 1934 р. проходив партійну чистку. У райгазеті повідомлялось, що під час неї «його звіт рясніє антипартійними ділами перекрутника лінії партії»³⁴¹. Його як партійця німці розстріляли у грудні 1941 р. у Мені.

Шут Андрій Фролович (нар. 1900 р.³⁴².) згадується головою сільської ради 20 січня 1932 р.³⁴³, у 1933 р. (28 лютого). Він один з перших членів комітету незаможників, сільський активіст. У 1930 р. очолював КНС. Був першим сільським стахановцем. У 1939 р. керував школою стахановців у Дягові. На площі 2 гектари одержав по 300 центнерів картоплі з 1 гектара. Під час війни працював головою колгоспу в Казахстані.

Жабко Федір Антонович згадується головою сільради 18 червня 1933 р.³⁴⁴, 30 липня 1936 р.³⁴⁵. «Реалізація позики «2-ї п'ятирічки» по с.Дягові на 10 червня становить лише 38 відсотків, як по колгоспах, так і по односібних секторах, – зазначається про нього у повідомленні райгазети. – Але голову сільради тов. Шабко це зовсім мало турбує: він

---

³³⁹ Маліновська. Москалець зриває партнавчання // Авангард (Мена). – 1934. – №1. – 5 січня. – С.1.

³⁴⁰ Там само.

³⁴¹ Корінь М. Москалець поганить прапор партії // Авангард. – 1934. – №65. – 17 липня. – С.1.

³⁴² ДАЧО. –Ф. Р-3563. – Оп.1. – Спр.2.

³⁴³ За виконання і перевиконання хлібозаготівлі // Колгоспна праця. –1932. – №8. – 20 січня. – С.2.

³⁴⁴ Сова. Ось причини відставання // Колгоспна праця. – 1933. – №57. – С.2.

³⁴⁵ Колгоспна праця. – 1936. – №109. –30 липня. – С.1.

замість того, щоб мобілізувати актив на скоріше вивершення позики, до 11 години щодня не буває навіть в сільраді»³⁴⁶. Іншого разу газета повідомляла, що голові сільради «не подобається розв'язувати скарги колгоспників, які звертаються до сільради. – Моя справа давати установки, а не займатися такими дрібницями, – не раз заявляв Федір Антонович»³⁴⁷.

Власенко Іван Варфоломійович (нар.1909 р.)³⁴⁸ згадується головою сільради 14 грудня 1938 р.³⁴⁹, 18 жовтня 1939 р. «Ніколи до революції сім'я Власенка не знала щастя, гнула спину на куркулів кровопивців, не мала прав, – писала про нього райгазета. – Він працював бригадиром колгоспу «Перше травня» села Дягови, а потім головою колгоспу. Незабаром виборці села Дягови обирають його головою сільради»³⁵⁰. «Дитинство моє пройшло в злиднях і нестатках, через що я не закінчив школи, а пішов наймитувати до куркулів, які всяк знущалися з мене, – писав він у статті у райгазеті. – Немає більшої радості для мене, коли я задовольнив прохання виборця, допоміг йому. Часто відвідую школу, колгоспи, розмовляю з колгоспниками, допомагаю випуску щоденної стінгазети «Стахановець» в колгоспі «Червона поляна». В сільраді в мене чисто, культурно, є вітрина для газет, виходить стінна газета»³⁵¹.

Калібаба згадується у 1944 р. Немісцевий.

Фещенко згадується на цій посаді 6 липня 1947 р.³⁵². Немісцевий. Вийхав.

Ф.С.Бурка

Бурка Федір Сергійович народився 17 лютого 1917 р. Був головою сільської ради у 1950-их роках. Очоловав і колгосп. Помер 25 грудня 1994 р. (детальніше про нього у розділі «Керівники місцевого господарства»).

³⁴⁶ Сова. Ось причини відставання // Колгоспна праця. – 1933. – №57. – С.2.

³⁴⁷ Методи Жабка // Колгоспна праця. – 1936. – №109. – 30 липня. – С.1.

³⁴⁸ Колгоспна праця. – 1939. – №143. – 18 жовтня. – С.2.

³⁴⁹ Колгоспна праця. – 1938. – №181. – 14 грудня. – С.1.

³⁵⁰ Омельченко П. Голова сільради за роботою//

Колгоспна праця. – 1939. – 16 січня. – С.2.

³⁵¹ Колгоспна праця. – 1939. – №143. – 18 жовтня. – С.2.

³⁵² Жовтневий Д. Ще раз про дягівську гідроелектростанцію // Колгоспна праця. – 1947. – 6 липня.

П.Г.Перехожинський

Перехожинський Петро Григорович народився 9 жовтня 1899 р. у Дягові³⁵³. Перед революцією працював писарем у казенній палаті в Чернігові. Оформляв папери та випишував квитки переселенцям на Амур³⁵⁴. Дев'ятнадцятирічним юнаком вступив добровольцем у Богунський полк. У 1924 році став секретарем Дягівської сільради. З 1929 по 1933 рік працював у Менському райвійськкоматі. З 1938 року по 1941-ий знову був секретарем Дягівської сільради. Фронтвик. Був в окопах Сталінграда, воював в Україні. Пройшов з боями Литву,

Латвію, Естонію, брав участь у штурмі Кенігсберга. Отримав кілька бойових нагород – два ордени Червоної Зірки, ордени Вітчизняної війни першого і другого ступенів, багато медалей.

Після війни був довгий час головою сільської ради. Згадується на цій посаді у 1954 р. – 1969 р. За відомостями відомого українського публіциста С. Колесника, П. Перехожинський після війни «чверть століття» очолював сільраду³⁵⁵. Аж до 1980 р. працював у колгоспі ім. Куйбишева. Помер після 1987 р.

В.А.Крупеня

Крупеня Віктор Артемович народився 8 лютого 1929 року у с. Дроздівці Куликівського району Чернігівської області. У 1950 році закінчив Чернігівський зоотехнічний технікум по спеціальності зоотехнія. Цього ж року пішов служити до лав Радянської Армії. Одружився у 1954 році, дружина Ляцинська Прасковія Федорівна після закінчення цього ж технікуму за направленням працювала зоотехніком у колгоспі ім. Куйбишева, приїхав до с. Дягови і В. А. Крупеня Працював у колгоспі

³⁵³ Книга Дяговського сельсовета Менского района Конотопского округа Черниговской губернии (Работники всех учреждений и организаций села на 1925 год) // ДАЧО. – Ф. Р-684. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.2.

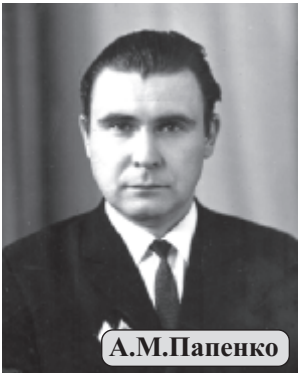
³⁵⁴ Колесник С. За Десною жито половіс. – К.:Радянський письменник, 1982. – С. 219.

³⁵⁵ Там само. – С.220.

ім. Куйбишева з 1956 по 1979 роки. У 1974 – 1976 роках вибирався головою Дягівської сільської ради. З 1976 по 1978 рік працював на посаді заступника голови колгоспу. Основна трудова діяльність пов'язана з роботою зоотехніка. На громадських засадах багато років очолював партійну організацію. У 1970 році нагороджувався ювілейною медаллю «За доблесний труд. В ознаменованіе 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина», у 1971 році Указом Президії Верховної Ради СРСР нагороджений медаллю «За трудовую доблесть».

У 1979 році сім'я змінила місце проживання на с. Червоне, розташоване поблизу м. Суми. До самої пенсії, 1989 року, працював у радгоспі «Сумський» спочатку зоотехніком, а потім на виборній посаді головою робітничого комітету профспілки радгоспу «Сумський».

Гречуха Віра Василівна народилася у 1942 р. у Дягові. У 1977 р. сім місяців очолювала сільську раду. Довгий час працювала у колгоспі бригадиром рілньничої бригади.

А.М.Папенко

Папенко Анатолій Миколайович народився 12 жовтня 1936 р. у с.Білоцерківцях Бобровицького району Чернігівської області. У 1954 р. закінчив Вороньківську середню школу. Служив три роки в армії. У 1964 р. завершив навчання у Чернігівському державному педагогічному інституті ім.Т.Г.Шевченка за спеціальністю педагогіка і методика початкової освіти. Викладав історію та географію у Степовохутірській середній школі Носівського району. Заочно закінчив

Полтавський педінститут ім.Короленка за спеціальністю історія. У 1970 –1976 рр. – директор Дягівської середньої школи, у 1976 – 1977 р. – заступник директора з навчально-виховної роботи освітнього закладу. У 1977 – 1981 рр. – голова Дягівської сільради. Згодом, до 1996 р. – працював учителем історії. Відмінник народної освіти УРСР. Помер 26 жовтня 1996 р.

Павленко Олег Васильович народився

О.В.Павленко

23 березня 1933 р. у Дягові. З 1985 і по 1989 рр. був головою виконкому Дягівської сільської ради. Нагороджений двома орденами «Знак пошани». Помер 13 вересня 1989 р. (детальніше про нього у розділі «Керівники місцевого господарства»).

М.О.Коньок

Коньок Михайло Олександрович народився 14 вересня 1935 р. у Дягові. Батько загинув на війні. У 1952 р. закінчив Дягівську семирічку. Працював у колгоспі, служив в армії (старший лейтенант запасу). З лютого по жовтень 1958 р. працював на посаді бригадира рільничої бригади у с.Дягові. Згодом рік учився у Дігтярівському училищі механізації сільського господарства. У 1960-1964 р. р. навчався у Ніжинському сільськогосподарському технікумі. З січня 1964 р. по серпень 1965 р. був учителем виробничого навчання в Дягівській школі. Рік працював бригадиром тракторної бригади у колгоспі ім.Шевченка Корюківського району. Згодом – помічник бригадира тракторної бригади в Дягові. З 1969 р. по 1974р., з 1981р. по 1985 р., з 1989 р. по 1995 р. обирався головою виконкому Дягівської сільської ради. Тобто загальний стаж на цій посаді у Михайла Олександровича становив 18 років! Крім цього, він у 1974 –1976 рр. працював бригадиром тракторної бригади, з 1976 по 1981 рр. – бригадиром рільничої бригади, у 1985 –1987 рр. – заступником голови колгоспу, у 1987– 1989 рр. – завідувачим автогаражем. Нині на пенсії.

Петренко Петро Андрійович народився 2 липня 1956 р. у с. Дягові. Закінчив у 1974 р. Сокиринське СПТУ №14 і набув фах водія, слюсаря. Проходив службу в ракетних військах стратегічного призначення. Навчався з 1989 по 1991 рр. у Ніжинському технікумі механізації сільського господарства. Набув кваліфікацію техника-механіка. З 10 листопада 1992 р. – завідувачим автогаражем колгоспу ім.Куйбишева. З 22 жовтня 1995 р. по травень 2006 р. – голова виконкому Дя-

П.А.Петренко

гівської сільської ради. Отримав 7 ранг посадової особи місцевого самоврядування. Нині працює у ФГ «Бутенко».

Бурка Микола Михайлович народився 11 грудня 1965 р. у Дягові. У 1983 р. закінчив Дягівську середню школу. Після проходження служби в армії навчався у Гродненському технікумі фізичної культури. Став кандидатом у майстри спорту по літньому хокею (індійському), грав у фіналі Кубка Білорусії з цього виду спорту. Отримав також 1 розряд по футболу. З 1989 р. по 1990 р. працював у Менській спортшколі. З 1991 р. – викладач військової підготовки у Синявській середній школі. З 1994 р. – викладач фізичної підготовки Дягівської ЗОШ I-III ступеня. Заочно закінчив у 1990–1995 рр. Чернігівський педінститут ім.Т.Г.Шевченка. Обраний у 2006 р. сільським головою Дягови.

Керівники місцевого господарства

Скляр Василь Микитович – перший голова колгоспу «Червона поляна», створеного у Дягові у листопаді 1929 р. За спогадами Ф.С.Готенко, він вправно грав на скрипці.

Войло Данило Онанійович. Був другим головою дягівського колгоспу («Перше травня»), який створено у травні 1930 р. Згадується на цій посаді 3 жовтня 1932 р.³⁵⁶ Ще жив у 1972 р.³⁵⁷

Демченко Іван С. був головою дягівського колгоспу «Червона поляна» (згадується на цій посаді 18 березня 1932 р.)³⁵⁸. Націлював людей не виконувати надмірний план хлібозаготівлі.

Гречуха Григорій Лукич (нар.1894 р.)– голова колгоспу «Перше травня». Згадується на цій посаді у 1934 р.³⁵⁹ У 1920-их роках член сільради, заступник голови сільради. Після головування працював

³⁵⁶ Гине сіно // Колгоспна праця. – 1932. – №97. – 3 жовтня. – С.2.

³⁵⁷ Костюченко В. Шана воїну // Колгоспна правда. – 1972. – 15 квітня

³⁵⁸ Споживацькі тенденції // Колгоспна праця. – 1932. – №30. – 18 березня. – С.1.

³⁵⁹ Короткі дописи // Авангард. – 1934. – 20 вересня. – С.2.

листоношею. У 1940 р. знову згадується головою колгоспу «Перше травня»³⁶⁰.

Карлінський Лазар Мир. Згадується головою колгоспу «Червона поляна» 8 лютого 1936 р.³⁶¹. Був довгий час сільським активістом, членом сільради. Під час війни виїхав з дружиною з села³⁶².

Бурка. Голова колгоспу «Червона поляна» (згадується 22 квітня 1936 р.)³⁶³

Власенко Іван Варфоломійович (нар.1909 р.) працював головою колгоспу «Перше травня» у 1935 р. Був до цього бригадиром. Згодом став головою сільради (1936-1941 р.)

Защє Порфірій Макарович. Згадується головою колгоспу «Перше травня» 24 квітня 1936 р.³⁶⁴

Применко Іван Йовлевич. Народився у 1914 р.(?). Згадується головою колгоспу «Червона поляна» 16 лютого 1937 р.³⁶⁵, 14 грудня 1939 р. Очевидно, займав цю посаду до серпня 1941 р. Кандидат ВКП (б). «Погано жилось до Жовтневої революції родині Применка Івана Йовича, яка мала всього 0,25 га землі, – писала про голову колгоспу райгазета. – Наділена землею була і родина Применка. Місцева влада допомогла йому побудувати хату. Коли в 1930 р. в селі організувався колгосп, Іван Йович одним з перших всупив до нього. Спочатку працював конюхом, потім його виділяють бригадиром. В 1936 р. товариша Применка обирають головою колгоспу «Червона поляна». На цій посаді він працює і зараз»³⁶⁶. Розстріляний у серпні 1942 р. у Чернігові.

Пожарський Кузьма. Згадується головою колгоспу «Червона по-

³⁶⁰ Цікаво про нього та іншого голову колгоспу пише райгазета: «Проте деякі комуністи-одиначки нашого району не працюють над підвищенням свого ідейно-політичного рівня. Вже минуло 2 роки з часу виходу в світ «Короткого курсу історії ВКП(б)», а кандидати партії голови колгоспів села Дягови Гречуха Г. і Применко І. не приступили ще до вивчення першої глави цього підручника. Своє неучтво вони пояснюють браком часу. (...) 22 жовтня бюро РК КП(б) У попередило т.т. Гречуху та Применко і зобов'язало їх систематично працювати над собою, вивчати історію партії» (Колгоспна праця. – 1940. – №144. – 1 листопада. – С.2).

³⁶¹ Літературний вечір у с. Дягови// Колгоспна праця. –1936. – №23. – 8 лютого. – С.2.

³⁶² ДАЧО. –Р-3563. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.42.

³⁶³ Колгоспна праця. –1936. – №60. – 22 квітня. – С.2.

³⁶⁴ Колгоспна праця. –1936. – №61. –24 квітня. – С. 1.

³⁶⁵ Колгоспна праця. – 1937. – №24. – 16 лютого. – С.1.

³⁶⁶ Колгоспна праця. – 1939. – №169. – 14 грудня. – С.2.

ляна» 4 жовтня 1937 р.³⁶⁷ Можливо, він тимчасово виконував обов'язки керівника артлі.

Коньок Микола Якович. Був головою колгоспу «Перше травня» відразу після звільнення у 1943 р. Дягови від фашистів. Підписав 2 лютого 1944 р. річний звіт артлі³⁶⁸.

Придимир Юхим Миколайович. Був головою колгоспу «Червона поляна» відразу після звільнення фашистів у 1943 р. Підписав 12 березня 1944 р. річний звіт артлі³⁶⁹. Мав велику родину з майже 7-8 дітей. Виїхав у Мену.

В.Ю. Готенко

Готенко Василь Юхимович – голова колгоспу «Перше травня» (згадується 6 липня 1947 р.³⁷⁰, а також 1 травня 1954 р. у райгазеті на Дошці пошани³⁷¹). Довгий час після цього був бригадиром рільничої бригади.

Червинський Федот Титович (нар. у 1921 р.) – деякий час працював головою колгоспу «Червона поляна» (згадується у липні 1950 р.³⁷²), довгий час – бригадиром, зокрема у 1954 р. – бригадиром рільничої бригади³⁷³. Фронт

товик. Один із післявоєнних партійців-активістів.

Бурка Федір Сергійович народився 17 лютого 1917 р. Закінчив Дягівську семирічку. Брав як моряк участь у війні з Японією (1945 р.), протягом 1938-1946 рр. служив на флоті. Кавалер медалей Ушакова і «За пере-

Ф.С.Бурка

³⁶⁷ Колгоспна праця. – 1937. – №142. – 4 жовтня. – С.1.

³⁶⁸ Годовой отчет за 1943 г. // ДАЧО. – Ф.Р-526. – Оп.5. – Спр.574. – Арк.98 зв.

³⁶⁹ Годовой отчет за 1943 г. // ДАЧО. – Ф.Р-526. – Оп.5. – Спр.574. – Арк.91 зв.

³⁷⁰ Жовтневий Д. Ще раз про дягівську гідроелектростанцію // Колгоспна праця. – 1947. – 6 липня.

³⁷¹ Дошка пошани // Колгоспна праця. – 1954. – 1 травня. – С.1.

³⁷² Куш М.На кок-сагізі бур'яни // Колгоспна праця. – 1950. – 20 липня. – С.4.

³⁷³ Полосьмак С. Подарунок святу // Колгоспна праця. – 1954. – 18 січня. – С.2.

могу над Японією». Був головою сільської ради у 1950-их роках. Закінчив Чернігівську сільськогосподарську школу у 1952 р. Був головою колгоспу «Перше травня» у 1950-их роках (згадується в районній газеті 15 травня 1952 р.³⁷⁴, 17 серпня 1952 (занесений на районну Дошку пошани за виконання плану по хлібозаготівлі³⁷⁵). За спогадами рідних, керував господарством до 1956 р. Загалом з перервами пробув керівником колгоспу близько 7 років. У 1967 р. – заступник голови колгоспу ім.Куйбишева. Помер 25 грудня 1994 р.

М.А.Антоненко

Антоненко Марко Іванович народився у 1914 р. у Феськівці. Після війни він став головою феськівського колгоспу «Більшовик» (ім.Ватутіна). У 1949 р. ланковий його колгоспу Вірі Чичко присвоюють звання Героя Соціалістичної Праці за обласний рекорд з вирощування коренів і насіння кок-сагізу. Згодом це звання отримали ще п'ять ланкових. Став 23 квітня 1952 р. Героєм Соціалістичної Праці й М.Антоненко³⁷⁶ за організацію високих врожаїв кок-сагізу. Зокрема, у його господарстві «протягом 3-х років вирощено високий урожай коріння та насіння кок-сагізу, а в 1951 р. був вирощений урожай 132,1

кілограма з гектара насіння кок-сагізу на площі 30 гектарів»³⁷⁷. Авторитетного керівника призначають у 1958 р. головою сусіднього колгоспу «Перше травня» (с.Дягова). На цій посаді він пропрацював до 1964 р. Згодом завідував Менською контрольно-насіннєвою лабораторією³⁷⁸. Помер Марко Іванович у 1973 р.

Павленко Олег Васильович народився 23 березня 1933 р. у Дягові. Учився у Дягів-

³⁷⁴ Редько О. У Дягові не борються за врожай // Колгоспна праця. – 1952. – 15 травня. – С.2.

³⁷⁵ Дошка пошани // Колгоспна праця. – 1952. – 17 серпня. – С.1.

³⁷⁶ Личный листок Героя Социалистического Труда //Чернігівський обласний історичний музей ім.В.Тарновського. – Ал 2045/192-3.

³⁷⁷ Там само.

³⁷⁸ Там само.

О.В.Павленко

ській семирічці, Менській середній школі. Закінчив Уманський сільськогосподарський інститут у 1956 р. Працював агрономом в Хмельницькій області. З 1958 р. – агроном у колгоспі с. Дягови. З 1964 р. – по 1976 р., а потім з 1978 р. по 1984 р. – голова колгоспу ім.Куйбишева. Загалом з перервами пропрацював на цій відповідальній посаді 18 років. Деякий час трудився агрономом у радгоспі ім.Чапаєва. З 1985 і по 1989 рр. був головою виконкому Дягівської сільської ради. Нагороджений двома орденами «Знак пошани» за успіхи у вирощуванні сільгоспкультур. Помер 13 вересня 1989 р.

Низківський Володимир Сергійович народився 18 серпня 1938 р. у селі Тур'я Щорського району. У 1963 р. закінчив Харківський інститут механізації та електрифікації сільського господарства. Працював 11 років старшим інженером радгоспу «Ічнянський». З 1973 р. – начальник Менського ПМК. З 3 лютого 1976 р. по 17 серпня 1978 р. – голова колгоспу ім.Куйбишева. Одружився з дягівчанкою Галиною Чумак і переїхав жити з нею у Нові Млини Борзнянського району. Там працював до 1982 р. головним інженером колгоспу ім. Горького. З 3 грудня 1991 р. – фермер у Нових Млинах. Має 50 гектарів землі, 20 голів великої рогатої худоби, кілька тракторів, збиральні комбайни. У 1992-1994 рр. очолював обласну фермерську асоціацію.

Кобець Володимир Миколайович народився 25 вересня 1939 р. у с.Куковичі Менського району. Закінчив Київську сільськогосподарську академію в 1973 р., здобув професію інженера. Вісім років працював головним інженером у селі Феськівці. У 1981 –1984 рр. був головою колгоспу в с.Ушня. З 30 листопада 1984 р. по 1996 р. – голова колгоспу ім.Куйбишева. У 1996 –2001 рр. – начальник інспекції держтехнагляду в Менському районі. Нині на пенсії.

Забуга Андрій Олексійович народився 18 жовтня 1972 р. у с.Макошине Менського району. У 1994 р. закінчив Український інститут водного господарства (м. Рівне). Працював начальником інспекції держтехнагляду Менського району. З 1996 р. по березень 2000 р. – голова КСП ім. Куйбишева.

Переїхав на Київщину. Працював майстром, з 2005 р. – начальник

Ірпінського міжрайонного управління водного господарства.

Терещенко Тамара Миколаївна народилася 26 вересня 1959 р. у Дягові. Закінчила у 1983 р. Бобровицький радгосп-технікум (спеціальність – агроном). Працювала обліковцем племсправи на фермі, у 1986 –1987 рр. агрономом. У лютому (25) 2000 р. була обрана головою КСП ім. Куйбишева, а 2 березня 2000 р. стала головою новоутвореного на базі попереднього господарства СК «Дягівський». Керувала до 2003 р. Нині працює у сільській раді.

Бутенко Олексій Іванович народився 9 лютого 1960 р. у с.Усівці Баришівського району Київської обл. у багатодітній селянській родині. Закінчив у 1977 р. Войківську середню школу. З 1979 р.

по 1981 р. служив у залізничних військах на Байкало-Амурській магістралі (БАМі). З дружиною (родом з Борківки) у 1981 р. переїхав жити у Дягову. Працював будівельником. З 1983 р. – бригадир будівельної бригади. У 1984 р. заочно закінчив Остерський будівельний технікум. Крім

того, два роки навчався у Харківському сільськогосподарському інституті ім.Докучаєва. З 1985 р. певний час очолював рільничу бригаду. З 1988 р. по 1992 р. працював телятником у колгоспі. У 1992 р. оформив фермерські документи на 25 гектарів землі. У 1993 р. почав свою діяльність як фермер. Став успішно вирощувати на отриманій (на себе і синів) землі картоплю, зернові. Після банкрутства колгоспу ім. Куйбишева більшість пайовиків передали в оренду О.Бутенку майже 400 земельних та майнових паїв. Таким чином фермерське господарство фактично стало головним спадкоємцем попереднього колгоспу.

КОЛГОСПНЕ ЖИТТЯ

Утворення у 1929 р. колгоспу в Дягові позбавило більшість селян бажання з повною віддачею працювати у полі, на фермі, оскільки зароби-

Правління колгоспу ім.Куйбишева (початок 1970-их р.)

ток не відповідав адекватно тим фізичним затратам, які вони несли, працюючи на себе. Красномовними у цьому плані є замітки в післявоєнній районній газеті. Так, 24 липня 1947 р. сількори повідомляли про дягівчан: «О 8-9 годині ранку дивись, пішли групи колгоспниць з колгоспного двору на поле. Прийшовши на поле, приступають гуртом до роботи. Зробили що, чи не зробили, об 11 годині повертаються на обід у село. Обідня перерва тягнеться геть до полудня, під вечір знову виходять на годину-дві на поле і незабаром – знову додому»³⁷⁹ У 1952 р. у дягівському колгоспі «Перше травня», по суті, та ж сама ситуація. «Трудова дисципліна на дуже низькому рівні, – писав кореспондент О.Редько. – Характерним доказом цього є хоча б те, що в кожній бригаді, а їх в колгоспі 5, кожного дня не бувають участі в роботі по 20-30 чоловік. Приклад в порушенні трудової дисципліни... показують жінки бригадирів (...). Вихід на роботу дуже пізній – об 10-11 годині. Так, наприклад, 13 травня на подвір'ї бригади №1, а також і на полі о 9 годині не було жодної людини. Лише пів на десяту почали сходитися орачі, боронувальники і інші. Час готувалися до виходу в поле і виїхали лише об 11 годині»³⁸⁰.

³⁷⁹ Бондар Я., Гапон П. Помилки дягівських колгоспів // Колгоспна праця. – 1947. – 24 липня.

³⁸⁰ Редько О. У Дягові не борються за врожай // Колгоспна праця. – 1952. – 15 травня.

Зазначимо, що дягівчани довго опиралися колгоспному закабаленню. Так, ще 1 травня 1933 р. у селі налічувалося до 500 одноосібних господарств³⁸¹. І лише голод, що насувався, змусив подати заяви до обох колгоспів представників 42 родин³⁸².

У 1930-их роках колгоспники працювали фактично задурно. Вони ще «свідомо» мали «мобілізувати» кошти на індустріалізацію і т.п. «Дягівський колгосп імені «Першого травня» реалізував позики серед своїх членів на 1800 крб.,– писала районна газета у 1932 р. – Всі колгоспники передплатили позику, лише бригадир другої бригади, Максименко Степан, відмовився. Не підписавшись на позику, Максименко, будучи керівником бригади, пішов на гачок куркуля. Звичайно, з такого «керування, його боюгада відстає у сплаті чергових внесків»³⁸³.

У листопаді 1933 р. на кутках Дягови діяло 23 фінорганізатори³⁸⁴ з цією метою. У червні 1934 р. у селі комсомольці збирали кошти «на побудову ескадрильї ім.Якіра»³⁸⁵. «Колектив службовців Дягівської сільради передплатив позику «4-го вивершного» в розмірі місячної зарплатні кожного робітника, що складає загальну суму 60 крб.,– писала «Колгоспна праця» у 1932 р. – Гроші сплатив повністю й викликає піти за його прикладом колективи службовців всіх сільрад Менського району»³⁸⁶. У лютому 1937 р. у Дягові проходила кампанія щодо «сплати культзбору»³⁸⁷.

Колгоспники не мали права вільно й розпорядитися заробленим. Згідно з постановою №34 Менського райвиконкому від 5 серпня 1932 р. «перемелювання зерна всіх культур на всіх млинах колгоспам, колгоспникам та одноосібникам дозволяється проводити лише за довідками від сільради»³⁸⁸. Крім цього, «перемол зерна за довідками встано-

---

³⁸¹ Шилов. Ширяться колгоспні лави // Колгоспна праця. – 1933. – №41. – 1 травня. – С.2.

³⁸² Там само.

³⁸³ Петренко Не передплатив тільки Максименко // Колгоспна праця. – 1932. – №84. – 25 серпня. – С.3.

³⁸⁴ Іванько. Підтягнути відсталих // Колгоспна праця. – 1933. – №121. – 24 листопада.

³⁸⁵ Збудуймо ескадрилью ім.т.Якіра // Колгоспна праця. – 1934. – №50. – 11 червня. – С.2.

³⁸⁶ Виклик // Колгоспна праця. – №69. – 1932. – 9 липня. – С.1.

³⁸⁷ Антіпов. Відстають у сплаті культзбору // Колгоспна праця. – 1937. – №24. – 16 лютого. – С.1.

³⁸⁸ Колгоспна праця. – 1932. – №79. – 9 серпня. – С.4.

вити такими нормами: для колгоспників не більше 20 кг на їдця на місяць і для одноосібників не більше 16 клг. на місяць на їдця всіх культур»³⁸⁹. Постановою Ради народних комісарів УСРР від 3 грудня 1932 р. у всіх районах Чернігівської, Київської та Вінницької областей була уведена заборона на «торгівлю м'ясом та худобою всіх видів»³⁹⁰.

За критеріями оцінок комуністичної системи 30-их років, дягівські колгоспи мали певні досягнення. У 1939 р. у «Червоній поляні» налічувалося, наприклад, 316 стахановців. «Тепер колгосп в рядах передових по району, – писав сількор Потап Омельченко. – Він має закріпленої на вічне користування 2248, 9 гектара землі, пасіку в 210 вуликів, скотоферму, в якій 92 корови, коней 250, свиней 139, 2 зерносховища, автомашину, 8 гектарів саду, будується вівчарник»³⁹¹.

У 1940 р. в «Червоній поляні» почали вирощувати кок-сагіз³⁹². Тоді ж влітку колгоспники цієї артілі почали осушувати болото Чамарово. Щодня виходило на ці роботи по 50-60 чоловік³⁹³. У серпні 1940 р. у «Червоній поляні» налагодили виробництво бринзи³⁹⁴.

Після окупації у колгоспі «Червона поляна», за звітом 1943 р., було 98 голів великої рогатої худоби, 139 коней (з них 8 лоша́т)³⁹⁵. У колгоспі «Перше травня» того ж року відповідно налічувалося 95 голів великої рогатої худоби, 116 коней (з них лоша́т 19)³⁹⁶. У 1953 р. дві дягівські артілі були об'єднані в одну («Перше травня»).

У 1961 р. у колгоспі здійснили гончарний дренаж на 350 гектарах заболочених угідь³⁹⁷. На 100 гектарах виростили озимину, на 250 гектарах – цукрові буряки³⁹⁸. У 1962 р. для вирощення кукурудзи на кожен гектар мали по 39 тонн добрив, щодня на їх вивезення на поля працювало 6 автомашин та 50-60 підвід³⁹⁹. Крім цього, того року у

---

³⁸⁹ Там само.

³⁹⁰ Колгоспна праця. – 1932. – №118. – 9 грудня. – С.2.

³⁹¹ Колгоспна праця. – 1939. – №115. – 24 серпня. – С.1.

³⁹² Колгоспна праця. – 1940. – 76. – 10 червня. – С.2.

³⁹³ Омельченко П. Меліоративні роботи // Колгоспна праця. – 1940. – №96. – 18 липня. – С.1.

³⁹⁴ Колгоспна праця. – 1940. – №108. – 11 серпня; №113. – 23 серпня. – С.2.

³⁹⁵ Годовой отчет за 1943 г. // ДАЧО. – Ф.Р-526. – Оп.5. – Спр.574. – Арк.89..

³⁹⁶ Годовой отчет за 1943 г. // ДАЧО. – Ф.Р-526. – Оп.5. – Спр.574. – Арк.96.

³⁹⁷ Антоненко М. Багатства землі – на службу народу // Деснянська правда. – 1962. – №52. – 13 березня. – С.3.

³⁹⁸ Там само.

³⁹⁹ Там само.

кошари ферм завезено 6000 тонн торфокрошки⁴⁰⁰. Загалом до початку весняних робіт на кожен гектар орної землі вивезено по 8 тонн органіко-мінеральних сумішей⁴⁰¹.

У 1963 р. за господарством, яке перейменовано в ім.Куйбишева, рахувалося 4169 гектарів, з них ріллі 2084, сіножаті 1001, пасовищ 494, садів 82,6 гектара, лісів 316,5, непридатної землі – 177,3 гектара⁴⁰². Колгоспники вирощували озиму пшеницю на 377 гектарах, кукурудзу – на 400 гектарах, горох – 90 гектарах, кормові боби і квасолу – на 2 гектарах, вику-зерно – на 30 гектарах, люпин на зерно – на 80 гектарах, просо – на 20 гектарах, гречку – на 70 гектарах, ячмінь – на 70 гектарах, овес – на 30 гектарах, яру пшеницю – на 15 гектарах, цукрові буряки – на 60 гектарах, льон – на 38 гектарах, коноплі – на 67 гектарах, тютюн – на 30 гектарах, картоплю – на 230 гектарах, овочі – на 20 гектарах, кормові культури – на 325 гектарах⁴⁰³.

Для вирощення згаданих культур було необхідно дуже багато ручної праці. Цим, власне, і забезпечувалась зайнятість населення Дягови. Оскільки продукція колгоспу продавалася за копійки, то і відповідно такі були заробітки колгоспників. У 1963 р. у приватному користуванні дягівчан була лише одна автомашина, 4 телевізори, 16 мотоциклів, однак майже у всіх дворах – велосипеди.

Урожайність культур (з гектара) була:

1962	.....	1913
Зернові 14,4	.....	6
Кукурудза 31,2	.....	–
Ячмінь 12	.....	9
Яра пшениця 8,9	.....	8
Гречка 11	.....	7
Льон-волокно 5,3	.....	4
Коноплі-волокно 5,3	.....	3
Цукрові буряки 216	.....	–
Картопля 110	.....	70
Овочі 146,8	.....	–

---

⁴⁰⁰ Там само.

⁴⁰¹ Там само.

⁴⁰² Анкета-довідка про населений пункт Дягова.

⁴⁰³ Там само.

Тоді ж було на 100 гектарів сільськогосподарських угідь 15,2 корови, 38,5 голови великої рогатої худоби, 13 овець, 50 свиней (на 100 га ріллі), 328,7 птиці (на 100 га угідь посіві зернових і бобових).

У колгоспі було в наявності 10 тракторів, 3 зернових комбайни, 1 – кукурудзозбиральний, 2 – силосозбиральних, 1 – бурякокомбайн.

Господарство мало електростанцію (побудована в 1957 р.), кузню, пилораму, водяний млин, механічний млин, 4 склади для зерна, 9 приміщень для великої рогатої худоби, 6 свинарників, 5 конюшень, 5 бригадних хат⁴⁰⁴.

У 1970 р. зібрано зернових по 23,9 центнера, в т. ч. кукурудзи на зерно – по 40,9 центнера, накопано по 190 центнерів картоплі з гектара.

Працівники ферм виробили в стогектарному обчисленні по 305 центнерів молока і по 71,2 центнера м'яса, в т. ч. по 35,1 центнера свинини. За реалізацію сільськогосподарської продукції в колгоспну касу надійшло 950 тисяч карбованців – на 170 тисяч карбованців більше, ніж у 1969 році. Одержано 237 тис. карбованців чистого прибутку, з них 122 тисячі карбованців дав картопляний лан⁴⁰⁵.

1974 р. у колгоспі – 6 плугів, 8 сівалок, 6 зернових комбайнів, 6 картоплезбиральних комбайнів, 25 тракторів різних марок.

1982 р. на рахунку колгоспу – 1 мільйон 54 тисяч крб.

В окремі роки мезанізатори господарства показували зразки самовідданої праці та вирощували рекордні врожаї картоплі. Загалом колгосп ім. Куйбишева належав до міцних господарств, який за всіма показниками тримався вище середнього рівня. Однак інфляція 1990-их років негативно вплинула на життєздатність колгоспу, а потім його правонаступника КСП, СК «Дягівське».

У 2003 р. місцеве сільгоспідприємство припинило свою роботу. 25 березня 2003 р. у газеті «Деснянська правда» було подано оголошення про самоліквідацію кооперативу «Дягівський». Улітку 2008 р. він знятий з реєстрації.

Незважаючи на це, колгосп ім. Куйбишева залишив своїм трудівникам, їхнім нащадкам загалом добротні асфальтівки (збудовані в 1971-1978 рр.) по селу і до автотраси Мена-Чернігів, двоповерхову школу, корівники, пожежку, дитсадок, ФАП, контору господарства. Багато справних колгоспних тракторів і нині працюють в особистих господарствах селян, допомагаючи їм налагоджувати власний приватний бізнес.

---

⁴⁰⁴ Там само.

⁴⁰⁵ Нестеренко М. Результати могли б бути кращими // Колгоспна правда. – 1971. – 30 січня.

ФГ «БУТЕНКО»

Фермерське господарство «Бутенко» – одне з найкращих не тільки в Чернігівській області, а й в Україні. Свою історію воно почало у 1992 р., коли колгоспник колгоспу ім.Куйбишева Олексій Іванович Бутенко вирішив самостійно зайнятися хліборобською працею і взяв для фер-

Заготівля соломи для черкаської фірми, що вирощує гриби

мерування 25 гектарів землі. Починав фактично без належної матеріальної бази, без підпільної підтримки за винагороду властивимущих. Хоча такою справою ризикнули зайнятися на Чернігівщині понад 500 селян, декілька чиновників районного масштабу, реального успіху у нинішніх вимірах досяг лише О.Бутенко. Він, як і більшість чернігівських фермерів, узяв на початку свого господарювання мільйонний кредит на закупівлю техніки. Однак якщо сотні придеснянських фермерів і досі експлуатують закуплені трактори, комбайни початку 1990-их років, то у Дягові уже діє машинно-тракторний парк, який конкурує за оснащеністю з американськими сільгоспвиробниками.

Причина тому – далекоглядність керівника фермерського господарства, його орієнтири на все передове, що є в Україні, у світі. О.Бутенко

практично з перших років фермерування зайнявся вирощуванням сортової насінневої картоплі.

Спочатку на своєму лані він освоїв сорти «Невський», «Фантазія», «Багряна», «Слов'янка», нині продає сільськогосподарським підприємствам, приватним господарствам насінневі бульби сортів «Ароза», «Белла Роса», «Невська», «Рів'єра» та інші. Загалом на сорто-випробувальних ділянках вирощується 38 сортів крохмалистої, а на загальних плантаціях – 12 сортів.

Перебирання картоплі у новому ангарі

У 2009 р. фермер посадив картоплю на 140 гектарах. Вирощений урожай у кількості 3822 тонни (урожайність становила 273,1 центнера з гектара, а сорти «Рокко» – 600 центнерів з га, «Пікассо» – 550 центнерів з га) практично увесь реалізований. Насіннева картопля зберігається у спеціально підготовленому новому картоплесховищі. Для садіння, збирання крохмалистої у фермерському господарстві є повний набір високопродуктивної техніки. Загалом за час взяття в оренду пайової землі (він орендує у 410 селян 1400 гектарів землі і розраховується щороку з кожним пайовиком зерном – по 800 кілограмів). На госпо-

дарському дворі постали три нові виробничі ангари, картоплесховище, пилорама, сучасна вагова.

У фермерському господарстві працюють високопродуктивні трактори «НьюХоланд», «Кий», «Ярило», два модифіковані «Білоруси», комбайни нового покоління «Дон» (2), «Славутич».

Загалом у набутій власності О.Бутенка – 16 тракторів, 7 автомашин.

Крім картоплі, він вирощує зернові на площі 845 гектарів, а також кормові культури.

Фермерське господарство сьогодні є головним роботодавцем у Дягові. На різних роботах у ньому нині працюють разом з членами фермерського господарства 50 чоловік. Допомагають Олексію Івановичу в роботі сини Роман (інженер-електрик), Микола (інженер-механік), Іван (навчається в аграрному університеті) та їхні дружини Юлія, Тетяна, Світлана.

О.Бутенко запровадив багато новацій, побачених у фермерських господарствах Бразилії, Китаю, Данії. Наприклад, для експерименту засіяв насінням сорго площу 10 гектарів. Це дало можливість отримати зеленої маси по 1500 центнерів з гектара, що практично утричі більше, ніж кормової кукурудзи.

У фермера на фермі 200 корів і 50 нетелей.

Корови у нього випасаються з 7 години ранку по 11-у. Потім харчуються у кошарах силосом та іншими поживними добавками. Доять їх доїльними апаратами уранці та увечері. Добовий надій від однієї корови стабільно тримається на позначці 16–17 літрів молока.

Поряд з чотирирядним тваринницьким приміщенням зроблений «комплекс» з виготовлення добрив. У великій кошарі сухо, шар соломи – до півметра, у центрі – відстійник для стоків. Усе рідке потрапляє сюди завдяки відповідному нахилу землі.

На фермі все робиться для того, щоб тварини були сухі, чисті, мали підстилку. Навіть мухи вбиває винахід китайців – електромухобійка.

Поблизу корівника нагромаджено 3000 тонн гною. Незабаром його вивезуть на поля, де з ним 2-3 місяці «попрацює» каліфорнійський черв'як. Його теж розводить фермер, аби віддача гною була вищою. Планує також завести потужну біогазоустановку, котра б виробляла газ для господарства і давала на-гора підготовлене для внесення поживне добриво.

Взятий дягівчанином курс на розвиток тваринництва на передовій основі, з розрахунком отримання некупованих добрив незабаром підвищить результати його господарювання на кілька позицій.

На господарському дворі у фермера до пізньої осені працює сушарка. Раніше вона забирала вологість у зерна за допомогою спалювання дизельного пального. На одній з виставок фермер зацікавився установкою з виробництва тепла чернігівського винахідника Олега Топорця. Те, що вона може «споживати» відходи вологістю до 70 відсотків, зацікавило Олексія Івановича. Тепер ця новинка працює у фермерському господарстві і заощаджує йому не одну сотню тисяч гривень. Установка спалює відходи пилорами, лушпиння і т.п. непотріб. О.Бутенко закупив подрібнювач деревини, який дозволяє переробляти гілки у зручну для транспортування і подальшого використання масу. За день такий агрегат може видати на-гора до 70-80 кубів подрібненого дерев'яного сміття.

У 2009 р. у господарстві заготовили 500 кубів біопалива. Воно дає до 280 градусів тепла в агрегаті, який подає його в сушарку.

За допомогою біопалива вдалося просушити і довести до потрібного рівня вологості понад 3000 тонн пшениці, жита, кукурудзи.

Отже, економія від застосування нових технологій, дешевих відходів досить значна. Адже раніше ФГ «Бутенко» для нагріву котла зерносушарки закупляло до 60 тонн дизельного пального.

Слід зазначити, що останнім часом фермер вкладає значні кошти не тільки у розвиток виробничої сфери, а й у соціальну сферу. За його фінансування прокладено асфальтівку від центру в бік кладовища, відремонтовані дороги, підведено газопровід до села і по вулицях. За його ініціативи відновлено роботу дитсадка, у який теж вкладена значна сума. Чернігівська обласна рада за підсумками такої активної діяльності нагородила О.І. Бутенка дипломом «Благодійник року – 2008» та вручила йому візнаку «Срібне серце». Міністерство аграрної політики України у 2010 р. відзначило також фермера відзнакою "Знаком Пошани".

ХЛІБОРОБСЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ

У 1990-их роках на землях Дягови починали працювати 9 фермерів, здебільшого з Мени та інших населених пунктів. Але практично усі вони, крім одного-двох, з тих чи інших причин не змогли розгорнути високопродуктивну діяльність та припинили свою роботу.

У той же час за роки незалежності багато селян, спеціалістів вирішили зайнятися самостійно сільськогосподарським виробництвом без оформлення документів на фермерство. Як правило, вони обробляють власні паї та паї родичів. Дехто вже бере в оренду паї односельчан. Здебільшого вирощують картоплю, трохи зернових.

Найкраще йдуть справи у Ігоря Олександровича Бурки (має доволі високі врожаї картоплі), Миколи Миколайовича Максименка (вирощує насіннєві бульби), Миколи Віталійовича Лесюти, Петра Михайловича Шестака.

Ці дягівчани мають по 2-3 трактори, збиральну техніку і здебільшого покладаються на власні сили. У період збиральної кампанії на взаємовигідних умовах забезпечують роботою односельців.

Зростає й кількість інших приватних господарств, які утримують по 3-5 корів, мають трактор, інший сільгоспінвентар. Загалом, крім фермерського господарства, у дягівчан вдома є 43 трактори (з них 6 мінітракторів), 5 вантажних автомобілів, 5 комбайнів.

ОСВІТНІЙ ОСЕРЕДОК

Перше письмове повідомлення про наявність школи у Дягові датується 1732 р.⁴⁰⁶. Вона згадується у тогочасній ревізії. За реаліями тієї доби, як правило, подібні школи існували при церквах. Учили дітей грамоти церковники.

З «Картки опису санітарного стану шкіл Сосницького повіту за 1919 р.» дізнаємося, що однокласне Дягівське училище мало два приміщення – одне збудоване селянським товариством «помощию земства» у 1888 р., а друге – в 1913 р.⁴⁰⁷ Вони були одноповерхові, дерев'яні, мали залізний дах, цегляний фундамент.⁴⁰⁸ Старіше приміщення – оббите тесаними дошками, а новіше – навіть «не оштукатурено». Підлога була дерев'яна, пофарбована. В училищі нараховувалося 61 столів.

Інспектором-попечителем школи став граф Мусін-Пушкін, резиденція якого розташовувалась у с. Стольному. Школа була початковою, навчання проводилось 4 роки, до 1917 року в ній навчалось до 50 учнів.

---

⁴⁰⁶ Горобець С. Невідомий фрагмент ревізії Чернігівського полку 1732 р. // Сіверянський літопис. – 2008. – № 4. – С. 26.

⁴⁰⁷ Карточка для описання шкіл в санітарном отношении // ДАЧО. – Ф. Р-942, – Оп.1. – Спр.82. – Арк. 114.

⁴⁰⁸ Там само.

**Випускник Московського університету
В.Полторацький**

По закінченні навчального закладу випускники отримували документ-свідчення. Так, в одному з них зазначається, що «сын козака Дяговского-Сумского общества Волосковской волости Сосницкого уезда Данило Ананьевич Войло, родившийся 15 декабря 1890 года, успешно окончил курс учения в Дяговском начальном-народном училище, а поэтому имеет право на льготу, установленную п.3 статьи 64 Устава воинской повинности. Выдано 11 апреля 1904 года. Председатель училищного совета граф Мусин-Пушкин».

До 1917 р.з вищою освітою у селі було 2 чоловіки – син попа Віталій Іванович Шендерей, який закінчив Харківський ветеринарний інститут, і Всеволод Миколайович Полторацький – закінчив Московський університет. За переказами, останній знав 12 мов. Незакінчену вищу освіту мав син старшини Микола Хари-

тонович Захарченко. Середню освіту отримали три чоловіки: І.П. Шендерей, який закінчив Чернігівську духовну семінарію, К.А. Богдановська та Єлизавета Євменівна – вчителі I – IV класів⁴⁰⁹.

У 1919/1920 навчальний рік у Дягівській школі здобували освіту 92 хлопчики та 59 дівчаток (з них у першому класі відповідно 29 і 33, у другому-15 і 12, у третьому – 22 і 12, у четвертому –20 і 2, п'ятому – 6 хлопчиків)⁴¹⁰.

У 1921 р. у Дягівській школі навчався 151 учень, було 6 вчителів⁴¹¹. У Чернігівському обласному архіві зберігся звіт Дягівської школи за 1920/21 навчальний рік. З нього дізнаємося, що учителями в Дягові були: П.К.Комков, Е.А.Лазо-Богдановська, Л.Н.Феліцина, Н.Е.Финчин, А.П.Захарченко, Е.А.Захарченко, М.К.Камков, А.А.Несукай (прізвища

⁴⁰⁹ Анкета-довідка про населений пункт Дягова.

⁴¹⁰ Список шкіл 1 і 2 ступені Сосницького уезда 1919/20 уч.г. // ДАЧО. – Ф. Р-593. – Оп.1. – Спр.177..

та ініціали у документі записані російською мовою. – Авт.)⁴¹². Крім цього, у школі були «три преподавателя клубных занятий А.П.Лущик, В.А.Павленко и К.Т.Максименко»⁴¹³. Вони вчили дітей столярної справи, майстрування та гімнастики. Як свідчить звіт, у Дягові було «недоброжелательное отношение населения к клубным занятиям, особенно к гимнастике»⁴¹⁴. Вчителька К.А.Лазо-Богдановська померла 1 січня 1921 р. З 1 по 15 грудня 1920 р. та з 20 по 10 лютого 1921 р. «происходил перерыв в занятиях ввиду отсутствия в школе дров»⁴¹⁵. Навчальний рік закінчився 25 квітня, «так как после весеннего паводка ученики в школу не явились»⁴¹⁶. У школі була бібліотека, якою завідувала А.О.Несукай.

---

⁴¹¹ Статистические отчеты и список школ Сосницкого унаробраз (1920-1921)/ ДАЧО. – Ф. Р-593. – Оп.1. – Спр.177. – Арк.163в.

⁴¹² Отчет школы с.Дягова Сосн. у. за 1920/21 год // ДАЧО. – Р. – 596. – Оп.1. – Спр.301.– Арк.38.

⁴¹³ Там само.

⁴¹⁴ Там само. – Арк.39 зв.

⁴¹⁵ Там само. – Арк.39.

⁴¹⁶ Там само. – Арк.39.

Навчальний заклад розміщувався у двох шкільних приміщеннях та будинку поміщика Чички⁴¹⁷. Відома й покласна кількість учнів:

- 1 «а» – 46;
- 1 «б» – 36;
- 2 – 50;
- 3 – 20;
- 4 – 20;
- 5 – 8⁴¹⁸.

Маємо короткі відомості про вчителів Дягови – в 20-х роках було створено лікнеп, де довго працювала Єфросинія Кирилівна Максименко. У 1925 р. завідував школою Петро Кирилович Камков (нар.1897 р.), який повідомляв, що на цій посаді працював з 1918 р⁴¹⁹. Його підлеглими були Євгенія Іванівна Камкова (нар.1901 р., у Дягові з 1919 р.), Анастасія Олексіївна Несукай (нар.1891 р., працювала у школі з 1909 р.), Єлизавета Олександрівна Захарченко (нар. 1894, у школі вчителювала з 1912 р.)⁴²⁰.

⁴¹⁷ Там само.

⁴¹⁸ Там само. – Арк.38.

⁴¹⁹ Книга Дяговського сільсовета Менського району Конотопського округу Чернігівської губернії (Работники всех учреждений и организаций села на 1925 год) // ДАЧО. – Ф. Р-684. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.2

⁴²⁰ Там само.

У 1930-их роках у Дягові вже діяла семирічна школа. У 1930 р. завшколою була Мосієнко⁴²¹.

У 1934 р. у селі були вчителями Уляна Вікторівна Шут, Микола Михайлович Назаренко. У 1936 р. директором Дягівської неповної середньої школи згадується П.К.Дзюба⁴²². В освітньому закладі були навіть паралельні класи (зокрема, районна газета інформує про те, що найкраще пройшли збори батьків учнів 2 класу «Б» під керівництвом учительки-комсомолки О.Дзюби)⁴²³.

У Мені 22 березня 1937 р. відбулася виїзна сесія Чернігівського обласного суду, яка судила директора Дягівської неповної середньої школи П.К.Дзюбу, піонервожатога Дзюндзика, вчителя Баглія за самогубство п'ятикласника Левка Максименка⁴²⁴. «У кінці грудня 1936 р. у вчителя Ілляша невідомо ким було розбито в квартирі вікно, – повідомляла райгазета, – а 2 березня ц.р. одним учнем було сказано, що це вікно розбив Максименко Левко. Директор школи Дзюба викликав його до себе в кабінет, де він зізнався, що розбив вікно він і що він засудив свій вчинок. Але для директора Дзюби і секретаря КСМ організації Дзюндзика було цього занадто мало, вони викликали голову сільради Бурку і батька учня Максименка Артема, склали акта, як на «терориста», загрожуючи, що він сидітиме в тюрмі 2 роки. Батько тут же, в кабінеті директора почав бити дитину, а вчитель Баглій пропонував ізолювати цього учня, як «небезпечного для суспільства «терориста», викликати інспектора міліції Крука, якого просити вести термінове дізнання, бо цей учень, напевне, покушався не тільки на життя Ілляша, а й на життя секретаря КСМ орг-ї Дзюндзика і директора школи Дзюби». Після всіх цих жорстоких знущань, загроз тюрмою, ізолюванням як «терориста», бійкою учень Максименко не повернувся додому і покінчив життя самогубством»⁴²⁵. Дзюбу та Дзюндзика засуджено на 2,5 року ув'язнення, Баглію дали 1 рік примусової праці.

---

⁴²¹ Протокол №7 загальних зборів виборців с.Дягови від 11 вересня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк. 154 зв.

⁴²² Сипченко. Відбулися збори батьків // Колгоспна праця. – 1936. №8. – 12 січня. – С.2.

⁴²³ Там само.

⁴²⁴ Пашко Н. Винних у смерті учня Максименка засуджено // Колгоспна праця. –1937. – №43. – 24 березня. – С.2.

⁴²⁵ Х.О. Суворо покарати винуватців смерті учня Максименка Левка // Колгоспна праця. – 1937. –№34. – 6 березня. – С.1.

У квітні того ж року молода вчителька Бабіч організувала у Дягові «осередок вйовничих безвірників»⁴²⁶. До нього записалося більше 40 колгоспників та вчителів. Вони мали займатися антирелігійною пропагандою на селі. Але, як писав сількор Омельченко у 1938 р., гурток насправді «організували лише на папері»⁴²⁷.

У 1938 р. директором школи був Микола Свердел⁴²⁸, у навчальному закладі працювала молода вчителька-комсомолка Ольга Іванівна Чумак⁴²⁹. Тільки у двох сьомих класах тоді налічувалося 60 учнів⁴³⁰. Як повідомляла районна газета у вересні 1938 р., у школі, яка «добре відремонтована, побілена», навчалосся у 14 класах 425 учнів⁴³¹.

«Учителі с.Дягови Мехед⁴³² та Зібро у колбуді колгоспу «Червона поляна» організували вечір молоді, на якому через чарівний ліхтар показали життя великого російського поета О.С.Пушкіна, – писала «Колгоспна праця» про активних педагогів.– Днями ці вчителі організували літературний вечір про життя і творчість українського поета Т.Г.Шевченка. Такі вечори вони проведуть і в хатах кращих стахановців колгоспу»⁴³³. Також учитель Дмитро Костянтинівич Ілляшенко створив літературний гурток, який вивчав творчий шлях Т.Шевченка. Сорок гуртківців зібрали фотоальбом до 125-річчя Кобзаря⁴³⁴. Наступного року на ювілей Т.Шевченка у сільському клубі відбувся вечір, на ньому виступив шкільний хор, яким керувала вчителька Проня Кирилівна Максименко⁴³⁵. З доповіддю про Кобзаря виступив учитель Микола Мехед. Діти також підготували постановку п'єси «Назар Стодоля».

Серед дягівських вчителів були талановиті особисті. Так, «Колгос-

---

⁴²⁶ Хижняк. Організувати осередки вйовничих безвірників // Колгоспна праця. – 1937. – №47. – 2 квітня. – С.6.

⁴²⁷ Омельченко. Коли почне працювати гурток безбожників // Колгоспна праця. – 1938. – №17. – 3 лютого. – С.2.

⁴²⁸ Омельченко. Коли почне працювати гурток безбожників // Колгоспна праця. – 1938. – №17. – 3 лютого. – С.2.

⁴²⁹ Колгоспна праця. – 1938. –№20. – 8 лютого.

⁴³⁰ Колгоспна праця. – 1938. –№96. – 30 червня. – С.1.

⁴³¹ Колгоспна праця. – 1938. –№142. – 21 вересня. – С.1.

⁴³² Микола Миколайович Мехед, теж був до війни директором школи (за спогадами А.І.Дубівської).

⁴³³ Колгоспна праця. – 1938. –№155. – 18 жовтня. – С.2.

⁴³⁴ Колгоспна праця. – 1938. – №175. – 1 грудня. – С.3.

⁴³⁵ Колгоспна праця. – 1939. – №27. – 25 лютого. – С.2.

пна праця» в «Літературній сторінці» від 7 березня 1940 р. надрукувала вірш І.С.Мехед «Десна»:

Вийду подивлюся на деснянські кручі,
В береги зелені ранньої весни...
І летять в тремтінні на сади квітучі
Золотаві зорі. Краю мій ясний,
Тут мені знайомі береги і лози,
Голубі озера, осока. Вода
Чиста і прозора, ніби в полі роси,
Ніби пісня свіжа, тепла й молода.
Вийду на простори, де гуляють хвили
Відчуваю радість в милому краю.
Десно моя широка – там на небосхили
Затремтіли трави в молодім гаю.
Там чудові зорі йдуть по небокраю,
Розквітають знову чарівні сади.
Ще не раз у пісні я тебе згадаю,
Краю наддеснянський, краю молодий».

Педагогічний колектив мав у ті роки і непогані спортивні результати. «Цими днями в селі Дягові відбувся волейбольний матч між командами учителів дягівської та степанівської неповної середніх шкіл. Перевага в грі весь час була на стороні дягівської команди, яка значно краще володіла мячем, внаслідок чого гра закінчилась на їх користь з рахунком 2:0»⁴³⁶.

Під час окупації України гітлерівськими вояками у 1941-1943 рр. освітній заклад відновив свою роботу у лютому 1942 р. 29 січня 1942 р. староста с.Дягови Григорій Кисіль отримав листа від інспектора культури і освіти районної управи: «До Вашого села завідуючим школою з 1-го лютого призначено вчителя Комкова Михайла Кириловича. Прошу допомогти йому в справі організації школи з тим, щоб з 1 лютого 1942 р. розпочати навчання у I–IV класах»⁴³⁷.

Незабаром школа відновила свою роботу. Як показують архівні документи, у березні 1943 р. вчителі, техпрацівники отримували «пайки службовців». Це були, зокрема, такі мешканці Дягови:

---

⁴³⁶ Колгоспна праця. – 1939. – №66. – 20 травня. – С.2.

⁴³⁷ ДАЧО. – Ф.Р-3563. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.30.

Камко Михайло Кирилович (нар.1900 р⁴³⁸. – **Авт.**)– директор школи;

Максименко Проня Кирилівна – вчителька;

Сидоренко Анна Миколаївна – вчителька;

Заніна Анна Іванівна – вчителька;

Півторацька Оксана Всеволодівна – вчителька;

Голяк Парасковія Іванівна – вчителька;

Павленко Марія Кирилівна – вчителька;

Гречуха Наталка Феод. – техпрацівниця;

Мойсієнко Тетяна Миколаївна – техпрацівниця⁴³⁹.

Після звільнення області від гітлерівців директорами школи були короткий час **Дарія Петренко, Дмитро Костянтинович Ілляшенко, Карпишук**. Класи були переповнені. Так, Анастасія Іванівна Дубівська викладала відразу для 53 учнів. Разом з нею працювали Марія Кирилівна Павленко, Проня Кирилівна Максименко та інші вчителі.

Десятирічкою Дягівська школа стала у 1952-ому році. Директорами її були: **Ілля Андрійович Філоненко** (з 1946 очолював семирічку, а потім десятирічку по 1955 р.); **Дмитро Юхимович Крамар** – (в 1955 –1959 рр.); **Микола Дмитрович Андрієнко** (1959 р.); **Євдокія Іванівна Семененко** (у 1960 –1968 рр.), **Анатолій Миколайович Папенко** (1969 – 1976 рр.), **Іван Денисович Снецар** (1976 –1980 рр.), **Леонід Петрович Мельниченко** (1980 – 2007 рр.). Нині (з 2007 р.) навчальний заклад очолює **Микола Леонідович Возіян**, який до цього працював начальником відділу контролю апарату райдержадміністрації, головним спеціалістом цієї установи, а також у школі у Лісках (1994 –1999 рр.).

У 1963 р. у стінах десятирічки вже навчалося 300 учнів⁴⁴⁰. У 1960-1970-их роках знання учням несли Віра Павлівна Маковська, Анастасія Іванівна Дубовська, Віра Михайлівна Петренко, Микола Гнатович Калина, Леонід Михайлович Круглик, Анастасія Михайлівна Круглик, Микола Андрійович Лушик, Галина Степанівна Павленко, Ольга Дмитрівна Кияшко (Бусел), Раїса Василівна Папенко, Агнеса Федорівна Сита, Олександр Кирилович Максименко, Марія Лаврентіївна Максименко, Надія Сергіївна Лебедеко, Надія Харитонівна Брефалова, Марія Тимофі-

⁴³⁸ ДАЧО. – Р-3563. –Оп.1. – Спр.6. – Арк.13.

⁴³⁹ Список на одержання пайка службовців с.Дягова // ДАЧО. – Р – 3563. – Оп.1. – Спр.7. – Арк.23.

⁴⁴⁰ Анкета-довідка про населений пункт Дягова.

ївна Кравченко, Леонід Васильович Готенко, Ольга Максимівна Готенко, Любов Григорівна Титаренко, Марія Іванівна Красій та інші.

У 1979 р. завдяки енергійним організаційним зусиллям директора школи І.Д.Снецара побудоване нове двоповерхове приміщення школи на 300 школярів.

Відмінниками освіти стали:

- 1.Брефалова Надія Харитонівна.
- 2.Папенко Анатолій Миколайович
- 3.Мельниченко Валентина Іванівна
- 4.Павленко Галина Степанівна
- 5.Готенко Ольга Максимівна
- 6.Брефалова Ольга Михайлівна
- 7.Вонарх Світлана Анатоліївна
- 8.Петренко Тетяна Семенівна
- 9.Шатирко Надія Іванівна
- 10.Мельниченко Леонід Петрович
- 11.Петренко Ніна Михайлівна
- 12.Мельниченко Валентина Іванівна

Грамотами Міністерства освіти нагороджені:

- 1.Шатирко Надія Іванівна
- 2.Петренко Тетяна Семенівна
- 3.Бикова Алла Дмитрівна

Почесним дипломом Міжнародного конкурсу ім.П.Яцика відзначена за патріотичне виховання Тамара Григорівна Вініченко.

Нині у Дягівській загальноосвітній школі I-III ступеня з 20 вчителів 18 мають вищу освіту, з них 9 отримали вищу категорію, 7 – 1 категорію, 1– 2 категорію.

У 1992 р. Олена Ющенко (із Волосківців) отримала 1000-е посвідчення про закінчення цього освітнього закладу.

З 1902 по 2002 р. Дягівська школа випустила у світ майже 1500 випускників, 30 медалістів вступили до вищих навчальних закладів. Серед відомих випускників Дягівської середньої школи – **Геннадій Іванович Полосьмак** (нар. 1948 р.) – заслужений працівник культури України, засновник у 1970-их роках і перший директор Менського зоопарку. Дягівську школу закінчив у 1973 р. **Григорій Михайлович Манойло** – нинішній директор Запорізького суднобудівельного-судноремонтного заводу. Його однокласниця **Валентина Вікторівна Харі-**

на (Крупеня, нар. 20.06.1956 р.) нині – начальник відділення Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань у м.Суми. Дягівчанин **Олександр Михайлович Іллющенко** (нар.29.03.1957 р.) після закінчення Харківського інституту мистецтв ім.І.П. Котляревського працював керівником-диригентом оркестру штабу Київського військового округу, з 1991р. по 2007 р. – диригентом зразково-показового оркестру Збройних сил України. Нині – художній керівник джазової групи диксиленд «Хрещатик», яка є призером багатьох міжнародних джазових конкурсів. Майже 10 років очолює Менське районне радіомовлення випускниця школи, член Співки журналістів України **Валентина Петрівна Фещенко** (народилася 28.02.1960 р.), якій на обласному фестивалі «Золотий передзвін Придесення» у 2003 р. вручено пам'ятний знак «Кращий радіожурналіст року». Закінчив освітній заклад у Дягові підполковник **Сергій Миколайович Дзюба**, який нині займає відповідальну посаду в Генеральному штабі Збройних сил України. Надії подають недавні випускники Дягівської школи. Так, **Яна Василівна Шмаєвська** (народилася 13.12.1985 р.) після закінчення Ніжинського університету ім.М.Гоголя навчається у магістратурі університету Касселя (ФРН). Також у Йєнському університеті імені Фрідріха Шіллера (ФРН) продовжує наукові студії після закінчення Ніжинського університету ім.М.Гоголя **Наталія Іванівна Бесикало**. Випускник Дягівської середньої школи **Андрій Миколайович Гречуха** (нар.7.03.1985 р.), отримавши вищу освіту в Ніжинському університеті ім.М.Гоголя та Київському університеті ім.Т.Г.Шевченка (спеціальність археологія), нині працює у Видавничому домі «Києво-Могилянська академія», займається виданням та розповсюдженням книг.

У школі навчалися здібні спортсмени – **Олександр Андрійович Василенко** (полковник, майстер спорту з підводного орієнтування), **Олександр Миколайович Пономаренко** (кандидат у майстри спорту по тенісу), **Олександр Петрович Шестак** (кандидат у майстри спорту по тенісу).

НАУКОВЦІ – ВИХІДЦІ З ДЯГОВИ

П.С.Крук

Крук Петро Свиридович народився 3 березня 1943 р. в Дягові. Закінчив Українську сільськогосподарську академію (1970 р.), отримав направлення в аспірантуру. Але через сімейні обставини (хвора мама) розпочав трудову діяльність. Спочатку працював начальником Куликівської районної станції захисту рослин, а з 1971 р. по 1981 р. – головним агрономом колгоспу ім.Куйбишева. Першим в Україні провів ще в 1983 р. необхідні техніко-економічні розрахунки та організаційні впровадження щодо створення науково-виробничої системи «Люпин». Це була нова форма виробничих відносин між господарствами та науковими закладами, що давала можливість удвічі зменшити терміни впровадження нових сортів у виробництво та набагато збільшити вирощування насіння вищих репродукцій. Уже в 1984 р. було створено Менську науково-виробничу систему «Люпин» на базі Менського опорного пункту по люпину УНДІЗ. До НВС «Люпин» ввійшли господарства Сосницького, Коропського, Менського, Чернігівського, Козелецького, Семенівського і Корюківського районів Чернігівської області та з Сумської, Тернопільської, Хмельницької і Брянської областей.

За результатами конкурсу працював науковим та старшим науковим співробітником Українського науково-дослідного інституту землеробства в лабораторії селекції та первинного насінництва люпину та кормових бобів. За період праці в УНДІЗ став співавтором створення кількох сортів люпинів та кормових бобів. У 1992 –1993 рр. був директором Чернігівської філії науково-виробничого акціонерного товариства «Нива України». З 1993 р. по 2000 р. був головою Менської науково-виробничої системи «Люпин». Також працював кілька місяців головним спеціалістом по агротехнічному та науковому забезпеченню НВФ «Веран», а з вересня 2000 р. по 3 березня 2003 р. – керівником приватного підприємства «Агротехком». Нині на пенсії. Проживає у Дягові.

Крутий Віталій Олександрович народився 14 вересня 1982 р. у Дягові. Закінчив Дягівську середню школу, Ніжинський державний

педагогічний університет ім.М.В.Гоголя (спеціальність – історія та правознавство). Нині працює викладачем Чернігівського державного інституту економіки і управління, навчається на III курсі аспрантури при Чернігівському державному педагогічному університеті ім.Т.Г.Шевченка.

Лісовець Олег Васильович народився 2 серпня 1979 р. в Дягові. Закінчив із срібною медаллю школу в 1996 р. У 2001 р. завершив навчання на історичному факультеті Ніжинського державного університету ім.М.Гоголя і вступив до аспрантури. У 2008 р. захистив дисертацію «Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями» і став кандидатом педагогічних наук. Нині працює заступником декана соціально-гуманітарного факультету Ніжинського педуніверситету ім.М.Гоголя, є доцентом кафедри практичної психології і соціальної педагогіки.

Петренко Анатолій Андрійович народився 21 листопада 1958 року у Дягові. У 1976 р. вступив до Чернігівського державного педагогічного інституту ім.Т.Г.Шевченка. У 1990 –1993 рр. заочно у цьому вузі отримав додатково кваліфікацію вчителя історії. З 1980 р. по 1997 р. працював учителем та заступником директора в середніх школах Івано-Франківської та Чернігівської областей. У червні 1997 р. переведений на роботу у відділ навчальних закладів управління освіти Чернігівської облдержадміністрації. З вересня 1997 р. – начальник відділу вищих навчальних закладів, науки та кадрової роботи управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації. У 2007 р. успішно захистив дисертацію кандидата педагогічних наук. Автор 21 наукової статті з проблем розвитку педагогічної науки, управління закладами освіти. Відмінник народної освіти України. З вересня 2009 р. працює на посаді доцента в Чернігівському державному педагогічному університеті ім.Т.Г.Шевченка.

А.А.Петренко

Теліженко (Крупеня) Людмила Вікторівна народилася 7 травня 1962 року в с. Дягова. У 1979 році закінчила Дягівську середню школу

і вступила до Сумського державного педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка на факультет російської філології, який закінчила в 1984 році. До 1995 року працювала в школі № 22 м. Суми на посаді завуча. У тому ж році перейшла до Сумського державного університету. Працювала викладачем кафедр українознавства, української та зарубіжної літератури, кафедри історії та кафедри філософії. 21 квітня 2004 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна Міністерства

освіти і науки України захистила дисертацію «Містичний досвід як антропологічний модус» і отримала звання кандидата філософських наук зі спеціальності філософська антропологія, філософія культури. Доцент кафедри філософії СумДУ. З 1 вересня 2007 року докторант Центру гуманітарної освіти НАН України. Член Лабораторії постнекласичних методологій ЦГО НАН України. У 2010 році готується до захисту докторська дисертація на тему «Постнекласична модель цілісної людини».

Сфера наукових інтересів: філософська антропологія, проблеми природи, сутності та цілісності людини; філософія культури, філософія релігії, містичні практики, ісихазм; постнекласична методологія.

Автор понад 70 наукових публікацій, автор монографії «Містичний досвід як антропологічний модус: синергетичний підхід». Учасник низки російсько-українських міжнародних проектів з проблем постнекласики (НАН України та Інститут філософії РАН і Російська академія державної служби при Президенті РФ).

КОРОТЕНЬКИЙ ДЯГІВСЬКИЙ ЛІТОПИС ХХ ст.

1902

Збудоване Дягівське початково-народне училище

1905

У ніч на 26 та вдень 26 жовтня в Дягові відбувся погром 13 єврейських будинків і 5 крамниць.

1917

У селі 442 двори.

Жителів – 2389.

1922

Протест віруючих проти вилучення владою церковних цінностей.

У 1921 – 22 рр. було відкрито колбуд і хату-читальню.

1924

У селі нараховувалось 492 двори з населенням 2467 осіб (1168 чоловіків і 1299 жінок)⁴⁴¹.

1927

Побудований новий магазин і розділений на продмаг і сільмаг.

1928

Відкрито Народний будинок, в якому проходили всі збори селян, а також запис в колгосп пізніше.

1930

Розкуркулено до 25 родин заможних селян, частину яких відправлено на заслання.

1931

Спалено голову сільської ради Самуїла Лазаровича Призанта.

***

Відбувся I з'їзд колгоспників Менщини – 19/І; делегатом від Дягова були Дмитро Степанович Павленко та Наталія Трохимівна Рубаха.

1932

У селі з'явився перший трактор. Першим трактористом був Павло Григорович Руденко (десь 1912 – 1913 р. народження).

1933

1933 – 1935 – відкрита невеличка примітивно збудована лазня, якою масово користувалися жителі села, а потім вона згоріла.

1934

Відкриті дитячі ясла у колгоспі «Червона поляна».

1935

Восени посаджено 400 беріз на шляхах Дягова-Осьмаки, Дягова-Мена.

1936

Відкрито новий сільський колгоспний клуб і бібліотеку.

Збудовано «кращий у районі свинарник»⁴⁴², який однак через дерев'яний димохід 11 січня 1937 р. згорів.

---

⁴⁴¹ Описание Синяевского района Сновского округа за 1924 г.// ДАЧО. – Ф.Р-942. – Оп.1. – Спр.6384

⁴⁴² Горе-господарі // Колгоспна праця. – 1937. –№ 14. – 27 січня. – С.1

Нове приміщення пошти (1990 р.)

1937

У селі у квітні відкрито акушерський пункт.

14 червня Маня Чернявська народила дочку в новому родильному будинку.

У селі – 410 неписьменних, 113 – малописьменних.

1938

При колгоспі «Червона поляна» почала діяти пожежна дружина. Вона мала у своєму розпорядженні бочки, насос⁴⁴³.

У ніч проти 9 серпня зграя вовків наскочила на коней колгоспу. Два конюхи їх відігнали. Але вовки обкусали одного коня⁴⁴⁴.

1939

Утворена партійна організація.

Колгосп «Червона поляна» придбав книг на 800 карбованців. Ними стали користуватися 300 читачів⁴⁴⁵.

---

⁴⁴³ Омельченко П. Налагодили протипожежну охорону // Колгоспна праця. – 1938. – №109. –23 липня. – С.1.

⁴⁴⁴ Колгоспна праця. – 1938. – №120. – 11 серпня. – С.4.

⁴⁴⁵ Колгоспна праця. – 1939. – №66. –20 травня. – С.2.

1940

Весною колгосп «Червона поляна» посадив 5 гектарів саду⁴⁴⁶.

З війни з Фінляндією (з 30 листопада 1939 року по 13 березня 1940 року) не повернувся Г.М.Драгун. Його дружині безкоштовно відремонтовано хату, дітям виділено одяг, а корову забезпечено кормом⁴⁴⁷

1941

У червні розпочалося будівництво автотраси Чернігів– Новгород-Сіверський. У цій роботі активну участь беруть колгоспники Дягови (зокрема ланка ланкової М.Кияшко⁴⁴⁸). Дягівчани також випускають на трасі щоденну газету «Ферганець»⁴⁴⁹.

На початку вересня – окупація Дягови.

Вбито – 14 чоловік.

Вивезено до Німеччини – 72.

Спалено – 2 двори.

1943

19 вересня – день визволення від фашистів Дягови 16-ою гвардійською кавалерійською дивізією.

1944

Урожайність овочів, ц:

колгосп “Перше травня” – 20;

колгосп “Червона поляна” – 15.

1945

У населеному пункті відкрито дит’ясла, які охоплюють в середньому 50 дітей.

Урожайність овочів, ц:

колгосп “Перше травня” – 17;

колгосп “Червона поляна” – 20.

1946

Урожайність овочів, ц:

колгосп “Перше травня” – 6;

колгосп “Червона поляна” – 13.

1947

1947 – 1949 – побудована примітивна лазня біля річки, яку через 2-3 роки забрали на інші цілі.

---

⁴⁴⁶ Колгоспна праця. – 1940. – №142. – 27 жовтня. – С.4.

⁴⁴⁷ Колгоспна праця. – 1940. – №170. – 27 грудня. – С.1.

⁴⁴⁸ Колгоспна праця. – 1941. – №70. – 13 червня. – С.4.

⁴⁴⁹ Колгоспна праця. – 1941. – №71. – 18 червня. – С.2.

Дягівський драмгурток у серпні 1947 р. поставив три п'єси: «Наталку Полтавку», «На кордоні», «Вікторія»⁴⁵⁰. У післявоєнний період сільський клуб, який очолювала Дарія Луківна Хижняк, славився своєю художньою самодіяльністю. Дягівці їздили у сусідні села на конях і ставили там вистави, давали концерти.

1948

На річці у жовтні збудовано електростанцію потужністю 30 кіловат-годин. Вироблена електроенергія освілювала сільраду, школу, клуб, контору колгоспу «Червона поляна», бригадні хати, кілька будинків колгоспників⁴⁵¹. Ця електростанція працювала 2 роки, а потім через недостачу води (оскільки побудована на річці Дягові), її було ліквідовано.

1950

П.Ф. Мороз нагороджений китайською медаллю.

1951

Закінчено будівництво дитячих ясел.

1953

Об'єднання колгоспів “Червона Поляна” і “Перше травня”. Після об'єднання – назва “Перше травня”.

1954

Оплата трудодня – 1 крб. 50 коп.

1955

Побудовано 25 силосних ям.

Оплата трудодня – 2 крб.

1956

Оплата трудодня – 2 крб.

1957

Куплена і встановлена теплоелектростанція потужністю 75 кіловат-годин (працювала і після 1963 р., але вже повністю село не обслуговувала).

Оплата трудодня – 3 крб.

1958

Учасники гри «Юні розвідники Всесвіту» школярі-дягівчани Петро Свиридович Крук, Леонід Петрович Коваленко та Іван Матвійович

---

⁴⁵⁰ Гапон А. В дягівському клубі // Колгоспна праця. – 1947. – 7 вересня.

⁴⁵¹ Бондар Я. В Дягові пущено в дію гідроелектростанцію // Колгоспна праця. – 1948. – 31 жовтня.

Бесикало зайняли друге місце в СРСР, їм вручені свідоцтва астронавта 1-го ступеня. Хлопці обладнали шкільний планетарій, організували групу з 10 учнів з вивчення астрономії.

1959

Створена кролеферма. Кролевод – П. Бурка.

Населення всього – 1728 чоловік, з них чоловіків – 663, жінок – 1065.

Оплата трудодня – 4 крб.

1960

Прориті 3 магістральні канали і відвідні канали осушувальної системи.

Оплата трудодня – 3 крб. 50 коп.

Хор – 40 чоловік + струнний оркестр.

Виходить сатирична газета “Дягівський перець”.

М.Н. Лесюта – депутат обласної Ради депутатів і трудящих.

1963

На 1 січня в селі дворів – 563, житлових будинків – 556, населення всього – 1707, чоловіків – 650, жінок – 1057.

Робітників – 13, колгоспників – 1660, інтелігенції – 34.

Нагороджених орденами і медалями в селі 157 чоловік.

1968

22 вересня 1968 р. – відкрито пам’ятник загиблим односельчанам біля клубу.

Портрет Валентини Іванівни Голяк – на районній Дошці пошани.

1969

Уляна Радченко стала делегатом республіканського з’їзду колгоспників.

1970

Посаджено парк за клубом.

1971

Прокладена асфальтівка до села.

1972

М.С. Вінніченко – нагороджений орденом “Знак Пошани”.

1974

Гречуха Григ. Гр. – делегат XXII з’їзду комсомолу України, кандидат в члени ЦК ЛКСМУ. М.С. Вінніченко нагороджений орденом Жовтневої Революції.

1978

Відкритий новий дитсадок, його 20 років очолювала Людмила Василівна Хижняк.

1979

1 вересня відкрита нова двоповерхова школа.

1980

У Дягові – 1524 мешканці.

1982

7 листопада відкритий пам'ятник В.І. Леніну в центрі села.

1985

Футбольна команда «Дягова», яка до цього неодноразово виборювала кубок району «Золота осінь», провела матч з командою Буда-Косшelioво (Білорусія) і завоювала кубок до 40-річчя Перемоги.

1987

За даними сільради, у людей:
великої рогатої худоби – 298 голів;
свиней – 402.

1989

За даними сільської ради:
розписано – 11 пар, з них у селі залишилось 3 сім'ї.
Народилось – 7 дітей;
померло – 23 чоловіки;
виїхало – 41;
прибуло – 28.
Всього в селі 499 дворів.

1990

9 травня відкрито музей.
Збудовано нове приміщення пошти.
Почалося будівництво нового Будинку культури (літо – осінь).
За даними сільради, у людей :
великої рогатої худоби – 257;
свиней – 353;
у 186 дворах нічого із живності не тримають.
Введено купони – осінь.

1992

21 березня – дягівці прийняли українську присягу.
В липні введено талони на хліб (півбуханки на людину).

Утворено перші фермерські господарства (Микола Михайлович Прядко, Олексій Іванович Бутенко).

1993

Загинув у Югославії Олександр Власенко.

1994

За даними пошти, у селі:

1054 чоловік населення;

504 двори;

52 садиби нежилі.

У Дягівському автопарку, тобто кол. сільгосп. підприємстві:

35 вантажних автомашин,

2 автомобільні причепи,

38 водіїв.

Олександр Власенко

2009 РІК: ЦИФРИ І ФАКТИ

У 2009 р. у с. Дягові налічувалося 334 домогосподарства, у 298 з них утримують худобу, 39 мають у власності сільськогосподарську техніку, 200 – телефони, 160 – радіоточки. На території села працює 6 молокоприймальних пунктів.

У селі проживає 849 осіб, з них – 377 чоловіків, 472 жінок. Кількість осіб працездатного віку – 442.

Народилося 10 дітей (6 хлопчиків та 4 дівчинки), померло – 23 дягівці.

У Дягівській школі навчається 152 учні, працює 22 вчителі.

У дитячому садку, відкритому в 2009 р., 20 вихованців.

У недавно відкритому дитсадку (фото 2009 р.)

Більшість людей працює на особистих земельних ділянках, пайовій землі.

Понад 40 чоловік зайняті на роботі у ФГ «Бутенко».

У сфері освіти працює 33 працівники, культури – 2, охорони здоров'я – 3, в соціальній сфері – 1, сільській раді – 5, торгівлі – 6 чоловік.

У селі проживає 55 учасників війни, 7 учасників бойових дій (з них 5 чоловік – інваліди), 3 ліквідатори аварії на ЧАЕС, 3 «афганці», 4 остарбайтери, 5 вдів воїнів, 8 багатодітних родин, 110 дітей війни.

У Дягові – 468 помешкань загальною площею 18730 квадратних метрів (13253 кв.м житлової). З них – однокімнатних – 36, двокімнатних – 296, трикімнатних – 73, чотирикімнатних – 58, п'ятикімнатних – 5. У 93-ох будинках ніхто не проживає після смерті господарів.

Будинків, які мають водопровід, – 57, каналізацію – 42, газове опалення – 152, пічне – 310.

Роки побудови житлових будинків:

- до 1919 р. – 5;
- 1919 – 1945 – 20;
- 1946 – 1960 – 133;
- 1961 – 1970 – 184;
- 1971 – 1980 – 86;
- 1981 – 1990 – 29;
- 1991 і пізніше – 11.

Усього в домогосподарствах, що рахуються на території сільської ради, є 264 голови великої рогатої худоби, у тому числі 1 бугай, 237 корів, 12 телиць, 14 телят. Крім того, дягівці утримують 207 свиней, 103 кози, 34 коня, 536 кролів, 87 бджолосімей, 4016 голів птиці, з них 2675 курей.

У домогосподарствах також є 43 трактори (з них 6 міні-трактори), 5 вантажних автомобілів, 5 комбайнів.

На присадибних ділянках у 2009 р. дягівці вирощували картоплю (138,9 га), овочі (8,99 га), кормові культури (50,48 га), пшеницю (28,17 га), жито (0,87 га), ячмінь (8,4 га), ярі зернові (125 га).

**Сесія Дягівської сільради
(жовтень 2009 р.)**

Частина II

З народних джерел

РОДОВІД – У ПРИЗВИЩІ

Багато прізвищ диягвчан закріпилися за родами у кінці XVII ст. – на початку XVIII століть і походять від імен. Скажімо, у козака Павла народився син Петро, то у козацький реєстр він пізніше писався як Петро Павленко (тобто Павлів син). А вже якщо, скажімо, у Петра Павленка народився син Іван, то він записувався як Іван Петренко. Лише у кінці XVII ст. прізвища набувають загальноусталеного характеру (Антон = Антоненко, Влас = Власенко, Дмитро = Дмитренко, Купрій, Купріян = Купрієнко, Мина = Миненко, Максим = Максименко, Міша, Мишко = Міщенко, Мойсій = Мойсієнко, Петро = Петренко, Свирид = Свириденко, Сидір = Сидоренко, Терешко = Терещенко). Це сталося тому, що козаки мали власну землю, відповідні папери на неї. Зрозуміло, коли б повторювалася попередня практика йменування, то нащадкам було б важко доводити спадкові права на свої наділи.

Однак деякі роди мали дуже звучні прізвиська. Тому вони, як правило, супроводжували їх носіїв протягом життя і згодом закріпилися як прізвище. Деякі роди тюркського походження зберігали традицію назви роду (Башлук, Бушак).

За частиною прізвищ таїться багатюща історія роду.

Башлук – вихідець з орди Мамає, яка у кінці XIV ст. з'явилася на півдні Чернігівщини. Ці прибульці поселилися у прикордонні, а згодом і на Сіверщині. «Баш» означає у татар «голова», «начальник»⁴⁵². «Башла» у тюркських мовах – «управляти», «очолювати»⁴⁵³. Отже, родоначальник роду був в орді керівником якогось підрозділу. Мамаївці заселили-заснували багато населених пунктів. Так, «Пам'ять» 1527 р. повідомляє, що «Хоробор село (нині с.Макошине Менського району)

⁴⁵² Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.І. – С. 41.

⁴⁵³ Древнетюркский словарь. – Ленинград: Наука, 1969. – С. 88.

у верху Дисны, держал Глинский, домов сто было»⁴⁵⁴. У Прилуцькому районі до 1947 р. була Мамаївка (її перейменували на Удайці). Таку ж назву мало село у Брянській області (воно припинило своє існування у 1980-их роках). Мамаївці, перебуваючи на прикордонному рубежі Великого князівства Литовського, не тільки займалися землеробством, а й козакували, несли охорону нової батьківщини. Вони були вправними воїнами. Керували ними теж відчайдухи Мамаї-Глинські.

Не випадково Богдана Федоровича Глинського називають зачинателем українського козацтва⁴⁵⁵. Він у 1489 – 1493 роках⁴⁵⁶ був черкаським старостою і забезпечував на передньому рубежі зі своїми підлеглими охорону Київщини від набігів ординців.

Бісікало (Бесікало) – походження неясне. Ю.Редько припускає, що це прізвище утворене від діалектного дієслова «бісикати»(тобто «часто згадувати біса»⁴⁵⁷).

Бурка – верхній зимовий одяг («вовняна опанча»⁴⁵⁸), який носили на Волині (на Чернігівщині його називали *кобеняк*, а на київщині – *кирея*⁴⁵⁹). Отже, це говорить про те, що рід Бурків у Дягові заснував якийсь переселенець з Волині.

Бутенко – походить від слова «бут», що означає «перекладач». Так османи називали християн-козаків, які виконували роль українсько-татарських перекладачів⁴⁶⁰. Відомим представником цього роду був у XVII ст. канівський полковник у 1657 – 1657 рр. Андрій Бутенко⁴⁶¹. У 1649 р.

---

⁴⁵⁴ Память. 1527 // Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – К., 1998. – С. 208.

⁴⁵⁵ Винар Л.Р. Козацька Україна. Вибрані праці. – Київ-Львів-Нью-Йорк-Париж, 2003. – С. 95.

⁴⁵⁶ Михайлюк Ю.М. Державне управління та громадське самоврядування на південній Київщині в 60-х рр. XIV – 60-х рр. XVI ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Черкаси, 2006.

⁴⁵⁷ Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.І. – С. 72.

⁴⁵⁸ Осташ Р.І. До погодження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) //Реєстр Війська Запорозького 1949 р. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 531.

⁴⁵⁹ Там само. – С. 532.

⁴⁶⁰ Там само. – С. 532.

⁴⁶¹ Кривошея В. Генеалогія українського козацтва: Канівський полк. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2006. – С. 21.

Б.Хмельницький посилав у Крим «стражника» Антона Бута⁴⁶². Очевидно, Андрій Бутенко – його син. Адже перекладачів в козацькій армії Б.Хмельницького з татарської мови було не так вже й багато, можливо, навіть всього-на-всього один-два. Тож дуже ймовірно, що від Антона Бута йде подальший рід усіх Бутенків. Андрій Бутенко згодом потрапив у полон до росіян, був на засланні. Наказний гетьман Яким Сомко у вересні 1662 р. просив царя «о свобождени и об отпуске Бутенка каневского с товарищи»⁴⁶³. А оскільки незабаром гетьманом став І.Брюховецький, то, мабуть, полковник ще довго був на засланні. Його нащадкам довелося важко пробиватися у службовій ієрархії Гетьманщини. Усе ж відомі такі представники цього роду, як Василь Бутенко (канцелярист з 1771 р., значковий товариш Прилуцького полку (1773 – 1775 рр.), Остап Бутенко (значковий товариш Прилуцького полку (1767 р.), Андрій Бутенко (полковий канцелярист у 1782, значковий товариш Лубенського полку (1782)⁴⁶⁴.

Вінніченко (Винниченко) – син того, хто виробляє вино.

Возіян – погодження неясне, можливо, від імені Вооз (типу Грицан, Федан) або від слова «возій»⁴⁶⁵.

Войло – це діалектичне слово, що означає воло – «ожиріле підборіддя», «шкіра, яка брижами звисає під шиєю вола або корови», «підгруддя»⁴⁶⁶.

Волна – по-македонськи означає «овеча вовна»⁴⁶⁷. Але і в Західній Україні у XV ст. теж так називали вовну⁴⁶⁸.

Вонарх – походження неукраїнське (зустрічаються прізвища також Ванарх, Ванарха).

Гапон – від імені Гапон.

Готенко – здається, походить від кореня Нот, що в німецькій, литов-

---

⁴⁶² Там само. – С.112.

⁴⁶³ Універсали Івана Мазепи (1687 – 1709). – Київ, Львів: НТШ, 2006. – Частина II. – С.447.

⁴⁶⁴ Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Українська козацька старшина. Значкове товариство. –К.:Стилос, 2008. – Кн.3. – С. 16.

⁴⁶⁵ Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.І. – С. 161.

⁴⁶⁶ Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. I. – С. 727.

⁴⁶⁷ Етимологічний словник української мови. У семи томах. К.: Наукова думка, 1982. – Т.І. – С.412.

⁴⁶⁸ Словник староукраїнської мови XIV –XV ст. –К.: Наукова думка, 1977. – С. 190.

ській, датській мовах означає «гарячий». Очевидно, спочатку на Чернігівщину прийшов Гот, а вже його син став писатися Готенком. Можливо, родовід цієї родини веде від німецьких колоністів, що оселилися на теренах Придесення у XVIII ст.

Дзюндзік – вихідець із Західної України. Там це слово у минулі часи означало «розпусник»⁴⁶⁹, «чоловік, який полюбляє залицятися до жінок»⁴⁷⁰. Слово «дзюндзя» розшифровується як «жіночий статевий орган»⁴⁷¹. Однак у тюрських мовах воно означає «високу прикрасу».

Кабаський – прізвище походить від слова «кабак»=«гарбуз».

Кияшко (Кіяшко) – в українських діалектах є слово «кияшок», що означає «качан кукурудзи», «мітелку проса»⁴⁷². Але швидше за все це звуковий збіг. Напевне, прізвище тюрського походження. Kijasat потюркськи означає «кмітливість», «тямушість», «шляхетність», «владу»⁴⁷³. Слово Kij у тюрських мовах – «сильний, міцний»⁴⁷⁴.

Крупеня – прізвище походить від слова «крупа» (Крупеня – «дитина Крупи»⁴⁷⁵).

Купченко – прізвище походить від слова «купець» (зменшувальне «купчик»⁴⁷⁶, тобто дрібний торговець).

Лашкевич – від імені Лашко (Ілля)⁴⁷⁷.

Лесюта – походить від імені Лесь⁴⁷⁸. У 1710 р. у Дягові був мельник Леско Антоненко. Його сина могли прозвати Лесютою.

Можливе також походження цього прізвища від давньоруського прізвиська Лесута.

---

⁴⁶⁹ Етимологічний словник української мови. У семи томах. К.: Наукова думка, 1985. – Т. 2. – С.61.

⁴⁷⁰ Куява Ж. Учимося лаятися українською // <http://www.simya.com.ua/print/9686/>

⁴⁷¹ Дзюндзя // http://luchenko.com/index.php?option=com_content&task=view&id=507&Itemid=31

⁴⁷² Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.І. – С. 489.

⁴⁷³ Древнетюркский словарь. – Ленинград: Наука, 1969. – С.306.

⁴⁷⁴ Там само. – С.292.

⁴⁷⁵ Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.І. – С.547.

⁴⁷⁶ Там само. – С. 561.

⁴⁷⁷ Там само. – С.584.

⁴⁷⁸ Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 74.

Лущик – прізвище означає: 1) горіх, що сам вилущується з лушпини; 2) рід льону; 3) від слова «луц» – назва птаха⁴⁷⁹.

Малай – очевидно, прізвище вихідця з орди Мамає. Мал – означає в тюркських мовах «майно», «багатство», «товар»⁴⁸⁰. Але, можливо, це прізвище угорського походження (малай там – вид хліба з кукурудзи, гороху або проса)⁴⁸¹. Щоправда, орда Мамає складалася і з половців. А їх так багато переселилися в Угорщину, що вони вплинули на етнічний склад місцевого населення.

Мельниченко – прізвище означає буквально «син мельника».

Мигаль – вихідець з Угорщини або Закарпаття (означає там ім'я «Михаль»)⁴⁸².

Москалець – вихідець з Росії (від слова «москаль»).

Олійник – «той, хто виготовляє або продає олію», «власник олійниці»⁴⁸³.

Папенко – «син попа». Тобто колись у козацький реєстр записали сина священика, і так подалі став називатися його рід.

Полосьмак – прізвище означає «півосьмака». Слово «осьмак» у свою чергу у давнину мало два значення: 1) восьмий син; 2) грошова одиниця. Село Осьмаки, що поблизу Дягови, заснував якийсь переселенець Осьмак зі своїми синами. В Осьмака могла виховуватися нерідна дитина. Чи він, наприклад, мав у Дягові позашлюбну дитину. Тому її могли прозивати Полосьмак. Але найпевніше все ж таки це прізвище походить від грошової одиниці осьмака, який був в ужитку в XVI – XVII ст. на теренах, підконтрольних Польщі, зокрема й на Чернігівщині.

Полторацький. Полтораком прозивали людину, яка утримувала одного непрацездатного члена родини. Також так називали великого, «полуторного» чоловіка⁴⁸⁴.

---

⁴⁷⁹ Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.І. – С. 623.

⁴⁸⁰ Древнетюркский словарь. – Ленинград: Наука, 1969. – С.335.

⁴⁸¹ Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.І. – С. 641.

⁴⁸² Осташ Р.І. До погодження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) //Реєстр Війська Запорозького 1949 р. – К.: Наукова думка, 1995. – С.551.

⁴⁸³ Там само. – С.554.

⁴⁸⁴ http://eternaltown.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=6827&Itemid=2

Сасенко – від імені Сай⁴⁸⁵.

Семип'ядний – прізвище означає невеликий зріст засновника цього роду (п'ядь старовинна міра довжини, що дорівнює 17, 78 сантиметра – відстані між великим і вказівним пальцями). Була ще й велика п'ядь розміром 22-23 сантиметри. Отже, засновник прізвища Семип'ядний мав у цьому зв'язку зріст від 125 до 160 сантиметрів.

Фещенко – від імені Фесько.

Хижняк – мабуть, походить від прізвиська, що означає «лютий, жорстокий, хижий»⁴⁸⁶. Але у Польщі поблизу Кракова є населений пункт Хижна. Хижняк – значить вихідець з цього містечка. В Україні є село Хижна на Черкащині, але цей населений пункт пізнішого походження, ніж польський. Швидше за все його заселили переселенці з краківської Хижни, які могли мігрувати в Литву і далі на Сіверщину.

Чаус – по-турецьки (тур. tschausch) означає «службовець», «поліцай», «посланець» (Чауш-баши – начальник службовців, поліції). Отож рід Чаусів походить від якогось турецького посланця чи полоненого їхнього службовця.

Черкас – прізвище роду, який мігрував з Центрального Передкавказзя, де живуть адиги, котрих, починаючи з XIII століття, сусідні народи стали називати черкесами. Останні під такою назвою славилися у багатьох країнах як вправні воїни-найманці.

Черкеси з раннього дитинства займалися професійною військовою підготовкою. Вони добре володіли зброєю, гарно трималися у сідлі. Один такий воїн міг здолати кількох і більше ворогів. Не випадково кримські хани навіть віддавали їм своїх дітей на виховання.

Через князівські чвари, війни з кримчанами, татарами, багато черкесів полишало власні домівки та емігрувало у найближчі країни. Ще в 1502 р. вони займали побережжя Азовського моря від Дону до Керченської протоки, але згодом їх почали відтісняти, підкоряти⁴⁸⁷.

Важливу роль у долі черкесів відігравав релігійний фактор. Після падіння Константинополя у 1453 р., посилення впливу кримських ханів

⁴⁸⁵ Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім.Шевченка, 2007. – Т.2. – С.921.

⁴⁸⁶ Осташ Р.І. До погодження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) //Реєстр Війська Запорозького 1949 р. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 562.

⁴⁸⁷ Бларамберг Й. Историческое, топографическое, статистическое и этнографическое описание Кавказа.– Нальчик: Эль-Фа,1999. – С.114.–115.

у регіоні проживання християн-адигів набуває поширення практика агресивного насадження мусульманства сунітського напрямку. Це змушувало віруючих шукати кращих умов для прожиття, дотримання християнських обрядів.

Відомі кілька міграційних хвиль їх в Московське царство⁴⁸⁸, Велике князівство Литовське, Польщу. На думку В.Татищева, О.Рігельмана, черкеси з'явилися в Україні в XIV столітті, саме їм слід завдячувати появою міста Черкаси⁴⁸⁹. «Перші козаки, – писав В.Татищев, – зброд з черкес гірських, в князівстві Курському в 14 столітті з'явилися; там вони слободу Черкаси збудували і під захистом татарських губернаторів грабіжництвом та розбоями промишляли; потім перейшли на Дніпро та місто Черкаси побудували»⁴⁹⁰. Історик уточнює далі, що переведені вони на нове місце татарським зверхником, оскільки на курських черкес було багато скарг⁴⁹¹.

В опису Канівського замку 1552 року натрапляємо на місцевий переказ заснування фортеці: «... Яко князь великий Литовский Гедемин, завоевавши над морем Кафу и весь Перекоп и Черкасы Пятигорские, и приведши Черкасов часть з княгинею их, посадил их на Снепородѣ, а иных на Днепре, где теперь Черкасы сидят»⁴⁹². На це пояснення згодом посилається у своєму привілеї польський король Станіслав – Август⁴⁹³.

Важливо зазначити, що ці історичні версії, хоча й різняться, не такі вже й безпідставні – назва у подальшому українців у XVI – XVII століттях черкасами засвідчує про те, що мігранти, асимілюючись з автохтонним населенням, відігравали значну роль в охороні прикордоння, житті

---

⁴⁸⁸ Трахо Р. Черкесы. – Мюнхен, 1956.

⁴⁸⁹ Рігельман О.І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узгалі. – К.: Либідь, 1994. – С. 45.

⁴⁹⁰ Татищев В.Н. История российская. –М.-Л.: Издательство Академии наук СССР, 1963. – Т.2. – С. 240.

⁴⁹¹ Там само. – Т.І. – С.325.

⁴⁹² Описание Каневского замка 1552 года (февраль-март) // Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К.: Типография Г.Корчак-Новицкого, 1886. – Часть VII. – Т.І. – С.103.

⁴⁹³ Похилевич Л.И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. – Біла Церква: видавець Олександр Пшонківський, 2005. – С. 479 – 480.

України. Як зазначає у своєму нарисі Н.Будаєв, зручне сідло, звичай британської голови, залишаючи на ній волосяний оселедець, шапка, кафтан, опалювання помешкання кизяками мають черкеське походження. Низка адигських слів прибульців – «хата» (помешкання), «тат» (батько), «нан» (ненька), джегун (джигун) теж прижилася на новій території⁴⁹⁴.

Черкесів-найманців тодішні володарі Київщини використовували здебільшого для охорони прикордоння. Так, у реєстрі Черкаського та Канівського замків 1552 р. зустрічаємо адигейські прізвища: Лазука, Горяїн Тиньснач, Тока Копитков, Ломан, Семен Скуматов, Гусейм, Нелістон Старий, Іван Налістен, Денис Налістан⁴⁹⁵, Степанець Пятигорчин, Жчалаш, Мишко Тербердеєвич⁴⁹⁶. Черкаський та канівський староста Дмитро Вишневецький (кінець 1540-их – 1563 рр⁴⁹⁷) у походах проти ординців використовував завербований загін черкесів-жанеївців⁴⁹⁸. Козацький ватажок у лютому 1560 р. «со многими людьми и с попами христьянскими» наvertsав до православної віри мешканців Великої Кабарди⁴⁹⁹, а також організував їх «промышляти над Крымским царем»⁵⁰⁰. Він, зокрема, запросив переїхати до Великого князівства Литовського сина князя Сибока Олександра⁵⁰¹.

У 1561 р. король Сигизмунд II Август надав шляхетську гідність великій групі черкесів, які прибули до Польщі на чолі п'яти князів з Жанетії (західне адигське князівство). У попередні та пізніші роки в документах згадуються на литовсько-польській службі «Сибоків брат»⁵⁰², сини

⁴⁹⁴ Максидов А.А. Фамилии адыгского происхождения наУкраине //http://zihia.narod.ru/ethnic/ukraine.htm

⁴⁹⁵ Описание Черкаского замка 1552 года (февраль– март) // Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К.: Типография Г.Корчак-Новицкого, 1886. – Часть VII. – Т.І. – С.81, 87 – 88.

⁴⁹⁶ Описание Каневского замка 1552 года (февраль-март). – С.104 – 105.

⁴⁹⁷ Мицик Ю.А. Вишневецький (Байда) Дмитро Іванович // Українське козацтво. Мала енциклопедія. – Київ-Запоріжжя: Генеза, Прем'єр. – 2002. – С.69.

⁴⁹⁸ Сергійчук В. Дмитро Вишневецький // Володарі гетьманської булави. – К.: Варта, 1994. – С.22.

⁴⁹⁹ Емельянова Н.М. Мусульмане Кабарды. – М.: Граница, – 1999. – Раздел I. – Глава III.

⁵⁰⁰ Дзамихов К.Ф. Адыги в политике России на Кавказе (1550-е – начало 1770-гг.). – Нальчик, 2001; http://adhist.kbsu.ru/index.html

⁵⁰¹ Там само.

⁵⁰² Там само.

черкеського князя Камбулат Ідаровича Гаврило⁵⁰³ та Лаврентій, діти їхньої сестри князі Станіслав, Захарія, Іван, Шимон Темрюки-П'ятигорці (син останнього Фрідріх Темрюк-Шимкович був королівським ротмістром у 1574 –1598 рр.)⁵⁰⁴. У Польщі в XVI ст. утримували «п'ятигорські хоругви», які склалися з кабардинців та жанеївців. Очевидно, переселенці дали назву на Київщині Черкес-долині⁵⁰⁵, селам Черкас,⁵⁰⁶ П'ятигорка Мала, П'ятигорка, містечку П'ятигорка⁵⁰⁷.

Шамрук – як нам видається, це прізвище тюркського походження, вихідця з орди Мамає. Хоча в українській мові є і слово «шамкати» – говорити невиразно, нерозбірливо, злегка шепелявлячи»⁵⁰⁸.

Червінський (Червинський) – вихідець з населених пунктів (або з Червінки Кіровоградської обл., або з Червінець Львівської обл.)⁵⁰⁹

Чичкан, Чичко, Чкана – прізвища вихідців з орди Мамає.

Шендерей – від слова «шиндер», що означає – «робітник, ремісник, що виготовляє шинди = букові дошки для покриття стелі»⁵¹⁰. Отже, колишній священник Покровської церкви Шендерей явно має походження із Західної України.

Шестак – «шоста дитина в сім'ї», «той, хто має шість пальців», «монета такої вартості (шостак)»⁵¹¹.

---

⁵⁰³ Попис войска Великого княжества Литовского лета 1567 // Русская историческая библиотека. – Петроград, 1915. – Т. XXXIII (Литовская метрика. Отдел первый. Часть 3. Книги публичных дел. Переписи войска литовского). – С. 517.

⁵⁰⁴ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. – Львів, 2000. – Розділ 5.2.

⁵⁰⁵ Похилевич Л.И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. – Біла Церква: видавець Олександр Пшонківський, 2005. – С. 445, 447.

⁵⁰⁶ Там само. – С. 410.

⁵⁰⁷ Там само. – С. 226, 227, 270, 358, 359.

⁵⁰⁸ Осташ Р.І. До погодження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) // Реєстр Війська Запорозького 1949 р. – К.: Наукова думка, 1995. – С. – С. 564.

⁵⁰⁹ Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2007. – Т. 2. – С. 1160.

⁵¹⁰ Там само. – С. 1196.

⁵¹¹ Осташ Р.І. До погодження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) // Реєстр Війська Запорозького 1949 р. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 565.

ІСТОРІЯ ОДНОГО ПРИЗВИСЬКА

Тітку Машу інакше як Геройша в селі рідко хто називає. А її невістку – Геройська. Вони до цього звикли й образ ніяких не висловлюють. І хоч за характером вони обидві бойові, та прізвисько приклеїлось, дякуючи чоловікові і свекру.

Іван Васильович Семип'ядний бойовий шлях під час війни закінчив у Берліні. До Берліна мав ряд солідних нагород – від ордена Бойового Червоного Прапора до низки медалей за визволення поневолених територій. А в самому Берліні командування представило комсомольського ватажка до звання Героя Радянського Союзу. Звісно, що радості не було меж. Одразу Іван Васильович свого батька Василя Дорофійовича вирішив привітати і послав відповідну листівку додому. Ну, а вже, як годиться, з побратимами бойовими таку подію вирішили й у підрозділі відзначити. Та так відзначили, що представлення на звання Героя зняли. Мовляв, не виправдав високої довіри.

Повернувся Іван Семип'ядний додому без зірочки. Та сільська громада зі слів Василя Дорофійовича знала, хто повернувся. Інакше як Герой його вже і не називали. Спочатку ображався, віднікувався, та згодом звик. Так само, як згодом і майбутня дружина із сином та дочкою, і майбутня невістка.

Нема вже Івана Васильовича більше двох десятиліть, а його “геройське” прізвисько вже й онукам та правнукам передалось.

КРОВНІ РОДИЧІ

Кожен населений пункт у той чи інший час засновували переселенці з інших регіонів, сіл. Не виняток у цьому плані і Дягова. І до неї «прибивалися» впродовж століть шукачі кращого життя. Виходили сюди заміж дівчата із Степанівки, Осьмаків. Приставали у прийми парубки з Волосківців, Городища, Мени, Феськівки. Прибували переселенці з Литви, Волині. Минало 10-30 років, і вони ставали кровними родичами усієї громади.

Ми підрахували, що, наприклад, представники 15 поколінь чоловічої лінії однієї (!) фамілії Власенків протягом XVIII, XIX, XX століть мали більше 35 дружин з родів Максименків, Павленків, Лесют, Кияшків, Рубанів, Петренків, Бесикалів, Башлуків, Киселів, Ілляшів, Шестаків і т.п. Жінки втрачали своє прізвище, але кров їхнього роду передавалась!

У селі й досі є кілька родових «гнізд» Максименків, Павленків і т.п. Здається, чужі люди. Але у XVIII, XIX ст. у кожній родині народжувалося по 3-5 – 12 дітей. Отож, можливо, у давнину було кілька братів Максименків, а потім їхні нащадки вже через століття й не зналися між собою як кровні родичі.

Та якщо ти народився у Дягові – практично усі тут тобі РОДИЧІ. Узяти до прикладу родину Олексія Івановича Бутенка. Він ніби «чужак» з Київщини. Та тільки до певного часу. Ось 15 червня 2004 р. у сім'ї його сина, Романа, народжується Софійка. Ще через два роки, 19 жовтня

Малі Бутенки

2006 року, Анюта. І все! Бутенки «вросли» у дягівську рідню. Міцно! Бо ж Роман одружився з Юлією Власенко, батько, діди і прадіди якої тут здавна господарювали. Наш славний дід, мірошник Василь Опанасович Павленко, для Софійки та Анюти – прапрадід! Адже його дочка Маня (Марія) народила сина Володимира. У родині останнього народився Микола, а вже його дочка Юля подарувала Р. Бутенку двох дончок.

Має уже двох діток і середній син Бутенків Микола (Наташа народилася 1 березня 2006 р., Олександр – 3 травня 2008 р.). Його дружина Тетяна – з працелюбного хліборобського роду Вінніченків, який тісно пов'язаний з багатьма дягівськими сім'ями кровними вузами.

ДЯГІВСЬКІ ІМЕНА У XIX ст.

Шелестять сторінками історії роки. Скільки на них незабутнього, але, на жаль, і втраченого. Недаремно в одній із народних приповідок мовиться: “Більше забувається, як пам'ятається”. І, можливо, не слід певні штрихи нашої національної біографії повторювати, копіювати, переносити на сьогодні, але згадувати все-таки, варто. Сліди предків,

пробачте за тавтологію, не повинні зникати безслідно.

А якщо це імена? Тим паче. Імена – це теж цілий пласт нашої культури, нашої історії. І якщо прізвища своїх прадідів та прабабусь залишаються з нами і сьогодні, то з іменами нашим родичам і землякам не поталанило. Не взяли їх нащадки у ХХІ століття з собою. Отож варто ті імена хоча б згадати. Переглядаючи метричні книжки про народження, шлюби та смерті Покровської церкви села Дягови Менського району за 1857 – 1878 роки, зустрічаємо знайомі і незнайомі імена:

Жінок

Агонія, Соломонія,
Агрипина, Васса,
Домна, Минодора,
Євфимія, Улита,
Гликерія, Хіонія,
Оскла, Густина,
Мокрина, Февронія,
Неоніла, Параскевія,
Марфа, Христина,
Матрьюха.

Чоловіків

Єлізар, Варфоломій,
Соломоній, Діонісій,
Гликерій, Ософилакс,
Маркел, Агей,
Фирс, Єпистимій,
Стахій, Нестор,
Фадей, Пантелеймон,
Лаврентій, Сазонт,
Ераст, Іуда,
Дей, Гаврило,
Ульян, Єлісей,
Дорофей, Ксенофонт,
Зотик, Севастьян,
Амвросій, Дементій,
Сисой, Митрофан,
Єфрем, Пуд,
Сімеон, Андрон,
Панько, Опанас.

Ось таке різноманіття імен одного населеного пункту. Бачимо тут і міфологічні, й історичні, і де в чому, на наш погляд, іронічні. Старожили згадують, що, за розповідями їх батьків, колись вибір імені в основному залежав від волі і бажання священика та кишені батька-матері.

Або, мабуть, було так, як і у давній приказці: “Писар пише, писар маже, так запише, як хто скаже”. У чоловіків, як бачимо, вибір був більший. На це, звичайно, теж були причини. Одна з них – чоловіча солідарність. Адже священиками, дяками, пономарями були не жінки.

Цікаві дані в метричних книгах знаходимо і про стани та звання, на

які ділилась у ті часи сільська громада. Серед них найбільше козаків, тимчасово зобов'язаних, казенних селян, міщан, солдат, дворових. І, зрозуміло, ще й духовні особи. Згодом усіх їх поділять на класи. І імена в село прийдуть інші. Імена останніх поколінь. І наші з вами. Чи збережемо ми їх? Проконтролює історія.

ТИТУЛОВАНІ ІВАНИ

У нашій історії багато як трагічного, так і комічного. А інколи те й інше може навіть співіснувати. Про один такий факт із життя простої селянської родини і піде розповідь далі.

У селі Дягова на початку століття в багатодітній сім'ї народився ще один хлопчик. Назвали Іваном. Раділи дитині, та недовго, бо хворіти почав. А з часом хворба прогресувала. Батьки у поповненні сім'ї зупинялись не збирались (як не як і традиції козацького роду такі були, та й робочі руки у господарстві зайвими не могли бути). Отож через рік у сім'ї народився братик Івана. І оскільки всі визнали, що старший Іван довго не проживе (а хлопчик ледь-ледь уже тримався), то і молодшого братика теж назвали Іваном. Але видужав старший. Переміг недугу. І так доля розпорядилася, що в сім'ї Павленків стали підростати два сини, два Івани. А для того, щоб не плутати братів, вирішили старшого іменувати Іваном, а меншого – Іванькою. По арифметиці ж виходило, що Іван I та Іван II. По-царськи.

Згодом доля розвела братів. Прийшов і новий час. Радянський. Довелося і радянським працівникам метричної служби зафіксувати у документах «порядковість» братів.

У музеї історії села Дягови зберігається цікавий документ, виданий Народним комісаріатом внутрішніх справ, який свідчить про те, що «В книзі запису народжень №1 (свідоцтво про народження №129) за 1927 р. ЗАЦСу при Дягівській сільраді є запис №51, зроблений 22 серпня 1927 р. про народження дівчинки з ім'ям Наталка, по батькові Іванівна з прізвищем Павленко, що народилась 22.08.27 р. в Конотопському окрузі Менського району селі Дягові». І читаємо далі: «Батьком є громадянин Іван І-й Опанасович Павленко, а матір'ю – Аксеня Пилипова Павленко». У протоколі №1 організаційного засідання Дягівської сільської ради від 29 січня 1927 року членом сільради під №6 записаний Павленко Іван II⁵¹². А вже 1 лютого того ж року він був головою сільради.

---

⁵¹² ДАЧО. – Ф. Р-684. – Оп.1. – Спр.41. – Арк.28.

І хоча жили брати з «царськими титулами», та царювати не довелося. Хоча і задніх обидва не пасли. Буденно переносили всю тяжбу тих років зі своїм народом. Але потяг до знань переміг в обох. Іван I вивчився на бухгалтера і на цій посаді пропрацював до 1941 року в місцевому колгоспі, подарувавши дочці ще й сестричку. Іван II подався до міста, де закінчив юридичний інститут і до 1942 року працював юристом. У сімейному житті повторив брата: мав двох доньок.

Велика війна не заглядала в паспорти людей, а вибирала, навпаки, справжніх патріотів. Іван I першим загинув. У 45-ому, Іван II – у 42-ому.

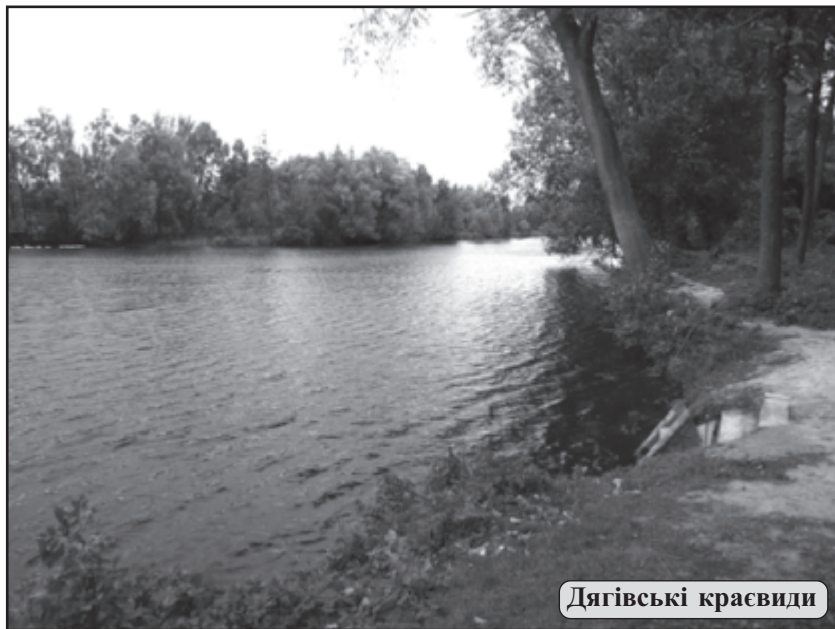
Пам'ять про них у людей залишилась добра, а от «титули», як і прізвища, дочки загубили. Закономірний історичний життєвий процес. Та начебто когось серед нас не вистачає. Ми знаємо нашу демографічну ситуацію. Ми знаємо наш економічний і політичний стан. І зі впевненістю можемо констатувати, що Іванів нам не вистачає. Обох. Навіть без титулів. Не весільними генералами на святкуванні Дня Перемоги. Для сучасного життя. Для майбутнього.

ЦІКАВА ТОПОНІМІКА

Багато в чому при вивченні історії, географії рідного краю нам допомагає топоніміка – розділ мовознавства, що вивчає географічні назви гір, водних об'єктів, населених пунктів тощо.

Яскравим прикладом топонімічних назв є і село Дягова. Це можна простежити в назвах урочищ, ярів, балок, що оточують населений пункт:

1. **Горіле** – бо колись горіло.
2. **Ребишева шия** – бо лежить між двома канавами, а Ребиш – козак, який обробляв землю між ними.
3. **Кицине** – розташоване перед Ребишевою шиєю, а звідки назва – невідомо.
4. **Довгенькі** – місце за лісом, вірогідна назва – від довгих, струнких вільх, що там здавна ростуть.
5. **Зеленське** – територія хвойного лісу.
6. **Дягувка** – лежить між хвойним лісом і канавою перед Титаревим, назва від річки Дягова.
7. **Титареве** – лісовий масив переважно з вільх і верб, тягнеться понад річкою Дягова.
8. **Ясинець** – місце за канавою, де росли ясени, які згодом викорчували, а назва залишилась і досі.

Дягівські красвиди

9. **Павликів грудок** – пагорб за лісом біля річки.
10. **Перевіссе** – долина перед самою річкою, за Павликовим грудком.
11. **Хмелькове і Ребенкове** – сіножаті під лісом за назвою власників хуторів, що колись тут були.
12. **Нашиваньки** – місце, де й зараз беруть пісок для господарських потреб і де за легендою жили два брати Івани.
13. **Питомник** – урочище, де брали завжди лозу для плетіння корзин.
14. **Минчуки** – гористе місце перед канавою, де, за розповідями старожилів, був хутір діда Минчука.
15. **Бучинська рудка** – розташована за Минчуками, походження назви невідоме.
16. **Голякова рудка** – місце водопою худоби за селом, а прізвище Голяк у селі дуже поширене.
17. **Амвросіві кущі** – назва залишилась, але кущі давно покорчували, і нині на цьому місці сінокіс.
18. **Євдак** – територія невеличкого змішаного лісу, походження назви невідоме.

19. **Окіп перед Євдаком** – залишки притоки річки Дягова.

20. **Подин окіп** – розташований за цвинтарем, а назву має від прізвища пана Поди, який мав тут землі до 1917 року.

Звичайно, це неповний перелік назв, які використовуються жителями села в побуті. І щоб оті недосліджені й невивчені назви не стерлися з народної пам'яті, краєзнавцям іще треба чимало попрацювати. А краєзнавцями ми повинні бути всі – і дорослі, і діти. Щоб відчувати себе на своїй землі не гостями, а господарями.

ЧАРІВНІ УЗОРИ ВИШИВАЛЬНИЦЬ

Дягова з давніх-давен славиться майстерно вишитими рушниками, скатертинами. Про це, зокрема, свідчить зразок гаптування шовком та

капітеллю, виставлений у Менському краєзнавчому музеї. Він датується XVII століттям. У Чернігівському обласному музеї ім.В.Тарновського зберігається ціла колекція робіт дягівських вишивальниць кінця XIX – першої половини XX ст.⁵¹³. Серед цього кольорового розмаїття – і рушник дягівчанки Тетяни Лавриненко, вишитий нею орієнтовно у 1920-их роках⁵¹⁴.

У Дягівській середній школі теж є музей, де зберігаються роботи

⁵¹³ Чернігівський обласний історичний музей ім.В.Тарновського. – Ін.№. Ит – 813, Ит –814, Ит– 815, Ит– 2827, Ит –2828, Ит– 2829, Ит– 2830, Ит– 2831 та інші.

⁵¹⁴ Там само. – Ін № Ит-2894.

дягівських майстринь. Їх зібрала учителька Валентина Іванівна Мельниченко.

У музеї радують око барвисті візерунки, вишиті на полотні Марією Петрівною Руденко, Любов'ю Юхимівною Кучеренко, Раїсою Андріївною Гречухою, Надією Гнатівною Чумак, Вірою Харитонівною Антоненко, Надією Андріївною Олійник, Ніною Михайлівною Петренко, Тамарою Опанасівною Василенко, Вірою Тихонівною Калужною, Марією Пантеліївною Брефаловою, Надією Антонівною Гапон. У кожного з них була нелегка робота у колгоспі та вдома – чимале господарства. Попри це, жінки пізніми вечорами бралися за нитку й голку і творили красу. Чимало вишивальниць й досі виготовляють для себе, для рідних справжні шедеври народної творчості.

ПЕЧУ, ПЕЧУ ХЛІБЧИК...

Дягівські майстрині уміють випікати запашні короваї, паляниці. А для того, щоб у печах дозрівали пахучі хлібини, треба було змолоти борошно. Добре, якісне! Уже в середині XVII століття Дягова славиться своїми млинами. За переписними книгами 1666 р., «в селѣ Дяговѣ на реке Дяговѣ мельница Левки Онтонова на старой гребле на 1 колесо жерновное, и та мельница отдана ему Левке на оброк мая в 23 день 174 на год до таковаж числа... оброку 20 рублеѣ»⁵¹⁵. Тоді ж ще був один млин: «Да на той же рекѣ на новой греблѣ мельница на 1 колесо жерновное ево ж Левки Онтонова»⁵¹⁶.

Дягівський вітряк

З іншого джерела дізнаємося, що Федір Лисенко 1710 р. купив у дягівського мельника Леска Антоненка млин на греблі Дягівській за 1000 золотих і 10 талярів⁵¹⁷. У середині XVIII ст. млин збудувала родина Івана Мельника.

⁵¹⁵ Переписні книги 1666 року/ підготував до друку В.О.Романовський. – К: Всеукраїнська академія наук, 1933. – С.392.

⁵¹⁶ Там само.

⁵¹⁷ Купчая крепость на продажу мельницы и части огорода на р.Дягове Федору Лысенку // ДАЧО. – Ф.674. – Оп.3. – Спр.4. – Арк.1

Ось такий дягівський хліб

У кінці цього століття «на оной речки Дяговой плотин 3, на оных мельничных амбаров 3 кол 6; две плотины (принадлежат фамилии) Лисенков, а третья (значковому товарищу Ивану Мельнику)»⁵¹⁸.

У XIX ст. у селі більшає людей – зростає

й потреба у млинах. Відомо, що на початку XX ст. мололи зерно млини пана Полторацького, заможних хліборобів Івана Сильвестровича Вінніченка, Федора Корнійовича Червинського. Також працювали й вітряки, які належали Григорію Прокоповичу Башлуку, Конону Олексійовичу Антоненку, Самійлу Свиридовичу Антоненку, Трохиму П. Дубівському, М.М.Лесюті⁵¹⁹.

Після 1917 р. власником млина став Петро Кузьмич Антоненко, який утримував також з партнером половину вітряка.

У часи колективізації мірошники прагнули позбутися млинів, оскільки за них доводилося платити великий податок. Так, у жовтні 1930 р. президія Дягівської сільради розглянула і задовольнила заяву Трохима Дубівського «про дозвіл

**Мірошник
Василь Павленко (1938 р.)**

⁵¹⁸ Опис Новгородсіверського намісництва (1779 –1781). – К., 1931. – С.329 –330.

⁵¹⁹ Там само.

Усе, що залишилося від старих млинів

ему розібрати млина, який не працює уже декілька років»⁵²⁰. Тоді ж була заслухана заява Іллі Пантелійовича Миненка «про відмовлення його від вітряного млина». Члени сільради ухвалили «млина передати созу Червоної поляни в його користування»⁵²¹. А ось Івану Сильвестровичу Вінніченку не пощастило. За те,

що він зупинив роботу млина, його оштрафували на 500 карбованців, а потім вислали з села.

У 1930-их роках та у післявоєнний колгоспним млинарським господарством завідував мірошник Василь Опанасович Павленко, наш дід (він і помер на березі Дягови у робочій хатинці поблизу млина у 1967 р.). У 1940 р. артіль «Перше травня» почала будувати новий водяний млин⁵²². Дещо неквапом йшов тоді ж ремонт вітряка «Червоної поляни»⁵²³.

Ще у 50-их роках на виїзді з села стояли два вітряки, ще один – біля тракторної бригади. Згодом їх розібрали. У середині 1980-их років був розібраний останній водяний млин у районі, який ще в 1930-их роках змайстрував В.Павленко. Довгий час на березі Дягови діяв електричний млин. Але і він у 2009 р. розібраний. На його місці – великі кам'яні жорна, які немов нагадують про тяжкі минулі часи.

... Але у господарствах жителів села нині діє до дванадцяти електричних міні-млинів. Вони забезпечують переробку зерна мешканців усього села.

---

⁵²⁰Протокол №28 засідання президії Дягівської сільради від 18 жовтня 1930 р. // ДАЧО. – Ф.Р.684. – Оп.1. – Спр.156. – Арк.43-44.

⁵²¹ Там само. – Арк.44.

⁵²² Потапов О. Подбати про млини // Колгоспна праця. – 1940. – №78. – 14 червня. – С.2.

⁵²³ Там само.

ПІСНІ ДЯГІВСЬКИХ ДІВЧАТ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

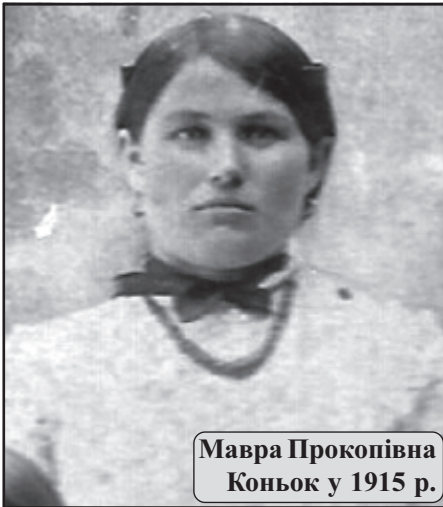
Тетяна Василівна Полова народилася 7 серпня 1921 року в селі Дягові в сім'ї простих селян. Після закінчення 7 класів Дягівської школи разом з батьком ремонтувала будівлі. У 1938 році вийшла заміж, працювала в колгоспі. Згодом народилася перша донька Тамара. Але щастя тривало недовго.

Тетяна Полова з чоловіком Петром

Почалася війна і чоловіка Данила забрали на фронт. Більше вони не бачилися: прийшла звістка, що пропав безвісти. Нагорювалася з дитиною без чоловіка. А після війни перейшла жити в батьківську хату в х. Гай. Довгими зимовими вечорами в хаті Тетяни Василівни збиралися такі ж молоді вдови, як і вона, пряли прядиво, ткали по-

лотно, горювали, плакали і... співали. Пісня для них була єдиною втіхою – хоч на мить забувалось горе, заподіяне війною. Тетяна Василівна заводила пісні, більшість яких почула від своєї матері Маври (1895-1967). Та у свою чергу їх співала на дягівських вечорницях. Коли Тетяна Василівна ще була живою, ми попросили її записати ті пісні. Ось так і маємо унікальні співочі тексти, частина яких явно складена у Дягові здібними співунами.

**Мавра Прокопівна
Коньок у 1915 р.**

Тетяні Василівні по війні ще раз усміхнулося щастя. Прийшов чоловік купувати козу та й залишився назавжди. Потім вона народила ще двох доньок (Віру та Олю), разом з чоловіком Петром Тарасовичем виховали трьох дітей, шестеро внуків. Діждалися правнуків. Померла Тетяна Василівна 20 серпня 2000 року.

Тексти пісень подаємо «дягівською» мовою, якою вони співались.

Матуся моя старая,
За що ти мене скарала?
За що ти мене скарала?
За п'яниченьку віддала?
За п'яниченьку віддала,
Що п'яниченька щодня п'є,
А прийде додому – мене б'є.
Привикай, доню, привикай,
В сад зелененький утікай,
Що й у саду калина, а на калині – зозуля,
Що вона кує, воркує,
Вона й усе горечко чує.
Перве й горе, перве й горе,
А дитина мала – друге горе,
А свекруха лихая – третє й горе.
А мій милий ревнивий,
Що він їде, да й поле орати,
А мене молодую
Бере волів погоняти.
Ой, ви, воли, та ви половіє,
Ой да й догоняйте літа
Мої молодії.
Ой, да догоняйте
Літа молодії.

Калина, малина, не сладка не горка
Затужить, заплаче солдатская жонка

Затужить, заплаче, горко заридас,
Любила, кохала в солдати отдала.
В солдати отдала под город Варшаву,
Под город Варшаву, де б'ють барабани.
Барабани б'ють громко, громко вибивають,
Молодих солдатів в армію приймають.

Вітер віє та жито половіє,
А козак дівчиноньку
Та вірненько любить,
А занять не посміє.

Тиха, тиха на морі погода,
Тиха, тиха на морі погода,
А ще й тиша на те літо буде,
Як мій милий з походу прибуде.
Прибув милий, прибув чорнобривий,
Да стрів милу, в сінях на порозі.
Да стрів милу в сінях на порозі:
"Здрастуй, мила, здрастуй, чорнобрива,
Чия в тебе на руках дитина?"
"Була в мене циганочка вранці,
Положила дитину на лавці".
"Брешеш, мила, брешеш, чорнобрива,
Циганська дитина чорненька,
А це ж така, як ти, молоденька".
"Як не будеш мене, милий, бити,
Буду ж тобі правду говорити.
Як не будеш мене убивати,
Буду ж тобі всю правду казати".
Мати сина просить:
"Прости, син, жені".
"Малютки прощаю,
Жене – нікогда".

Вийняв шаблю гостру,
Відсік голову.
"Ой, боже мій, боже,
Що я наробив?
Малютку малую
Навік осиротив.
Жену похорониш,
Мене заберуть,
Малую малютку
В приют віддадуть".

"Кидай, Петре, жінку, а я – чоловіка,
Та й поїдем в чисте поле, де весело жити.
Де весело жити та діло робити".
"Ой, боюся, Катре, щоб нас не спіймали,
Щоб нам з тобою білих ручок назад не звели".
"Ой, не бійся, Петре, нікому нас спіймати,
Бо я свого чоловіка послала косити".
Що він косить, косить, на шлях споглядає –
Чужі жінки обід несуть, а мої немає.
Кинув Павло косу та пішов додому,
Та й питає в своїх діток: "Ой, де ваша мати?"
"А наша мама погнала телята,
Забожилась, заклялася, що ви сиротята,
А наша мати пішла на калину,
Забожилась, заклялася, що я вас покину".
Ой, повійте вітри та вдарте морози,
Зморозите Катерину за сирітськії сльози.
Ой, повіяли вітри, ударили морози,
Зморозили Катерину за сирітськії сльози.

Зірву я вітку із винограду,
Скажу, що вітер ізломив.
Я й не забуду того словечка,

Що мені Ваня говорив.
Говорив Ваня: "Ти ж моя, Таня,
Ти ж моя, любя, дорога.
Давай ми, Таня, розійдемося,
Щоб не страждав не ти, не я".
"Не хочу, Ваня, я розходиться,
Не хочу серце забувать.
А я хочу, Ваня, з тобою жити,
Тебе серденьком називать.
Хіба ножа у серце встромиш
В мою больну гарячу грудь,
Но лиш тоді тільки я забуду
Про любов свою кріпку".
"Не буду, Таня, тебе я мучить,
Ножа до серця прикладать.
А щирю правду тобі відкрию,
Що буду тебе покидать".
"Ну. коли так, то я полину
Туди, де плавають човни".
Дійшла до річки, стрибнула в воду,
Таня пристанище знайшла,
За нею Ваня на бережечок
Вийняв платок із рукава.
"Забери, Таня, це цей платок,
Що ти дала.
Забери Таня, накрій серденько,
Щоб не змарніло від води,
Личко біленьке і стан високий
Нехай пригорнеться до землі".

Ой дубе, да дубе кучерявий дуже,
Що на тобі, дубе, два голуби гуде,
Два голуби гуде, голубка воркоче
Любив хлопець дівку, покинути хоче.
Та нехай спокидає, журитись не буду,

Бо я молоденька без пари не буду.
Піду в лісочок, вирву я листочок.
Та й понакриваю милого слідочок,
Щоб по цю ж травицю
Птиці не літали.
Щоб мого милого інші не кохали.

Ішов миленький попід місточком,
Накрив личенько білим платочком.
Ішов же милий попід горою:
“Ставай же, мила, боже з тобою,
Вставай же, мила, годі лежати,
Як ми гуляли, будем гуляти.
Як ми гуляли чотири годи,
Поки не взнали наші вороги.
Вороги взнали, розлуку дали,
Біле личенько причарували.
Причарували серце і душу,
Тепер я тебе любити мушу.
Любити буду, ходити буду,
Скажу по правді, брати не буду”.
“Женися, милий, боже з тобою,
Моє серденько спить під землю”.

А я полюбила, ще й причарувала
Несолону рибку вечерять давала.
Вечеряй, мій милий, та не сумнівайся,
Коли в тебе нема жінки,
Зо мною кохайся.
Ой єсть в мене жінка на чужій країні,
Розбилося серце на дві половини.
Ой єсть в мене жінка, ще й діток двоє,
Чорняві обоє.
Жінку зарубаю, дітей понаймаю,

З тобою, серденько, вечір погуляю.
Ой боже мій, боже, що я наробила
Жонатого мужа собі полюбила.

Ой, зачем травка зеленая,
Бо близько стоїть вода,
Ой, зачем девка красивая,
Бо ще ж вона молода.
Ой, ходили ж, да заблудили
Саша з Машою по саду,
Ой і рвали ж да ламали
З жилюю зрілий виноград.
Ой, кидали ж, та бросали
Все милому на кровать.

Шумів комиш, дерева гнув,
Ой, ночка темная була лиш.
Одна возлюбленная пара
Всю ночь гуляла до утра.
А наутро вона прокинулась –
Кругом помятая трава.
А не трава ж була пом'ята –
Пом'ята девушка була.

Скакав козак через долину,
Через Кавказької края,
Скакав він садком зеленим,
Кільце блищало на руке.
Кільце козачка подарила,
Коли козак ішов в похід.
Вона дарила й говорила,
Що через год буду твоя.
Проходить год, проходить другий –
Козака з походу нема.

Проходить третій і четвертий –
Козак стремитися в край родной.
На п'ятий год козак вернувся
На чорном вражеськом коні,
Помітив хату під горою,
Забилось серце в козака.
Напрасно ти, козак, стремишся,
Напрасно гониш ти коня,
Козачка вже тебе забула,
Другому серце віддала.
Звернув козак коня наліво
І в чисте поле поскакав.
І там він сам себе зарізає,
І душу богу він віддає.

На калині чорний ворон краче,
На чужині сиротина плаче.
Хоч недавно сиротою зосталась,
Так багато горечка зазнала.
“Ой, казали мені вражі люди:
“Не йди, дівко, заміж –
Тобі краще буде”.
А я людям воленьку вчинила,
Пішла заміж, голівку втопила.
Втопила в глибоку криницю,
Вийшла заміж за гірку п'яницю.
Що п'яниця все п'є та гуляє,
А прийде додому – мене б'є та лає,
Що він робить-виробляє,
Ой, да мідні трубочки виливає.
Сам лягає спати на кроваті,
Мене посилає голубів ганяти.
Гілля, гілля, голубоньки з хати,
Та й не розбудите милого в кроваті.
Починає милий уставати –

Постіль біла літає по хаті,
Рушник білий висить на кілочку,
Вода чиста стоїть у тазочку.
Гілля, гілля, голубоньки, з хати,
Бо миленький став уставати”.

Сонце низенько, вечір близенько,
Спішу до тебе, ти ж моє серденько,
Ти ж моє серденько.
Ой, спішу, спішу, та й не зостанусь,
Згорну рученьки, згорну біленькі,
Та й не жив я стану.
Та й не жив я стану,
Та й не жив я стану.
Ти обіцялась мене вік любити,
Ні з ким не знатись
Та всіх цуратись,
І для мене жити,
І для мене жити.

Ой, піду я лугом, лугом-долиною,
Ой чи не зустрінусь з родом-родиною.
Ой, там моя сестра пшениченьку жала,
Сказав я їй: “Здрастуй”, – вона промовчала.
“Ой, чого ти, сестро, така горда стала,
Сказав тобі: “Здрастуй”, а ти промовчала?
Ой, чого, сестро, така стара стала,
Чи синів женила, чи дочок віддавала?”
“Ой, я, брате, брате, я й не горда стала,
За дрібними слізьми тебе не впізнала.
Постарили, брате, чужі людські хати,
Тяжкая робота людська, неволя,
Тяжко нароблюся, а прийду додому –
Сяду зажурюся.

Нічим же топити, нічого зварити,
Плачуть дрібні діти: нічим накормити”.

Що й у саду соловей щебече раненько,
Як затьохкає, як засвище –
Заболить серденько.
Твоя пісня дуже гарна, ти дуже гарно співаєш,
Ти щасливий уродився і гніздечко маєш,
А я бідний, безталанний: ні пари, ні хати,
Без пари, без хати весь вік дівувати.
Мені пугач так годиться,
Стогне, не співає,
Нехай стогне коло мене
Та смерть сповіщає.

Калина-малина, чом не розцвітаєш,
Молода дівчина, яку думку маєш?
“Ой, як мені, мамо, думок не думати,
Милий – на Україні, треба лист писати”.
Написала листа білою рукою,
А запечатала дрібною сльозою.
Ще й не розвидняє – милий лист читає,
Милий лист читає, у пана питає:
“Ой, пане-паночку, що це за причина,
Що це за причина, пише лист дівчина.
Пише лист дівчина, що вже має сина,
Що вже має сина з карими очима?”
“Ой, дурний козаче, ой дурний їй богу,
Кавалерів много, зверни на другого”.
“Ой, як мені, пане, на другого звертати,
Як про цю причину знають батько й мати,
За малу дитину буде суд карати”.

Ой, коли той вечір буде,
Що доволі хлопців буде,
Будуть бідні, ще й багаті,
Буде з чого вибирати.

Закувала зозуленька в саду на помості,
Приїхали до дівчиноньки три козаки в гості.
Один іде, коня веде, другий сідло в'яже,
Третій стоїть під віконцем, "Добрий вечір" – каже,
"Добрий вечір, стара мати,
Дай води напиться й дочку подивиться".
"Вода в сінях за дверима, іди та й напийся,
Дочка в хаті на кроваті, іди подивися".
"Несмачная вода в сінях, піду до криниці,
Некрасивая дочка в хаті, піду до вдовиці.
Що в вдовиці дві світлиці, третя кімната,
І тая прибрата, а в дівиці одна хата,
Та й та неприбрата".

Влюблена, влюблена, лиш би я незгубна,
Плакать не стану, бо я молода.
Плакать не стану, любить перестану,
Будуть сміяться з тебе, дурака,
Дурак оженився, дурочку узяв,
Лучше б повінчався, з котрою гуляв.

Вы не вейтесь, черные кудри,
Над моею больной головой.
Голова ты моя преудалая,
До чего ты меня довела?

Довела ты меня до позора,
До великого стыда.
Ой, настане вже мрачнеє утро,
На носилках мене понесуть,
І ніхто із родних не заплаче,
Тільки ти лиш, моя дорогая.
Тільки ти лиш, моя дорогая,
Будеш громко над гробом ридать,
І вуста мої більше не скажуть,
Що прощай, дорогая моя.
І насиплють високу могилу,
А в головах посадять червону калину,
Будуть пташки, пташки прилітати,
Будуть пташки, пташки прилітати,
Будуть калиноньку щипати.

І шумить, і гуде,
Дрібний дощик іде.
А хто ж мене молодую
Та й додому проведе?
Обізвався козак
На солодкому меду:
“Гуляй, дівчинонько,
Я й додому проведу”.
“Не проводи ти мене,
Не прошу я тебе,
Єсть у мене батько й мати,
Будуть бити мене”.

Сонце низько, вечір близько,
Мне на серці тяжело.
Якби знала своє горе,
Не влюблялась ні в кого.
Я влюблялась, так сміялась,

Розлучалась – плакала.
Тобі – тройка вороня,
Мені – чорная труна.
Що ти сядеш та й поїдеш,
Мене – слідом понесуть,
За тобою плакати будуть,
А за мною – голосить.

Влюблена, влюблена, лиш би я не згублена,
Плакати не стану, бо я молода.
Плакати не стану, любити перестану,
Будуть сміятися з тебе, дурака.

Що під дубом зелененьким
Таня з Ваней стояла,
Таня косу розчесала,
Жовту ленту уплела,
На груди Ванину схилилась,
Гірко плакати почала.
“Не плач, Таня, не плач, мила,
Не плач, влюблена моя,
Піду в папи я спрощуся,
Візьму заміж за себе.
Позволь, папа, позволь, мама,
Мне же Танечку забрати”.
А папаша не повірив,
Що на світі єсть любов,
А на світі дівок багато,
Можна кожен любить.
“Прощай, папа, прощай, мама,
Прощай, родная сестра,
Я їзжаю в край далекий,
У чужіє сторони.
Вперед, Таню я застрелю,
А потім – і сам себе”.

Коли Ваню хоронили,
Пожовтіла вся трава,
Коли Таню хоронили,
Задрижала вся земля.
Що на Ваніно́й могилі
Жовта роза розцвіла,
А на Таніно́й могилі –
Золотіє нумера.
Хто іде – прочитає:
“Із любові померла”.

Як побачила квіточку алу,
Що в садочку так тихо росла,
Я її до грудей положила
І руки в голубе небо звела.
І сльозами буйними укрила,
На могилу зелену лягла.
В тій могилі зеленій – мій милий
Вже два роки, як милий лежить,
Вже два роки, як я отравила,
На могилу щоранку ходжу.
Та не прийде вже вірний до мене.
Не обніме так палко уже,
Да було ж йому, моя мама,
Нас трьох не кохати,
Да було ж йому, моя мама,
Одну мене звати.
А подругам своїм говорила:
«Не влюбляйтесь, подруги, як я,
Бо влюбляться очень легко,
А розлучаться ой тяжело».

Я подружкам я отвечала:
“Не влюбляйтесь, подружки, так, як я,

Я влюблялась, то сміялась,
Розставалась – плакала”.

Миленькі, вірненькі, що це за любов:
сьогодні – зі мною, а завтра – з другою?

Сонце за хмару закатилось,
Воздух пахне грозою,
За далекою занарскою заставою
Парень іде молодий.
Далека ли путь дорога,
Видишь, милая моя.
Мы простимся с тобой у порога
И, быть может, навсегда,
И, быть может, навсегда.

Летить галка через балку,
Та й, летучи, краще,
Чорнобрива дівчинонька
Ходить гаєм, плаче.
Не пускає її мати рано до криниці,
Не жита жать, не льону брать,
Не на вечорниці.
Раз увечері пізенько,
Як мати заснула,
Вийшла слухать соловейка,
Бо зроду не чула.
Вийшла, стала під вербою,
Та й дивлюся в воду,
“Тяжко, мамо, важко, мамо,
Сироті без роду,
Хоч з мосту та в воду.
Як за нелюба іти,

Я щастя зітрачу,
Ти будеш весела, одна я заплачу.
Рушниками, що надбала, пусти мене в яму".
"Ой, доню рідненька, дивись: я старенька,
Мене в домовину вже класти пора.
Як очі закрою, що буде з тобою?
Зостануся, доню, навік сиротою".
"Ой, мамо-матуся, не плач, не ридай,
Готов рушники, ще й хустки вишивай.
Як за нелюба йти, я щастя зітрачу,
Рушниками, що надбала,
Спустиш мене в яму".

Що в садочку в зеленому
Там соловейко щебетав,
А в другому, зеленому,
Там парень дівку обнімав.
Ой, ти, дівко, будь щаслива,
Забудь за мене, козака,
Закохай себе другого,
Нашу любов знесе вода.
Не для того ми кохались,
Щоб нас зносила вода,
А для того ми кохались,
Щоб із нас парочка була.

В кінці греблі шумлять верби,
Що я насадила,
Нема мого миленького,
Що я полюбила.
Нема його, та й не буде:
Поїхав за Десну,
Сказав: "Рости, дівчинонька,
На другу весну".

Росла, росла дівчинонька,
Та й на порі стала,
Ждала, ждала козаченька,
Та й плакати стала.
Плачте, очі, плачте, карі,
Дрібними сльозима,
Привикайте ночувати
Без милого самі.
Плачте, очі, плачте, карі,
Така ваша доля,
Полюбила пройдисвіта,
При місяці стоя.

Ой, последний наш денечек
Я дарю тебе платочек,
На платочке ???
В руки возьмеш, мене спомниш.
Ой, обещалися ми оба
Сохранить любовь до гроба,
Обещанья мы не забыли,
Злые люди нас разлучили.
Ветерочек пару згонить,
Від розлуки серце стогне,
"До свиданья", – милый скаже,
А на серці камінь ляже.
До свидання, до свидання,
Не забудь мого страждання.

Кончу победу – к тебе я приеду
І розцілую, милая моя.
Милая моя, болит голова,
І на серденьку тяжко.
Відкіль не приїду,
Відкіль не приїду,
Все б на тебе дивився б.

Как была, то вдала
Бедна сакля твоя,
Золотою казной
Награжу я себя.
Дам винтовку свою,
Дам кинжал боевой,
А за эту казну
Ты отдай мне жену.
Ты уж стар, ты уж сед,
Ей с тобой – не життя,
На заре юных лет
Ты погубишь ее.
Месяц плыл над рекой,
Тихо было кругом,
Лишь играла река
С перекатной волной.
Вчера я в саду был
С твоею женой,
Она мне предалась
До последнего дня.
И Аллахом клялась,
Что не любит тебя.
Ты пойдди, посмотри
На неверну жену.
Она в сакли моей
Спит с кинжалом в грудях.
Я ей очи закрыл,
Утопая в слезах,
Поцелуй мой застыл
У нее на устах.

Всі пташки-канарейки
Всі жалібно поють,
А нам з тобою, мій милий,
Розлученьку дають.
Розлука ти розлука,
Чужая сторона,
Ніхто нас не розлучить,
Ні місяць, ні зоря.

Ой, там, коло річки,
Ой, там, коло броду,
Кликав козак дівчину
В нову комору.
"Іди, іди, дівчино,
В комірчину спати,
Не чутиме батько,
Не знатиме мати".
"Не піду я, козаче,
Не піду в комору,
Бо я молодая..."

Ой, ти, Ваня, Ваня, Ваня,
Ти душа з тобою, Ваня,
Не нажилася, та сів
Да поїхав – я осталася.
Ти сів да поїхав, я осталася,
А наша стежечка
Терном заросла.
Ой, терном, терном
І ще й терницею,
Ти зробився орлям,
А я – орлицею.
Знеслись, полетіли
Над криницею.

Ой, вип'єм по одной, да ще не бере,
Вип'єм по другой, розгуляємся,
З крутою горой розпрощаємся.
Ой, прощай, прощай,
Крутая гора, крутая гора,
Дівка молода, дівка молода
Парня любила, парня любила,
На ніч водила.
На ніч водила, рано будила,
Ой, вставай, бо вже встала зоря,
Бо вже встала зоря, вставати пора.
Ой, і склонила б я голівку,
Да миленького дома нет,
Ой, і склонила б на другого,
Та у другого правды нет.
Лучше б я заміж не ходила,
Лучше б я в маменьки жила,
Сухі б я прянички кушала,
І тим довольная була.

Дівчино моя зарученая,
Чого ти ходиш замученая?
Чого ти ходиш, чого ти блудиш,
Скажи по правді: кого ти любиш?
Козаче, серце, нащо питаєш?
Хіба ти досі цього не знаєш?
Люблю я сливу, люблю я грушу,
Люблю я тебе, як свою душу.

Кругом садику ходила,
А в садочку не була,
Авжеж тому три годочки,

Як милого відняла.
Записався мій миленький
Охотою на війну,
Щонеділі пише письма
Із германського плену.
Не пиши, ти, милий, писем,
Не печатай скверних слів,
Не трать денег на бумагу,
Наша кончена любов,
Наша кончена любов,
Между мною и тобой.
Ти гуляєш со другими,
Я страждаю за тобой.
Ти там кушаєш котлети,
А я паєчку з водою.

Ти, папаша, ти, мамаша,
Ти не єсть родной отець,
Зший мені біле плаття
І поставте під венець.
Ти, папаша, ти, мамаша,
Ти не єсть родная мать,
Ти не єсть родная мать,
18 літ кормила,
А сейчас хочеш віддати.

Знеслись, полетіли
Та й стали кувать,
Вийшла стара мати
Водиченьки брать.
Не набрала води,
Набрала сльози,
Увійшла у хату,
Невістку будить.

Невісточко моя,
Слухай же мене,
Що у нашім садику
За птичка кує.
Ой, то ж не пташка,
То ж наша дочка
На чужу сторінку
Жить отбилася.

Під вінцем же я стояла,
Не могла свічки держать,
А священику сказала:
“Перестань мене вінчать”.
А священик громким голосом
Сказав: “Раз невеста не согласна
Не нужно ее венчать,
Потушите тиї свічи,
Нехай вони не горять.
Розлучите тую пару,
Нехай вони не стоять”.
Потушили тиї свічи,
Да вже ж вони не горять,
Да вже ж вони не горять,
Розлучили тую пару.

Що в сусіда хата біла,
Що в сусіда жінка мила,
А у мене хата чорна,
Дурна жінка немоторна.

Що до мене Яків приходив,
Коробочку раків приносив,
А я тиї раки побрала

І Якова з хати прогнала.
Іди, іди, Яківко, з хати,
Бо на печі батько й мати,
На полу – брат та невеста,
Нема тобі, Яківко, места.
На припічку – братові діти,
Ніде тобі, Яковко, сісти.

Ветер йолочку качає
По зеленому саду,
Бідна дівиця ридає
По вхожору своєму.
Ухожор, ухожор,
Щоб ти провалився,
Один вечір погуляв,
Усім розхвалився.

Ой, в містечку Богуславки
Конивського пана
Там гуляла Бондарівна,
Як пишная пава.
У містечку Богославський
Сидить дівок купка,
Межи ними Бондарівна,
Як сиза голубка.
Ой, як прийшов же пан Конивський
Та шапочку зняв же,
Обійняв він Бондарівну
Та й поцілував вже.
“Ой, не годен пан Конивський
Мене цілувати,
Тільки годен пан Конивський
Мене роззувати”.
“Ой, чи хочеш, Бондарівно,

І зі мною жити,
А чи волиш, Бондарівно,
В сирій землі жити?"
"Ой, я волю, пан Конивський,
В сирій землі гнисти,
Чим з тобою по неволі
На цім світі жити".
Ой, як тільки, Бондарівна
Та цеє сказала,
Як вистрелив пан Конивський –
Бондарівна впала.
Ой, йдіте до Бондаря,
Дайте йому знати,
Нехай іде свою дочку
На смерть народжати.
Ой, на тобі, старий бондар,
Талярників бочку,
І це тобі, старий бондар,
За хорошу дочку.
Ой, посунув пан Конивський,
По стому талярі,
Оце ж тобі, старий бондар,
За личко рум'яне.
Ой, ударивсь старий бондар
В стінку головою:
"Ой, дочко моя,
Пропав я з тобою".
Ой, ударили усі дзвони,
Музики заграли,
А вже тую Бондарівну
Навіки сховали.

Їду я по бульвару – скамеєчка,
Скамеєчка, скамеєчка стоїть
Скаже ти грусна,
Учора я була з миленьким.

Сьогодні я сама.
Ступила на крилечко,
Стукнула у вікно,
А мати моя родима
Не спить уже давно.
“Ой, доню, моя, доню,
Де це ти була,
Що коса розплетена,
Ще й заплакана?”
“У подруги ночувала,
Подруга косу розплела,
Ще й за ворота проводила,
Шутя водою облила”.
На другу весну
Калина цвіла,
Осталась Маруся,
Да ще й не сама.
Осталася в Марусі
Дитина мала.

“Купи, милий, гітару,
Я буду іграти,
Дитину малу
Буду замовлять”.

Калина-малина, не сладка, не гірка,
Затужить, заплаче солдатська жінка.
Затужить, заплаче гірко,
Гірко заридає,
Любила-кохала в солдати віддала.
Віддала в солдати, де б'ють,
Де б'ють барабани,
Вони б'ють та б'ють,
Громко, громко вибивають,
Молодих солдатів
В армію приймають.

Ой ти, Ваня, ти Ванюша
З кучерявой головою.
Він кудрявий, кучерявий,
В його кудрі в три ряди.
Помостила мостовину
Проти милого двора,
Мостовина провалилась,
А милий утонув.
Ой, ви хлопці, ви кубанці,
Закидайте невода,
Витягайте миленького,
Бо холодная вода.
Бодай же ти, бистра річка,
Очеретом заросла,
Як ти мого миленького
В край далекий занесла.

Дівчинонька по гриби ходила,
В зеленому гаю заблудила.
Я думала, що дуб зелененький,
Аж то стояв козак молоденький.
Ти, козаче, ти славний гульцяю,
Виведи мене із темненького гаю,
Бо їй-богу доріжки не знаю.
Ой, як би ж ти доріжки не знала,
То б ти мене гульцяєм не звала.

Що з-під гори та вітер сповиває,
А мати в дочки, а про життя не питає
Спитай, мати, а спитай, мати,
Да в сірого утяти,
Бо сіре вутя та й на морі ночує.
Воно ж моє, а все горечко чує

Первеє горе, а первеє горе –
А дитина малая,
а другея горе – а свекруха лихая,
Третєє горе – а мій милий ревнивий.
Що він їде, да у поле орати,
Мене молодую бере волів поганяти.
Ой, ви, воли, та ви половії,
Ой, да доганяйте літа молодії.

Ой, не ходи, Грицю, та на ту вулицю,
Бо на тій вулиці дівки-чарівниці.
Одна дівка Галя та всі чари знала,
Молодого Гриця та й причарувала.

Що в неділю рано зіллячко копала,
В понеділок рано зілля полоскала,
У вівторок рано зіллячко варила,
А в середу рано Гриця отравила.
А прийшов четвер, а вже Гриць умер,
А прийшла п'ятниця, поховали Гриця,
А прийшла субота, мати дочку била,
Ой, нащо ти, дочка, Гриця отравила?
Ой, на то травила, що не одна любила,
Було ж йому, мамо, нас трьох не кохати.
Було ж йому, мамо, одну мене мати.

Сонце сходить – я тужуся,
І заходить – плачу,
Кого люблю я вірненько,
Того я не бачу.

Як не бачу – люблю дуже,
Як побачу – то й байдуже.

Я й учора була п'яна,
І сьогодні добре п'ю.
А як прийду я додому –
Чоловіка попоб'ю.

Ой, гіля-гіля, сірі гуси,
Гіля-гіля на Дунай,
Зав'язала голівоньку –
Тепер сиди та й думай.
Ой, гіля-гіля, сірі гуси,
На биструю ріку,
Зав'язала голівоньку –
Не розв'яжу довіку.
Ой, гіля-гіля, сірі гуси,
Гіля-гіля до пшениці,
Ой, зав'язала голівоньку
За гіркого п'яницю.
Ой, гіля-гіля, сірі гуси,
Гіля-гіля на овес,
Зав'язала голівоньку –
Жаліється рід увесь.

Тече вода, та попід горою,
Підхопила дівка відра,
Пішла за водою.
А ще й води не набрала,
Стала подумала,
Як згадала про милого –
Зразу в воду впала.
Біжить батько,
Біжить мати,

Да кричить: "Рятуйте!",
А дівчина відповідає:
"За мною не жалкуйте".

Батько – добрий, батько – добрий,
А мати – лихая,
Не пускає в сад гуляти,
Каже: молодая.
Не йди, дівко, в сад гуляти,
Лягай дома спати,
Ой, хто тебе вірно любить,
Сам прийде до хати.
Не слухала батька-неньки,
Робила, що знала.
Через того чорнявого
В больницу попала.
Ходить доктор по больниці,
Газету читає,
За що, за що ця дівчина
В больниці страждає?
Ходить доктор по больниці
Та й рецепти пише,
А вже тая дівчинонька
Ледве-ледве дише.
Що в больниці під віконцем
Зацвіла калина,
Прийди, милий, подивися:
Єсть в мене дитина.
Що в больниці під віконцем
Зацвіла роза,
Прийди, милий, подивися:
На тебе похожа.
Що в больниці під віконцем
Зацвіла вишня,
Прийди, милий, подивися:
Я з больниці вийшла.

Вот так, а він не йде,
Рости сама, коли не слухала батька-неньки.

По небу місяць, по небу ясний,
По небу звездочки горять,
Забула в маменьки спроситься,
Чи довго звечора гулять.
Місяць заходить, свіча згорає,
А я на вулиці сиджу,
Ой, дайте карти я погадаю,
Ой, що случиться зі мною,
Випала карта король червений.
Ой, то, напевно, милий мій,
Ой, хорошо милий танцює,
Ой, тільки шпори брязкотять,
Ой, хорошо милий ласкає,
Ой, тільки заміж не бере.

Вузенькі стежки до тебе ходить,
Не можу, мій милий, без тебе прожити.
В саму півноченьку мій милий прийшов,
На столі схилився, тяженько зітхнув.
А я здогадалася та й спросила,
Чого, чого милого журба обняла?
"Навірно, мій милий, не любиш мене,
Навірно, мій милий, покинеш мене".
"Не покину, дівчино, не покину я,
Гуляю з тобою, заберу тебе".

Ой, боже, мій, боже, що я наробила?
Жонатого мужа собі полюбила?
А я полюбила, ще й причарувала,
Несолону рибку вечерять давала.
Ой, вечеряй, мій милий, та й не сумнівайся,

Коли в тебе нема жінки, зі мною кохайся.
Ой, є в мене жінка на чужій країні,
Розбилося серце на дві половини,
Ой, єсть в мене жінка, ще й діток двоє,
Чорняві обоє.
Жінку зарубаю, дітей понаймаю,
З тобою, серденько, вечір погуляю.

На городі верба рясна,
Там стояла дівка красна,
Вона красна ще й красива,
Її доля нещаслива.
Нема того, що любила,
Нема його, та й не буде.
Розраjali чужі люди,
Розраjali, розсудили,
Щоб ми в парі не ходили.
А ми в парі ходить будем,
І друг друга любить будемо.

Ой я жито жала, серпа поламала,
Я своє кохання здалека пізнала.

Воробей, воробей, вороб'юшечка,
Он по сінечкам літає,
Все посвистиваєт.
А жонушек молоденьких
Все розпрашиваєт,
Кому воля, кому воля,
Кому воленьки нема.
Загадала да свекруха
Да кросенця навивать
Чого зроду не робила,
Перевод положила.

Лежить свекор на печі
Все побуркиваєт,
А свекруха коло печі
Все потакиваєт.
Запалила Хима дрова
Сама пішла по воду
У Сізонову реку,
Стала Хима постояла
Поки вода вщолочала,
Піднялася, побрила,
Відеречко набрала.
Стоїть кум і кума
Насміхаються з мене,
Ой чия то біла хата
Витопляється сама,
Ох і борщ у печі
Ізкрутився, кип'ячи,
Малесенький ребйончок
Увірвався, кричучи.
А куричка в сінях, кудкудакаючи,
Кудкуда куда, куда,
Вийшла заміж не туди.
Підходжу під віконце прислухаюся,
Щось у сінях бубонить,
Мати з сином гомонить.
Мати сина учить:
Чом ти, сину, водочки не п'єш.
Чом ти, сину, жоночки не б'єш.
Нащо, мамо, водку пить –
Будеш п'яниця,
Нащо, мамо, жінку бить –
З ніг ізвалиться.

Полюбила я Ванюшу
З кучерявой головою
Он кудрявий, кучерявий,

В його кудри в три ряда.
Помостила мостовину
Проти милого двора
Мостовина провалилась
І мой милой утонув.
Ой ви хлопці, ви кубанці,
Закидайте невода
Витягайте миленького,
Бо холодная вода.
Була б ти бистра річка
Очеретом заросла,
Як ти мого миленького
Із собою забрала.

Кругом садіка ходила,
А в садочку не була.
А вже ж тому три годочки,
Як милого виділа.
Записався мій миленький
Охотою на війну.
Щонеділки письма пише
Із германського плену.
Не пиши ти, милий, писем,
Не печатай скверних слов,
Не трать денег на бумагу
Наша кончилась любов.

Влюблена, влюблена,
Лиш би я не згублена,
Плакать не стану,
Бо я й молода.
Плакать не стану,
Любить перестану
Будуть сміяться
З тебе дурака.

Дурак оженився,
Дурочку узяв
Лучше б повінчався
З котрою гуляв.

Як пішов я на вечірку
Просять мене сісти,
Поставили бараболю
Нечищену їсти.
Я на тую бараболю
Скоса поглядаю,
На полиці вареники
Сам я добре знаю.
Потушили дівки світло,
Полягали спати.
Я за тії вареники
Та й хода із хати.
Біг я через сад зелений,
Через три городи,
Заплутався в гарбузинні,
Наробив я шкоди.
Підбігаю під оконце,
Добрий вечір, люди,
Розплутайте гарбузиння,
Вам шкоди не буде.
Ой поїв я вареники,
Поїв варениці,
Положив я мокітерку
В сінях на полиці.

Ой, мамо, не можна нелюба любити,
З ним тяжко, з ним важко
З ним річ розмовляти,
Ой, краще я буду весь вік дівувати.

Ой, доню, рідненька, дивись: я старенька,
Мене в домовину вже класти пора.
Як очі закрою, що буде з тобою?
Залишишся, доню, навів сиротою.
Ой, мамо рідненька, не плач, не ридай,
Готов рушники та хустки вишивай.
Як за нелюба йти – я щастя зітрачу,
Ти будеш весела – одна я заплачу.
Діждали неділі – снарядили свайбу,
Діждали другої – снарядили дівку.
Ой, що то за свадьба: не скачуть, не пляшуть,
Ідуть усі люди, усі люди плачуть?
Ой, Боже мій, Боже, що я наробила?
Дочку, як хотіла, із світу згубила.

Що й на наших полях урожаю нема,
Тільки єсть урожай – кучерява верба.
А під тою вербою солдат вбитий лежить,
Він убит, він прибит, увесь ранен лежить.
Голова у нього вся посіченая,
А груди біла в нього вся порізана.
В головах у нього золотий хрест стоїть,
А в ногах у нього золотий хрест стоїть.
Ой, біжи ж, ти, мій кінь, на Росію домой,
Не кажи ж, ти, мій кінь, що я ранен лежу,
А кажи ж, ти, мій кінь, що жонатий ходжу.
Оженила мене пуля бистрая,
А звінчала мене шабля гострая,
Бояри були, усі дзвони гули,
А світилка була восковая свіча.

ТКАЧІ

Обережно зняв я з верстата основу
І людям роботу розніс і роздав.
Це – мій спочинок. Тепер знову берда,
Направив, нитки наснував.

От і роблю я, застукала ляда,
Бігає човник відтіль і відціль,
Човник і ляда – ткачева порада,
Берда і цівки – ви хліб його й сіль.
Добре багатому: він, коли схоче,
Знайде початок роботі й кінець,
В хаті у бідного ляда стукоче,
Поки до дна догорить каганець.
Вчіться, ви, дітки, у мене робити,
Вивчитесь – будете добрі ткачі,
Дасть вам верстат ваш і їсти, і пити,
Тільки робіть ви і вдень, і вночі.
Схочете спати – а лихо приснитесь,
З ліжка воно вас зжене до зорі,
Ляжте та спіть, мої дітки,
У теплі та в добрі.
От і послули на лавах хлоп'ята,
Кликнув цвиркун, догора каганець,
Трохи притихло, побільшала хата,
Скоро вже буде й роботі кінець.
Скоро авжеж-таки стукає ляда,
Бігає човник відтіль і відціль,
Човник і ляда – ткачева порада,
Берда і цівки – ви хліб його й сіль.

За горою – світ біленький,
Десь поїхав мій миленький,
Десь поїхав, та й немає,
Серце моє спомирає.
Споминутно груди болить,
Сам не знаю, що робить,
Сам не знаю, що робить:
Чи покинуть, чи любить?
І покинуть – жалко буде,
І любить – сміються люди.
Поки тебе не любила,

Спокійненько собі жила,
А тепер я той день плачу,
Коли тебе не побачу.
Ой, як бачу – люблю дуже,
Як не бачу – то й байдуже.

Що у полі, да ще при дорозі,
Спородила молода дівчина хорошого сина.
Спородила та й спать положила в зеленій діброві,
Та й не дала тому козакові ні щастя, ні долі,
Тільки дала тому козакові та чорнії брови.
Було ж мені та, рідная мати, цих брів не давати,
Було ж мені та, рідная мати, щастя-долю дати.
Очі чорні, як торночок, брови рівні, як шнурочок,
Личко біле, рум'янеє, серце моє коханеє,
Поки тебе не любила, спокійненько собі жила,
А тепер я щодня плачу, що я тебе не побачу.
Як не бачу – люблю дуже, як побачу – то й байдуже.
Серце мліє, груди болять, сам не знаю, що робить:
Чи покинуть, чи любить?
І покинуть – жалко буде, і любить – сміються люде.

Ой, при лужку, при лужку, при щасливій долі
При знайомім табуні кінь гуляв по волі.
Ой, гуляй, гуляй, мій кінь, та не воротися,
Проти милої двора стань, остановися.
Та вдар копитами перед воротами,
Чи не прийде мила моя з чорними бровами?
Не вийшла ж і мила, вийшла її мати:
“Здрастуй, здрастуй, мій затьок! Прошу я до хати”.
“Я до хати не піду, піду до світлиці,
Розбуджу я кріпкий сон красної дівци”.
Дівця устала, сон свій розказала:
“Сон – про тебе, сон – про мене,

Сон – про нашую любов!"
Дівчина устала, як будто і не спала,
І правою рукою обняла і поцілувала.

Ой, всі гори зеленіють,
Де багаті жито сіють.
Одна гора чорна видна,
Де сіяла вдова бідна,
Де сіяла, волочила,
Слізоськами примочила.
"Ой, братику, соколику,
Пусту мене на зимоньку".
"Ой, сестро моя, перепілко,
Скажи в тебе діток скільки".
"Раз – п'ятеро, раз – четверо,
Всього буде дев'ятеро.
Буду, брате, догоджати,
Діток з хати виганяти:
Ідіть, діти, ідіть з хати,
Бо сів дядько обідати".
Поки дядько пообідав,
Діти батька одвідали :
"Вставай, тату, вставай з ями,
Тяжко жити сиротами".
Не так дядько, як дядина,
Пече, ріже, як гадина.

Десь поїхав миленький їй-їй в городочок
Не на довгі времечка – на часочок.
За ним, за ним милая – у слідочок,
Гналась, гналась його не здогнала.
На дорозі – вишенька зелена,
На вишеньці – ягідка червона.
Гнула, гнула гіллячку – не зігнула,

Рвала, рвала ягідку – не зірвала.
Відчахнулась гіллячка – мила впала,
Як упала милая, та й заснула,
Як приїхав милий – не почувла.
Вставай, встай, милая, підведися.
На мою колясочку подивися.
Що в мене колясочка не простая,
А в мене колясочка золотая.

ПРИМАЧОК

Оженився примачок,
Да взяв собі жінку,
Та не знав він, що робить
З першого починку.
Жінка каже примакові:
“Треба робить діло,
Або, скину на спиняку
Добреє поліно”.
А примак дурний був,
Да жінки боявся,
Зліз він аж під піч,
І думав, що сховався.
Жінка бере за лопату:
“Вилазь, – каже, – враже”,
а він далі ще, в куток,
Та на неї каже:
“Відчепися, сатано,
Бісова ти мати,
Не чіпай же ти мене,
Я – хазяїн хати”.
Як зацвіла черешенька
Біля перелазу,
Погіршало примакові
З першого разу.
Жінка дає йому відра:
“Іди води носити”,
А тесть ціпа в руки:

“Іди молотити”.
Теща йому все торочить:
“Іди строїть воза,
Да будеш ти в нас, примак,
Ще й за водовоза”.
Не став він строїть воза
Та пішов із хати,
Запрягає сірі воли
Та іде орати.
Орав, орав примачище
До сухого місця,
Усі жінки несуть обід,
А мої чорт??? і вести.
Приорався примачище
До сухого лому,
Випрягає сірі воли
Та іде додому.
Їде, їде примачище
В свистьолочку свище.
“Ховай, доню, вареники,
Бо йде примачище”.
Стоїть теща на порозі,
Кричить вона люшки:
“Насип, доню, примакові
Трьохднівної юшки”.
“Десь у мене трьохднівна юшка,
Що три дні кипіла,
Під лавкою – капуста,
Свиня перерила”.
“Ой, ти, моя чорнобривая,
Що ж ти наробила?
Під лавкою капусточку
Свиня перерила”.
Узяв примак батожок
Та став жінку бити,
А тесть узяв його за чуба,
Узяв його крутити.

Бере м'яло із кіпка,
А теща – навіску,
Вдарив зятя по лобу,
А теща – по виску.
Довго примак дурний був,
Поки розмахався,
Не попав тесть у двері
Да у вікно подався
Став у дворі, ярмалкує,
Наклав у штани та й міркує.
Стара іде з хати:
"Іди, старий, вже до хати,
А я піду штани прати".
Стоїть кума на вулиці
Да з куми сміється:
"Ой, не смійся, кума,
Тобі не минеться.
В тебе тоже дочки єсть,
Сина – ні одного,
Попадеться тобі зять
Худший ще од мого".

Що у лузі озеречко, там плавало цеберечко,
Воно плавало немало – троє суток із водою.
Соснові клепки, дубове денце.
Не цурайся ж мене, моє серце.
– Вийди, дівчино, вийди, рибчино,
Поговорити хочу з тобою
– Як же мені, милий, виходити,
Як же мені з тобою говорити,
Лежить нелюб з правою руки,
То боюся розбудити.
– Одхиляйся, мила, за стену,
Я нелюба застрелю.
Вистрелю з лука, уб'ю нелюба,
Так, як сизого голуба.

ПІСЛЯСЛОВО

У селі Дягові, за нашими підрахунками, проживало за всі часи до 17 тисяч людей. Враховуючи дані про кількість населення, можна вирахувати приблизну цифру померлих дягівчан:

до XVII ст	1000;
XVII ст.	750;
XVIII ст.	2250;
XIX ст.	4000;
XX ст.	4800;
XXI ст.	250;
Разом	13050.

Спочатку перші кладовища були у центрі нинішнього села. Аджє люди ховали померлих за городищем, яке було на теперішній вулиці Чапасва, 17. А потім село розрослося. Старі кладовища заростали, забувалися. І тепер на них – чийсь будинки, городи...

Щороку в XX ст. Дягова поповнювала населення міст робочою силою. На початку цього століття дягівчани мігрували родинами на Далекий Схід.

Уже в 1930-их роках з села брали молодь на Донбас. У 1939-1940 р. дягівчани переїжджають у малозаселені землі Новосибірської області⁵²⁴. Згодом, особливо з 1943 р., більшість випускників шкіл мобілізувалися на шахти, ФЗУ. Діти дягівчан брали активну участь у розбудові промислових гігантів Чернігова – «Хімволокна», радіоприладного заводу. Багато з них отримали за це в обласному центрі квартири. А ще дягівці «освоювали» Мену, залишалися служити у війську.

Тому сьогодні за межами села проживає основний склад дягівців – це діти колишніх колгоспників, вчителів, спеціалістів, їхні онуки. Таких до 3000, а може, і більше. Родини збираються, як правило, на гробки. І тоді видно, що дягівське коріння є і в Києві, і Львові, і Гомелі, і Мінську, і Москві, і Криму, і десь навіть у ФРН чи США.

Але для всіх них Дягова – найрідніша материнська і батьківська земля.

Кожен дягівець вартий того, щоб про нього згадати хоча б сторінкою тексту. Але... тоді вийде понад 10 тисяч сторінок! Тому нехай

---

⁵²⁴ Лист колгоспникам-землякам // Колгоспна праця. – 1940. – №46. – 6 квітня; Лист переселенця// Колгоспна праця. –1940. – №97. – 20 липня. – С.1.

пильний читач не ображається на нас, авторів, що когось не згадали, когось пропустили, щось випустили. Реально згадати діяння усіх неможливо. Багато наших прадідів, прапрадів лежать навіть без хреста над могилкою, бо так, на жаль, працює час. Але їхня кров живе, пульсує у наших жилах. Не було б їхнього старання виростити свої дітей, поставити їх на ноги – можливо б, когось з нас сьогодні не було, або ми б жили інакше. Тож хай ця книга, хай і не ідеальна, все ж буде першою спробою написати про нас з вами, дягівців.

ДОДАТКИ

Спогади

ПЕТРО ПЕРЕХОЖИНСЬКИЙ МОЯ БІОГРАФІЯ

Хочеться думкою осягнути прожите, згадати свій життєвий шлях, хоч коротко розповісти про ті випробування, які випали на долю людей мого покоління.

Року народження 1899-ого. Перед революцією я працював писарем у так званій казенній палаті в Чернігові. Із захопленням зустрів повідомлення про утвердження влади робітників у Петрограді. А Чернігівщина ще пережила тимчасову окупацію кайзерівською Німеччиною. Взимку 1919 року Чернігів зайняв Богунський полк під командуванням Щорса. Дев'ятнадцятирічним юнаком вступив добровольцем у Богунський полк. Я став нести службу в Чернігівському міському, потім у повітовому військкоматах. Брав участь у ліквідації банд і залишків контрреволюції на Чернігівщині. Після закінчення громадянської війни продовжував служити в лавах Червоної Армії.

У 1923-ому повернувся додому. Деякий час працював у Волосківському волосному виконкомі (він тоді об'єднував села Волосківці, Дягову, Степанівку, хутір Гай).

Потім повернувся в рідне село. Тут мені довірили посаду секретаря виконкому сільради. Складною була тоді обстановка на селі: точилася жорстока класова боротьба. Особливо вона загострилася з початком колективізації. Класовий ворог не здавався без бою. Пам'ятаю, як зайшли одного разу до мене два озброєні куркулі, погрозували розправою, якщо не відмовлюся від участі в організації колгоспу.

Провідниками політики партії на селі були комуністи. Їм не тільки погрозували, в них стріляли з-за рогу. Мені довелося працювати з Самуїлом Лазаровичем Призантом – головою виконкому сільради. Пізньої ночі озвірілі бандити оточили його оселю, відкрили шалену стрілянину, потім підпалили будинок. Комуніст загинув від куркульської кулі й вогню.

Опір класового ворога незабаром було зламано. Зміцнювались колгоспи, кращим ставало життя моїх односельців.

З 1929 по 1933 рік мені довелося працювати в Менському райвійськкоматі. Він тоді обслуговував не один, а кілька районів. А з 1938 року по 1941-ий знову був секретарем Дягівської сільради.

Та раптом страшна звістка – війна. Фашистський чобіт ступив на нашу землю. У перші дні двобою з гітлерівцями я був направлений у діючу армію на Південно-Західний фронт. Брав участь у тяжких оборонних боях, пізнав гіркоту відступу і радість перемоги.

...1942 рік, Воронежська область. Ми з боями відступали під натиском переважаючих сил німецько-фашистських загарбників. З кров'ю в серці залишали кожен метр рідної землі. Я тоді був уже офіцером, помічником командира батальйону зв'язку, що обслуговував штаб дивізії.

Одного весняного дня нас, командирів, зібрав начальник політвідділу дивізії. Він почав тихо, але твердо:

– Обстановка важка: відступаємо... Зараз, як ніколи, потрібна віра в свої сили. І цю віру треба передати кожному бійцеві. У нас є міцна, незламна опора – комуністи. Але їх мало, товариші. Необхідно зміцнити партійне ядро за рахунок вас, сьогодні ще безпартійних командирів. Ви зрозуміли мене, товариші?

Його добре зрозуміли. Кожен з безпартійних тоді глибше задумався над своїм місцем у наступних боях, над своєю роллю офіцера. І зашелестів папір, замережились на ньому слова: “Якщо загину, прошу вважати комуністом...”

Таку заяву про вступ до партії написав і я. Згодом на одній з лісових галявин, у перерві між боями, мене і товаришів по зброї Хряпка, Халявського й інших було прийнято до лав Комуністичної партії. Повік не забути того дня. Ми поклялися нещадно громити ворога, довести війну до переможного кінця.

Був в окопах Сталінграда, воював в Україні.

Після визволення Криму бойову частину, в якій я служив, перекинули в Прибалтику. Пройшов з боями Литву, Латвію, Естонію, брав участь у штурмі Кенігсберга.

При форсуванні річки Німан наші війська зазнали великих втрат через шалений обстріл. І тоді вирішено було послати вперед комуністів. Неприступний рубіж взяли. У цих боях загинув секретар парторганізації батальйону.

Пригадую бої за одну залізничну станцію в Східній Пруссії. Мені з групою бійців було доручено обороняти двоповерхову школу, де знаходились поранені. Дуже важко було. Німці раз за разом кидалися в атаку. У деяких солдат не витримували нерви. Але ми, комуністи, не мали права на слабодухість. Як могли, піднімали настрій у бійців, водили їх у контратаки, вселяли в їхні серця віру в перемогу. Півтори доби на смерть стояли, аби врятувати поранених. Потім надійшла допомога...

Не забути перших післявоєнних років. На початку 1946-ого в Дягові було всього 5 – 6 комуністів. Повернувся з фронту я, прийшли додому з війни Антон Заєць, Федот Червінський, Гнат Карпишук й інші. Всі загартовані в горнилі війни, всі горіли прагненням якомога швидше підняти з руїн колективне господарство. Створили парторганізацію. Очолити її довірили мені. Ця жменька комуністів стала тим мобілізуючим ядром, яке скеровувало людей на переборення труднощів. Треба було обробляти голодну землю, наново створювати ферми, будувати. Але ніхто з нас не скаржився на труднощі. Кожен відчував велику особисту відповідальність за доручену справу. Довірили ми комуністу Андрію Івановичу Гречусі очолювати рільничу бригаду. Рік за роком він, як кажуть, піднімав її, зміцнював трудову дисципліну, боровся за культуру землеробства.

Я довго працював головою сільради. Багато довелось боротись за виконання планів по підписці на Державні позики, закупівлі в населення сільгосппродуктів, за благоустрій села, проти порушників правопорядку і норм комуністичної моралі. І в цьому велику допомогу виконкому подавали комуністи, такі, як А.І. Гречуха й інші.

Був також секретарем парторганізації: спочатку колгоспу “Червона поляна”, пізніше – “Перше травня”.

Відроджувалися колективні господарства, підвищувався добробут людей. Задоволений я нині тим, що в цьому є і моя частка праці. Скільки вистачало сил і здоров’я, трудився в рідному колгоспі імені Куйбишева. Вважав це своїм найважливішим партійним обов’язком. Більше десяти літ, вже будучи на пенсії (аж до 1980 року), працював у колгоспі імені Куйбишева. А відійшов, як кажуть, від активної трудової діяльності за станом здоров’я, коли минув 81 рік.

Маю нагороди: два ордени Червоної Зірки, ордени Вітчизняної війни першого і другого ступенів, багато медалей.

Написано в 1983-1987 рр.

ФЕДІР БУРКА

І НА ТИХІМ ОКЕАНІ СВІЙ ЗАКІНЧИЛИ ПОХІД

Я народився в рік, коли могутні залпи “Аврори” на весь світ сповістили про появу нової соціалістичної держави.

Початок війни застав мене на Далекому Сході.

Вже готував свою валізу в дорогу, бо відслужив строк служби у Військово-Морському флоті. Аж тут тривожна звістка: війна!

Тривожно було і на Далекому Сході. Японські самураї, готуючись до війни, раз по раз порушували морські кордони нашої Батьківщини.

Потім була війна, не така, звичайно, як з фашистською Німеччиною, але багато хто поліг смертю героя при взятті Урюкі, Расіна, Сесіна, Гензана... Особливо запам'яталися мені бої під Сесіном. Три дні тривали вони. Наш морський десант при підтримці артилерії кораблів нестримним потоком йшов вперед, брали місто з боєм, а вночі відкочувалися назад. Вранці знову йшли в бій. І так кілька разів. На третю добу місто було нашим.

У закритій бухті Гензана наш Військово-Морський флот полонив японську ескадру. Відзначилися і морські десантники. Вони захопили на березі штаб японської армії.

Запам'ятався всім нам і ось такий факт. На наш есминець спікірував японський літак. Він скинув свій смертоносний вантаж. Корабель одержав незначну пробоїну. Літак був збитий нашими зенітчиками. Як потім дізналися, це був японський пілот-смертник.

Вели боротьбу з підводними човнами ворога. За кілька днів боїв на Далекому Сході від наших торпед і снарядів на дні морському знайшов свій спокій не один самурай.

На Тихому океані ми й закінчили свій похід. Багато хто повернувся додому з орденами на грудях, а прославлений командир бригади торпедних катерів Федір Леонов за бої на Далекому Сході одержав другу Золоту Зірку Героя.

Повернувся і я в покалічену війною рідну Дягову. Тут дізнався, що мого брата Павла, сільського активіста, німці розстріляли, два інші брати Стефан та Іван захищали Вітчизну.

Працював я головою сільСТ, головою сільради і колгоспу, а тепер – заступник голови правління артілі імені Куйбишева.

Маю сім'ю. Дружина теж трудиться в колгоспі. Дочка щойно закін-

чила навчання у бухгалтерській школі. Син Микола побажав теж стати моряком і готується до вступу у морехідне училище. Найменша – Марія днями виїздить на вступні экзамени до Чернігівського кооперативного училища.

Живемо зараз і жити хочеться, бо життя наше зможе і щасливе. І лише час від часу у пам'яті зринають оті мої дев'ятирічні походи на Тихому океані, про які нагадують медалі Ушакова і “За перемогу над Японією” та Грамоти, одержані мною в той час⁵²⁵.

МИКОЛА ХИЖНЯК⁵²⁶ **ОКУПАЦІЯ 1941-1943 РР.**

З нашого села Дягови у перші дні окупації були забрані до катівні 36 активістів, передовиків виробництва, комуністів. Жоден із них не повернувся додому.

Але, коли встановилась в селі Дягові влада старостату, староста села Григорій Кисіль, його брат Іван Кисіль – начальник поліції села, до людей ставилися непогано. Мабуть, розуміли, що Червона Армія після відступу може знову повернутися і прогнати фашистів. Тому вони не дали можливості карателям провести в селі акції по розстрілу або спаленню живими сільських активістів і комсомольців, як це було в інших селах.

За співробітництво з німецькими властями вони були засуджені до 25 років, але потім повернулися і продовжували жити в селі Дягові і в місті Мені.

Сільська управа і її староста Григорій Кисіль не дали можливості вивезти з села і молодь, яка пройшла комісію і повинна була відправлятися до Німеччини. В цьому списку значилися і я, і чимало моїх друзів, особливо з тих сімей, де було не одне, а двоє або троє і більше дітей.

---

⁵²⁵ Колгоспна правда. – 1967. – 29 липня.

⁵²⁶ Хижняк Микола Савич народився 8 травня 1926 р. в Дягові. З 1943 по 1950 рр. служив на Далекому Сході, в Приморському краї, в Кореї, Китаї. Брав участь у бойових діях. Навчався у Ніжинському технікумі культосвітніх працівників. Працював до 1953 р. завідувачим сільським клубом у Дягові. З березня 1953 р. по квітень 1965 р. – інструктор Менського райкому КПУ. У 1963 р. заочно закінчив Вищу партійну школу при ЦК КПРС. З квітня 1965 р. по березень 1987 р. завідував відділом культури Менського райвиконкому. З 1991 р. очолював районну раду ветеранів Менщини. Нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради України, 3 орденами та 24 медалями. Помер у 2007 р.

Пригадую й те, що з перших днів окупації німцями мого рідного села Дягови мені явно не щастило. У перші дні жовтня 1941 року мене разом з групою хлопців і дівчат на одній із квартир, де ми гуляли при затемнених вікнах, без світла, в порушення комендантського часу, захопили двоє поліцаїв. Ми намагалися пояснити, що ми до ранку не вийдемо на вулицю і будемо в будинку сидіти тихо. Проте поліцаї не погодилися, вони сказали, що ми не маємо права в комендантський час збиратися на вечірки, а сидіти тільки вдома. За порушення наказу коменданта про встановле-

ний комендантський час нас усіх, в тому числі і хазяйку цього дому О. Півторацьку та четверо юнаків і п'ятеро дівчат привезли в центр села Дягови. Пам'ятаю: ніч була місячною і ще теплою. Нас усіх примусили цілу ніч в центрі села біля магазинів збирати бите скло з вікон, биті пляшки і таке інше. Поліцаї стояли, курили пахучі цигарки, навіть прикладалися до пляшок із самогоном, який вони тримали у кишенях, а нам не давали і хвилинки на відпочинок, вимагали швидко працювати, а неслухняних ще й лупцювали шомполами від гвинтівок. Ніч видалася нам дуже довгою, хотілося спати і трохи посидіти. А поліцаї сміялися і кричали: захотіли погуляти, так от і гуляйте цілу ніч по сільській площі, щоб жодної склянки не лишилося.

О сьомій годині ранку до центру села на парокінці приїхав німецький комендант. Поліцаї нас вишикували біля магазину в шеренгу. Один із поліцаїв доповів коменданту про нас. Що ми заарештовані ним за порушення комендантського часу, що ми вночі розважалися в одному з будинків біля церкви. За це він наказав нам усю ніч збирати склянки і далі спитав, що робити з нами. Комендант задоволено посміхнувся, коверкаючи німецьку і російську мови, подякував поліцаям за службу.

потім підійшов до нас, через окуляри пильно подивився, у кого змарнілі обличчя за ніч, надів білі рукавички і, не кажучи ні слова, підходив до кожного і розмашисто бив по обличчю, або й прямо у вухо. Після його удару жоден із нас не встояв на ногах, тут же падав, а схопившись на ноги, під лемент поліцаїв тікав уздовж вулиці. Тим же, хто схоплювався не швидко, перепадало ще один-два удари нагайкою, яка була в коменданта у руці. Цікаво, що від такої німецької ласки, не уникали навіть наші подруги – дівчата, які плакали і від болю, і від образи.

Це була моя перша зустріч з представниками нової влади, керівниками нового порядку. Після всього, що сталося, я не злякався і знову бігав гуляти на ту ж вулицю до своїх друзів, але вже понад кущами над річкою, і мене ніхто не міг побачити.

Друга зустріч із поліцаями була драматичнішою і страшнішою і могла закінчитися дуже погано. Десь на початку листопаду 1941 року мене і мого товариша по навчанні у школі сусіда Лисюгу Федора Павловича викликали в комендатуру до начальників поліції. Ми прибули в кабінет начальника поліції о восьмій годині ранку, як і було нам наказано.

Зайшовши до кабінету начальника поліції, ми побачили за столом чоловіка з червоними очима і розкуйовдженою чуприною, неголеного і страшного. Від нього тхнуло горілчаним перегаром, часником, цибулею і міцним тютюном. Він саме розпикав свого підлеглого поліцая, який, за його словами, погано виконував покладені на нього обов'язки. Замість чергування на вулицях села, бігав по дівчатах і молодичях і займався з ними п'янкою і іншими сумнівними розвагами. Його шукали цілу ніч і не могли знайти.

Стукнувши кулаком по столу, що з нього полетіли всі папери, гаркнув: “Марш, к е... матері! Застану тебе в молодичі, відірву те, з чим до неї бігаєш. Тоді не побіжиш”. Поліцая після цих слів як вітром здуло.

– А ви чого, ідіоти, прийшли сюди без гвинтівок і патронів?

– Яких гвинтівок і патронів, де їх узяти і навіщо вони нам? – відповіли.

– Тих гвинтівок, що ви закопували в саду, замість того, щоб їх здати згідно з розпорядженням властей! Ви гадаєте, що ми про це не знаємо. У вас цілий арсенал зброї: гвинтівки, патрони і навіть гранати.

– Нема в нас нічого, – скривджено відповіли ми.

– Ага, нема? – вигукнув він. – Так знайте, що до ранку ми перекопаємо все, знайдемо вашу зброю, а вранці після цього покажемо її

вам, а вас повісимо ось на цій яблуні, що стоїть під вікном, – і він показав на яблуню.

Від обурення ми з Федею закричали на всю кімнату, що це наклеп, за що нас хочуть тут мордувати. Начальник поліції схопився із-за столу, дав нам із Федею ляпасів, від яких ми повилітали з кімнати в коридор. Тоді схопив обох за ший поліцай і потяг до темної кімнати, так званої “холодної”. У кімнаті не було нічого, крім сміття і мишачого посліду, нас кинули на підлогу, щільно під замок зачинили двері. У кімнаті було темно і холодно. Ми з Федею навіть не бачили один одного. Тут ми сиділи з Федором цілий день, голодні і ображені. Увечері сестра Лесюти Ф.П. принесла нам передачу, щоб щось поїли. Але передачі не прийняли, її вигнали і сказали, щоб вона більше не приходила.

Посидівши в цій темній кімнаті цілий день, нам стало важко дихати, двері були щільно закриті. В кімнаті цій було вже не холодно, а жарко, спітніли, боліли голови, були зморені і виснажені, голодні.

Увечері, коли вже зайшло сонце, поліцаї порозходилися, залишився один, що охороняв нас. Ми почали просити його повести нас “до вітру”. Поліцай довго на наше прохання не звертав уваги, мабуть, боявся, що, коли нас випустить, то ми втечемо. Але згодом, попередивши про те, що при спробі втекти, він нас постріляє, все ж таки повів нас до туалету.

Коли нас вивели, двері в нашу кімнату залишились відчиненими, і за час, що був поки ми ходили до туалету, в кімнату зайшло свіже повітря, яким можна вже було вільно дихати.

Привівши нас із Федором знову в цю ж кімнату, наш охоронець-поліцай, подивившись на наші змарнілі обличчя, сказав:

– Діла ваші, хлопці, кепські. Зараз у ваших оселях наші хлопці-поліцаї роблять пошук зброї. Знайдуть – вам капут!

– Не знайдуть, – відповіли. – Бо її в нас не було і нема.

– А чи знаєте ви про те, що той, хто доніс на вас, що у вас є зброя, міг підкинути вам в оселі або в сад яку-небудь зброю, а її знайдуть. Тоді ви нічого не докажете, що це не ваше, і тоді...

Тоді ми з Федею зрозуміли, в яку халепу потрапили.

Цілу ніч, до самого ранку, ми майже не спали. Часом дримали, а потім прокидалися, мов очманілі. Знову було важко дихати, боліли голови, хотілося випити хоч один ковток води, але нам нічого не давали, на прохання зовсім не реагували.

Уже, мабуть, прийшов ранок, бо в приміщенні заметушилися, поліцаї з гвинтівками, цокали затвори, мабуть, вони чистили зброю. Було чути і гомін якихось жінок, а хвилин через сорок знову все стихло, жінок, мабуть, вигнали з приміщення, залишився за дверима лише наш охоронець.

Після цього, хвилин через двадцять, заскреготав засув на наших дверях. Перед нами постали і охоронець, і сам начальник поліції.

– Ану вилазьте, годі відсипатися у нас, бач, знайшли місце для відпочинку, – закричав начальник поліції.

Штурханням під боки наш охоронець завів нас до кабінету начальника поліції. На столі, крім паперів і якихось папок, лежали два чи три стволи від гвинтівок, без прикладів. Поламана шабля, чимало патронів і два протигази.

– Ну, ось ваше багатство, а ви брехали, що у вас нема зброї, – зазначив начальник.

Ми з Федею заплакали...

– Це все підроблено, – закричали ми. – У нас ніколи не було, нема і не буде ніякої зброї. Вона нам не потрібна. Ви вирішили нас убити, то вбивайте, але без брехні. Ми знаємо, що ваші обшуки в нас нічого не дали, бо в нас нічого не було і не буде.

Від наших сміливих слів лице начальника поліції почервоніло і аж посиніло. Він підскочив спочатку до Феді і так затопив йому у вухо, що той, відчинивши спиною двері, вилетів у коридор і розпростерся на підлозі. Слідом за ним від удару, як м'ячик, вилетів і я, гепнувшись поверх Феді.

– Викинь цю погань за двері, – крикнув начальник охоронцеві.

Двоє поліцаїв схопили нас і жбурнули за двері. Ми покотилися на вимощений біля дверей цегляний майданчик. При падінні порозбивали об цеглу ноги і руки. Крім того, у Феді була розбита скроня, у мене на голові боліла набита гуля. Один із поліцаїв хутко метнувся до воріт, відчинив хвіртку і голосно скомандував:

– Ану марш звідсіля к е... матері, ідіоти прокляті. Ще раз сюди потрапите – живими не вийдете.

Нас із Федею, як вітром здуло. Ми вискочили на вулицю, навіть забувши і про свій вигляд: були перекачані в порохняві, із синцями на руках і ногах, побиті, але живі. Тут нас зустрічали моя мати, Федина сестра, мій менший брат і навіть кілька сусідів. Вони чекали на нас із самого ранку, прохали поліцаїв відпустити нас, оскільки ми ні в чому не винні, ніколи не мали ніякої зброї. Але поліцаї їх не слухали, бо були

вірними служачками “нового порядку”. Від того страшного часу минуло понад 60 років, але цього не можна забути до смерті.

У липні 1943 року не минула мене ще одна, як кажуть, лиха година. Поверталися якось ми конем з поля, зі свого городу, де було посіяно трохи ячменю і гречки. На околиці села нас зустрів посильний з управи, який вже встиг побути і в нас удома. Він вручив мені розпорядження управи про мій від’їзд на роботу в селище Макошине на вантажно-розвантажувальні роботи на залізничній станції.

Виряджала мене мати на ці роботи вся в сльозах, бо німці, чуючи провал свого походу на СРСР, шаленіли в цей час, були злі і неблаганні.

Нас, вантажників, було на станції Макошине 16 юнаків віком 15 – 16 років, під командуванням рудого високого худого німця Курта, злого й крикливого, як невірноважена жінка. Працювали ми з восьмої ранку і до вечора без вихідних. Харчувалися переважно тим, що привезли із собою в торбах. Іноді нам давали по кухлю пшоняної каші чи супу. Це здебільшого траплялося тоді, коли страви були несмачні, і німці їх їсти не хотіли. Коли оголошувалося, що сьогодні на кухні можна одержати кухоль каші, наші хлопці казали:

– Сьогодні пригоріла на кухні каша – тепер вона буде наша.

Одного серпневого дня під час завантаження чергового ешелона для будівництва нової залізничної колії на узліссі біля Макошиного, наш пан начальник Курт почав підганяти нас, аби працювали жвавіше. Носити шпали із сирого дерева до вагона по дощатому містку було важко. Коли внесли шпалу до вагона, мій напарник щось трохи загаявся. Інші вантажники вже були на підході. І в цьому сум’ятті хтось не втримав шпалу, вона, ковзнувши, впала мені на голову. Я впав непритомний. Як потім розповідали мені товариші, за наказом Курта мене винесли з вагона і поклали подалі від об’єкта робіт. Я довго лежав непритомний, але дихав, і Курт мовив:

– Чорт його не вхопить, відлежитьесь до вечора.

Оговтався я, тобто прийшов до тями, десь о другій годині дня. Саме була перерва на обід. Приходячи до тями, я перш за все відчув страшний біль у голові. Особливо боліла щока, вона була вся у крові. Там була величезна гуля, з якої трохи сочилася кров. Близько від мене нікого не було, мабуть, усі були ще на обіді. Біля їдальні гримів радіогучномовець. Десь недалеко гототали німці, мабуть, розпивали чергову пляшку самогону.

Я повзком поміж шпалами доліз до вулиці, дочекавшись, щоб там нікого не було, швидко перебіг вулицю і дременував городами через соняшники у напрямку поля, власне, куди очі бачили.

Пробігши з півкілометра, я зупинився, зорієнтувався і визначив, що прямує у бік Куковичів. І тут я почув гуркіт вантажівок. Ішла колона автомашин, яка возила пісок від Десни до Мени на якесь будівництво. Я трохи заспокоївся, зрозумівши, що мої сліди на вулиці затопчуть ці автомашини. Хоча, безумовно, собаки могли взяти мій слід і далі від дороги. Треба негайно драпати далі, вирішив я, хоча бігти далі мені було важко. Стояла спека. Боліла голова. Хотілося пити, а води поблизу ніде не було. Однак я не зупинявся: часом ішов, часом біг у напрямку Куковичів, потім повернув лівіше, у бік Мени. Трохи перепочивши і дочекавшись, коли почало темніти та поменшало машин на дорозі, я її перебіг і пішов у напрямку села Феськівки. Обійшов його, взяв курс на своє село Дягову. Обминувши і його, наблизився до свого городу. Перевіривши, чи все вдома спокійно, чи немає якихось засідок, я тихо підійшов до своєї хати і постукав у вікно. Воно відчинилося. Побачивши мене, мати кивнула, щоб я мерщій ліз через вікно до кімнати.

Забравшись до кімнати, я, перш за все, поцікавився, чи не питає хто мене. Почувши від матері, що поки що ніхто мною не цікавився, я розповів їй про свою пригоду.

Залишатися вдома за таких обставин мені було дуже небезпечно. З Макошиного обов'язково зателефонують до Дягови, і мене шукатиме поліція. А знайшовши, всиплють шомполів і відправлять знову на роботи туди, де й був. Там рудий Курт за втечу по голові не погладить.

Трохи перепочивши та поївши, бо цілий день був голодний, я почав знову збиратися в дорогу. Мати не хотіла відпускати мене, але розуміла, що лишатися удома мені не можна.

Домовилися на тому, що мій молодший брат Василь буде підтримувати зі мною зв'язок, приходитиме до мене в певне місце, де я перебуватиму, приносить передачі. Квартиру я собі обрав серед болота, в стогу сіна-лепехи, яке вже кілька років стояло на болоті і його ніхто не забирав. Сіно за цей час добре влежалось, тому всередині стогу я зробив собі щось на зразок тунелю, в якому можна було вільно лежати і навіть читати книжку.

З Макошиного гінців не було. Німцям ніколи було цікавитися підбитим хлопцем.

– Утік, ну і хай іде к чортам, – кинув Курт, коли йому доповіли, що я зник.

Моє відрядження в стозі сіна на болоті тривало тижнів зо два з лишком. А що ж у цей час відбувалося в моєму селі і в районі?

Треба сказати відверто, що німці в перші місяці війни були певні, що вони вже стали хазяями в Україні. Вони робили все, щоб з кожним днем рухатися далі на Схід, захопити Москву. Тому на окупованих територіях вважали себе владою і хазяїнами. Але жителі нашого села і району та, зрештою, і всієї України думали по-іншому і чекали іншого. Більшість населення з надією чекала, що Червона Армія повернеться, розіб'є ворогів, звільнить наших людей з-під гніту фашистів. Ні терор, ні насилля не злякали наших людей. Майже скрізь розгорталася боротьба проти окупантів. Щоправда, сама боротьба мала різні форми – від саботажу розпоряджень окупаційних властей, втеч від насильного вербування молоді до Німеччини – до безпосередньої збройної боротьби в лавах народних месників.

В умовах, що склалися, треба було жити так, щоб залишатися радянською людиною, комсомольцем, і в той же час не виявляти себе і не піддаватися фашистам та їх поплічникам. Це було нелегко.

За час мого перебування на болоті в стозі сіна в Дягові відбулося кілька подій. У село приїжджала спеціальна комісія районної німецької адміністрації по відборі молоді для відправки в Німеччину. Брала з тих родин, де було по двоє-троє дітей. Я теж був у списку і викликався на комісію, але туди я не пішов. Мати їм пояснила, що я вдома не проживаю, а живу у бабусі у селі Ушня, яка дуже стара і сама не може жити.

Увесь день, 5 серпня 1943 року, біля сільської школи з виставленою на агітаційній машині гучномовця линули пісні і музика, бравурні німецькі марші, пісні про любов. Диктори російською мовою розповідали, як весело і радісно та в достатку живуть юнаки і дівчата, що вже виїхали до Німеччини і вже там працюють. А закінчилися всі ці розмови і музика гіркими сльозами і тужним голосінням, коли забирали людей до Німеччини.

Дуже неспокійне життя в цей час у селах району для молодих людей. Їх увесь час переслідували поліцаї. Особливо комсомольців, активістів – їм увесь час доводилося переховуватися, не ночувати вдома, не потрапляти на очі поліцаям. У селах району і днями, і ночами проводилися облави на людей. Особливо страшними ночами для молоді були

ті, коли до Мени приїжджали так звані спецкоманди, які займалися відловом молоді. Юнаків і дівчат відразу садовили в машини і зі станції в Мені відправляли вагонами до Німеччини, навіть не даючи попрощатися з рідними.

Моє переховування на болоті в стозі в основному було спокійне. Крім брата Василя, який іноді приносив мені їжу, моєї сучки Мушки, яка лежала під стогом, як особиста моя охорона, – про мою схованку більше ніхто не знав. Але одного разу, вночі, коли я вже спав, раптом під стогом почулося гарчання собаки. Я виглянув із свого схову і побачив біля стогу, крім Мушки, ще двох собак. Один із них був Шарик – собака мого сусіда. Я заспокоївся, вирішив, що то Мушка привела їх до стогу, щоб було охотніше в собачому товаристві охороняти свого хазяїна. Ніч була місячна, і я, придивившись пильніше, метрів за сто від стогу побачив здорового вовка, який стояв, блимав очима і гарчав.

– Шарик, Мушка, – кус! – скомандував я. Собаки дружно загавкали і кинулися від стогу. Я ще присвітив на вовка кишеньковим ліхтариком, що виміняв ще в Макошиному у одного німця. Проте собаки далеко від стогу не побігли, мабуть, побоялися. А вовк спокійно повернувся і без поспіху пішов по болоту в напрямку лісу. Я знову присвітив. Вовк озирнувся і пішов далі вже трохи швидше.

Перебуваючи в своєму укритті 16 вересня 1943 року, десь опівдні я помітив над селом клуби чорного диму. За моїми розрахунками, пожежа була у центрі села. Простеживши хвилин десять та зорієнтувавшись, я зрозумів, що, мабуть, горить зерносклад.

Уже надвечір я побачив на болоті вершника, який їхав, не криючись. Це до мене приїхав мій брат Василь, котрий, наблизившись, крикнув:

– Ану, Миколо, вилазь зі свого барлогу, годі відлежуватися, підємо спокійно вже працювати у поле. Німців у селі нема і більше вже їх не буде.

Далі він розповів, що годині о десятій до села приїхав комендант, відібрав поліцаїв, щось із ними переговорив, а потім дістав із брички каністру бензину і наказав облити новий, шойно збудований, зерносклад, в котрому було ще чимало торішнього зерна пшениці, жита ячменю тощо, яке не дали вивезти до Німеччини. Він наказав також облити і його контору, де він, з дозволу сказати, працював. Вона була збудована з колишнього народного дому (клубу, по-теперішньому). Він сам

особисто підпалив зерносклад і контору. Склад згорів повністю, на контору мало вилили бензину, і вона зразу не загорілася. Коли німець швидко помчав у бік Мени, контору люди погасили. Там потім розташувалася контора колгоспу “Червона поляна”. У цей же день зникли із села поліцаї і староста. Їхня влада закінчилася. В небі з’явилися червонозоряні літаки. Десь із боку Новгород-Сіверського чувся гул гармат. Дягівці на вулиці ще не виходили, нишком сиділи по домівках, хрестилися і дякували Богові, що все-таки не залишив на поталу німцям.

19 вересня 1943 року у другій половині дня на дорозі Мена – Дягова з’явилися перші червоноармійці верхи на конях. Це були розвідники 76-стрілецької дивізії. А десь через годину в село вкотилося 5 гармат на кінській тязі. То були артилеристи цієї ж дивізії.

Дягівці радо зустрічали своїх визволителів. Жінки обнімали і цілували червоноармійців, виносили хліб, молоко, запрошували в гості. Перепочивши в центрі села з годину, артилерійський підрозділ тією ж ґрунтовою дорогою попрямував на Степанівку, потім на Волосківці і, вийшовши на трасу Мена – Чернігів, рушили в напрямку Березни.

Записано 2001-2002 р.

ТЕТЯНА ПОЛОВА ПРО ЛЮБОВ, ВІЙНУ І СЛЬОЗИ

Коли я була маленькою, батько й мати мене жаліли. Знаю, що доглядала мене якась баба Аришка. Вона була старенька і більше ніде не хотіла жити, окрім, як у нас. Коли я стала підростати, куди батько не їде з матір’ю в гості, і мене усюди. Така була бричка, запрягає він коня і їздили. Брат Павло уже був великим хлопцем, він міг пасти коня, коли той дома випряжений. Маня була вже такою, що допомагала матері сапати. Незабаром і я піросла, стала теж допомагати сапати. Бувало, нам з Павлом, братом, мати скаже, щоб посапали, то він розміряє по рядках – і вперед і зсапує, і побіжить гуляти, а я залишаюся сама, плачу. Та все одно і я посапаю тую ділянку і теж побіжу гулять.

Роки йшли, пішла до Дягівської школи, вчилася сім класів. Але далі не пішла, тому що сподобалася колгоспна робота. Пішла працювати у рільничу бригаду. Бувало, прийду з роботи і гуляти йду до клубу.

І от якось вийшла на вулицю, і ще дівчат було нас 7. Катя – найстарша, потім Віра, Стекла, Люба. Були найвірнішими у мене подружки Дуня і Наталка. На вулиці – гульня, співи. Всі добре співали і грали на

балалайці. Хто грав, а хто танцював. Я вмiла добре грати на балалайці, була ще й iнша музика.

І поприходили хлопці. Ми гуляли вдень у саду у Дуні, коло ялинки. Нас було троє дiвчат: Я, Дуня і Люба. Звичайно, вони на нас подивилися, попросили, щоб ми вийшли, але ми посоромилися до них навіть пiдiйти. Але я бiгла додому, і мене стрiв один хлопець, якого звали Тихон, пройшов до двора. Я ще нi з ким не ходила, а мати убачила, вийшла і сказала: “Таню, iди у хату”. Ну, я так засоромилась і ввiйшла до хати, а вiн пiшов. Назавтра вiн поїхав до Одеси, тому що вiн був вербованцем. А менi завтра розказали, що мати за нього лаяла, не сподобався вiн їй.

Одного дня я приходжу з роботи, несе поштар лист, вiдав менi в руки. Вiд того хлопця, що поїхав до Одеси! Я прочитала (де ж менi його дiти?), помирала вiд жару, поки прочитала, що вiн менi написав. Я ж iще з хлопцями не ходила, а тут на тобi – любовний лист. “Я, мов, тебе, Таня, раз побачив, і ти менi понаравилась, і я тебе, Танечка, люблю і поважаю”, – і тут мене цiлує декiлька разiв. Де ж менi цей лист дiти? Я читала у картоплi, що цвiла вже, щоб не побачила мати. Стояв iнбар невеликий. Я знайшла у штукатурцi мишачу нору і туди його покклала. Це була обiдня перерва, сонце пекло жарко. Увiйшла до хати, мати і сказала, що був Павло і говорив, що хтось йому похвалився про лист вiд якогось хлопця. «То де ти подiла, хто тобi написав?». І давай Павло шукати, аж перекидав усi книги мої. Я думаю: хоч і хату перекидайте, ви ж того листа не знайдете. Ну, як узялась мати за мене, і кожного дня то смiється, то лає. А я і вiдповiдi йому не написала, просто посоромилась. Думаю: напишу – вiн буде писати вдруге. Краще хай там лежить.

Та гуляємо пiсля роботи. Лiто. Як не робила, то на вулицю не виходила. Приходить з нашими хлопцями новенький хлопець, якого звали Данилом. От з першого разу вiн пройшов зi мною. Ну, звичайно, почав ходити щовечора, я сподобалась йому. Походив з мiсяць, я теж звикла до нього. Робив вiн на тракторi, такий веселий, спiвучий. Настала осiнь, дощ, темно, а вiн iде вже. І на вулицi холодно стояти, а вiн iде.

Раз було так. Пiшла така хуртовина, снiг, а я й не чекала. Думаю: ляжу спати і лягла. Чую: iде, у вiконце стукає. Вiдчиняю, аж вiн. Ну, що ж, обоє померзли. Кажу: “Iди до моєї сусiдки”. А вiн каже: “Сюди прийшов і звiдси пiду”. І пiшов. Лягла я і думаю, як же вiн дiйшов, бо

іти було 2 км. А на другий день дізналася, що дійшов добре.

Було ще й так. Лягла спати, прокидаюся, а Дуня прибігла. “Ти, – питає, – спиш?” “Сплю”. “Новини: сьогодні у Данила згоріла хата, все у ній. Бігали усі гаєвці”. Питаю: “А він живий?” “Так, він живий, та в нього хати вже немає”. Поки дочекалася його, скільки я передумала. Аж він приходять і не зажурився. “Нічого, – каже, – Танечко, я ж не згорів”.

Так і дружили. Хату вони підремонтували і увійшли. А він ходить. Коли відлучиться куди, пише мені листи. Був у Степанівці хлопець, він приносив від нього листи.

Бувало, ляжу у другій хаті, мати з братом Олегом – на печі. Олег був ще маленький. Чую: іде мій хлопець Данило. Співає:

Сонце – низенько, вечір – близенько,

Спішу до тебе, моє серденько.

Ой, спішу, спішу, та й не зостанусь,

Згорну рученьки, згорну біленькі,

Та й нежив я стану, та й нежив я стану.

Я чую, відчиняю вікно легенько, щоб мати не почула. Він коло вікна стоїть, через вікно розмовляємо тихесенько. Він піде, а я, як спала, зачиняю вікно, і мати не чує і не знає, що до мене ходить Данило.

От одного разу прийшов удень, а я вийшла, і мати побачила, що він до мене ходить. Давай сочити. Яюсь доходимо до двору, а мати по хвіртці кілком, як дасть, я і відлетіла. Я бігом до хати, давай вона мене лаяти: “А я тобі сказала: не будеш гуляти з Данилом!”. А я їй у відповідь: “Туляла й буду”. Ну, що ж, вона взяла кочергу і ну по спині, я – за стіл, у двері, ледве вибігла у двір. Аж там коло воріт стояв Данило, він і каже: «Куди?» Я махнула рукою і побігла до річки, він – слідом.

Відвернув мене від річки і каже: “Танечко, пішли тією доріжкою, там був сінокіс і стояв стіг сіна”. Ну, я послухала, тому що я його любила, і ми удвох пішли. До стогу ми не пішли і обминули. Пішли ми до подруги Люби. Вона, звичайно, нам відчинила, ми вдвох увійшли і сиділи над вікном, рахували зірки. Аж прибігає мама, плаче під дверима. Стукає: “Софіє (це була мати Люби), відчини”. Та вийшла, відчинила: «Чого ти кричиш, усі сплять, а ти бігаєш?» «Шукаю Таню. Де ж вона? Темно, побігла до річки і гукала, і плакала. Вода шумить, вже немає Тані. Боже, Боже, я побила її, а це вже подумала, що якби вже це взялася, то я б уже і не лаяла, і не била. Хай би вже і дружила з тим хлопцем, якби ж вона була живая».

«Добре, мамо, – каже Софія, – іди та спи і не турбуйся. Вони удвох під вікном сидять із Данилом». «Ой, Боже, Боже, добре, що ти мені сказала. Піду спати», – і пішла.

А Данило цілий вечір мене забирав додому. Але я відмовлялась. Він каже: “Не треба мені її баракла, хоч ми і погоріли, але скидай свої плаття і все, що на тобі є, я одіну і заберу. Ідемо зараз”. Але мені було совісно до нього йти, соромилася його батьків. Жаліла і маму, бо вона так по мені голосила. Данило розвернувся і пішов, я теж повернулася додому.

Приходжу, аж моя мама така хороша до мене, говорить до мене так добре. На другий вечір приходять Данило, вже в дім наш стукає. Вийшла мати, питає: “Хто такі?” “Свої люди”. Мати відчинила: “Ні, – каже, – не свої”. “Мамо, Таня, дома?” – “Яка я тобі мама, що ти мене мамою звеш?” – “От, і мама. От я Таню вашу заберу, і будете мамою мені”, – і почав ходити додому.

Мати вже мовчала, подобалось чи ні, вже нічого говорити. Зберемося і пішли у кіно. Так він ходив рік.

Пішла я раз у Степанівку до нього погуляти. “Давай, – каже він, – зайдемо у лавку, дещо треба.” І я зайшла з ним у лавку, він купує: “Хлопцю цукерок треба, Оліку”. Я питаю: “Нащо?” А тоді бере літр горілки. “А це нащо треба?” – “Сьогодні я розмовлятиму з твоїм батьком”.

Вийшли з лавки. Повискакували і дівчата, мої товаришки Дуня і Люба. Ми пішли вперед, а вони слідом прийшли до хати. Мені було соромно, але ж любила його і йшла. У нас горіло світло. Батько прийшов з млина, саме відпочивав, а мати з маленьким Оліком (Олегом) на печі лежала, розказувала казки. Він не спав, слухав. Але коли ми постукали, він був перший коло дверей і відчинив нам. Ми одразу пішли в іншу хату. Данило ще став шуткувати. Мене залишив у снігах, а сам увійшов і питає: “Де ваша Таня?” Мати мене не побачила, каже: “А вона пішла у колбуд”. Він говорить: “Не бачив”. Мати стала хвилюватися: “Де ж це таки вона є?” А я – у хату, ну, і розсміялися. Батько спав, мати його розбудила: “Василь, – каже, – пора у млин”. Він устав: “Вечеряти давай”. Мати поставила на стіл вечерю, Данило поставив літру на стіл, каже: “Давайте вип’ємо разом і будемо знайомі. Скільки я ходжу, ніколи не заночую дома, а сьогодні будемо здоровенькі”. Батько узяв чарку у руки та й каже: “Ну, і будьмо здорові. За що ж ми вип’ємо: за здоро-

в'я чи так, може, за що?" Данило червоніє, устає і говорить: "Я вже ходжу до Тані давно, та ви, звичайно, мене не бачили, але тепер я хочу з нею одружитися, і сьогодні ми будемо пити за дружбу і за наше здоров'я". "А, – каже батько, – он воно що. Зараз я пити не буду", – і поставив чарку. Йде до мене: "Як же ти, Таню, згодна з цим парубком одружитися, підеш ти за нього чи ні?" Я тепер покрасніла, злякалася батька і не знаю, що йому казати, тому що мені було 17 років. Данило дивиться на мене, але ж мені було соромно. Батько говорить: "Ну, чого мовчиш?" Данило: "Мовчання – знак згоди". "Ні, ти, Данило, не говори. Я від Тані почую слово". Я кажу: "Данило каже, то і я так". "Ну, що ж беремося за чарку", – і взяв. Усі випили, повечеряли.

Батько руку дав і пішов у млин: він був мірошник вітряка. Мати залишилася з нами, Олег перебирав Данилові цукерки. Погуляли, затим Данило пішов додому. Діждалися другої неділі, і його батько й мати прийшли домовлятися за весілля.

2 лютого 1939 р. зіграли весілля. Молода їхала великим жеребцем. Була невелика хуртовина. Говорили, що молода буде багата, але ми насправді не мали великих статків, проте жили дружно, любили і жаліли друг друга.

1940 р. дочекалися дитини, дочечки Тamarочки. Який він був радий, що в нього є вона. Бувало, прийде з роботи і дивиться на неї, і носить, і ніжку все міряє: "От-от я вже їй пошию чоботи". Робив він у майстерні, шив людям чоботи. А воно сміється і не знає, що коло неї батько. Бувало, дитина вночі прокинеться, заплаче, і він говорить: "Таню, я сам дам сосочку". Перепеленає, і вона засинає. З роботи біжить, ні по кому так не скупає, як по дочечці Тамарі.

Дожили до 1941 р. Полягали спати. Вночі стукає сусідка: "Війна". Ми повставали. Як важко було думати. О другій годині ночі прийшов виконавець і забрали Данила. Як були ті часи, скільки вийшло сліз: на вулиці – крик, усі жінки прощаються зі своїми чоловіками. "Де ти?" – кричать. Мій Данило стоїть біля Тамарки, будить дитину, а їй було всього 9 місяців. Вона не знала, що батько розпрощається з нею назавжди, і він не міг від Тамари відійти. Усі вже його гукають на підводі, а Данило перш побіжить, затим вернеться. Його батько став поруч і каже: "Синку мій, треба йти, тебе вже гукають. Мені теж тебе шкода, а що ж, треба". І він пішов, дав матері руки і до мене іде, дивиться пильно, а я йому кажу: "Давай пройдемо". От, пішли ми удвох, коло сільради сто-

ять підводи, а ми ідемо. Кагал, кричать жінки і діти, і він мені говорить: “Це вже нам потрібно прощатися”, – і зблід. Я йому кажу за тим: “Ми з тобою поїдемо до Мени”. А він: “А Тамарка маленька?” – “А вона ж з батьком та матір’ю”. Він на мене подивився: “Ну, – каже – їдь”. Сіли ми на підводу. А головою сільради був Жейко. Він теж заклопотаний був, поки усіх на підводу влаштував. Підходить до підводи, але тут мене закрили чоловіки, не видно. Проте кожна баба поїхала б зі своїм чоловіком, але не пускали, тому що мало місць, мало коней, а машин тоді зовсім не було. “Онде, онде заховали, ізсадить”, – кричать, але я не злізла. Голова підійшов, я йому сказала: “Я – на Дягову, до своєї мами”. А сама думаю: “Поїду на Мену”. Їхали мовчки, він до мене не говорив, я – до нього, дивилися одне на одного. Знали обоє, що ми це, може, востаннє. Доїхали до військкомату, глянула, аж і мій батько стоїть із торбинкою у руках. От тоді я підійшла до нього, за руку узяла і давай плакати. Він сльози утирає, зі мною прощається: “Прощай, моя дитинка Таня”. Але ми пішли з Данилом до підводи, на якій я їхала додому. Його кличуть уже тут на машину, а він уже тричі пройде, трохи вернеться, і ніяк же ми з ним не розпрощаємось. Я плачу, кричу, що вже Данило пішов, а сама залишаюся. “Таню, – каже, – не плач. Я повернуся”, – і сам пішов. Я дивилася доти, доки він зайшов, а я все дивилася, але ж він двічі обернувся і пішов, куди його звали. А ще написав записку мені (“Чекаю, чекаю кохання, як біла березка весни”) і своїм рідним, батьку Степану Євдокимовичу й матері Оксані Павлівні: “Папа, мама, дорогіі родителі, не забувайте моєї сім’ї, бережіть мою донечку Тамарку, любіте так, як ви мене, і жалійте мою дружину. Я повернуся, про вас не забуду. Ваш син Данило. До свіданія, цілую вас усіх, а я поїхав захищати Батьківщину”.

Приїжджаю додому, а дитина мене чекає. Я її обняла, поцілувала, нагодувала і лягла. І захворіла. З дні лежала, не встаючи. Підходить батько Данила і мене став вмовляти: “Таню, не плач. Ми будемо жити, ми дочекаємося, і він прийде. А ти що, помирати задумала?” Я кажу: “Ні” А сама не знаю. Тільки з голови не йде, що милий до мене прийде, заспіває пісеньку, і ми будемо щасливими. А тепер треба самій з дитиною яюсь думати виживати.

Мама Данилова заклопотана своїми дітьми у таку лиху годину. Приїхали дочки три. Одна дівчина навчалася в Гребінці, не доходила 10 класів. Куди? До батька. Друга – з трьома дітьми. Їхати евакуюватися,

куди? До батька. Третя приїхала з дитиною, багаж здала, а сама – до батька. Ледве вже добралася з м. Горлівки. Нічого з собою не взяла, окрім однієї гітари. Боялася, щоб у багажі не розбилася. Приїхала, а багаж там і залишився. Дитина і сама, в чому були, ні одєжини, ні сорочини. От, сіла і каже своїй доньці Надюші: “От, краще б я не гітару привезла, а пару білизни, хоч було б у що тебе умотать. А то, дитинко моя, у що мені тебе умотати?” – і заспіває з досади.

*“Купи, милий гітару, я буду грать,
Дитину малую буду забавлять,”*

– брала гітару і грала, і разом сльози лилися. Я почула, мені було її шкода, підійшла і кажу: “Мотю, не плач. А тобі дам, на що тобі нужна”. Одягали усе – і сорочки, і спідниці, нічого не жаліла, наче з рідними сестрами жила й працювала.

Почалися жнива. Я взяла косу викосити, батько і сама, а Наташа і Мотя в’язали. Діти, п’ятеро, залишалися вдома із матір’ю. Старій теж доводилося важко. Приходили, бувало, натомлені, а діти убачать, біжать до нас на руки. Так ми і убрали все. Жнива завершилися – ходили збирати колосся.

Прийшов 1943 рік. Ми жили вже під німецьким правом, як німці з нас знущалися! Нам було так тяжко і скучно. Я ж була з дитиною, а дівчатами хто був, тих ловили і вербували до Германії. Мою товаришку, вірну подругу Дуню, хотіли забрали, але вона в мене сховалася на горіщі. Не спала я ночами: от-от прийдуть до нашої хати і заберуть її. Та ніхто не знав про це, і вона в мене переживала. І ще одна із Дягови теж була добра дівчина, говорить: “Я не хочу до ворога іти, краще я тут помру. Захочай мене, Танечко”. Я кажу: “Живи”. Вона теж два тижні перебувала в мене. Одного разу приїхали вночі поліцаї до Дуніної хати, до матері, питають: “Де Дуня? Кажі!” Вона відповідає: “Не знаю”. Вони кажуть: “Кажі, а то стріляти будемо, або ти їдь із нами”. Вона говорить: “Молодії хлопці, синочки мої, не стріляйте, я за неї поїду, коли її нема. А нащо ж мене стріляти?”. “Ну, – говорить, – сідай, поїдемо”, – і забрали до станції, повезли прямо до вагона. Вона не злякалася. Коли став рушити потяг, на ходу сплигнула і побігла між людьми. На стареньку ніхто не звернув уваги. Так вона три години вночі йшла шляхом, казала, що було дуже страшно, але ішла. Дійшла до мого дому, підійшла до мого вікна, стукає потихеньку в шибочку. Я, правда, теж до вікна підійшла, аж дивлюся: Дуніна мати. “Відчини, Танно”, – я відчинила. А

вона боса і гола була. Осінь, трохи змерзла, труситься: “У тебе Дуня?” Я кажу, що у мене. “Скажеш їй, що мати вдома, а то вона спати не буде”. Я погукала Дуню, мати їй розказала, як плигала з поїзда. “А тепер будемо свободні”, – і пішла спати. Полягли, встали, аж вранці кажуть, що вночі сьогодні побили багато людей, половили і повезли. Ой, жалю було, плачу в селі! Вбили Москальця, котрий був головою колгоспу і загалом партійним, і багато людей в районі.

Упав сніг, а вони все шукали і вивозили до Мени. У Гаї теж одна старенька єврейка приховувалася, але не в мене, а однієї старушки. Добралися і до неї і забрали. Вона вискочила боса, а вони – просто стрілять у неї і вбили. Так вона у снігу і залишилася. Пішов сніг, її тіло замело, а навесні люди закопали її. Ось так знущалися з людей, які були зовсім невинні. Батько мій робив на водяному млині на хуторі Гай. Від млина я жила близенько, через двори, а від нього до млина – далеко. От він до мене і заходив, я йому готувала обід. І він на моє горе дивився, як я з дитиною мучилася, коли дитина хворіла на очі, і я коло неї.

Настала весна, солов'ї співають в саду, а треба брати заступ і копати город увесь. Мало свій, та ще й свекру, бо мати була хвора: боліли ноги. Бувало, встану рано і ручку скопаю до обіду, а після – другу. А ще ж і на роботу. Залишала двох дітей, свою Тамару і трьохлітню сироту Віру, якій було шість років. Літо було сумне, радості ніхто не додавав, окрім печалі. В колгоспі не було машин, косили сіно вручну, жали жито серпами. Хто косити не міг, пайки розділяли, хто як зумів. Я косила. Ходила косити жито до 5 км від села. Сама жила в хуторі Гай, а в село Степанівку ходила на роботу. Била молотарка. Важко було від темна до темна на молотарці. Бувало, прийду, а діти самі притуляться одне до одного і сплять, а їсти теж – ні молока, ні сала. Була коза, то дітям видою, напою їх, а сама так. Хліб пекла. Один хліб, і то дивися, щоб менше з'їсти.

Закінчилися жнива, почалося збирання. Похолодало вже. На картоплю розподілили, мені припало 6 соток. Треба брати дитя із собою на поле і копати з ним. Дівчинка-сирота пішла до школи. Я з Томочкою іду копати, несу води півлітра та хліба шматочок. Так ми і копали. Я копаю в корзину, ношу, висипаю у купу, а Томочка сидить і перебирає по одній картоплині в другу купку цілий день. І ніякої гульні, поки не настане вечір. Знов беру за руку дитину, ідемо додому на ніч. Ось і викопали картоплю, конем перевозили.

Настала зима, гуде, мете, морози, а топити нічим. З городу картоплице позбирали, і картоплицем топимо тільки так, щоб зварити суп. А лисиці на вікнах, і не видно двору. Ну, що ж, скубемо клоччя, прядемо, тчемо і шиємо сорочки наверх і під низ, бо в магазинах не було. А хоч і привезуть, то черга з вечора, а коли відчиняється магазин, то такий наплив, що і шибки б'ються, і люди вилазять звідти варені. В кого сили нема – не візьме. А від нас магазин далеко, то я ніколи не ходила, бо хоч би і пішла, то не взяла б.

Настав 1945 рік. Закінчилася війна.

Люди, які живими залишилися, приходили, а я все чекаю. Щодня думаю: от-от прийде. А його нема. Прийшов один сусід і каже: “Таню, я твого Данила бачив. Не чекай, він вже не прийде. Він під Москвою попав у табір. І я втік, ішов. А він мене угадав, але я боявся озватися. Думаю: відізвуся, то і мене заберуть. Так дійшов до сусіднього села. Залишився ночувати і чекав на нього. Думав, що і він втече, а він і не втік. Я устав вранці і пішов додому пішки. Йшов 30 днів. Та ти вже, Таню, не чекай, бо він був пухлий, не можна вгадати. Тільки по голосу вгадав, що це, видно, Данило”. Ой, я так розплакалася, розкричалася і від тих пір вже більше не чекала. Важкі для мене були дні і ночі. Стало мені жаль, що така доля моя безталанна, розбите життя. Люди пішки ішли, люди приїжджали усякі, і поранені, і здорові. Нема солі – треба іти за 10 км пішки у Синявку, щоб купити один стакан солі, бо на більше не було грошей. Я вже так і залишилася. Батько, бувало, прийде до мене, подивиться, і нічого мені не скаже. Він теж думає, що багато посиротіло дітей, і його внуча теж сирота.

Та щасливая моя сестра дочекалася чоловіка Марка, він залишився живим. Але прийшов додому, і в них нещастя сталося: померла дочка Машка, якій було три роки. Це була війна. Він їй залишив чотирьох дітей, а як же їй було з ними важко. Одна була радість, що він повернувся. Їй було легше жити. Як гляну, що вони удвох, а я одна, все мені було сумно та скучно. І коли найде яка пісня, то така пісня, що мені до подоби, а нікому не хотілося слухати. А хто слухав, то в того на очах були сльози.

Ох, склонила б я голівку,

Та миленького дома нет.

Ох склонила б на другого,

Та у другого правди нет.

*Лучше б я заміж не ходила,
Лучше б я в маменьки жила,
Сухі б я прянички кушала б
І тим довольна я була.*

1945 року я перейшла до дягівського колгоспу, тому що в Степанівку далеко було ходити, а сюди ближче. І почала в другій ланці працювати, була ланка весела й хороша. Бувало, вийду в бригаду, їдемо на роботу з піснею і там хто співає, хто плаче. Ланковою була Петренко Галя, яка воювала на фронті і повернулася живою у військових штанах і кепці, наче хлопець-боєць. Вона розказувала нам, як вона була на фронті, як перев'язувала рани. Скрізь вона обійшла і ще прийшла ланковою. Зараз вона живе в Мені, у неї п'ятеро дітей. Вони вже всі дорослі і народилися усі після війни.

Важко нам було після війни. Робить треба. Заступом копати. Кіньми такими, що не подужають робити, треба орати. 2-3 рази обійдуть і ложаться, то ми ж усі трудилися вручну. Діждали жнив. Почали косити косами. Чоловіків було мало, то і жінки брали велику силу роботи. Що тільки не підійде під руку.

1947 року прийшов до мене із с. Городища хлопець. Це вже була зима, лютий місяць. Багато хлопців приходили, питалися у мене, щоб я їх прийняла, але я не хотіла. Та моя тітка жила в Городищі і порадила мені: "Він хороший. Прийми, тобі буде легше". І я прийняла. І не хотілося мені, бо я вже ні на яких хлопців не хотіла дивитися. Бо на кого не гляну – не такий, як був у мене Данило. Та мене вговорили тітка Мотря і батько, мовляв, у тебе ж дитина. І так я прийняла. Життя в мене такого доброго не було, та я звикала.

Написала в 1980 р.

ІВАН БРЕФАЛОВ⁵²⁷

ЩО Я ПЕРЕЖИВ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Прийшли німці на нашу землю і почали встановлювати свої порядки. У наше село приїхав німецький поміщик, почав собі будувати дім із колбуду. Почали старости та поліцаї людей ганяти на роботу до безцирну. Мій батько був плотник. Його кожний день ганяли на роботу. І за це все він одержав 3 кг. солі.

---

⁵²⁷ Іван Архипович Брефалов після закінчення Дягівської школи працював у селі електриком. Нині перебуває на пенсії.

Почали трусити хліб по коморах. У нас був тільки один клунок, і той забрали. Комендант був злий, як собака. Як не віддаєш честі, він коней зупиняє, злазить з брички і б'є палкою. Я йшов перший раз, не знаючи, що треба віддавати честь і не віддав, а він як закричить на мене. Тоді коней спинив та до мене, а я злякався. А він як замахне на мене палкою, попокричав на мене та й поїхав. Відтоді я боявся цього собаки, і як їде він, то я де-небудь заховаюсь або втечу. А коли не можна сховатися (це було в школі), то знехотя оддам честь красношійому черв'яку⁵²⁸.

НАТАЛКА СЕМИП'ЯДНА ⁵²⁹ ВАЖКІ ДНІ

З того часу, як прийшли до нас німці, мені довелося багато чого пережити. Першого року німці забрали з нашого села одинадцять чоловік активістів, в числі яких і мій батько. З цього часу життя наше дуже змінилося. Нас вважали партизанами. Нам не можна було зайти ні в млин, ні в кооперацію. Тільки й знай, що виконуй поставку: яйця, молоко, як не чотири літри в день – то зараз штраф. Забрали два кабани по центнеру вагою і теля. Ще говорив староста: «Моли бога, щоб корова лишилась». Та не встигли забрати корови. На третій день після того, як забрали теля, до нас прийшли наші війська.

Особливо надовго залишаться в пам'яті дні, коли їздив по селу і звірськи розправлявся з людьми каральний загін. Більше тижня ми не ночували вдома. Повечеряєм, розійдемося і не знаємо, чи на другий день залишиться хто живий чи ні. Коли перестав їздити загін, ми стали ночувати дома. Одного разу о першій годині ночі до нас прийшли два п'яні поліцаї. Коли підійшли до вікна, зараз гвинтівкою по вікну, тільки склянки посипались. Ми відчинили. Увійшли в хату, один поставив усіх під гвинтівку, а другий шукав скрізь партизан. На печі, у коморі, навіть у скрині, але ніде не знайшов. Кричав: «Ми бачили, як ішов тільки що чоловік». Як тільки не знущалися вони з нас, але прийшов кінець і нашим мукам. Зараз ми живем на вільній землі, вчимося в

---

⁵²⁸ Робота учня 4-го класу Дягівської неповної середньої школи Брефалова Івана Архиповича (1943)// Письменные работы учащихся Дяговской неполной средней школы на тему: «Что я пережил во время немецкой оккупации»(ДАЧО. – Р. 1376. – Оп.1. –Спр.13. – Арк.1).

⁵²⁹ Після війни до пенсії працювала у бригадах. Рано стала вдовою. Дітей не мала. Померла до 2005 р.

школі і всіма силами допомагаємо нашій Червоній Армії для скорішого розгрому ворога⁵³⁰.

НАДІЯ ІЛЛЯШ⁵³¹

ДУМАЛИ, ЩО ПАЛИТИМУТЬ СЕЛО

У вересні 1941 року ввійшли до нас в село двоногі звірі – проклятуші німці. Почали вони тягати з комор сало, хліб, яйця з кубел, корів з хлівів. Страшно було вийти й на вулицю. Перший рік я не ходила в школу в III клас, мене не пускала мати і говорила, що скоро повернуться свої, тоді будеш ходити в школу. А потім на другий рік почала ходити у третій клас, то вчилась зовсім без книжок. Історії, яку я дуже люблю, зовсім не було, а замість неї вчили німецьку мову. Ми, всі учні, дуже боялися коменданта-кривоногого німця, який жив у нашій школі.

Зустрічатися з ним треба було стоячи, піднявши руку, ще й говорити щось по-німецькому. Часто заходив до нас на уроки, і тоді ми ще більше тремтіли.

Німці одступають в 1943 році. У неділю годин у 10 дня приходять до нас мадярин, іде по двору і кричить: «Де кінь, тьотка? Де кінь?» Мати говорить: «Коня нема». Він іде ближче до хати і побачив на порозі вірвовку. Він почав кричати, де кінь. Дає матері в руки вірвовку і кричить, щоб вона йшла по коня.

Мати говорить, що кінь на паші. Він дав матері вірвовку, мати взяла її і йде попереду, а він, як те жабеня, лізе позаду і несе в руках гранату, гвинтівку і кричить: «Де кінь?».

Потім він побачив десь коня і побіг туди, а мати бачить, що він побіг, та й собі хода назад поза школою погородах. Та не йде й додому, а зайшла до сусідів і пережидає, поки вони виїдуть з села. А я бігаю, шукаю матір, та голошу, думала, що вбило те кляте кошеня.

І про це горе я ніколи не забуду коцалапому щеняті, як воно хотіло

---

⁵³⁰ Робота учениці 6-го класу Дягівської неповної середньої школи Семип'ятинської Наталії Юхимівни (1943)// Письменные работы учащихся Дяговской неполной средней школы на тему: «Что я пережила во время немецкой оккупации» (ДАЧО. – Р.-1376. – Оп.1. – Спр.13. – Арк.2).

⁵³¹ Надія Павлівна Ілляш (нар.1929 р.) після школи закінчила у Дніпродзержинську ПТУ (спеціальність швея). Згодом повернулася у Дягову. Працювала дояркою. Обшивала родину одягом. Мала травму хребта, а тому померла у 55 років. Її дочка – Тамара Григорівна Вінніченко довгий час працювала у Дягівській середній школі заступником директора з виховної роботи.

вбити мою матір. Потім того ж самого дня вечером двоголові гади втікають із села, бо наші вже в Мені.

Ми все повиносили в кущі, поховали, бо думали, що палитимуть село, і самі полягли в кущах. Теличку прив'язали на городі.

Тоді мати пішла дивитись, чи не заплуталась теличка. Чує, щось кричить: «Татку, татку!»

Мати думала, що він пішов до нас у кущі і на Мишу кричить: «Татку».

А він думав на матір, що то дядько ходить по городу. Миша встав і підійшов до нього, і мати підійшла до нього. Він гвинтівку кинув, руки вгору підніма і каже: «Матка, я здаюсь, пустіть переночувати мене, уже мені нікуди тікати, бо прийдуть наші вороги». Мати каже: «Ніде у нас ночувати». Він пішов далі до других сусід, але й ті не пустили. Потім вночі, годин у 2, їдуть наші. Ми всі порадили, все повносили в хату і до ранку вже були в хаті.

Отаке я пережила під час окупації.

Спасибі Червоній Армії і товаришу Сталіну, що визволили нас з-під гніту окупантів-німців⁵³².

ГАЛИНА ПАВЛЕНКО⁵³³

ПЕРША ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ НА МЕНЩИНІ

Було в Опанаса Йосиповича Павленка 4 сини – Василь, Іван I, Іван II та Сергій. Старшому Василю довелося закінчити лише 2 класи церковно-приходської школи, але руки золоті мав і на все кмітливий був. У

---

⁵³² Робота учениці 4-го класу Дягівської неповної середньої школи Ілляш Надії Павлівни (1943)// Письменные работы учащихся Дяговской неполной средней школы на тему: «Что я пережила во время немецкой оккупации» (ДАЧО. – Р.-1376. – Оп.1. – Спр.13. – Арк.3-4).

⁵³³ Павленко (Танюк) Галина Степанівна народилася 3 лютого 1931 р. у Києві. У 1943 р. була вивезена у складі родини в Німеччину. Після війни Танюкам не дозволили жити у столиці. Вчилася у школі у Білій Церкві, Луцьку. Закінчила Уманський сільськогосподарський інститут (1956 р.). Приїхавши з чоловіком О.Павленком у Дягову, викладала біологію у школі. Згодом заочно закінчила Ніжинський педінститут. Викладала, крім біології, німецьку мову (її добре вивчила у трудовому концтаборі в 1943-1945 рр.). Відмінник народної освіти України. Авторка багатьох статей у районній газеті «Наше слово». Зробила переклад реляції Отто Плеєра для книги «Доба гетьмана Івана Мазепи в документах» (2007 р., с.609 – 611). Багато її листів до рідного брата, відомого режисера і політика Леся Степановича Танюка, опубліковано у багатотомному виданні його творів (нині видано 14 томів). Він часто згадує її у своїх щоденниках. Померла 7 квітня 2009.

1943 його мобілізували (після того, як с. Дягову Менського району Чернігівської обл. від фашистів наші звільнили). Було йому вже 50, то будував в будбати понтонні мости, переправи. Повернувся з 4 медалями, в т.ч. і “За взяття Берліна”.

Перед самою революцією збудував він в хуторі Гай під Дяговою млин (власний), хоч лише у драних штанях залишився. Та вчасно підказали йому, щоб здав той млин державі, бо інакше уся сім’я на Соловки попаде. Хоч і від серця відривав, та здав своє дітище. Сім’я залишилась у селі.

Демобілізувавшись, став робити печі селянам, робив цеглу, бо це був дефіцитний матеріал і тоді робили цеглу-сирець (неопалену). У селі не було техніки, мало коней, орали коровами. Ось в цей час, у 1947 р., Василь Опанасович запропонував на правлінні колгоспу “1 травня” збудувати на річці Дягова гідроелектростанцію, яка б давала в село освітлення, рухала крупорушку. Це було диво для села, але всі загорілися його ідеєю. В.О. Павленко сам склав креслення майбутньої споруди і керував будівництвом. Очевидці цих давніх справ говорять, що теслярі робили будинок електростанції дуже добротно. Колоди часто підносили молоді хлопці. З однієї сторони брався Василь Опанасович, з другої – три хлопці. Був він кремезний, високий (1,80 м), мав козацькі, сиві, на кінцях прокурені вуса, хоч курич зрідка (лише для компанії), не гребував чаркою, але завжди сідав на велосипед, на якому був шкіряний портфель. У портфелі він привіз з війни трофейні інструменти. Допомігав В.О. Павленку в будівництві гідроелектростанції дягівець Микола Пастушок, який прийшов з війни без ноги. Важко сказати тепер, звідки дягівчани привезли саму турбіну і як міг, маючи дво-класну освіту, зробити усі розрахунки Василь Опанасович сам, щоб ця турбіна стала робити струм, але факт є фактом: шківні рухались, і у верхній частині гідроелектростанції працювала від електрики ще й крупорушка, де селяни драли просо

**Василь Опанасович
Павленко
(фото 1950-их років)**

і гречку на крупу, а по головній вулиці села в хатах провели електрику, і електрика світила з 6 до 12 ночі, на більше її не вистачало. Монтера Миколу Пастушка прозвали “Келя раз, келя 2, келя 3”, тому що спочатку тричі клацало, а тоді вже світло остаточно запалювалося в лампочках.

Щоб збільшити потік води, В.О. Павленко загадав прокопати додаткові канавки для води. Але річка Дягова, хоч колись і була суднохідна, але в ХІХ-ХХ ст. стала вже мілководною. І води не вистачало. Колгосп поступово ставав на ноги, і в 1952 р. купили дизельний двигун, який встановили на тракторному стані. Він почав давати світло на все село, і гідроелектростанція була В.О. Павленком реконструйована у водяний млин. Цьому передував візит у село двох інженерів. Вони оглянули гідроелектростанцію, сказали, що вона нерентабельна, але що її зробила людина без спеціальної освіти – не повірили. Такого ще в гідроенергетиці, сказали, не було. Проте вона діяла. Може, це була перша і єдина гідроелектростанція в Чернігівській області, але точно єдина в усій Україні, яку збудував за власним кресленням майстер-самоук Василь Опанасович Павленко. До речі, десь у 1980-х рр. в Менській районній газеті “Колгоспна правда” з’явилася невеличка замітка уродженця Білорусії. Він писав, що до цього часу у нього збереглися теплі спогади і гордість за те, що 17-річним хлопцем жив у 1947 р. в с. Дягова і брав участь у будівництві в селі гідроелектростанції під керівництвом В.О. Павленка.

Це був не єдиний винахід Василя Опанасовича Павленка. Потім він збудував ще вітряк, який працював до 1964 р. Паралельно, вдома, він виготовляв цементні труби для димоходів. Цим зацікавились у пожежній охороні, бо 80% димарів тоді були дерев’яні, і це було пожежебезпечно. З Кисва приїхала інженер і пропонувала діду поїхати в Київ і допомогти там налагодити організацію виготовлення деталі з цементу в заводських умовах, записала детально принцип роботи. Пропонувала йому там квартиру, але він, звичайно, відмовився, бо в Дягові він був мірошником, і це була найулюбленіша справа його життя. Похований він в 1967 р. першим на новому цвинтарі села і пам’ятник зробив собі теж сам заздалегідь. Помер на робочому місці, в млині, в 73 роки. Завдяки пензлю заїжджого художника, який на спір намалював портрет В.О. Павленка за півгодини в конторі колгоспу, – в сільському краєзнавчому музеї можна побачити і зараз дуже вдалий портрет В.О. Павленка, людини простої, скромної, але такої неординарної, всіма шанованої не лише в селі, але й в районі.

Записано до 2005 р.

ІВАН СНЕЦАР ЯК ПОСТАЛА НОВА ШКОЛА

Народився я 25 березня 1943 року в с. Тихоновичі (Корюківського) нині Щорського району. По досягненні шкільного віку пішов до першого класу. Закінчивши Тихоновичську десятирічку, зразу вступив на фізико-математичний факультет Чернігівського державного педагогічного інституту ім.Т.Г.Шевченка.

Якось швидко проминули студентські роки... І ось я вже вчителюю. Спочатку в Корюківському, а потім в Козелецькому районах. Та мене весь час тягло в Менський район. Бо тут працював мій вчитель фізики і директор школи Борис Петрович Кісні, якого я глибоко поважав і поважаю як фахівця, як високоінтелектуальну і мудру людину. Це він прищепив мені любов до фізики, яка залишилась до цього часу. У серпні 1974 р. я з сімєю переїжджаю на Менщину... Мене і дружину Галину Демидівну направили в Миколаївську неповну середню школу. Я викладав фізику, дружина – математику.

Через чотири місяці, саме перед Новим роком, завідуючий Менським районним відділом освіти запропонував мені поїхати в Київ на курси директорів. Я не відмовився. І вже з 2 січня 1975 року був слухачем цих курсів. Минуло три місяці, і я знову повернувся до Миколаївки.

У другій половині серпня цього року мене викликали до відділу освіти. Завідуючий, Борис Петрович Кісні, запропонував керівну роботу. Було кілька варіантів. Та я відмовився. Не поспішав стати директором школи, бо навчання на курсах дало можливість зрозуміти, що директор це не стільки посада, а й тяжка робота і велика відповідальність перед учнем і педколективом. Як би високопарно не звучало, але все-таки в школі формуються світогляд молодої людини, її переконання. Зрештою саме тут плекається резерв робітничого класу, селянства і політичних партій. А їм належить визначати майбутнє.

Наприкінці серпня мене знову викликали в райвно і вже в більш категоричній формі Борис Петрович запропонував директорство у Дягівській середній школі. Довелося погодитися. Не з боязні зіпсувати стосунки з Борисом Петровичем, а з глибокої поваги до нього.

Не встиг я оговтатись на посаді директора, як мене викликав третій секретар районного комітету партії (вже покійний) Петро Фролович Маховик і каже:

– Іван, ти бачив частину фундаменту.

– Бачив, – відповідаю.

– Так ось на тому місці повинна стояти нова школа.

Якщо партія сказала треба – варіантів відповіді не було. Під козинок – і вперед!

Та воно так і треба. Щоб хто не говорив, а керівна і спрямовуюча сила в суспільстві повинна бути.

Я розумів, що на мене лягає важка ноша. Але щоб настільки, не очікував.

Не треба багато розуму, щоб зрозуміти, якщо є фундамент, то повинна бути проектно-кошторисна документація, за якою він будувався. Розчарування з цього приводу не змусило себе чекати. Документації не було ні в колгоспі, ні в підрядника, ні в відділі капітального будівництва райвиконкому. Не знаю що, але щось наштовхнуло мене запитати про цю злочасну документацію у завгоспа школи. Андрій Тихонович погрібся по своїх документах і приніс мені декілька досить об'ємних томів.

Наступного дня я вже був у кабінеті директора проектного інституту «Гідроцивільпромбуд» Вадима Івановича Маркова і запитав, чи можна побудувати школу за цією документацією. Він запитав, де я її знайшов. Я відповів, що вона лежала у мене в кабінеті. Хоча насправді валялась у закутках Андрія Тихоновича. Дружня розмова продовжувалась. Під час неї Вадим Іванович викликав свої співробітників. Прийшли дві молоді жінки. Вадим Іванович попросив їх поглянути на проект. А потім сказав, що за подібним прикладом будувалась школа в Держанівці Носівського району, що треба з цих двох проектів зробити один і не тягнути з цим довго. Час від часу я навідувався до Вадима Івановича. В одній із розмов Вадим Іванович сказав, що проект – це далеко не все. Тепер головне, щоб облвиконком вніс будівництво школи в титульний список будівництва таких об'єктів. Порадив звернутися з цього приводу до третього заступника голови облвиконкому Валентини Данилівни Проннікової. Я так і зробив.

Під час першої зустрічі я виклав Валентинівні дані аргументи, сказав, що приміщення розкидані, не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам і т.д, і т.п. Під кінець зустрічі зрозумів, що мої докази на Валентину Данилівну «должного впливання не возымели». Вона сказала: «До побачення. Я подумаю. Прийдете іншим разом». Таких разів було до двох десятків. Я викладав своє бачення необхідності будівництва при-

міщення школи, а Валентина Данилівна схилила мене до замовлення нового проекту, бо у старому не передбачалось радіаційного сховища. І тут я повідомив їй, що проектно-кошторисна документація виготовляється проектним інститутом «Гідроцивільпромбуд», роботи ідуть до завершення. Знову: «До побачення». Але вже «без приїдете іншим разом». Валентину Данилівну можна було зрозуміти. Дуже вже їй не хотілось, щоб десь сплив цей довгобуд.

А час ішов. Уже наближався новий 1996 рік. Проект був зроблений. Не вистачало одного папірця. Листа облвиконкому в Держбуд УРСР з проханням про дозвіл будівництва за старим проектом. Без нього Держбуд своє «добро» не дасть. Це я зрозумів. Хочеш не хочеш, а до Валентини Данилівни треба було йти. Розмова не склалась. Виходячи з кабінету, я сказав (треба ж було стільки нахабства!), що гроші разом з фундаментом в землю закопувати не будемо, а дітям досить сякнути в кулацьких хатах.

Проннікова знала про виготовлення документації. Я сказав їй про це раніше. Достатньо було одного її дзвінка і роботи були б заблоковані. Мої добрі стосунки з Вадимом Івановичем не допомогли б. Чому не було такого дзвінка, для мене залишається загадкою до цього часу.

Довго думав, що робити далі. І вирішив їхати у Раду Міністрів.

На подив, мене прийняли з розумінням. Людина, яка зі мною розмовляла, сказала, що питання буде вивчене. За результатом приїдете пізніше. А був уже лютий. Може, десь тижнів через півтора я знову в Києві. Знову в міністерстві. Мені зразу повідомили, що питання вирішено позитивно. Дали координати Держбуду. Сказали, до кого звернутися.

У Держбуді повідомили, що дозвіл буде поданий через тиждень. Приїжджаю, а мені говорять, що людина, яка повинна надавати дозвіл, хворіє.

Закінчився лютий. А 6 березня телефонує мені Сергій Степанович Голік (він керував відділом капітального будівництва в районі) і каже: «Якщо до 10 березня не буде дозволу, школу в титул цього року не включатъ».

Сьомого березня їду до Києва. Знову в Держбуд. А там виливають на мене добрий кухоль холодної води. Потрібна мені людина ще на лікарняному. І в мене, напевно, вирвалось, що доведеться знову йти в Раду Міністрів. Мене заспокоїли, сказавши, що зараз щось вирішимо.

Буквально через хвилин десять одержав дозвіл.

Київський автовокзал. Чернігів. Площа Куйбишева. І кабінет Валентини Данилівни. Вручаю її дозвіл. Прочитавши, вона подивилась на мене, усміхнулась і сказала: «Ну, що ж, будуйте».

Початок будівництва не забарився. Менше ніж за два роки школа була зведена.

Написано у листопаді 2009 р. (с.Миколаївка Менського району).

Пошукові замітки

БОРИС ЛУЩИК

ЧИТАЮЧИ ЦЕРКОВНІ КНИГИ

Дякуючи Богу, після падіння комуністичного режиму, який проіснував більше 70 років, настав час повернення людей до Бога, до своєї православної віри, до історичної правди, до своїх джерел – роду дідів і прадідів. Тепер громадяни України мають можливість дізнатись про свій родовід, про своїх прадідів і прашчурів. Уже багато відкрито архівних матеріалів, які раніше були засекречені. Основним документом, з якого можна було дізнатися про свій рід до революції 1917 р., є церковні «Метричні книги» про народження, одруження та смерть.

Шукаючи своїх дідів та прадідів у Чернігівському обласному архіві, я знайшов дуже багато свої предків та родичів, про яких навіть батьки не знали. Як з'ясував, це нелегка справа. Ось вже третій рік пішов, як я постійно відвідую архів, але ще й половини своїх предків не вдалося відшукати. Насамперед є декілька тому причин. По-перше, це невідомі імена прапрадідів та їхніх батьків. По-друге, не завжди каліграфічний почерк священника. По-третє, у селі було багато людей з однаковим прізвищем, чимало з них народжували по 5-13 дітей. По-четверте, коріння прадідів часто-густо ховалося в іншому селі. Так, наприклад, у ХІХ сторіччі чимало Лущиків жило у Волосківцях, Синявці, декілька в Дягові, а прізвище Власенко (дівоче моєї матері) взагалі поширене не тільки у нашому селі, й на хуторі Гай, в Степанівці, Волосківцях, Стольному. Крім цього, багато людей мали однакові ім'я та по батькові. Отож вирахувати приблизно рік народження можна лише за записами в «Метричній книзі» одруження (вінчання), коли вказувалося, скільки років нареченому та нареченій.

На жаль, церковні книги Покровської церкви с.Дягови збереглися з 1858 року (інформація тільки про народження), а з 1868 р. – про одруження і смерть. Повністю збереглися тільки записи (народження, одру-

ження та смерть) з 1875 р. по 1917 р. Прикро. До того ж є чимало пропущених листів, які не збереглися.

До речі, церкву у нашому селі збудували на честь свята Покрови Пресвятої Богородиці (14 жовтня). До нового приміщення у кінці ХІХ ст. прибудували два престоли на честь великомученика і цілителя Пантелеймона і святителя Феодосія, архієпископа Чернігівського. Отож виходить, що у нашому селі тепер декілька престольних (храмових) свят: головне свято Покрови Богородиці – 14 жовтня, великомученика і цілителя Пантелеймона (9 серпня), святого Феодосія – 18 лютого і 22 вересня.

До речі, 14 жовтня, у день свята Покрови Божої Матері, в Україні святкується день українського козацтва. Було б добре, аби і в нашому селі відродили це свято, бо до 1917 року у Дягові жило більше за всіх людей козацького стану. Це дуже добре видно з «Відомості про народжених, одружених та померлих по приходу с.Дягови Покровської церкви за 1868 рік», яку склали священник Іван Добрянський, дячок Григорій Чикилевський, пономар Петро Перехожинський.

Звання	Народилось			Одруж.		Померли			Вік померлих	Число душ			
	чол.	жін.	Всього	пар	осіб	чол.	жін.	Всього			ч	ж	В С Ь О Г О
Духовних 26	-	1	1	-	-	-	-		0-1	12	14		
Дворян	1	-	1	2	4	2	1	3	1-5 5-10	11	13	24 3	
Козаків	30	26	56	9	18	19	24	43	15-20 20-25	-	-	-	
Солдат	4	5	9	-	-	3	4	7	25-30 30-35	-	-	- 3	
Тимчасово повинних селян	10	15	25	6	12	7	11	18	40-45 45-50 50-55	2	-	2 1 2	
Казені селяни	1	2	3	4	8	-	1	1	55-60 60-65 65-70	1	1	2 3 3	
Міщан	3	1	4	-	-	2	1	3	70-75 75-80 80-85 85-90	3	-	3 - 2 1	
Всього	49	50	99	21	42	33	42	75		33	42	75	

У цій «Відомості» є примітки про те, що в числі незаконнонароджених були солдатки: жін.- 1, козачки: чол.-1, міщанки: жін.1. Двієнь не було.

З «Метричних книг» видно, як зростало населення с.Дягови у благополучні роки і як вимирило під час епідемій холери, чуми та інших захворювань. Наприклад, у 1872 р. померло 137 чоловік, з них 53 від холери, 12 – від золотухи, 8 – від сухот. У той же час в окремі роки, зокрема 1873 р., приріст населення становив 50 душ, у 1875 – 43 душі.

Події 1917 р. досить негативно вплинули на статистику вінчань, народжуваності у Дягові. У нашому селі тоді зареєстрували лише 2 шлюби, у Степанівці – 4, у Синявці – 8, в Ушні – 7. Це говорить про те, що люди стали жити невпевнено, почалися дні анархії, беззаконня, наступав кривавий терор більшовицького режиму.

Саме в таку лиху годину народився мій батько Микола Андрійович Лущик, за 12 днів до жовтневого перевороту 1917 року. Із шістьох дітей вижив лише батько. Його брат і сестра померли малими в 4 і 5 років під час громадянської війни, ще дві сестри віком від 9 та 13 років у голодні 1934 і 1936 роки. А ще одна сестра померла в голодний 1947 рік.

Тяжкі роки, які випали на долю батька, не тільки не скорили його, а й загартували. У 1939 р. пішов служити до армії. А тут і 1941 рік – війна.

Батько воював на різних фронтах. Він учасник оборони Москви. В одному із боїв отримав контузію, зимою в окопі обморозив ноги (довелося навіть розрізати чоботи). Від розряду снаряда у батька залишився шрам на скроні на все життя. Бог милував, і осколок не заглибився у голову, смерть пройшла повз нього. Батько не раз розповідав, як гинули і виживали на війні товариші, які були поруч. День Перемоги він зустрів у Німеччині.

Повернувся додому аж тільки в листопаді 1945 року.

У 1946 році одружився з моєю матір'ю – Євдокією Степанівною Власенко, жителькою хутора Гай. До речі, за те, що обвінчався з нею в церкві, його виключили з рядів комуністів. Так він більше у партію і не вступав.

Із 1946 року почав вчителювати в Дягівській школі, аж до самої пенсії (1977 р.). Дожив до святкування 50-річчя Перемоги і через три місяці помер (у 1995 р.). Вічна йому пам'ять!

Щодо своїх родичів, то майже всі вони були козацького роду. Дуже багато цікавого дізнався про них в архіві. Родичами Лущиків були Кияшки, Максименки, Коньки, Горбови, Терещенки, Червінські, Бурки, Павленки, Готенки, Петренки, Рибенки, Василенки. З цими сім'ями ми є кровними родичами. Це означає, що у нас спільні прадіди або прапрадіди. Мій дід Андрій Полікарпович Лущик був міщанського роду, він одружився з козачкою Мотроною Спиридонівною Кияшко. Прадід Полікарп Юхимович Лущик одружився з козачкою Катериною Фадеїв-

ною Максименко. Виявляється, козак Спиридон Аристархович Кияшко є спільним пращідом для мене (і моїх сестер, брата) та для Раїси Василівни Папенко, тобто ми між собою троюрідні. Через пращіда козака Аристарха Кияшка ми родичі з Червинськими та Бурками в четвертому поколінні. Козак Фадей Артемович Максименко – наш спільний пращід з Максименками, з Павленками (Сергій Олегович Павленко) та Коньками (Надія Іванівна Шатирко). Тобто ми чотириюрідні брати і сестри.

Козак Фадей Артемович Максименко (1832–1889 рр.) одружився з козачкою Устинією Назарівною Кияшко (1883 –1869 рр.). У них було дві дочки Тетяна (нар.1865 р.) та Катерина (1856 р.). Перша вийшла за Прокопа Калениковича Конька (нар.1864 р.), а друга – за Полікарпа Юхимовича Лущика (нар.1858 р.). У родині Тетяни та Прокопа Коньків народилася Мавра Прокопівна Коньок (1895–1967 рр.). Це – рідна бабуся Сергія Олеговича Павленка, мого однокласника. Ще у них народився син Кирило (а це вже дід Надії Іванівни Шатирко, теж моєї однокласниці), який мав сина Івана (1928–1966 рр.).

У родині Полікарпа та Катерини Лущиків народився син Андрій (1888 –1950 рр.). А той уже мав сина Миколу, нашого батька, який був троюрідним братом Олега Васильовича Павленка (1933–1989 рр.).

Цікаво, якщо брати взагалі кількість козаків та козачок у нашому роді, то виходить з батькового боку їх – 9 чоловіків, 5 жінок, а по материній лінії – 8 чоловіків та 4 жінки. Це указані всі ті предки (аж до пращідів і навіть далі), що мають пряме відношення до мене. Тобто їхня кров тече і в моїх жилах. Мені вдалося знайти найдавнішого предка – це козак Артемії Зіновійович Максименко (1791–1871 рр.). По материній лінії найдавніші відомості відшукав по роду Саєнків. Кажали старі люди, що він йде від запорозьких козаків (XVI – XVII сторіччя). Рід Чикилевських, з якими ми маємо родинні взаємини через цих же Саєнків, був родом священнослужителів та церковнослужителів. Так, Григорій Іванович Чикилевський був дяком і псаломником в с. Дягові (1858 – 1890 роки). Його сини Олександр – псаломник у Волосківцях, Никодим – псаломник у Блистові, Михайло 25 років був пономарем у Степанівці (де і похований біля церкви). Андріян Іванович Чикилевський був псаломником у Стольному, його син Димитрій – почесний громадянин Стольного. Вавило Чикалевський – священник с.Стольного, Єрмолай – священник Блистові. Протягом 200 років не обірвалася ця

родова спадковість. І нині в Степанівці служить при церкві Ольга Семенівна Чикилевська. А ще зовсім недавно була старостою в Троїцькій церкві (з 1982 р. по 2008 р.) Степанівки Ольга Степанівна Чикилевська, моя рідна тітка. Її рідна сестра, тобто моя мати, була казначеєм у Покровській церкві с. Дягови у 1990-их роках, коли тільки почали відкривати церкви. З волі Божої і мені випало служити охоронцем при храмі Всіх святих Чернігівських у м. Чернігові. Думаю, що це не обійшлося без молитов матері, віруючих родичів та предків.

Оце тільки прикро стає, коли буваєш у нашій рідній церкві чи степанівській, чи в інших селах, а не бачиш у них віруючих. Сумно, що люди майже не ходять до церкви. Незважаючи на безбожні часи радянської влади, церкви вистояли, збереглися, а тепер, коли дозволена повна свобода віросповідання, наші люди, які визнають себе православними, не ходять до храму, навіть у великі свята, і не беруть участі у житті церкви, її ремонтуванні, збереженні.

Цікаво, що майже за 50 років другої половини ХІХ ст., які мені довелося вивчати в архіві, в Дягові помер від пиятики лише один чоловік. А тепер це стала чи не головна причина більшостей смертей дягівчан. Усе це відбувається з однієї причини – немає страху Божого в людях, не знають заповітів Божих і не виконують їх, не читають ні Євангеліє, ні Біблії, ні житія святих православної віри, ні статут церкви...

Мене не полишає надія, що дягівчани все-таки потягнуться до матері-церкви, укріпляться у вірі православної і відродять козацькі традиції братства-товариства. А для козаків на першому місці завжди була віра православна і Пресвята Богородиця. Тож треба і нам воскресити віру православну і козацтво. Адже наше давнє козацьке село уже майже 100 років не бачило і не чуло козацького духу. Тож до справи, земляки, поки зовсім не вмерла Дягова!

ДОКУМЕНТИ

1. Звіт про роботу хати-читальні (13 березня 1926 р.)

Отчет о работе зав х/чит. т.Карлинской М⁵³⁴.

В своем докладе указала, что х/ч в с. Дягове существует с 1925 г. имени Т.Г.Шевченко. В настоящее время членов х/ч есть 63 ч., из них мужч.43, женщ. 20 чел.; в организ. КНС 21, профсоюз.9, батр.3, середняк. 9 и членов ВКП(б) 1. Правление х/ч состоит из 5 чел.

При х/чит. имеются кружки: с/хозяйственный, естественно-научный, драматический, рукоделия и политический: имеется уголок «ЮЛ». Посещаемость х/ч в течение I-кв. равняется 1905 чел. При х/ч издается стенная газета «Отголоски села». Сейчас х/ч выписываются газеты: «Крестьянская газета», «Комсомольская правда», «Червоный стяг», утренний и вечерний выпуск, и «Селянські вісті»; журналы: «Красный журнал для всех», «Пролетар», «Лапотъ» и «Селянський будинок», «Деревенский театр». В течение I-кварт. х/ч проведены следующие компании: «Октябрьской Революции», «Двухнедельник Ликбеза» и «Рождественская компания». При х/ч имеется библиотека. С членских взносов, прибыли с лотореи и спектаклей поступило в распоряжение х/ч 13 р.70 коп. На кои были приобретены стол, флаг, портрет Шевченко и дежечка для воды и на остальные выписана литература⁵³⁵.

2. Звіт про роботу пожежного депо (30 червня 1926 р.)

Доповідь пожежного старости т.Войло⁵³⁶.

В своїй доповіді староста відчитався перед сільрадою за термін з 12/ I – б/р по сучасний мент.

У сучасний мент у дружині мається 26 чолов. Майно дружини складається: з 2-х справних цмоків, 9 бочек, 1 виїзна площадка, 5 багров, 1 вили, 1 драбина, 1 фонар, котрим освіщається депо уночі.

---

⁵³⁴ Мера Лазарівна Карлінська. У протоколах сільради часто фігурує член РВК Агнеса Карлінська, можливо, це якась родичка Мери Лазарівни.

⁵³⁵ Протокол №2 засідання сільради с.Дягови Менського району Конотопського окр. від 13 березня 1926 р.// ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.1.– Арк. 135.

⁵³⁶ Очевидно, йдеться про члена сільради Євстафія Корнійовича Войла.

Ціли суткі по ініціативі та распорядженню сільради біля депо є стійка з 2-х чоловік та 2 коней.

Кошті дружини: решти від минулого року 7 к. 50 к, членських внесків 2 к 50 к., всупних 2 к. і від займа худобі членами дружини 5 к.25 к., а всего 17 к. 25 коп., з них за це время зрасходовано: на покуп. 3 коліс до бочок 4 к. 56 к., за клапан для цмоку 3 к.6 к., за покуп.тека 1 к.02 к., за починку ліхтаря 1 к.30 к., виплачено інспектору пожежного діла Менського р. за бланкі посвідчень членам дружини і др. Канцелярські приладдя 2 к. 56 к., а усього 12 к.50 к. у касі мається 4 к.75 к.

Кроме того. Не виплачено іще столяру Призанту за починку слома-ной бочки 1 к.57 к во время пожежі 25/VI – б/р.

За цей термін у селі було 2 пожежі: одна уночі з 4 на 5 /III –б/р. і 25/VI – б/р. утром.

На кожний випадок пожежі члени її з'являються у термін, проявля максимум і усю енергію на боротьбу з ворогом селянства “красним півнем» і заслужили довіріє і авторитет селянства.

Крім того, вказав на недостачу інвентаря, напр.:і треба іще 6 бочек, 1 площадку, треба розкрити будуванням депо і т.і, но на це нема коштів, а між іньшим з Р.Ц.К. відпуститися повинно 25 карб. На що уже не раз Р.Ц.К. про це казалось, но до цього часу такі не одержали⁵³⁷.

3. Звіт про роботу сільського комітету незаможних селян (1926 р.)

Голова С.К.Н.С. т. Дзюндзик⁵³⁸ зробив свою доповідь з часу своєї послідньої доповіді на засіданні сільради, себто з 17/IV-б.р. до жовтня б.р. та вказав, що членів К.Н.С усіх 74 чол., з них бідняків 59 чол., середняків 15 чол., чоловіків з них 65, жінок 9. У громадських організаціях члени К.Н.С поділяються так: в К.Т. 38, С.Т.Ц.32 чол., сільраді 6, х/чит 32 ч., Ликнепа 13, Аэрофема 26 ч., Мопра 10 ч. Усього за рік з 1/Х-25 р. по 1/Х-26 р. поступило грошей у С.К.Н.С 108-05 к. Порядок вступу ціх грошей: від членських внесків 28.05; 80 крб. одержано субсидії від Р. К.Н.С.

Витрачено 98-60 к. і у наличності мається 9-45 к. З них 7 крб. віддано К.Т., а у скарбника мається 2-45 коп. Статї витрати поділяються так: на виписку газет 5-86 к., на канцелярські потреби 4-99 к., надіслано Р.

⁵³⁷ Протокол №8 засідання Дягівської сільради Менського району від 30 червня 1926 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.41. – Арк. 7 зв.

⁵³⁸ Никифор Якович Дзюндзик.

К.Н.С 5-25, на прапор К.Н.С і герб С.С.С.Р. 2-50 к. і на утримання президії К.Н.С 80 крб. (...)

Усіх загальних зібрань було 13 і президії 10. Помічається слаба активність відвідування членами К.Н.С загальних зібрань громади, а також і не внесок їми членських внесків⁵³⁹.

4. З виступу вчительки Анастасії Олексіївни Несукай на зборах активу с.Дягови 17 січня 1926 р. про те, хто не може брати участь у виборах

Российская Социалистическая Федеративная Советская Республиканская Республика(..) – союз, где вся власть идет не сверху, как было от царя, а где власть подымается снизу от местных обществ, сельских и городских. Благодаря такому союзному характеру в нашей Республике предоставлена полная свобода всякой нации говорить безпрепятственно на своем языке, учиться в своих школах на языке матери, пользоваться своими обычаями и правами на одинаковых со всеми другими народами основаниях. В советск. выборах могут участвовать только сами трудящиеся, не зависимо пола, а никто из врагов народа к выборам не допускается. В 65 ст. сказано: не избираются торговцы, монахи, духовные служители, члены бывш. царской фамилии и др. Все местное управление принадлежит советам – это значит, что рабочий народ управляет республикой и ведет все к одной великой цели: чтобы народом жилось тепло, сытно, свободно и т.д.⁵⁴⁰

5.3 протоколу №19 засідання Дягівської сільради (листопад 1929 р.) про виявлення міцних господарств для оподаткування експертним порядком⁵⁴¹

1). Войло І.Ф. господарство слабе, в експертному порядку оподаткуванню не підлягає.

---

⁵³⁹ Протокол №13 засідання Дягівської сільради Менського району від 13 листопада 1926 р. // ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.41. – Арк. 17 зв. – 18.

⁵⁴⁰Протокол №3 активу с.Дягови Менського району Конотопського окр. від 17 січня 1926 р.// ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.1.– Арк. 70-70 зв.

⁵⁴¹ За роз'ясненням ВУЦВК (7 серпня 1929 р.), «до експертного оподаткування с/г податком належать міцні господарства, які мають нетрудові прибутки, вживають найману працю, або експлуатують бідняцьке населення тим чи іншим засобом» ([http:// www. archives. gov.ua/Sections/Famine/Publicat/Fam-kolekt-1929. php#nom-10](http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/Publicat/Fam-kolekt-1929.php#nom-10); ЦДАЖР України.– Ф. 1. – Оп. 5. – Спр. 356. – Арк. 108, Відпукс.)

2). Бесикало А.Х. господарство зруйноване, господар інвалід, одержав зніжку в 1929/30 р. 50%.

3). Антоненко Т.К. притягнуто до експертного оподаткування, господарство міцно-середняцке.

4). Захарченко І.К. господарство інвалідске, працездатна 1 жінка, в експертному порядку оподаткування не підлягає.

5). Гречуха Е.П. господарство міцно-середняцке, підлягає до експертного оподаткування.

6). Голяк А. Л. господарство міцно-середняцке, підлягає до експертного оподаткування.

7). Гапон В.С. господарство бідняцке, жінка хвора, працездатних 1 душа, в експертному оподаткуванню не підлягає.

8). Мищенко Е.П. господарство міцно-середняцке, підлягає до експертного оподаткування.

9). Максименко Л. Ф. господарство міцно-середняцке, підлягає до експертного оподаткування.

10). Крук Семен М. Теж.

11). Калюжний П.М. Теж.

12). Кисель П.І. Теж.

13). Кисель К.А. Теж.

14). Шестак Е.Т. Теж.

15). Шестак М.С. Теж.

16). Чичко О.П. Теж.

17). Семипядний Д.Ф. до експорту не підлягає як слабе гос-во

18). Павленко Акім Ср. Господарство слабе, в експертному оподаткуванню не підлягає.

19). Павленко Семен Іов. Господарство міцно-середняцке, підлягає до експертного оподаткування.

20). Павленко Степаніда Степанівна Теж.

21). Максименко Г.В. Теж.

22). Лесюта П.І. Теж.

23). Кисель К.П. Теж.

24). Крук Е.М. Теж.

25). Петренко Андр. Є. Теж.

26). Башлук Г.П. Теж.

27). Миненко Ілья П. Теж.

28). Виниченко Іван Леон. Теж.

- 29) Лесюта Левко Кир. Теж.
30). Павленко Порф. Лук. У господарстві трапилася пожежа у 1926 р., до експертного оподаткування не підлягає.
31). Кисель Михайло Ни. Господарство міцно-середнячке, підлягає до експертного оподаткування.
32). Кисель Ксенофон С. Теж.
33). Захарченко Іван Р. Теж.
34). Гречуха Артем П. Теж.
35). Максименко Гр.Гр. Теж.
36). Максименко Алексей Гр. Теж.
37). Голяк Авксентій І. Теж.
38) Захарченко Петро Х. Теж.
39) Гапон Мірон Мит. Теж⁵⁴².

6.Список експертних господарств на 1929/30 рік

Павленко Василь Панасович
Павленко Фирс Йосипович
Петренко Фома Євмен.
Червинський Созонтій Конд.
Шут Авакум Грицків.
Шестак Семен Потапов.
Максименко Юхим Тим.
Голяк Василь Арист.
Захарченко Аксентій Кл.
Антоненко Самуїл Свир.
Антоненко Конон Алес.
Виніченко Грицко Авр.
Виніченко Макар Тихонов.
Виніченко Аврам Иванов.
Максименко Гаврило В.
Шестак Махтей Ст.
Павленко Степанида
Чичко Ольга
Крук Єлизар Микитов.
Лесюта Левко Кир.
Крук Семен Микит.
Захарченко Іван Р.⁵⁴³

---

⁵⁴² ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.156.– Арк. 75 зв. – 76..

⁵⁴³ ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк. 402.

7.Список експертників на 1930/31 р.

Прізвище, імя, по батькові №№ Сума(крб.,коп)

Захарченко Іван Романович 01 100

Крук Єлізар Микитов 2 132 – 10

Шестак Махтей Степ. 3 148-30

Максименко Гаврило Вас. 4 190 –40

Захарченко Аксентій Клім 5 195-60

Крук Семен Микитов. 6 210-40

Виниченко Макар Тих 7 227-20

Шестак Семен Потап. 8 236

Шут Грицько Хомов 9 260

Антоненко Петро Кузьм. 10 282-50

Виниченко Іван С (олов?) 11 318-50

Лесюта Левко Кирил. 12 511 –50

Антоненко Сомойло Св. 13 541-05

Разом 3359-55⁵⁴⁴

8.Протокол №11 засідання президії Дягівської сільської ради від 14 листопада 1929 р. (про позбавлення виборчих прав)

Були присутні 5 чол.

Голова Призант

Секретар Кугель

Слухали:

1. Заяву про встановлення виборчого права гр-на Киселя Касіяна Пудовича

2. Антоненка Аврама Митрофан.

3. Лесюту Левка Кириловича

4.Голяк Василя Аристарховича

5.Киселя Ксенофонта Севастиянов.

6.Винниченка Макара Пилиповича

Ухвалили:

1. Відмовить, як такій користується увесь час найманою працею, і вороже відноситься до громадської роботи.

2. Відмовить у виборчих правах, як такій в сучасний мент порвав зв'язок з родиною, яка займалась перепродажем господарських продуктів і веде окреме господарство.

---

⁵⁴⁴ ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк. 396.

3. Відмовить, як користувавшогося найманою працею в сучасний мент и займавшогося перепродажем с/господарських продуктів.

4. Відмовить, як останні користується найманою працею, вороже відноситься до громадської роботи і має підприємства крупорушку і просорушку.

5. Відмовить як останні користується найманою працею в сучасний мент.

6. Відмовить, як такій вороже ставиться до громадської роботи і користується ввесь час найманою працею⁵⁴⁵.

9.Протокол №17 засідання президії с/ради та президії КНС с.Дягови від 30 травня 1930 р. (перегляд списку позбавлених виборчих прав)

Були присутні

Ч.президії с/р Призонт С.Л, Шут А.І.,

Бурка П.С, КНС Рубаха Л. та Лит М-т

Голова Призонт С.Л.

Секретар Шут А.

Слухали:

Перегляд списку позбавлених виборчих прав гр.нижчеперечислених згідно відношення Р.В.К. від 10/IV № 469-12-1, Р.А.В. від 3/V 30 р. №826.

Ухвалили:

В час перевірки списків позбавлених – повернено виборчи права гр.гр. № №94, 95,96,97,98.

А №№ з 1 по 93 включно позбавлени згідно інструкції:

1. Захарченко Володимир Ювхим.

2. Захарченко Явдоха Ювхим.

3.Захарченко Василь Волод.

4. Виниченко Иван Сильвест.

5. Виниченко Федося Харит.

6.Виниченко Александра Ювх.

7. Виниченко (нерозб.)

8.Шестак Махтей Степ.

9.Шестак Наталка Петр.

10.Шестак (нерозб) Максим.

11. Чичка Ольга Порф.

---

⁵⁴⁵ ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.156.– Арк. 18.

12. Максименко Ювхим Тим.
13. Максименко (..)авхимія Лук.
14. Максименко Харитон Ювх.
15. Максименко (...)ина Федор.
16. Захарченко Иван Ром.
17. Захарченко Фекла Пов.
18. Рубаха Митро Васил.
19. Рубаха Сиклета Левк.
20. Антоненко Сомуил Свир.
21. Антоненко г/Лукеря Мик.
22. Антоненко Грицько Сомойлов.
23. Антоненко Марія Порфир.
24. Антоненко Свирид Алекс.
25. Антоненко Параска м.
26. Крук Семен Микитович
27. Крук Мотра Овдеев.
28. Крук Олена Ювхим.
29. Крук Элизар Микитов.
30. Крук Зіновія Семенова
31. Крук Грицько Элезаров.
32. Крук Приська Мехвод.
33. Захарченко Коленик Меф.
34. Захарченко Дарія Панасов.
35. Захарченко Андрей Колеников.
36. Захарченко Мария Ивановна
37. Червинський Созонтій Кондр.
38. Голяк Неонила Володимир.
39. Орловській Федос Гриць.
40. Орловська Явдоха Грицьк.
41. Перехожинський Грицько Й.
42. Перехожинська Хина Степ.
43. Лесюта Левко Кирилович
44. Лесюта Ольга Ивановна
45. Лесюта Харитина Грицьк.
46. Шестак Йосип Трохим.
47. Шестак Уляна Гриць.
48. Шестак Харитина Лукина

49. Антоненко Митрофан Ст.
50. Антоненко Кулина Сид.
51. Полторацкий Всеволод
51. Голяк Авксентій Ювх.
52. Руденко Роман Пил (м?).
53. Захарченко Харитон М.
54. Рубаха Иван Трохим.
55. Голяк Михайло Янов.
56. Чичко Макар Михай.
57. Руденко Степан Омельк.
58. Крук Василь Семенов.
59. Крутий Матвій Лазар.
60. Костанаха Павел Хап.
61. Кисель Касіан Пудов.
62. Кисель Параска
63. Бредюк Харитина Пет.
64. Виниченко Грицько Авр.
65. Виниченко Хрится Митр.
66. Шестак Потап Прокоп.
67. Шестак Наташа Петр.
68. Шестак Семен Потап.
69. Шестак Євлампія Лук.
70. Захарченко Аксентій К.
71. Захарченко Марія
72. Захарченко Семен Авксент.
73. Захарченко Настя Степ.
74. Кисель Ксенофонт Сев.
75. Кисель Марина Олес.
76. Антоненко Конон Алек.
77. Антоненко Татьяна
78. Антоненко Петро Кон.
79. Виниченко Макар Т.
80. Виниченко Явдоха
81. Виниченко Ганна Петровн.
82. Виниченко Илоріон Макар.
83. Голяк Василь Аристархов.
84. Голяк Явдоха Сем.

85. Антоненко Тихон Кузьм.
86. Антоненко Харитина Ан.
87. Шут Грицько Аввакум.
88. Шут Івга
89. Лесюта Павло Ульянов.
90. Лесюта Гликерія Гаврил.
91. Лесюта марина Павлов.
92. Лесюта Явдоха Павлов.
93. Лесюта Івга Павлов.
та гром.
94. Антоненко Аврам Митроф.
95. Антоненко Христя Пуд.
96. Конек Мотря Андре.
97. Захарченко Олександр Кл.
98. Захарченко Аксеня Осипова

Голова

(підпис)

Секретар

(підпис)⁵⁴⁶.

10. Опис майна В.О.Павленка (16 березня 1930 р.)

Бланк форма №15

Конотопська округа

ОПИС МАЙНА

Недоплатника с.-г.податку За невивплату с.г. податку
або самооподаткування 78 крб 80 коп.

Прізвище Павленко

Ім'я та по батькові

Василь Опанасович

Селища Дягова

Опис складено

16/3 1930 р.

В присутності член. С-ради Д.Максименко, Герасименко Кирил. (не-розб)

И.А.Павлен.

Описано таке майно: Оцінка

Корова масті рябая 78 –80

---

⁵⁴⁶ ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.156.– Арк. 32 –33 зв.

10 років

Всього на суму 78 (семдесят восьм) крб 80 коп.

Окремі зауваження:

1.Хата.

2.Сарай.

3.Амбар.

Названі в цьому опису речі, прийняті мною на збереження з зауваженням, про відповідальність по ст.177 к.к. за розтрату цих речей

Підпис Повленко Мавра⁵⁴⁷

11. Заява В.О.Павленка Менській райподаток-комісії від 25 серпня 1930 р.

Менской райналог-комісії
через Дяговську облікову комісію
від Павленко Василя Опанасовіча

Заява.

При одержанні мною окладового ліста на цей рік, куда і зараховано нехліборобський заробіток, т.е. прибуток від мліна 300 карб. Я вважаю, що це трапілась помілка, бо сільській налог-комісії відомо, що водмлин, яки на мене рахувався, не працює з весни 29 року і неякого прибутку не одержував, а навпаки млин стояв, а я будував моста, де робів витрату, а не прибуток, куди прибувала комісія для здійснення належного факта в особах представників О.В.К. Обінтона, Р.В.К. Рахленко, від хлеб-союза Жеребіцькій, голова с/р Призант, що дійсно було ствержено – млин стояв, а мост будував я, що я ні жодної копійки з мліна не одержував з самої весни, а тому прохаю сільську і районову облікову комісію зключити з мене 300 карб. нехліборобского заробітку і зрахувати маленьку сумму податку, бо для мене дуже тяжкий цей податок, що і виплотіть неввозмо.

Прохаю не відмовіти.

25/VIII-30 року. Прохач – (Підпис)⁵⁴⁸.

12.Завдання Дягові (жовтень 1930 р.).

Дягова

До всіх голів сільрад та уповноважених РВКу.

---

⁵⁴⁷ ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк. 6.

⁵⁴⁸ ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.144.– Арк.497.

14 жовтня в день врожаю та колективізації треба мобілізувати бідняцько-середняцькі кола населення до виконання поточних кампаній. В цей день по вашому селу треба виконати:

1. По хлібозаготівлі 2000 пудів хліба вивезти.
2. По мобілізації коштів 2500 карб.
3. Заготувати рогатої худоби 1 штук
4. _____ овечок 2 _____
5. _____ свиней 2 _____

Голова РВКу /Богатих/
Секретар /Чех/⁵⁴⁹

13. Лист старості с.Дягови Григорію Карповичу Киселю (1942 р.)

Старосте с.Дягова

Нижеуказанные граждане с.Дягова отказались выполнить приказание районного хозяйственного Комеданта в Мене относительно прививки против заболевания свиней рожей ветврачом.

Эти лица штрафуются

50 рублями каждый за невыполнение

приказа о прививке от заболевания рожей свиней, которые заболели

1)Петренко Аркадий

2)Конек Сергей

3) Чумак Василь

Штраф взыскать

Подпись⁵⁵⁰.

14..Лист старості с.Дягови Григорію Карповичу Киселю (28 квітня 1942 р.)

Старості села Дягови

За невиконання розпорядження райуправи та за зрив роботи по перевозці зерна 26 квітня (неявка з підводою) накладаю штраф в розмірі по 100 крб. на осіб, що нижче додаю:

1. Чуб П. 2. Гречуха Д.

Пропоную штраф стягнути по списку та гроші з списком доставити Р.Ф.В.

Голова районної управи (підпис)

Секретар (підпис).

---

⁵⁴⁹ ДАЧО. – Ф.Р-684. – Оп.1. – Спр.191. – Арк.21.

⁵⁵⁰ ДАЧО. – Ф. Р.3563. – Оп.1. – Спр.3.

15. Випис з наказу командування 16-ої гвардійської кавалерійської дивізії про наступ у районі Сосниці, Мени, Березни.

18 сентября 1943 г.

6. 58-му гвардейскому кавалерийскому полку со 2-м и 3-м дивизионами 148-го гвардейского артиллерийского минометного полка, саперным взводом 14-го отдельного эскадрона наступать в направлении: Баба, южная окраина Мены, Феськовка, Дягова, Стольное, отметка 133, Боромьки.

Овладеть к исходу дня 18 сентября западной частью Мены, Феськовкой и к исходу дня 19 сентября – Брусиловым.

Командир 16-й гвардейской кавалерийской дивизии гвардии полковник Белов

Начальник штаба гвардии подполковник Карпенко⁵⁵¹.

16. Клопотання про нагородження медаллю “Ветеран праці” по Дягівській середній школі Менського району

1. Бусел Ольга Дмитрівна. 1926 р.н. Учитель української мови та літератури. Трудовий шлях почала в Чернівецькій області с. Дихтинець Путиловського району в 1947 році. В час окупації не працювала. Загальний трудовий стаж 34 роки. В 1953 році закінчила Ніжинський педінститут факультет українська мова та література. З 1950 року працювала в школах Менського району. З 1953 року по 1978 рік працювала в Дягівській середній школі. Постійно була агітатором і проводила агітаційно-масову роботу на селі. Довгий час керувала драматичним гуртком в сільському будинку культури. Показала себе як гарний організатор учнівського колективу. На пенсію по вислuzі років вийшла в 1978 році. Пенсія по старості назначена в 1981 році.

2. Кравченко Марія Тимофіївна, 1923 р.н. Учитель історії. Трудовий шлях почала в Львівській області вчителем 1 – 4 кл. Трудовий стаж 32 роки. Після закінчення інституту працювала вчителем географії та історії в школах району. Була головою методоб'єднання істориків школи. З 1953 р. по 1958 рік і потім з перервами була завучем школи. В 1953 році нагороджена грамотою Міністерства освіти за самовіддану працю та видатні успіхи в справі навчання і комуністичного виховання

---

⁵⁵¹ Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг.). Сборник документов и материалов. – Киев:Издательство политической литературы Украины, 1978. – С.270; Архив МО СССР. – Ф. 16 ГВ. КД. – Оп. 22094. – Д. 2. – Л. 6.

молодого покоління. В 1954 р. нагороджена медаллю “За трудовое отличие”. Пенсія по старості назначена в 1978 році.

3. Лущик Микола Андрійович, 1917 р.н. Учитель хімії та біології. Трудовий шлях почав в 1947 році в Дягівській школі. Загальний трудовий стаж 34 роки. За час роботи вчителем в Дягівській школі проявив себе дисциплінованим і добросовісним працівником. За плідотворну роботу по навчанню і вихованню підростаючого покоління він нагороджений грамотами МО УРСР в 1966 р., Чернігівським облВНО в 1965 р., Менського райвиконкому в 1972 р. та 1975 р. Учасник Великої Вітчизняної війни. За доблесть і героїзм, проявлені в роки війни, нагороджений орденом “Отечественной войны II ст.”, багатьма медалями, йому оголошено ряд подяк Головнокомандуючого. Пенсія по старості призначена в 1977 р.

4. Петренко Віра Михайлівна, 1923 р.н. Учитель історії. Загальний трудовий стаж 31 рік. В Дягівській середній школі працює з 1947 року. В школі багато років була бібліотекарем та вчителем історії. Як учитель проводила велику роботу по пропаганді і агітаційно-масовій роботі в школі. Була кілька років керівником політшколи спеціалістів колгоспу імені Куйбишева. Як класний керівник користувалась заслуженою шаною учнів та колег. Показала себе як гарний організатор учнівського колективу. Неодноразово обиралась членом МК школи. Пенсія по старості призначена в 1978 році.

5. Титаренко Люба Григорівна, 1923 р.н. Учитель математики. Загальний трудовий стаж 32 роки. Педагогічну роботу почала в 1946 році в Богданівській семирічній школі Зборівського району Тернопільської області. З 1953 року працює в Дягівській середній школі. Весь час була головою методоб'єднання вчителів-математиків школи. За час роботи в школі проявила себе сумлінним, трудолюбивим працівником. Бере активним участь у громадському житті села, являючись агітатором. Пенсія по старості призначена в 1978 році.

Директор школи:Л.П. Мельниченко
Секретар п/організації П.П. Найдьонов
Голова МК школи:Г.С. Павленко
“ ” _____ 1981 р.

“Погоджено”

Секретар РК Компартії України⁵⁵²

17. Незгасна пам'ять (з пошуково-дослідницької роботи учнів 7 класу Дягівської ЗОШ І-ІІІ ступені Віталія Киселя і Павла Волни)

Семип'ядний Іван Васильович.

Народився в 1923 році в с. Дягова. Призваний до Радянської Армії в 1942 році з школи ФЗН.

Служив в армії в моторизованих частинах. Мав військове звання старшого сержанта. Пройшов бойовий шлях від початку війни до взяття Берліна. Був членом бюро КСМ організації 1-го батальйону 12 мотострілкової Волноваської Червонопрапорної ордена Суворова і Богдана Хмельницького бригади.

За мужність і відвагу в боях з німецько-фашистськими загарбниками був нагороджений Почесною грамотою.

Має вісім подяк від командування за мужність і відвагу, проявлену у боях при взятті міст і населених пунктів.

За героїчні подвиги Іван Васильович був нагороджений трьома орденами: Бойового Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Слави 3-го ступеня та медалями: «За взяття Берліна», «За взяття Варшави», «За Перемогу над Німеччиною».

Після війни служив ще 2 роки в Армії і демобілізований 10 квітня 1947 року.

Прихильником військової справи і палким патріотом своєї Батьківщини і свого рідного краю залишився в пам'яті односельців.

Переглядаючи архівні сторінки, ми зацікавилися біографією учасника війни ***Петровського Костянтина Васильовича***. Коли почалась Велика Вітчизняна війна, Костянтин Васильович став в ряди захисників своєї Батьківщини. Він служив в 71 стрілецькому полку, був станковим кулеметником. Петровський воював на Другому Білоруському фронті. Костянтин Васильович був нагороджений орденом Слави І ступеня, орденом Слави ІІ ступеня, медаллю «За перемогу над Німеччиною», медаллю в честь 50 років з дня створення Військових сил РС. Першим орденом Слави І ступеня Петровський К.В. був нагороджений за взяття Осовецької фортеці в Польщі. В цей час він ходив добувати «язика».

---

⁵⁵² Дягівський краєзнавчий музей.

Операція вся пройшла дуже добре. Другий орден Слави II степеня він одержав за те, що перший з станковим кулеметом і з товаришами переплив річку і таємно укріпилися недалеко від ворожої частини. Для того, щоб зчинити паніку в ворожій частині, вони почали обстріл окопів ворога, а в цей час наша артилерія теж допомага їм. Не витримали вороги натиску Радянської армії – відступили. Завдання було виконано. Ці події проходили в Німеччині.

За час Великої Вітчизняної війни Костянтин Васильович був два рази поранений і раз контужений.

Учасниками війни були і жінки.

Лесюта Уляна Олександрівна брала участь у Великій Вітчизняній війні. Була мобілізована на фронт Менським райвійськкоматом 14 серпня 1944 року. Служила в 283 Гвардійському полку в частинах ПВО Першого Українського фронту.

Брала участь в облозі Львова, Дрогобича, Борислава.

23 лютого 1945 року, в день свята Радянської Армії, їй присвоїли звання ефрейтора-відмінника бойової і політичної підготовки.

20 липня 1945 року демобілізувалась.

Має урядові нагороди – медаль «За перемогу над Німеччиною», «20 років Перемоги», «50-річчя СРСР»

Пастушок Ганна Іванівна

Скільки довелося пережити цій жінці!

У 1943-му їй було призвано на захист рідної Вітчизни, служила телефоністкою в зенітній батареї. Бачила кров, смерть. Відчувала радість перемог. Мужньою, хороброю зарекомендувала себе. Свідченням тому – численні бойові нагороди – ордени і медалі. Найдорожча для неї – орден Великої Вітчизняної війни II ступеня, яким її нагородили за бої на Одері. Ось така вона, Ганна Іванівна Пастушок. І по війні добра слава йшла про неї не тільки в рідній Дягові, а й по всій Менщині: ланковою була передовою в колгоспі. Народила і виховала Г.І.Пастушок п'ятьох дітей. Шана, повага – все є у цієї жінки.

Залишила свої спогади **Мороз Ганна Кирилівна**. На війну призвана Чернігівським міським військоматом, після цього було направлення до Києва у госпіталь. Попрацювала там півроку, а потім поїхала на передову. Разом з фронтом пройшла Польщу й Німеччину. Працювала медичною сестрою – було багато поранених, тож лише у жовтні 1945 року демобілізувалась і приїхала додому в рідну Дягову.

Микола Андрійович Луцик пройшов довгий і важкий життєвий шлях.

Народився 13 жовтня 1917 року в с. Дягова Сосницького повіту Чернігівської губернії в сім'ї селянина бідняка.

В 1934 році закінчив Дягівську семирічку, в 1936 році – Щорську залізничну школу.

Працював завідуючим сільським клубом. Роки служби в армії припали на роки війни. З 1941 по 1945 рік був на фронті. Нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня, медалями: «За відвагу», «За бойові заслуги», «За оборону Москви», «За Перемогу над Німеччиною».

Коньок Петро Степанович.

Юних красенців зустрів доволі бадьорий і жвавий дідок. Подав орденську книжку і пригорщі медалей. Ордени Слави третього і другого ступенів тримав окремо. Коли їздив на 60-річчя Перемоги до Києва, зняв із піджака, аби якісь бузувіри не посягнули. Тепер ось знову кріпить до лацкана, але в одному від часу зламалося і кріплення, хай буде просто в руці. Тут же поряд на свою трудову долоню поклав і медаль "За оборону Кавказу" - найдорожчу нагороду для Петра Степановича.

Перед самою війною їх направили від колгоспу будувати під Черніговом аеродром. Не добудували. А вже в липні 41-го опинився в Полтавській області у військовому навчальному центрі. Не довчився до кінця, мусили відступити на Кавказ.

Багато чого Петро Степанович уже не пам'ятає – здала його пам'ять деякі факти в архів Вічності. Але ключові моменти, найбойовитіші пам'ять фронтовика тримає чітко.

Їх послали у розвідку. Десь за рікою отаборилися німці. Сходили вдало, але коли повернулися, доповідати було нікому: їхня рота зв'язку знялася і відбула у невідомому напрямку. Напарники щезли кудись, пішов шукати своїх сам. Вийшов на якусь дорогу, а там гримотять танки. Придивився – німці. Подався у зворотному напрямку і, нарешті, дістався своїх. А в комендатурі усе перегортали, але жодної зачіпки не знайшли: зникла частина, де служив, наче той човен капітана Немо. Так що ж це йому – в одиночку воювати? Ото й відправили до артилерійського підрозділу, але все ж таки знову зв'язківцем.

Або ще такий епізод, що врізався в пам'ять, як той осколок у руку. Десь поблизу Мелітополя вони зайняли оборону, аби відсікти шлях ні-

мцю у напрямку Сталінграда. Грунт виявився твердим, і окопчики виходили замалуваті.

– Аж тут і німецькі бомбардувальники із своїми "пирогами" в гості, - згадує Петро Степанович.

Забився у свою схованку скільки міг, воно як торохне, як гримне,

– Наче мене хто ломом по спині втяв, – каже ветеран, – але сил піднятися вистачило.

Воював Петро Степанович і в Прибалтиці, а звідти ешелонам їх кинули на Японію. Але на Уралі загальмували – Японія капітулювала.

Що було після війни?

Повернення до рідної Дягови на початку 1947 року, одруження, зведення власної хатини, діти, ну і все таке, що трапляється у нормальному цивільному житті.

А років зо три тому йому з руки видалили колись гарячий осколок.

Бурка Григорій Васильович.

Служив в мінометних і артилерійських військах. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня за підбиття танків, медалями: "За перемогу над Німеччиною", "30-річчя Радянської Армії і Флоту", нагрудним знаком "Відмінник зв'язку".

Фото з сімейного архіву, яке подарував шкільному архіву 7-класник Бурка Ярослав.

Онук Григорія Васильовича, Ярослав, шанує військове минуле свого дідуся і з задоволенням приніс не лише фото, а й документи на численні нагороди і військовий квиток.

На першому плані фото Григорій Васильович разом з ветеранами і односельцями під час відкриття Дягівського музею (9 травня 1990 р.).

Дзюндзік Михайло Гаврилович був улюбленцем всіх поколінь школярів. Він був оптимістом з почуттям гумору, майстром і гарним співрозмовником. На службу був призваний 24 вересня 1943 року Сосницьким військкоматом. Далі були 33-й гвардійський полк (вересень-жовтень 1943 рік). З 28 жовтня 1943 року по січень 1944 рік знаходився на лікуванні. Був командиром стрілкового відділу Гвардійського гаубичного артилерійського полку 719. Працював санітарним інструктором. Нагороджений орденом Червоної Зірки за форсування річки Вирсли у Польщі. Медаль "За відвагу" за розгром німецьких загарбників на річці Одер, медаль "За бойові заслуги" за форсування річки Одер.

На фото Михайло Гаврилович з учителькою школи Буркою Вірою Михайлівною, яка завжди під час святкових концертів радувала ветерана своїми художніми номерами. А цього разу прийшла привітати ветерана зі своїми вихованцями Андрієм, Володею та Оксаною. І, на жаль, вже в останнє. 65-ту переможну весну зустрічали без нього.

Гапон Іван Миронович.

Гапон Іван Миронович нагороджений орденом Червоної Зірки. Він був командиром взводу автоматників. Одного разу Іван Миронович стояв на посту. Його завдання – попередити наших воїнів про рух фашистських військ. Але німці дізналися про розташування військ і обстріляли взвод з гармат. Під час обстрілу Іван Миронович був поранений. На Кавказі за бої біля річки Кубань його було нагороджено орденом Червоної Зірки.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна *Готенко Василь Юхимович* став в ряди захисників нашої рідної Батьківщини. Він воював на Першому Українському фронті і на Третьому Українському фронті.

В ході Великої Вітчизняної війни він був нагороджений двома медалями. Першу медаль він одержав за перемогу над Німеччиною в 1944 р., а другу медаль за визволення міста Будапешта. Готенко Василь Юхимович брав участь в битвах за Угорщину. В 1944 році був нагороджений орденом Червоної Зірки за визволення міста Сікішвервал. Він пройшов всю війну. За цей час він був три рази поранений. Два рази дуже тяжко.

На господі *Бурки Івана Терентійовича* є червона зірочка учасника війни. Односельці його дуже добре знають, поважають його та його дружину - Тетяну Григорівну.

А ще більше стали знати, коли про долю цього чоловіка розповів журналіст газети «Наше слово» Володимир Чепурний. Стаття збереглася, і, думаємо, що збережеться для історії.

Своє «золоте» весілля золота пара з Дягови – Іван Терентійович і Тетяна Григорівна Бурки справила 18 лютого. Без помпезностей і високозахмарних величань. Просто – по-дягівськи.

Господа їхня звичайнісінька, як і в усіх. Правда, вигідна тим, що просто під хвірткою колодязь. Хазяйка якраз вийшла закривати курей.

– Тут живе Іван Терентійович? – запитую через хвіртку.
– Тут, проходьте, – навіть не питаючи, хто я і звідки. А коли дізналася, ще привітніше сказала:

– Проходьте до хати, він там. Правда, останнім часом у нього сильно ноги болять...

Уже заходячи у сінци, помітив, що з сусіднім двором немає відгорожі. Так собі, лежить ребром шалівочка, яку й курча перескочить. Як виявилось, то живе їхній син Віктор – оплот обох суміжних господарств. Але ще більшою опорою для дідуся й бабусі є його син, тобто їхній онук, одинадцятикласник Максим, який у них і живе, і в усьому допомагає господарювати.

...У хаті мене зустрів привітний і веселий чоловік, якому не даси 76-річного віку. Доволі жвавий і моторний, хоча й пересувається на низенькому візочку з колесиками, відштовхуючись спеціальними лопатками. Перехопивши мій погляд, мацнув за кульші і на долю секунди спохмурнів:

– Болять мої ноги, – каже, – мабуть, на переміну погоди.

І тут же бризнув райдужним серпанком своїх глибоких, колісь голубих-голубих, очей:

– А от якось гостював я у сина в Криму, в Алуці. Вийшов прогулятися берегом моря, а там такі бики бетонні вкопані, щоб берег не розмивало. Я ото по тих биках, стриб та стриб і пристрибав до якогось височезного зеленого паркану. А тут, наче з-під землі, якась дуже вже серйозна жінка з'явилася. «Негайно покиньте заборонену зону!» – гарикнула. Ох і дременував же я звідти, тільки п'ятки мелькали.

Узагалі Іван Терентійович на оповідки виявився неабияким мастаком. Армію згадав. Потрапив він до навчального кавалерійського центру, що в Новоросійську.

– Ми, сільські хлопці, до коней звичні, а от що з городянами ті коні витівали – кумедія, – сміється, – тільки й знай, що солдатики шльоп та й шльоп об плац. А ще як нога в стремені застрягне – взагалі гаси світло.

Але після „учебки» став Іван Терентійович... кухарем. Це вже в Німеччині, в регулярних військах. Трапився там йому солдат-земляк, який знав ще одного земляка, але вже начальственного. Той і влаштував їх на курси кухарські.

– Потрапив я куховарити в авіаційно-ракетний підрозділ, – згадує ветеран. – Глянув, який доклад маю льотчикам готувати, і прямо-таки розгубився. Це вам не коням зуби задурювати. Але одна досвідчена кухарка заспокоїла: «Звикнеш, – каже, – привычайшися, ще й чарочку-другу матимеш».

– Так воно й було, – злегка під'юджує свого чоловіка його восьмидесятирічна дружина, Тетяна Григорівна. Хоча вона, взагалі-то, людина серйозних замірів. Свого часу були ланковою, бригадиром, головою Дягівського споживчого товариства, аж доки його не об'єднали з Феськівським. Тоді вже продавцем стала.

– Метким він був, що й казати, – продовжує вона розмову з мінорними нотками в голосі. – А це ось дев'ять років мучимося. Ще як на одній нозі скакав, то тримали хазяйство за повною програмою. А потім і другу ногу йому втяли. Зовсім важко стало. Ось уже три роки, як немає корови. Добре, хоч устигли для Віті теличку виростити, тож не сидимо без молока. А біда Іванова знайшла нас, гадаю, через його тривале пастухівство в обрізаних гумових чоботях.

– Та ще тилорама, – додає Іван Терентійович, вічно там ми у воді брьохкалися...

* * *

А мені наразі проявилася, немов на фотографії, ставна, струнка чорноброва красуня дівчина, і я не втримуюся від не зовсім коректного запитання:

– А скільки ви зростом були, Тетяно Григорівно, замолоду?

– 185, – усміхнулася.

– А я був на два сантиметри нижчим. А тепер ось коротший удвічі, – не зовсім весело пожартував господар і засміявся своїм соловейковим сміхом.

Я мовчки проковтнув сльозу.

Тримаючи в руках ці нагороди, фото, документи, ми дихали історією. Прикро тільки, що майже всі вони відійшли у вічність. Ми не можемо безпосередньо поспілкуватися з ними. Потиснути їм руку, привітати.

У ДЗЕРКАЛІ ПРЕСИ

«КОЛГОСПНА ПРАЦЯ» 1930-ИХ РОКІВ ПРО ДЯГОВУ

Дягівський колгосп “Червона поляна” й досі зустрічного плану хлібозаготівлі не виконав. Правління колгоспу, особливо голова його Демченко І. та член правління Лют Мотря, самі проти виконання плану. На зборах колгоспу вони домагались довести, що в колгоспі мішків нема (Демченко на 3 ідців одержав з колгоспу 14,5 центнерів, Лют на одного ідця 7,5 центнерів) й запропонували виконати план за рахунок усупільнення зернофонду. Збори колгоспників засудили споживацькі настрої керівників і ухвалили виконати план негайно⁵⁵³.

По стану на 8.V. по селу Дягові засіяно лише 40 га з планового завдання 182 га, зокрема, по односібному сектору жодного га ранніх ярових не засіяно. Ганебні показники роботи сталися наслідком відсутності будь-якого оперативного керівництва сільськогосподарських організацій весняною сівбою. Організації с. Дягови мусять негайно організувати сівбу, зняти ганебну пляму відставання⁵⁵⁴.

По с. Дягові по плану треба посадити 120 га тютюну, з яких 113 га законтрактовано, але визначені під тютюн площі зараз засіваються другими культурами – ячменем тощо. Голова земсекції щодня пиячить, п’є могоричі в тих громадян, що дозволяв їм засів ячменю на площі, відведеній під тютюн. “Сій чим попало, аби не гуляло”, – такий дав дозвіл голова земсекції гр. Антоненку К., а той, звичайно, це зумів передати багатьом іншим господарствам і пішло – кожен сіяти по-своєму⁵⁵⁵.

Односібник в с. Дягова Голяк Семен Конович дійсно по-бойовому виконує господарсько-політичні кампанії. Товариш Голяк мав за-

⁵⁵³ Олексій. Споживацькі тенденції // Колгоспна праця. – 1932. – № 30 (70). – 18 березня (п’ятниця). – С. 1.

⁵⁵⁴ Дягова ганебно плентається в хвості // Колгоспна праця. – 1932. – № 48 (88). – 10 травня (вівторок). – С. 1.

⁵⁵⁵ Ребенок. Зривають засів тютюну // Колгоспна праця. – 1932. – № 51 (91). – 17 травня (вівторок). – С. 2.

вдання по хлібозаготівлі 2 центнери – ввіз повністю, картоплі 4 центнери теж, буряки, капусту й інші плодовоовочі виконав на 100%. Всю грошову заборгованість громадянин Голяк сплатив та передплатив облігацій “4-го вивершного” на 60 крб. Завдання зорати на зяб 0,80 га виконав, повністю замочив коноплі. Іншим громадянам Дягови треба рівнятися по Голякові⁵⁵⁶.

Окремі куркульські господарства в с. Дягова посіяли жито, про яке зовсім сільрада не знала. Зараз вони, щоб ухилитись від виконання здачі хліба державі, нишком жнуть і переховують. Куркуль Голяк Єв. нажала дві копи і сховала на горищі в куркульки Рубахи С. і одну копу перенесла на чуже поле. Куркуль Максименко Д. наняв родича з с. Ушні аби той вижав, бо сам Максименко переховується невідомо де. Куркульську зграю треба приборкати і судити за всією силою радянських законів⁵⁵⁷.

Вечір 2 лютого. Вікна хати кращого ударника-стахановця колгоспу “Червона поляна” Червинського Тита Федоровича ярко освітлені. Сьогодні за ініціативою комсомолу тут провадиться перший у селі літературний вечір. Короткою, але змістовною промовою голова колгоспу Карлінський відкриває вечір. З не меншою увагою і хвилюванням вислухали уривок з твору Коцюбинського “Фата Моргана” про куркульську розправу з повсталими селянами, зачитаний учителем Філоненком. “Партія веде” – Тичини і кращі вірші радянських поетів були сприйняті присутніми уважно, хвилююче.

Потім було розгорнуто обговорення. В обговоренні захоплені розмовами домінуючим над усе – одне: “Жити стало краще, жити стало веселіше”⁵⁵⁸.

Колгосп “Червона поляна” с. Дягова. При колгоспі в 1936 р. збудували баню, але вона працювала лише 3 місяці. Вже пройшло більш

---

⁵⁵⁶ Мурашко. Рівнятися по Голякові // Колгоспна праця. – 1932. – № 105 (145). – 27 жовтня (четвер). – С. 1.

⁵⁵⁷ Бібчук. Приборкати куркулів // Колгоспна праця. – 1934. – № 74 (373). – 21 липня (субота).

⁵⁵⁸ Ілько. Літературний вечір в с. Дягові // Колгоспна праця. – 1936. – № 23 (633). – 8 лютого (субота). – С. 2.

півроку як баня не працює, бо керівники колгоспу побрали з бані казани, щоб у них варити свиням.

* * *

Ліпком, Чумак Ів. Д., який працює при лікпункті, вважає мабуть за зайве колгоспникам митись у бані, бо жодним словом не зауважив керівникам колгоспу на їх ігнорування санітарних вимог колгоспників⁵⁵⁹.

Шефи колгоспу “Червона поляна” (с. Дягова) робітники Менської тютюн бази 29 лютого відвідали свій підшефний колгосп. На зборах колгоспу агроном тютюнбази тов. Понятовський розказав про завдання по підвищенню урожайності і заходи, які треба вжити для цього.....Музгурток тютюнбази в кількості 16 осіб виконав низку революційних пісень. Особливе враження на колгоспників справив марш “Веселые ребята”⁵⁶⁰.

В колгоспі “1 травня” (с. Дягова) виявлено низку порушень статуту сільськогосподарської артілі – досі не розв’язано питання особистого користування колгоспників садибною землею. Організація праці відсутня і часті випадки, коли 14-річних дітей посилали на лісовозку, а дорослі колгоспники нічого не робили. Без погодження загальних зборів часто змінювались норми виробітку. Трудодні до трудових книжок не записувались, а списки вироблених трудоднів вивішувались лише двічі на рік. З колгоспників Терещенка Ф., Петренка П. та інших, які продали коней перед вступом у колгосп, за тягло не вирахували⁵⁶¹.

У Дягівській неповній середній школі менський пересувний дитячий кінотеатр продемонстрував кінокартину “Рвані черевички”...Після кіно відбулося обговорення цієї картини в піонерзагонах. Піонери загону ім. Затонського Бурка С., Хижняк Д., Руденко Г., Гречуха У., Зінче-

⁵⁵⁹ Туран Д.Ф. Баня не працює // Колгоспна праця. – 1936. – № 29 (639). – 23 лютого (неділя). – С. 2.

⁵⁶⁰ Коньок, Туран, Вінниченко. Шефи в колгоспі “Червона поляна” // Колгоспна праця. – 1936. – № 34 (664). – 3 березня (вівторок). – С. 1.

⁵⁶¹ Бригада: Бурка П.М., Максименко Д., Гречуха Я., Ілляшенко Д. Статут заховали від колгоспників // Колгоспна праця. – 1936. – № 35 (645). – 5 березня (вівторок). – С. 2.

нко М., Семенченко П. та Руденко Ф. взяли зобов'язання бути такими як Вальтер, Стокер та Бубі – викривати найменші контрреволюційні прояви в школі⁵⁶².

Зав. колбудом комсомолец, комсорг колгоспу “Червона поляна” (с. Дягова) Коньок зриває кінокартини в селі, агітує колгоспників, щоб не йшли дивитись картину. Коли ж прибула в школу кінобригада для демонстрування кінокартин для дітей, то Коньок заявив: “Кіно не по плану, в колбуді демонструвати не дозволяю”⁵⁶³.

Дягівський колгосп “Червона поляна” до свята Жовтня відкрив нову лазню. Перед святом всі колгоспники та колгоспниці цього колгоспу відвідали лазню. Зараз лазня працює безперебійно на тиждень два рази⁵⁶⁴.

У дягівському колгоспі “1 травня” (голова Заяць) розбазарюють колгоспну власність. Колгоспне жито молотять у клунях колгоспників ціпами, догляду за молотьбою не організовано⁵⁶⁵.

Актив села повинен негайно ліквідувати заборгованість по позиці. Село Дягова по мобілізації коштів і, особливо, по надходженню внесків на позику “Другої п’ятирічки” (випуск 4 року), є одним з найвідсталіших по району. На 1 грудня надійшло готівки всього на 33%⁵⁶⁶.

У 1936 р. в дягівському колгоспі “Червона поляна” було збудовано кращий в районі свинарник. Але керівники колгоспу (голова Применко) вирішили зекономити на димоході і замість цегляного димаря збу-

---

⁵⁶² М. Дзюндзик. Дитячий кінотеатр в с. Дягові // Комсомолец. – 1936. – № 38 (648). – 12 березня (четвер). – С. 4.

⁵⁶³ Донець. Коньок зриває демонстрування кінокартини // Колгоспна праця. – 1936. – № 68 (678). – 10 травня (неділя). – С. 1.

⁵⁶⁴ Коньок. Працює нова лазня // Колгоспна праця. – 1936. – № 167 (777). – 22 листопада (неділя). – С. 2.

⁵⁶⁵ Чкана. Розбазарюють колгоспну власність // Колгоспна праця. – 1936. – № 183 (793). – 21 грудня (понеділок). – С. 4.

⁵⁶⁶ Корень. // Колгоспна праця. – 1936. – № 183 (793). – 21 грудня (понеділок). – С. 4

дували дерев'яний.....11 січня виникла пожежа і цей свинарник згорів⁵⁶⁷ .....

Коньок Феодосія жила у злиднях аж до того часу, поки не вступила до колгоспу “Червона поляна” (с. Дягова). Відтоді змінилося життя Коньок Ф. Вона й дочка стали сумлінно працювати в колгоспі.....Правління колгоспу їй, як кращій стахановці, допомогло збудувати хату. Крім неї колгосп допоміг збудувати хати ще таким колгоспникам: Придимиру Івану, Руденку Василю, Костомасі Прісці, Мосієнку Л. та іншим⁵⁶⁸.

Шляхова секція дягівської сільради (бригадир Коньок Кузьма) добре впорядкувала шляхи свого села. На шляху Дягова – Мена посаджено 500 різних дерев⁵⁶⁹.

Вже кілька разів президія РВК ухвалювала певні рішення в справі матеріального забезпечення патронованих дітей в колгоспі “1 Травня”, с. Дягови. Голова колгоспу Заєць одержував постанови, клав їх під сукно, залишаючи дітей без взуття, одягу та інше. 6 травня президія РВК ухвалила віддати Зайця до суду за знущання над патронованими дітьми⁵⁷⁰.

Нещодавно в с. Дягові відкрився новий родильний будинок. У будинку чисто, привітно. Першою 14 червня в новому родильному будинку народила дочку Чернявська Маня⁵⁷¹. У колгоспі “Червона поляна” (с. Дягова) на жнивах найкраще працює ланка № 1 бригади № 4 (лан-

---

⁵⁶⁷ Горє-господарі // Колгоспна праця. – 1937. – № 14 (811). – 27 січня (середа). – С. 1.

⁵⁶⁸ Омельченко П. Колгоспники збудували нові хати // Колгоспна праця. – 1937. – № 63 (860). – 1 травня (субота). – С. 2.

⁵⁶⁹ Омельченко. Озеленюють шляхи // Колгоспна праця. – 1937. – № 66 (863). – 8 травня (субота). – С. 2.

⁵⁷⁰ В.К. Зайця віддано до суду // Колгоспна праця. – 1937. – № 68 (865). – 12 травня (середа). – С. 2.

⁵⁷¹ Чкана В. Новий родильний будинок // Колгоспна праця. – 1937. – № 91 (888). – 26 червня (субота). – С. 1.

кова Кучеренко Дуня). В цій ланці 7 жінок, які щодня виходять на роботу і нажинають 120 снопів⁵⁷².

Нещодавно в первинній комсомольській організації колгоспу “Червона поляна” (с. Дягова) відбулися комсомольські збори, які розглянули некомсомольський вчинок комсомольця Гречухи Г.Л. Гречуха був завідувачем хати колгоспних дітей, де зовсім занедбав роботу, потім завербувався до м. Дніпропетровська на роботу. Через 3 дні він повернувся додому і пустив антирадянську агітацію. Останнім часом Гречуха проліз на посаду зава колбуду, де вчинив розтрату. Коли на зборах розглядалось питання про його поведінку, Гречуха помилок своїх не визнав і залишив комсомольські збори. Збори виключили його з комсомолу і ухвалили прохати правління колгоспу зняти з роботи завідувача колбуду⁵⁷³.

Колгоспники с. Дягови разом з усім багатомільйонним радянським народом активно готуються до дня виборів до Верховної Ради СРСР. По селу організовано 70 гуртків, кожен такий гурток охоплює до 20 виборців.....

Але байдуже до всього цього кипучого життя дягівському листоноші Крутому Степану. Доставку преси трудящим він просто зриває. Так одержавши на Менській пошті газети, журнали і всю іншу кореспонденцію, він у Мені напивається і п’яний їде до села. По дорозі часто розгублює газети, листи⁵⁷⁴.

Чекають і не дочекаються колгоспники дягівського колгоспу “Червона поляна”, коли це почне працювати колгоспна лазня. Адже збудована вона вже давно. Справа в тому, що будівництво лазні не прийняте райтехніком. Декілька разів зверталися колгоспники, члени правління колгоспу до райтехніка Бабича, щоб прийняв лазню, але він відмовля-

---

⁵⁷² Туран. Нажинають 120 снопів за день // Колгоспна праця. – 1937. – № 109 (906). – 1 серпня (неділя). – С. 2.

⁵⁷³ Туран. З лав комсомолу виключено // Колгоспна праця. – 1937. – № 123 (920). – 28 серпня (субота). – С. 2.

⁵⁷⁴ Селькор Горда. Газети Крутий розносить похмелившись // Колгоспна праця. – 1937. – № 153 (950). – 26 жовтня (вівторок). – С. 2.

ється від цієї роботи, мотивуючи тим, що робили його без його плану. З таких мотивів він не приймає і свинарника в колгоспі...⁵⁷⁵

Дягова. У колгоспі “Червона поляна” нещодавно відбулась нарада стахановців. В своїх виступах колгоспники Карпінський, якому 50 років, Лесюта Г., Бурка І., Семип’ядний та інші сказали, що в цьому році для завоювання високого врожаю вони будуть працювати як ніколи.⁵⁷⁶

Змінився вигляд села Дягови. Заможно стали жити колгоспники, відремонтували свої хати, хліви, а багато хто з них побудував нові. Багато виросло господарських будівель у селі, будуються будівлі по колгоспах “Червона поляна” та “1 Травня”. В них збудовані гарні зерносховища, свинарники, скотарники. В селі є хата-родильня, амбулаторія, гарний колбуди, багато колгоспників передплачують газети⁵⁷⁷.

Був 1918 р. Народжувалась молода республіка, біля керма якої стали робітники й селяни. В цей рік Народилась і Максименко Дуня.

Максименко Дуня до колгоспу вступила разом з батьками в 1933 р. З перших днів вона старанно працювала в колгоспі і в 1935 р. її, як кращу колгоспницю-ударницю тричі преміювали, а взимку 1936 р. колгосп надіслав її вчитися до райколгоспшколи на відділ МТФ, який вона закінчила на “відмінно”. Зараз Дуня працює зоотехніком, обслуговує 5 колгоспів⁵⁷⁸.

В колгоспі “Червона поляна” (с. Дягова) відбувся вечір жінок колгоспниць-стахановок. 27 кращих стахановок тютюнових плантацій правління колгоспу преміювало. Після преміювання влаштовано для жінок виставу “Прощай неохайність”. Добре працює шляхова бригада (брига-

---

⁵⁷⁵ Пожарський, Омельченко. Коли буде працювати лазня? // Колгоспна праця. – 1938. – № 6 (988). – 12 січня (серeda). – С. 2.

⁵⁷⁶ Омельченко. Розгортається стахановський рух // Колгоспна праця. – 1938. – № 30 (1012). – 24 лютого (четвер). – С. 2.

⁵⁷⁷ Омельченко. Змінилося обличчя села // Колгоспна праця. – 1938. – № 34 (1016). – 5 березня (субота). – С. 2.

⁵⁷⁸ Зоотехнік Максименко Дуня // Колгоспна праця. – 1938. – № 36 (1018). – 8 березня (вівторок). – С. 2.

дир Вінніченко Є.Ф.) в колгоспі “Червона поляна”, с. Дягова. Бригада вже вивезла 339 кубометрів піску. На вивозці працює 10 коней⁵⁷⁹.

Дягова. Листоноша Лесюта М.М. провів підписку серед колгоспників на газети й журнали на суму 250 крб. Колгоспниця Свириденко Оксана – ланкова передплатила журнал “Колгоспниця України”, дідусь Максименко Тихон передплатив “Колгоспну працю”. Всі колгоспники артїлі “Червона поляна” будуть читати газети⁵⁸⁰.

Стахановець дягівського колгоспу “Червона поляна” Антоненко Павло Г. борється за 100 центнерів соломки південних конопель з га. Він добре угноїв площу, вивізнивши 50 тон гною і 10 травня посіяв коноплі⁵⁸¹.

Вже повністю закінчили ремонтувати всі збиральні машини в дягівському колгоспі “Червона поляна”. Якісно відремонтовано всі п’ять лобогрійок, одну клеверну косарку, кінні граблі і інші машини. Найкраще працювали на ремонті машин ковалі Павленко А. і Павленко М.⁵⁸²

Згідно існуючих законів громадяни, які змінюють своє місце проживання, повинні протягом 24 годин прописатись в паспортному столі. Але громадяни с. Баби Педь, Дяченко (Мена), Ілляш Д. (Дягова) порушили паспортний режим, по декілька місяців не приписувались у паспортному столі, за що їх оштрафовано на 30 – 40 – 50 крб⁵⁸³.

Днями колгоспники с. Дягови проглянули чудову кінокартину “Ле-

---

⁵⁷⁹ Омельченко. По району // Колгоспна праця. – 1938. – № 41 (1023). – 17 березня (четвер). – С. 2.

⁵⁸⁰ Омельченко П. Коротко // Колгоспна праця. – 1938. – № 61 (1043). – 23 квітня (субота). – С. 2.

⁵⁸¹ Омельченко. Вісті з ланів // Колгоспна праця. – 1938. – № 71 (1053). – 12 травня (четвер). – С. 1.

⁵⁸² Голяк. Машини готові // Колгоспна праця. – 1938. – № 98 (1080). – 4 липня (понеділок). – С. 2.

⁵⁸³ Куля. Порушники паспортного контролю // Колгоспна праця. – 1938. – № 104 (1086). – 14 липня (четвер). – С. 2.

нін у жовтні”. В цей час перерви грав колгоспний патефон. Дуже задоволені колгоспники кінофільмом⁵⁸⁴.

По дві копи нажинають жінці Шостак М., Кисіль М., Шостак Х., Свириденко А., Лисюта Ш., Семип’ядна В., Виніченко Н., Шут Н., Сергійко М., заробляючи по 2,5 трудодня⁵⁸⁵.

Понад 200 колгоспників колгоспу “Червона поляна” зібрались на мітинг протесту проти японських загарбників. У своєму виступі колгоспник Максименко А. заявив: “Японські бандити зриваються з ланцюга і переходять на нашу радянську землю, але хай вони знають, що наша земля священна і недоторкана.....”. У своїй резолюції колгоспники пишуть: “Ми висловлюємо свій грізний гнів.....”⁵⁸⁶.

«АВАНГАРД» (ГАЗЕТА МТС) ПРО ДЯГІВЧАН

Готуючись до партз’їздів та до нового наступного року комсомольці дягівського колгоспу “Червона поляна” утворили групи по вивченню фінансового виробничого плану. Обговоривши це питання на зборах комсомолу, виділили кращих комсомольців та колгоспників керівниками груп. Але ми звертаємось до агрономів, які прикріплені до нашого колгоспу, щоб вони допомогли розгорнути роботу і навчання⁵⁸⁷.

Кожен комуніст, комсомолец повинен бути політично озброєний. В селі Дягові організували партійну школу, керівником якої Москалець. Заняття політшколи зривається, бо Москалець заявляє: “Я голова сільради і мені нема часу займатися політшколою”. Тов. Москалець мабуть забув, що виключно для політнавчання є окремі дні і зривати в ці дні заняття не можна⁵⁸⁸.

---

⁵⁸⁴ Омельченко. Кінофільм “Ленін у жовтні” // Колгоспна праця. – 1938. – № 104 (1106). – 14 липня (четвер). – С. 2.

⁵⁸⁵ Омельченко, Голяк. На ланах колгоспу “Червона поляна” // Колгоспна праця. – 1938. – № 107 (1089). – 20 липня (середа). – С. 1.

⁵⁸⁶ Омельченко. Наша земля недоторкана // Колгоспна праця. – 1938. – № 119 (1101). – 9 серпня (вівторок). – С. 1.

⁵⁸⁷ Свислоцька. Де ж ваша допомога? // Авангард. – 1934. – № 1 (11). – 5 січня (п’ятниця). – С. 1.

⁵⁸⁸ Маліновська. Москалець зриває партнавчання // Авангард. – 1934. – № 1 (11). – 5 січня (п’ятниця). – С. 1.

Бригада колгоспників “1 Травня” с. Дягови, де бригадиром працює член партії т. Власенко, весь час в колгоспі йде першою. На сьогодні в бригаді прополка і просапка всіх культур закінчена. На 21 червня скошили 90 га сіножаті, згребли 57 га, заскиртували 38 га і здали сіна державі 50 центнерів⁵⁸⁹.

Комсомольська організація при колгоспі “1 Травня” (с. Дягова), обговоривши на зборах питання про розвиток соцтваринництва, винесла ухвалу, в якій комсомольці зобов’язались до осені цього року кожному комсомольцеві придбати не менше 10 – 12 штук кролів та при одержанні продуктів на трудодні придбати по одному поросяті. Бурко Василь перший почав виконувати зобов’язання і вже придбав двох кролів та викликав всіх комсомольців піти за його прикладом. На краще виконання взятих зобов’язань комсомольська організація викликала комсомольську організацію при колгоспі “Червона поляна” цього села⁵⁹⁰.

3 дня відкриття дитясел при колгоспі ”Червона поляна” (с. Дягова) минуло багато часу, але потрібних умов для роботи їх не створено й дотепер. В ясельному дворі нема жодного воза піску, ночов або чогось іншого для купання дівчорі. Приміщення погано пристосоване для сiania і дівчора не має змоги відпочивати⁵⁹¹.

Голова дягівського спожтовариства Олещенко та заготовач Верхогляд з населення видурюють за сіль облігації. Так вони видурили в громадянина Петренка Аркадія облігації більш ніж на 200 крб., пообіцявши за це 16 кілограмів солі⁵⁹².

---

⁵⁸⁹ Бабар. Власенко розуміє завдання партії // Авангард. – 1934. – № 65 (67). – 23 червня (субота). – С. 1.

⁵⁹⁰ Бонда, Бабар. Взяли зобов’язання // Авангард. – 1934. – № 65 (67). – 23 червня (субота).

⁵⁹¹ Лещенкова. Забули про дитясла // Авангард. – 1934. – № 60 (71). – 5 липня (четвер).

⁵⁹² Свислоцька. Короткі дописи // Авангард. – 1934. – № 69 (80). – 29 липня (неділя).

В колгоспі “1 Травня” (с. Дягова) по-справжньому організовано збирання колосків. Кожного дня на збиранні колосків працює 60 – 70 піонерів та учнів – дітей колгоспників. Для дітей в полі організовано громадське харчування, що набагато сприяє роботі. 27 і 28 липня в другій бригаді збрали діти 160 кілограмів колосків, а з 25 по 30 липня по колгоспу збрано 18,5 центнерів колосків. Найкраще проявили на збиранні колосків такі діти: Гречуха Уля, що збирає щоденно 10 – 11 кг колосків, та Бурка Ліза. На полі в колгосп бригада дітвора одночасно випускає стінгазети⁵⁹³.

Дягівський колгосп “1 Травня” за першість на весняній сівбі політвідділ МТС преміював патефоном. Від цього часу патефон забрав до себе партторгов. Власенко і використовує весь час, колгоспники його жодного разу не чули. Зараз в патефоні зламано пружину, а про ремонт його тов. Власенко не думає, бо він вважає його своєю власністю і неодноразово заявляв колгоспникам: “Яка ваша справа, я що хочу зроблю з патефоном”. Крім того тов. Власенко взагалі ніякої культмасової роботи в бригадах, серед колгоспників і в своїй бригаді не проводить. Чи довго буде так?⁵⁹⁴

Якість сівби в колгоспі “1 Травня” (с. Дягова) занедбана. Ні приймальна комісія, ні інспектори якості не звертають на це уваги, а навіть потурають таким неподобствам. Інспектор якості Кислюк, виявивши неякісний посів, не доводить до відому управи колгоспу і складаючи акти не зазначає виявлених хиб посіву. Внаслідок цього в бригаді № 1 і всіх інших бригадах посів пшениці переведено непротруєним зерном. Площа жита та біля 30 га забур’янена і сходи його не видні із-за пирію. Сівалку продовжують і надалі ігнорувати. На поле вивозять і пускають в хід лише о 8 – 9 годині ранку. Сівалка замість засіяти 4 і більше га щодня засіває 2 або ж і півтори га. Відповідні організації що до цього повинні дати негайно свої висновки⁵⁹⁵.

---

⁵⁹³ Бондар, Чумак, Власенко. Не залишимо на полі жодного колоска // Авангард. – 1934. – № 70 (81). – 3 серпня (п’ятниця).

⁵⁹⁴ Бондар. Культробота по Власенковому // Авангард. – 1934. – № 81 (92). – 2 вересня (неділя). – С. 2.

⁵⁹⁵ Бурка. Занедбали якість сівби // Авангард. – 1934. – № 82 (93). – 5 вересня (середа). – С. 1.

Бригадир першої бригади колгоспу “1 Травня” (с. Дягова) він же й парторг тов. Власенко з колгоспниками поводить себе грубо, тих, що об’явили себе ударниками, він завжди ображає, докоряючи: “От ударники”. На полі часто під час роботи здійсмає сварки⁵⁹⁶.

За дописом гр. с. Дягови Павленко Гр. про те, що сільрада за довідки бере гроші, РВК дав розпорядження сільрадам району заборонити брати будьякі гроші за довідки, що видаються населенню⁵⁹⁷.

Старий конюх дягівського колгоспу “1 Травня” Василенко Іван не зважає на вказівки або зауваження, почуває себе великим господарем коней в колгоспі.

3-го вересня напився, вибрав найкращого племінного плідника і поїхав по всіх вулицях села, гонячи його щосили. Плідник за час такої ненормальної прогулки зробився весь мокрий, спітнів. Цікаво, чому управа колгоспу, знаючи про таке знущання над плідником, до цього часу не притягла Василенка до відповідальності⁵⁹⁸.

Бригадир першої бригади колгоспу “Червона поляна” (с. Дягова) Павленко Дм. грубо поводить себе з колгоспниками під час роботи, а управа заходів не вживає⁵⁹⁹.

В бригадах дягівського колгоспу “Червона поляна” за відсутністю належного догляду з боку управи і бувшого голови управи Шута куркульські елементи поширили знущанням над кіньми. Нещодавно в третій бригаді колгоспник Винниченко Микола, возивши до Мени хліб, в двох місцях кобилі “Тигра” зробив рани. Щоб не відповідати, він у

---

⁵⁹⁶ Бондар. Короткі дописи // Авангард. – 1934. – № 82 (93). – 5 вересня (середа). – С. 2.

⁵⁹⁷ Слідами неопублікованих дописів // Авангард. – 1934. – № 82 (93). – 5 вересня (середа). – С. 2.

⁵⁹⁸ Бурка. Знущається з плідника // Авангард. – 1934. – № 83 (94). – 8 вересня (субота). – С. 2.

⁵⁹⁹ Свислоцька. Короткі дописи // Авангард. – 1934. – № 83 (94). – 8 вересня (субота). – С. 2

знайомого ветлікаря взяв довідку про те, що “рани давнього характеру”, а коннохи підтверджують, що ран раніше не було в неї. В першій бригаді бувший бригадир син куркуля Павленко Дм., сьомого вересня навмисно призначив для поїздки на луг вагітних конематок “Перемогу” і “Жовтобрух”, якими в гарбі їхало 13 чоловік, в наслідок цього конематки “Перемога” і “Жовтобрух” абортувались. Куркуля Павленка з роботи бригадира в колгоспі знято. Управа колгоспу повинна негайно розглянути питання про перебування його в колгоспі, а судовслідчі органи бувшого голову колгоспу Шута і куркуля Павленка за шкідницьке поводження з кіньми, повинні притягти до суворой відповідальності⁶⁰⁰.

Зливщик дягівського зливпункту Василенко не організував прийому принесеного молока та перевірки його на жирність. Кожного разу кількість жиросодержачин записує за аналізом, якого брав місяця півтора тому⁶⁰¹.

Нестерпне відставання одноосібного сектору с. Дягови у виконанні важливого державного завдання – хлібоздачі і надалі триває, а куркульський саботаж набирає більших розмірів, бо актив сільради не працює над тим, щоб його вщент розгромити. З завдання виконати 1006 центнерів 18 вересня виконано 675 центнерів. За 17 вересня на приймальний пункт від одноосібників с. Дягови поступило лише 1 центнер 71 кілограм хліба. Найбільший саботаж чинять такі одноосібники: Гречуха П.Ф., що з завдання хлібоздачі не виконав на сьогодні 4 центнери, Пастушок Трифон Ф. завдання в кількості 4 центнерів 06 кілограм не розпочинав виконувати та куркуль Голяк А.І., що завдання хлібоздачі 6 центнерів 44 кілограми не розпочинав виконувати. Не менше відставання з сівбою в одноосібних господарствах. На сьогодні недосіяно ще близько 50 га. Актив по-справжньому на виконання цих бойових завдань не мобілізований, обмежується лише тим, що “ходять по кутках” і не домоглися конкретних результатів, а поглиблюють прорив. Куркульський саботаж у виконанні хлібоздачі одноосібним сектором

---

⁶⁰⁰ Свислоцька. Знушаються з коней // Авангард. – 1934. – № 86 (97). – 17 вересня (понеділок). – С. 2.

⁶⁰¹ Контроль відсутній // Авангард. – 1934. – № 86 (97). – 17 вересня (понеділок). – С. 2.

треба негайно розтרוцтити. Примусити кожного одноосібника повністю виконати державне завдання⁶⁰².

Новозбудований колбуд в колгоспі “1 Травня” (с. Дягова) закиданий сміттям і залізом. Про закінчення його будови ніхто не думає. В наслідок цього колгоспна молодь нудьгує цілими вечорами, не маючи місця для культурозваг. Управа колгоспу (голова тов. Гречуха) дивиться на цю справу крізь пальці⁶⁰³.

В колгоспі “1 Травня” (с. Дягова) бригадир Гречуха Степан не слідкує за правильним записом трудовнів, а навпаки сам сприяє цьому. Так під час копання моркви Винниченко Уляна – ланкова, записувала трудовні Верхогляд Проні, яка не завжди приходила на роботу. Гречуха Катерина буряків не копала, а трудовні їй записали. Коли про ці випадки сказали Гречусі Семену, то він відповів: “Я не винен, що Верхогляд не працює, а Катерина хоч і не завжди виходила на роботу, та все одно вона ударниця та ще й моя родичка”. Треба нагадати бригадиrowі Гречусі, що трудовні записують не родичам, а тим хто чесно й сумлінно працює в колгоспі, і записувати тільки фактично вироблені трудовні⁶⁰⁴.

СІЛЬСЬКІ НОВИНИ 1960-1980-ИХ РОКІВ

Велику трудову перемогу одержала ланка, яку очолює комуністка, делегат ХХІІ з’їзду КПРС Марія Никанорівна Лесюта з дягівського колгоспу “Перше травня” Менського району. Вона виростила на 10-гектарній площі по 102 цнт сухого зерна кукурудзи з кожного гектара.

На славу вродили в ланці і цукрові буряки, картопля, льон, коноплі. Це результат самовідданої праці всіх 12 колгоспниць цієї невеликої сім’ї. Не знали втоми взимку і влітку Валентина Гречуха, Мотрона Лесюта, Лідія Василенко, Євдокія Лесюта та всі інші славні трудівниці. Лише під кукурудзу вони внесли по 90 тонн органічних добрив, тричі підживили посіви мінеральними добривами. Свою трудову перемогу колгос-

⁶⁰² Омельченко. Куркульського саботажу не розгромлено // Авангард. – 1934. – № 87 (98). – 20 вересня (четвер).

⁶⁰³ Дзюндзік. Короткі дописи // Авангард. – 1934. – № 87 (98). – 20 вересня (четвер). – С. 2.

⁶⁰⁴ Войло. Не розбазарювати трудовні // Авангард. – 1933. – 29 листопада (середа). – С. 1.

пниці ланки М.Н. Лесюти присвячують черговому Пленуму ЦК КПРС і йдуть в наступ за ще вищі врожаї в п'ятому році семирічки⁶⁰⁵.

При цьому слові тепер ми уявляємо темнозелені обкладинки з кількома блідорожевими аркушками в середині. Всі реквізити радянського паспорта прості, звичайні. Нічого зайвого і такого, що викликає подив. Та не завжди цей документ був таким. В музеї Менської середньої школи імені Леніна зберігається паспорт 90-річної давності, виданий на ім'я селянина с. Дягови. Це звичайний, віддрукований на простому аркуші паперу бланк. В ньому говориться, що “объявитель сего козак Алексей Григорьев Голяк... уволен в разные города и селения Российской империи для собственных надобностей» на 6 місяців. Зліва, внизу, де на сучасних документах, в тому числі й на паспортах, міститься фотокартка, під словом “приметь”; колонка інших слів. Прочитаєш їх і усміхнешся: щось схоже з даними теперішнього документа на тварину. Ба, тут вік і зріст, колір чуба, брів і очей, форма і обриси носа, рота, підборідка, обличчя; ще й особливі ознаки. В паспорті, між іншим, сказано, що володар його повинен вернутися додому в зазначений строк, бо “в противном случае поступлено с ним будет по законам”. Але дягівський селянин ніколи не повернувся. В музеї є відомості, що він ходив в одну з церков Київщини зцілитися від туберкульозу. Напис попа на звороті говорить, що “означенный козак...сего 1873 года 17 – 19 июня умер от кровохарканья” і похований в селі Липовий Ріг Київського повіту. Як бачимо, паспорт вернувся без господаря⁶⁰⁶.

Добра слава лине в Менському районі про ланкову дягівського колгоспу “Перше травня” Ганну Никифорівну Бурко. 18 років вона очолює ланку і рік у рік вирощує високі врожаї. В нинішньому році трудівниці її ланки самовідданою працею виростили на круг по 70 центнерів зерна кукурудзи, по 420 центнерів цукрових буряків, по 8 центнерів волокна конопель, по 6,5 центнера волокна льону та по 120 центнерів картоплі. Свою трудову перемогу ланка присвячує листопадному Пленуму ЦК КПРС і у відповідь на записку М.С. Хрущова в Президію ЦК партії розгортає боротьбу за ще вищі врожаї в п'ятому році семирічки⁶⁰⁷.

---

⁶⁰⁵ 102 центнери з гектара // Колгоспна правда. – 1962. – 16 листопада.

⁶⁰⁶ Охріменко В. Паспорт // Колгоспна правда. – 1962. – 5 грудня.

⁶⁰⁷ Колгоспна правда. – 1963. – 17 лютого.

Цього разу десятикласники Дягівської середньої школи присвятили свій “вогник” піввіковому ювілею Союзу РСР. Прозвучали змістовні розповіді про п’ятнадцять республік-сестер. Потім був виступ учасників художньої самодіяльності. У виконанні Миколи Пастушка, Григорія Монойла, Михайла Феценка присутні з задоволенням прослухали пісні. Художнім читанням захопила гостей та хазяїв “вогника” Олена Гула⁶⁰⁸.

Сумка його завжди вщент наповнена свіжою кореспонденцією, коли Микола Василенко виходить з поштового відділення. Щодня вже протягом десяти років крокує наш листоноша вулицями рідної Дягови. До дільниці, що її обслуговує Микола, входить третина дворів села. Насиченість преси тут 1300 екземплярів періодичних видань на 1000 чоловік населення. Роботи немало. Та М. Василенко старається вчасно доставити передплатникам газети, журнали, листи. Знайде він час, щоб порадити, де і що цікаве можна прочитати⁶⁰⁹.

Перетнулись життєві дороги комсомольців тракториста Володі Харченка та продавця Анастасії Напряглової. Минулої неділі у їхньому житті був найсвятковіший, найщасливіший день – комсомольське весілля. На урочисту реєстрацію шлюбу зійшлося все село. Щиро вітали дягівчани молодих із одруженням, зичили їм щастя-долі у житті. Правління колгоспу імені Куйбишева тепло поздоровило молоду сім’ю, вручило Володі та Анастасії цінний подарунок. У цей день їх вітало все село⁶¹⁰.

Людно завжди в Дягівській сільській бібліотеці. Кожному порадить, допоможе вибрати потрібну книжку бібліотекар Ольга Семенівна Петренко. Багато постійних читачів має вона. Це – колгоспниці Єфросінія Іванівна Вінніченко та комсомолка Надія Степанівна Гречуха, спеціаліст сільського господарства Ганна Миколаївна Петренко і працівник Будинку побуту Михайло Олексійович Гапон, передова доярка, депутат обласної Ради депутатів трудящих Наталія Миколаївна Крук і механізатор комсомолець Іван Петрович Бурка та багато інших. Читають

⁶⁰⁸ Павленко С. Присвячений ювілею // Колгоспна правда. – 1972. – 19 грудня.

⁶⁰⁹ Листопад М. Сільський листоноша // Колгоспна правда. – 1972. – 17 грудня.

⁶¹⁰ Іваненко М. Вітало все село // Колгоспна правда. – 1973. – 25 січня.

вони літературу сільськогосподарської тематики, політичну і, звичайно, художню. Порівняно невеликий Фонд має бібліотека – і 8,5 тисяч книжок. Але інколи важко самому читачеві відшукати потрібну літературу, і тоді стають у пригоді різноманітні стенди, що розміщені в читальному залі: “Сучасні наукові досягнення”, “Для вас, працівники сільського господарства”, “Світ сьогодні”, “Досвід передовиків – нашому колгоспу”, “Плани з’їздівські вперед нас кличуть”, “За що бореться колгосп імені Куйбишева в 1976 році” та інші.

Більше двадцяти екземплярів передплатних видань одержує бібліотека. Тому і приходять сюди люди просто почитати газету чи журнал, поговорити про новини. І завжди підтримує бесіду, розповість щось цікаве бібліотекар. Вже давно закінчилось демонстрування фільму, погасли вогні в Будинку культури. Світяться лише вікна бібліотеки. Ольга Семенівна закінчує свої справи. Минув ще один напружений і цікавий трудовий день⁶¹¹.

Комуніст Михайло Степанович Вінніченко по праву вважається правофланговим соціалістичного змагання колгоспу імені Куйбишева. Таке визнання односельчан – за ударну працю. Майже півтора десятиріччя беззмінно трудиться він трактористом у рідному селі. Добросовісний у виконанні дорученої роботи, М.С. Вінніченко служить прикладом для колег-механізаторів. За самовіддану працю гвардієць поля відзначений високими урядовими нагородами. У числі кращих називали прізвище М.С. Вінніченка під час збирання урожаю. Він старанно працював на перевезенні картоплі. Тепер своїм “Беларусом” транспортує органічні добрива під майбутній урожай. І теж трудиться з перевиконанням змінних завдань. Михайло Степанович завжди працює з хорошим настроєм, сумлінно. Чудово опанував професію. Має неабиякий досвід, здобутий у практиці. Ще й постійно стежить за новинками літератури. А це дає можливість досягти показників як кількісних, так і якісних⁶¹².

Жнива в колгоспі імені Куйбишева, що в Менському районі, вже на фініші. За складних погодних умов нинішнього року тут, за попередніми підрахунками, зібрали в середньому по 31 центнеру хліба з гектара.

---

⁶¹¹ Руденко В. У сільській бібліотеці // Колгоспна правда. – 1976. – 31 серпня.

⁶¹² Колгоспна правда. – 1979. – 20 січня.

У соціалістичному змаганні жниварів перед веде сімейний комбайновий екіпаж у складі Івана Дементійовича Миненка та його сина комсомольця Івана. На їхньому рахунку – 500 тонн намолоченого хліба⁶¹³.

АНАТОЛІЙ ВАЛУЙ **ДЕНЬ АГРОНОМА ОЛЕГА ПАВЛЕНКА**

Поки в польовому стані на нараду, яку агроном вирішив провести сьогодні о сьомій ранку, збиралися механізатори, Олег Васильович Павленко встиг побувати на плантаціях цукрових буряків, кукурудзи, бобів і квасолі. Все оглянув пильним господарським оком, перевірів, як іде догляд за посівами.

Близько сьомої мотоцикл агронома зупинився біля польового стану. Тут зібрались трактористи, шофери, комбайнери і гвардійці полів.

– Гаряча пора настала, – почав нараду агроном. – Догляд за посівами, сінокосіння, силосування, підготовка до жнив. Зараз нам треба дорожити буквально кожною хвилиною.

Він поставив конкретні завдання перед механізаторами, суворо попередив тих, хто допускає брак у роботі, не виконує виробничих норм.

– А тепер по конях, – жартома кинув, від'їжджаючи, і в польовому стані загули мотори, на артільні поля пішли трактори.

Всюди, де проїжджав агроном, зеленню буяли посіви, білили сотні жіночих хустин, гуркотіли трактори.

Кукурудзяне поле. Тут на розпушванні міжрядь вміло водить свій агрегат тракторист Віталій Петренко. А там, трохи далі, ідуть “Беларуси” Василя Дяченка та Івана Максименка.

Біля тракториста Федора Шупика агроном зупинився. Від душі поговорив з ним, зробив зауваження.

Завітав Олег Васильович і в сад. Тут він зустрівся з бригадиром Петром Семеновичем Круком.

– Як справи?

– Непогано. Закінчуємо ще одне обприскування дерев. На ранніх огірках зав'язь з'явилася. Через тиждень перші огірки матимемо. Помідори цвітуть. Капуста, бачите, теж добре росте. – А потім додав: – І в полі справляємось непогано.

– Сьогодні косовицю конюшини почали, – доповідав бригадир. – Сорок косарів вийшло, завтра включимо косарки.

---

⁶¹³ Михайленко В. Є 500 тонн! // Комсомольський гарт. – 1979.

- А з силосуванням як?
- Сорок тонн трав уже заклали.

Минувши село, агроном під'їхав до болота. Раніше тут тільки поганенька травичка росла, а зараз 250 гектарів болота освоєно. Посіяно біля 100 гектарів тимофіївки, 40 гектарів кормових буряків, посаджено 25 гектарів картоплі. А в цей день тракторист Григорій Бурко сів вико-суміш на корм худобі.

Тут Олег Васильович зустрів свого помічника – економіста колгоспу Євдокію Іванівну Полосьмак. Вона відповідає за організацію праці по розробці і освоєнню болотних земель.

– Треба рівень води підняти, – говорить Євдокія Іванівна.

– Знаю. Вчора в район дзвонив. Обіцяли завтра спеціалістів з Чернігова викликати. Не приїдуть – сам у Чернігів буду дзвонити.

О четвертій годині дня Олег Васильович був у конторі колгоспу – треба було роздати бригадирам наряд. Зараз він виконує обов'язки голови колгоспу.

Наряд йшов недовго. Бригадири доповіли про роботу за день, одержали вказівки, що необхідно зробити завтра.

– Не забудьте, – сказав на закінчення тов. Павленко, – виділити одну машину для Марії Лесюти цеглу возити.

Ланковій М.Н. Лесюті колгосп допомагає споруджувати новий будинок.

Закінчився наряд. Мотоцикл агронома знову прямує в поле. Тут він і з дружиною Галиною Степанівною зустрівся. Вона працює викладачем виробничого навчання і цього дня разом з учнями працювала на прориванні цукрових буряків. Учні в колгоспі під її керівництвом вирощують 7 гектарів кукурудзи, 2 гектари картоплі та гектар цукрових буряків.

...Вечоріло, в хатах засвітилися вогні. Засвітилися і вікна контори. За одним із столів сидить агроном. Партийними справами зайнявся. Адже він – секретар парторганізації.

– День ніби й великий, – говорить Олег Васильович, – а для мене він дуже короткий. Треба було б дещо ще зробити, та нічого. Завтра прийдеться попрацювати більш організовано, напружено.⁶¹⁴

---

⁶¹⁴ Валуї А. День агронома Олега Павленка // Колгоспна правда. – 1963. – 15 червня.

МИКОЛА ПЕРЕГУДА СИН ХЛБОРОБА

З дипломом агронома Олег Васильович Павленко повернувся в Дягову.

– Так кажеш, закінчив, синку? – розглядаючи диплом, запитав батько. – Що ж, будемо тепер разом високі урожаї вирощувати.

– Будемо!

...В полі біля жатки Михайла Вонарха агроном зупинив мотоцикла.

– Чого стоїте?

– Пшеницю закінчили, на ячмінь переїжджасмо.

– Давайте. Та тільки косить так, щоб зріз був не вище 5 сантиметрів.

– Добре працює Михайло, – розповідав агроном. – З часом не рахується, по 40 гектарів скошує за день. А от вже Іван Кочуренко, – продовжував він, – з перших днів допустив брак: зріз на 20 сантиметрів пустив. Довелося йому за це з жаткою розстатися, а за неякісну роботу поплатитися.

Біля комбайна Степана Черкаса агроном теж зупинився і зразу ж пішов до соломи та полови. Порівнявшись з агрономом, комбайнер зупинив агрегат.

– Може, знайшли невимолочені колоски, Олег Васильович? – схвильовано запитав.

– Ні. все добре. Та ти придивляйся, щоб жодна зернина на землі не лишалась.

В цей час до комбайна працівники контори Марія Велигодська та Марія Кияшко підвезли обід.

– А біля Петра Семип'ядного вже побули?

– Так, – насипаючи, відповіли жінки.

– Як вони там?

– Кажали, що і сьогодні 20 гектарів дадуть.

Побувавши біля всіх комбайнів, агроном взяв напрямок на болото, де видобувався торф на добриво, а на розроблених площах косили викогорохову суміш на силос. Під урожай наступного року тут вже заготовлено 10.000 тонн торфу, з якого 1600 тонн завезено в кошари для виготовлення компостів.

– В цьому році, – розповідав агроном, – ми вирішили серйозно зайнятися ще і виготовленням біомінеральних сумішей, які в основному підуть під цукрові буряки.

Для цього завезено торф, 5 тонн кайніту, стільки ж фосфату. 4 тонни вапна. – Є у нас і необхідна кількість барди, закваски, підвеземо аміачну воду, – додав агроном. – Все це добре перемішаємо. А потім суміш 21 день витримуватиметься для розмноження мікроорганізмів.

Добрива ці будуть внесені під оранку на зяб з розрахунку по 4 тонни на гектар буряків, що замінить до 30 тонн органічних добрив.

Олег Васильович весь час в творчому шуканні. Ось він задумався над тим, як і за рахунок чого в цьому році збільшити запаси кормів.

– Силос нас виручить завжди, – сказав агроном. – З болотних трав його вже маємо 400 тонн. Тепер йде силосування викогорхових сумішей, яких 40 гектарів посіяно на болотних землях.

– Але чи не найбільшим резервом у цьому році буде в нас гичка з цукрових буряків. Коли зберемо всю гичку (а її буде не менше 200 центнерів з гектара), ми матимемо до 3400 тонн доброго силосу.

Олег Васильович тут же висловлює думку про те, щоб спеціалісти нашого виробничого управління провели інструктаж в тих колгоспах, які вже проводили силосування гички.

...Поле іде агроном, а назустріч їдуть машини з зерном від комбайнів, везуть силосну масу – багаті дари землі, яка сторицею віддячує за щирі працю хліборобам Дягови.

Іде агроном, і серце його радіє за те, що колгосп так добре жнивує, буяють посіви кукурудзи, картоплі, цукрових буряків. І вже чорніє рілля – розпочалася битва за врожай завершального року семирічки.

Дивлюсь на його широкі дужі плечі, загоріле обличчя і собі радію, що такі прекрасні люди трудяться у нас⁶¹⁵.

ВАЛЕНТИНА КОСТЮЧЕНКО **ШАНА ВОЇНУ**

Не обминула біда оселю Данила Ананійовича та Ганни Іллівни Войлів з Дягови. В тому далекому 1945 році одержали вони похоронку: в боротьбі з гітлерівськими загарбниками загинув смертю хоробрих їх старший син Микола. А до того надходили від нього радісні вісті про те, що його нагороджено орденом Червоної Зірки, вісті, що народжували віру: “Б’ємо ворога, скоро перемога, незабаром зустрінемося”. Останнього листа Микола надіслав з Угорщини, з госпіталю, де знаходився на лікуванні після важкого поранення.

---

⁶¹⁵ Перегуда М. Син хлібороба // Колгоспна правда. – 1964. – 6 серпня.

Закінчилась Велика Вітчизняна. Повернулись з фронту Миколині брати – Андрій та Іван. Всі плакали надію, що похоронка помилкова. Але то була гірка правда.

Місце поховання рідним та близьким встановити не вдалось, хоча після війни неодноразово звертались з цим питанням до відповідних органів.

Навічно поселився сум у серцях батьків, братів.

Відтоді минуло багато літ. Зовсім білою стала голова Данила Ананійовича. Він – один з активних організаторів колгоспу в с. Дягові, перший голова цього ж господарства, нині колгоспний пенсіонер – захоплено розповідає молоді про труднощі, які винесло на своїх плечах старше покоління.

Так і не дізнавшись, де могила сина, померла в 1961 році Ганна Іллівна.

Та пам'ять людська вічна. І вирішив Данило Ананійович ще раз звернутись у Головне управління Збройних Сил СРСР. Його тривожило питання: “Де похований Микола?” Було це в 1970-му.

Незабаром надійшов лист. З Ленінградського архіву військово-медичних документів повідомляли:

«Командир взводу 4-го гвардейского механизованного корпуса лейтенант Войло Николай Данилович 1918 года рождения, на фронте Отечественной войны 28 декабря 1944 года получил пулевое ранение левой голени с повреждением костей...” Далі йде список медсанбатів, госпіталів, у яких лікувався воїн, дата смерті – 30 січня 1945 року і потім: “Погребен: Венгрия, г. Хатван, кладбище для военнослужащих...”

Лист полетів у далекий Хатван. “Чи збереглась могила сина, чи вдома там його ім'я?” – писав Д.А. Войло.

Відповідь не затрималась. Її надіслав Янош Марошварі – працівник Міністерства шляхів сполучення і зв'язку. Він повідомляв, що могила є, що за нею доглядають, і запрошував приїхати в Угорщину.

І знову теплі листи.

В серпні минулого року Данило Ананійович з сином Іваном – помічником лікаря-епідеміолога райсанепідемстанції та його дружиною Таїсією Григорівною – вчителькою середньої школи імені Леніна вирушили в дорогу.

І.Д. Войло розповідає:

– Тепло, як рідних, зустріли нас Сабо Ференц – партійний праців-

ник, Янош Марошвері, з якими ми листувались, Ілона Чонговой – перекладачка, вчителька російської мови. Увагою оточили нас угорські друзі. Немає слів, щоб передати те хвилювання, яке охопило нас, коли ми прийшли на могилу. Поклавши на неї квіти, ми довго вдивлялись у список прізвищ загиблих, викарбуваних на гранітній плиті обеліска, серед який ім'я і нашого Миколи.

Так, він віддав своє молоде життя в боротьбі проти фашизму за свободу і незалежність народів Європи. Йому було лише 26 літ. Небагато встиг він за цей час: після школи закінчив Київський інститут електрифікації народного господарства. Коли гітлерівська Німеччина напала на Радянський Союз, він взяв у руки гвинтівку і пройшов з боями з Житомирщини до Будапешта. Не дожив до Перемоги.

...Глибоко зворушені повернулися додому батько і рідні М. Войла. Часто тепер листуноша приносить вісті від зарубіжних друзів, які свято бережуть пам'ять про мужнього сина українського народу, який загинув при звільненні від німецько-фашистських загарбників угорського міста Хатвана. Влітку сім'я Войлів чекає дорогих гостей з братньої Угорщини⁶¹⁶.

МИХАЙЛО КОНЬОК НАКАЗИ ВИБОРЦІВ

Стаття 8 Закону Української РСР про сільську Раду гласить про те, що сільська Рада депутатів трудящих вирішує в межах наданих їй прав усі питання місцевого значення, виходячи із загальнодержавних інтересів та інтересів трудящих.

Згідно цієї статті виконком Дягівської сільради і буде свою роботу. Велику увагу приділяємо виконанню наказів виборців. Це питання час від часу розглядаємо на засіданнях виконкому, сесіях. Більш важливі накази, що вимагають значних матеріальних коштів і робочої сили, виносяться на обговорення сходу села.

Як же конкретно виконуються накази і пропозиції виборців на території сільради?

Через річку Дягову в селі був ветхий дерев'яний міст, гребля – не благоустроєна. Це дуже затруднювало рух гужового і автотракторного транспорту, особливо в осінньо-весняний період. Створювались незручності і для пішоходів. У свій час питання будівництва мосту і греблі

---

⁶¹⁶ Костюченко В. Шана воїну // Колгоспна правда. – 1972. – 15 квітня.

обговорювалось на сході села. І роботи почалися. Багато довелося попрацювати на будівництві і самим виборцям. Тепер присмно відзначити, що міст збудовано і закінчується будівництво греблі з твердим покриттям.

На протязі багатьох років немало неприємностей доставляла нам дорога, що зв'язує село з райцентром. Особливо під час бездоріжжя багато ламалося техніки, несвоєчасно доставлялись вантажі для колгоспу, майже неможливо було відвезти продукцію на приймальні пункти і т.д. Депутати, виборці не раз піднімали питання про будівництво дороги з твердим покриттям. Зараз до центральної траси протягнулась широка асфальтована стрічка.

В селі є середня школа. Приміщення – старі, тісні, не відповідають вимогам сьогоднішнього дня. Про будівництво нової школи йшла мова на сесії сільради і сході села. Накреслили ряд конкретних заходів по виконанню цього наказу. В минулому році колгосп імені Куйбишева розпочав будівництво двоповерхового шкільного приміщення. Правда, через недостачу коштів роботи припинились, але це тимчасово. Через деякий час дітвора одержить чудовий подарунок.

Благоустрій села йде широкими темпами. За останні роки збудовано фельдшерсько-акушерський пункт з паровим опаленням, баню, будинок побуту. Нещодавно здано в експлуатацію добротне приміщення контори колгоспу і сільської Ради. Кожного року 5 – 10 сімей дягівчан справляють новосілля. З'являється немало виробничих приміщень у колгоспі. Багато зроблено, а ще більш треба зробити.

І дуже жаль буває, коли якийсь наказ чи пропозиція виборців не виконується з вини окремих районних чи інших організацій.

Так, у нашому селі торгівля ведеться дуже на низькому рівні. Магазини мають непривабливий вигляд, біля них нема підсобних приміщень і штахетів. Біля магазину № 4 встановили холодильну камеру, але вона не діє, бо вже два роки до неї не можуть підвести електронапруги. Навесні цього року викопали котлован під будівництво погребя, але на тому і поставили крапку. Є багато-багато й інших недоліків. Стан торгівлі всебічно обговорювався на сесії сільської Ради в квітні ц.р. На адресу директора Волосківського об'єднання роздрібної торгівлі т. Отрощенко і районного споживчого товариства критики було більш ніж достатньо. Але ні т. Отрощенко, ні голова райст т. Чулков до сьогоднішнього дня ніяких заходів не вжили в справі поліпшення торгівлі на селі.

Не все гаразд і з медичним обслуговуванням. В селі близько 600 дворів, понад 1500 чоловік населення. Колгосп на свої кошти збудував чудовий фельдшерсько-акушерський пункт, але в ньому працює лише один фельдшер. Чи може одна людина в такому великому селі вчасно подати першу медичну допомогу хворому чи потерпілому? Звичайно, ні. І не випадково до сільської Ради надходять скарги, що в селі нема другого медпрацівника. В свою чергу виконком сільради прохав головного лікаря району т. Коломійчука направити до нас на роботу медпрацівника на посаду акушерки. Надійшла відповідь: чекайте, надішлем. І ми чекаємо. Чекаємо рік, другий і ще не знаю, скільки будемо чекати.

Дуже рано починається трудовий день у тваринників і пізно ввечері закінчується. Скільки скарг доводиться чути мені, що нема вуличного освітлення. А наші запити директор Менського РЕС т. Перегятко зовсім не реагує, навіть відповіді не дає.

Виконання наказів і пропозицій виборців – наша спільна справа. І до неї треба всім ставитись якнайсерйозніше. Адже людина-творець повинна користуватися всіма благами⁶¹⁷.

ГРИГОРІЙ ГРЕЧУХА ПОДІЛЮСЯ РАДІСТЮ

Я пишаюся тим, що комсомольці нашого колгоспу обрали мене делегатом XXXII районної комсомольської конференції. Горджуся й тим, що є про що доповісти конференції, яка проходить в знаменний рік – рік 60-річчя Великого Жовтня і 60-річчя Радянської влади на Україні, в рік прийняття нової Конституції СРСР. Саме ці події і визначили особливість соціалістичного змагання молодих картоплярів, яке проходило під лозунгом “П’ятиріччі ефективності і якості – ентузіазм і творчість молодих!”.

Я очолюю комсомольсько-молодіжну картоплярську ланку вже п’ять років. У цьому році ми боролись за 210-центнерний урожай другого “поліського хліба”. Наполегливою, повсякденною була ця боротьба.

Перш за все ми добре заправили ґрунт “вітамінами родючості”. На кожен із 152 гектарів, закріплених за ланкою, ми внесли по 60 тонн органіки і потрібну кількість мінеральних добрив. Особливий контроль був налагоджений за оранкою ґрунту. Я особисто і головний агроном постійно слідкували за якістю цієї роботи.

---

⁶¹⁷ Коньок М. Накази виборців // Колгоспна правда. – 1972. – 17 липня.

Посадку бульб провели в кращі агротехнічні строки за 12 календарних днів. Подбали і про насіння – воно було високоякісним.

Не менш напруженим був період догляду за посівами. Буквально всі члени ланки були пройняті турботою за врожай: один раз провели досходовий міжрядний обробіток посівів, тричі – післясходовий.

І земля віддячила нам сторицею: кожен гектар дав по 241,5 центнера бульб. Отже, зобов'язання перекрыто!

З'явився в мене серйозний суперник по змаганню – Павло Шамрук, дарма що вперше в цьому році очолив картоплярську ланку. Але у нас дружнє, хороше суперництво. Звичайно, я маю більший досвід у вирощуванні картоплі, тому й допомагаю молодому колезі порадою, а то й ділом.

Я радий за Павла Шамрука: його ланка виростила 240 центнерний урожай другого “поліського хліба”, тим самим теж значно перевиконавши взяте зобов'язання.

Нині у нас багато нових турбот: треба закласти міцний фундамент під майбутній урожай, відмінно підготувати техніку до весняних польових робіт. Що й робимо зараз.

Наші плани – в третьому, вирішальному році п'ятирічки взяти ще вищий урожай картоплі. Хочу поділитися ще однією радістю: мені і Павлу Шамруку комсомольці колгоспу довірили від їх імені підписати рапорт Ленінського комсомолу Центральному Комітету КПРС на честь 60-річчя Великого Жовтня. Завоювати право підпису рапорта – велика честь. І ми, молоді картоплярі, будемо і надалі активно боротися за підвищення врожайності поля, примножувати славні трудові діла районної комсомольської організації⁶¹⁸.

МИХАЙЛО ВОНАРХ ЖНИВАРІВ ТРУДОВІ ДАРУНКИ

Хлібороби колгоспу імені Куйбишева першими в районі почали збирати ранні зернові. Дружно, з почуттям відповідальності за долю врожаю, з великим трудовим поривом вели вони завершальну битву за хліб. Серед екіпажів комбайнів, шоферів широко розгорнулося соціалістичне змагання. Кожен прагнув зробити якнайбільше, сповна використати техніку, робочий час. І перемога прийшла. Жниварі в числі перших у районі відрапортували про завершення збирання хлібів ран-

---

⁶¹⁸ Гречуха Г. Поділюся радістю // Колгоспна правда. – 1977. – 15 листопада.

ної групи на 746-гектарній площі. Кожен гектар дав по 29,5 центнера зерна.

По-ударному попрацював на жнивях нинішнього року екіпаж “Ниви” у складі комбайнера Івана Івановича Миненка та його напарника комсомольця Валерія Дяченка. З перших днів вони мобілізували свої зусилля і досвід на те, щоб забезпечити безперебійну роботу агрегату, високу продуктивність його. І ось результат: на свій рахунок вони записали 243 гектари скошених хлібів і 712 тонн намолоченого хліба.

Друге місце в соціалістичному змаганні виборів екіпаж у складі комбайнера Івана Миколайовича Непрона та його помічника комсомольця Віктора Яценка. Їх трудовий ужинок становить більш як 530 тонн виданого з бункера зерна.

Нині комбайнери допомагають збирати урожай хліборобам колгоспу “Великий Жовтень”.

Серед водіїв автомашин найкращих показників добилися Микола Никоневич Лесюта та Михайло Архипович Брехвалов. Перший з них з поля на колгоспний тік доставив 495 тонн зерна при зобов’язанні 350, другий – 478 тонн, що також більше взятого зобов’язання.

На скиртуванні соломи відзначились механізатори Петро Михайлович Шамрук та Олексій Михайлович Применко, які, працюючи на стогкладах, забезпечували високий виробіток, Анатолій Олексійович Савенко та Олександр Григорович Коньок, котрі підтягували солому до скирт.

Завершивши збирання ранніх зернових, трудівники полів готуються до засіву озимого клину. Вони прагнуть провести цю роботу в оптимальні строки і з дотриманням усіх агротехнічних вимог⁶¹⁹.

ВОЛОДИМИР ГРИГОР’ЄВ **ВІРНІСТЬ ОBOB’ЯЗКУ**

Михайло Степанович ще раз прискіпливо оглянув трактора, потім звичним рухом завів його і рушив з місця. Розпочався новий трудовий день. Завдання було одержано ще вчора ввечері – косити конюшину. Тому часу даремно не гаяв. Одна загінка, друга, третя. Поспішає механізатор, адже знає, що і від його праці залежить високий виробіток на агрегат.

Дивиться хлібороб на роботу картоплезбиральних комбайнів, які

---

⁶¹⁹ Жнивтарів трудові дарунки // Колгоспна правда. – 1981. – 1 серпня.

курсують неподалік, і радіє його серце – бойові хлопці трудяться. Щоденно норми виробітку значно перевищують. По-хорошому він заздирить членам збиральних агрегатів.

Є що згадати і самому М.С. Вінніченку. Вже 15-й рік працює він за кермом сталевого коня. Розпочинав свою хліборобську стежку з опанування гусеничного трактора. А через два роки, коли стали організувати механізовані ланки по вирощуванню другого “поліського хліба”, вирішив спробувати й собі.

Нова це була справа. Успіх прийшов не відразу. Та завдяки наполегливій праці долав труднощі. Не заспокоювався на досягнутих рубежах, дружив з наукою, цікавився новинками технології вирощування картоплі. Помітили це керівники господарства. Через деякий час М.С. Вінніченко очолив механізовану ланку.

Тут у повній мірі виявилися здібності організатора. Цьому допомагала і товариська вдача ватажка.

А згодом комуністи прийняли його у свою сім'ю.

– Звання члена Ленінської партії накладає на мене додаткову відповідальність, – говорив Михайло Степанович товаришам.

І слово його не розходилося з ділом.

Особливо пам'ятним для нього був 1970-й рік, коли наша країна відзначала 100-річчя з дня народження В.І. Леніна. Вагомі трудові дарунки ювілею великого вождя підготувала ланка. Було вирощено по 224 центнери бульб з гектара. Не один десяток гектарів обробив передовий механізатор.

І от перша заслужена урядова нагорода – орден “Знак Пошани”. Відзнака ще більше окрилила хлібороба. Віддавав усі сили улюбленій справі.

– Нелегка праця – вирощування картоплі, – говорить М.С. Вінніченко.

– Доводилось у складні на погодні умови роки і вночі не залишати агрегата.

Трудився так, як підказувала совість, як велів обов'язок комуніста. Часто сам виявляв ініціативу, не чекав вказівок керівників. Виконував з ланкою весь комплекс робіт – розкидав органічні добрива, висаджував бульби, дбайливо обробляв міжряддя.

Неодноразово зустрічався з кращими картоплярами Чернігівщини. У соціалістичному змаганні, в обміні набутих досвідом множилися результати.

І коли в Київ на зліт переможців соціалістичного змагання з'їхалися майстри високих урожаїв, М.С. Вінніченку, як кращому з кращих, Голова Президії Верховної Ради республіки О.Ф. Ватченко вручив орден Жовтневої Революції.

Та, на жаль, останнім часом здоров'я почало підводити. Однак не звик сидіти без діла механізатор, хоч і довелося пересісти на трактор Т-40, бо він порівняно легший в управлінні.

Весь рік вистачає роботи – восени розсіває мінеральні добрива, влітку перевозить корми, бере участь у скиртуванні сіна і соломи. Нині кожен трудовий день механізатора сповнений турбот про те, щоб вчасно закінчити збирання вирощеного врожаю.

– Ніколи не почуєш від нього нарікань, як у деяких механізаторів, на нестачу запчастин. Швидко вирішує, гвардієць полів таку проблему, як ремонт трактора, – розповідають керівники дільниці механізації господарства.

Поважають і шанують М.С. Вінніченка не тільки за працелюбність, а й за товариську вдачу, безкорисливість, готовність прийти на допомогу людям. Він не лише хороший механізатор, а й майстер на всі руки.

– Виготувить вікна або двері – замилуєшся, – говорять односельці. – Попрохаєш його щось зробити – ніколи не відмовить. А про оплату і говорити не захоче.

Михайло Степанович – член парткому колгоспу. Завжди сумлінно виконує партійні доручення.

– Прекрасна людина, – говорить про нього секретар парткому колгоспу П.П. Найдъонов. – Людяний, скромний. Справжній комуніст⁶²⁰.

ГАЛИНА ПАВЛЕНКО **МИНУЛЕ Й СЬОГОДЕННЯ ДЯГОВИ**

Історія. Мабуть, ніщо не може так дохідливо і точно дати людині можливість порівняти сьогодення з минулим.

Є в нашому селі Дягові дві людини, яких по праву можна назвати “літописцями”. Це колишній завідувачий кабінетом політосвіти і голова виконкому Дягівської сільської Ради, а тепер персональний пенсіонер Петро Григорович Перехожинський та бібліотекар Ольга Семенівна Вінніченко.

Слово “літописець” беру в лапки тому, що самі вони не пишуть

---

⁶²⁰ Григор'єв В. Вірність обов'язку // Колгоспна правда. – 1980. – Вересень.

історію, а збирають усі матеріали газет, в основному “Колгоспної правди” та “Деснянської правди” про наше село за багато літ.

Понад двадцять років тому почав Петро Григорович збирати всі надруковані матеріали про Дягву, її трудівників. Зараз продовжує почату ним справу Ольга Семенівна Вінніченко.

Нещодавно П.Г. Перехожинський передав підшивки за 1960 – 81 рр. до музею. Переглянувши їх, з гордістю думаєш: скільки хорошого було тоді в селі зроблено, скільки виросло передовиків – господарів колгоспних ланів, майстрів своєї праці! 19 кореспонденцій “Деснянської правди” та “Колгоспної правди” за 1961 рік пов’язані з ім’ям депутата тоді обласної Ради, делегата ХХІІ з’їзду КППС знатної ланкової дягівського колгоспу “Перше травня” (тепер імені Куйбишева) Марії Никанорівни Лесюти.

У статтях “Колгоспної правди” від 14 листопада “Комунізм – справа наших рук” і в “Деснянській правді” від 15 листопада цього ж року Марія Никанорівна ділилася своїми задумами по втіленню рішень ХХІІ з’їзду КППС у життя. У статті “Колгоспної правди” від 21 березня 1961 р. “Депутат – передовик виробництва” пишеться: “Заспівувачем боротьби за високий урожай кукурудзи виступила в районі депутат обласної Ради депутатів трудящих Марія Лесюта з дягівського колгоспу “Перше травня”. Вона зобов’язалась виростити на кожному гектарі по 70 центнерів зерна кукурудзи. За її прикладом вступили в боротьбу за рясні врожаї кукурудзи всі рілничі бригади колгоспу, всі ланки”.

Зараз М.Н. Лесюта працює майстром по виробництву пташиного м’яса в колгоспі імені Куйбишева.

Зустрічаються в газеті фото і статті про молодого ланкового – механізатора Івана Максименка. І тепер тракторист Іван Сильвестрович Максименко – правохланговий соціалістичного змагання. Статті в районній газеті “Успіх молоді телятниці”, “Вони пойдуть на свято тваринників” розповідають про вісімнадцятирічну телятницю нашого колгоспу Галину Прокопенко, яка добилась щодобового приросту живої ваги кожної голови по 720 грамів. А зараз Галина Феодосіївна, тепер Кияшко, передовий майстер по виробництву молока.

Багато згадує газета про Ганну Никифорівну Бурку – ланкову, що одержувала по 300 центнерів цукрових буряків з гектара і т.д. Імена, імена..., але найбільше вражають цифри.

“Колгоспна правда” від 30 січня 1960 року. Тодішній голова прав-

ліття сільгоспартілі “Перше травня” Герой Соціалістичної Праці Марко Іванович Антоненко звітував: “Перший рік семирічки – наша дружна і працьовита колгоспна сім’я ознаменувала новими трудовими перемогами. На круг було вирощено по 13 центнерів зернових – на 5,4 центнера більше, ніж позаторік, по 280 – цукрових буряків, по 5,7 – волокна конопель та по 3,6 центнера волокна льону”.

Минуло 20 років. Давно вилучені з сівозмін нашого господарства такі культури, як тютюн, коноплі, цукрові буряки. Колгосп спеціалізується на вирощуванні картоплі та насіння льону. Ті ж самі площі, що і 20 років тому.

Теперішній голова правління колгоспу О.В. Павленко говорить, що завдяки інтенсивному застосуванню механізації на полях та підвищенню культури землеробства різко зросла віддача землі. Наприклад, нинішнього року кожен гектар зернових дав 26,3 центнера, картоплі – по 200 і більше центнерів.

Дуже змінилось за цей час соціальне обличчя села. Широка асфальтована дорога повертає з Новгород-Сіверської траси в село Дягову і роздвоюється: проти великої нової двоповерхової середньої школи, збудованої в 1979 році, і до тваринницької дільниці № 1. Недалеко від останньої розташована добротна споруда картоплексовища. Тут же і АВМ для приготування трав’яного борошна та комбінована зерносортувальна машина, картоплеперебиральний комплекс – гордість дягівчан, бо таких споруд лише 2 – 3 на Чернігівську область. У центрі Дягови розташовані нові продовольчий і промтоварний магазини. Проти автобусної зупинки – сквер, розбитий учнями середньої школи. Тут незабаром буде встановлено бюст В.І. Леніна.

За конторою колгоспу – один з краших у районі дитячий садок, оточений молодими посадками. Є в селі і Будинок побуту, де колгоспники можуть пошити собі одяг, полагодити взуття та пошити нове, зробити зачіску чи віддати речі в хімчистку.

Біля будинку культури височить Монумент на честь загиблих односельчан у грізні роки Великої Вітчизняної війни. Навпроти – також новий продовольчий магазин. Далі дорога веде до тваринницької дільниці № 2.

Але головне – це люди. Медаллю “За доблесний труд” нагороджено 32 чоловіка. Орденом “Знак пошани” двічі нагороджено голову колгоспу О.В. Павленка, трактористів В.П. Максименка, М.С. Вінніченка, орденом Тру-

дового Червоного Прапора – ланкову У.Г. Радченко, шофера М.П. Охріменка, тракториста П.П. Руденка, бригадира А.І. Гречуху. Орденом Слави трьох ступенів та медалями – тракториста М.Н. Бурку. Комбайнер І.І. Міненко нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Незабаром у селі відкривається музей та картинна галерея. Уже є приміщення, зібрано багато експонатів, оформляються експозиції, стенди. В них буде широко висвітлено минуле і сьогодення Дягови. Чимало зібрано і картин для галереї.

Все це – для нинішнього і прийдешніх поколінь трудівників села⁶²¹.

ВАЛЕНТИНА ФЕЩЕНКО ХЛІБОРОБСЬКІ ЗЕРНА

Про Івана Олександровича Лесюту з дягівського колгоспу імені Куйбишева можна розповідати немало хорошого: це і відзнаки за працю (а їх у нього багато), що зберігаються в домашньому архіві, і його сьогоднішні вагомі трудові показники, і пошана та довір'я, які заслужив він від односельців та керівників господарства.

Коли я попросила голову правління Володимира Миколайовича Кобця сказати кілька слів про цю людину, він відповів так:

– Почуття відповідальності за доручену справу, дисциплінованість, працелюбність – ось складові характеру Івана Олександровича. Надійна він людина, не підведе.

Справжньому хліборобові притаманні, як правило, саме такі риси. Тому й не випадково, що цієї осені Івану Олександровичу була доручена одна з найвідповідальніших робіт – сівба озимини.

...З головним агрономом колгоспу Анатолієм Михайловичем Рубаном їдемо в поле. Ще нема десятої години ранку, але робочий день сівачів уже давно в розпалі. А ось і майбутній озимий лан зернових. Дійшовши краю загінки, на кілька хвилин зупиняється агрегат, щоб заправитись черговою порцією насіннєвого матеріалу. Скориставшись цим, підходимо до сівачів. Крім тракториста, агрегат обслуговують ще три колгоспники-сівачі: Микола Кирилович Коньок, Петро Іванович Вінніченко та Іван Прокопович Горбов. Про те, щоб не простоював екіпаж, турбується шофер Микола Пилипович Охріменко, який доставляє зерно. Одразу впадає у вічі, що всі вони, як кажуть, спрацювалися,

---

⁶²¹ Павленко Г. Минуле й сьогодення Дягови // Колгоспна правда. – 1981. – 17 листопада.

знають одне одного давно, між ними панують хороші дружні взаємини.

На запитання, як працюється, як виконується норма виробітку, Іван Олександрович відповідає зразу. По всьому видно: знає результати щоденної роботи всього екіпажу, мету і завдання, що поставлені перед ними. А от про себе розповідає скупю.

– Вперше на трактор сів у 1955-му, відразу після закінчення курсів трактористів у Мені. Був тоді в мене ХТЗ-7, ви тепер хіба що в музеї такий побачите, – усміхнувся. – Були й наставники (хоча тоді, правда, вони й не називались так, просто досвідчені трактористи) Іван Гречуха та Василь Губенко, яким спасибі за науку, допомогу. Всього було за три десятиліття роботи: труднощі і перемоги. – І показуючи на свого ДТ-75, додає: – з такою технікою, як зараз, любо й працювати.

А потім, звертаючись уже до товаришів по роботі, почав радитись, як краще і швидше можна буде перебазуватись на наступну площу.

Змовчав Іван Олександрович про своє дитинство воєнної пори, не згадав і про повоєнну юність, коли після загибелі на фронті батька залишився єдиною опорою для матері і молодших брата й сестри. Не розповів те, яких хороших, працьовитих дітей виростив разом з дружиною, простою колгоспницею Марією Никонівною. Можливо, за браком часу, а, можливо, через свою скромність. Найвірогідніше – через скромність, адже вона є ще одною рисою його характеру. Показати себе в роботі, а не на словах – девіз життя передового механізатора.

510 гектарів озимих на зерно заплановано посіяти в господарстві цієї осені. Озимий клин запарано на 450 гектарах. Норму виробітку дружний екіпаж щодня виконує 120 – 130 процентів, засіваючи по 30 – 35 гектарів. І хоч заважає негода, віриться, що хлібороби успішно справляться з поставленим перед ними завданням. І не тільки тому, що техніка працює безвідмовно, забезпечено безперебійне постачання насіннєвого матеріалу, для сівачів організовані гарячі обіди, а насамперед тому, що справа доручена надійним людям, справжнім хліборобам.

...На обрії поле прикривається сивим серпанком, ніби небо схиляється до землі. Пахне свіжа рілля. Іван Олександрович вдивляється вдалину, де біля лісосмуги закінчуються гони. А в мене перед очима виникає жнивний лан, золота ріка достиглого зерна. І зароджується впевненість: на цьому полі саме так і буде наступного літа. Бо доля майбутнього урожаю в надійних руках Івана Олександровича Лесюти, його дружного екіпажу⁶²².

---

⁶²² Фещенко В. Хліборобські зерна // Колгоспна правда. – 1986. – 16 вересня.

ВАЛЕНТИНА БРИНЬ ЙОГО НАДИХАЛА РЕВОЛЮЦІЯ

Багато нелегких випробувань випало на долю вихідця з бідняцької сім'ї с. Дягови Єрмолая Ізотовича Турана.

Народився він у 1898 році. Мав велике бажання до навчання, та зміг закінчити лише двокласне училище. В сім'ї – нестатки, злигодні. Допомагав батькові по господарству.

Був учасником першої світової війни, закінчив фельдшерське училище. Після Жовтня займався в Дягові сільським господарством, входив до сільського активу.

У січні 1919 року Є.І. Туран – у числі 22 добровольців із Дягови – стає бійцем 4-ї роти 1-го батальйону Таращанського полку, а через деякий час – фельдшером цієї ж роти. Лютував тиф. Багато довелося докласти зусиль, щоб рятувати бійців від смерті. Про це згадував Єрмолай Ізотович у своїх спогадах, вміщених у книзі “Нас надихала революція”.

У кінці травня 1920 року він сам тяжко захворів на тиф. Виснажений хворобою, повернувся до рідного села. Односельчани обирають його до складу сільської Ради, а в серпні – делегатом на повітовий з'їзд селян-незаможників та 6-й повітовий з'їзд Рад до м. Сосниці. Цей рік для Є.І. Турана був особливим: на повітовому з'їзді його обрали делегатом на 8-й Всеросійський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, який працював з 22 по 29 грудня 1920 року в Москві.

На з'їзді вирішувалися невідкладні питання відбудови народного господарства, було затверджено ленінський план електрифікації країни (ГОЕЛПРО). У цьому ж році Є.І. Туран був прийнятий кандидатом у члени партії більшовиків.

У 1926 році Єрмолай Ізотович закінчив робітфак Київського політехнічного інституту, а в 1931-му – Київське відділення Дніпропетровського інституту транспорту. Інженер-будівельник самовіддано працював на будовах перших п'ятирічок.

Інженером-майором закінчив Є.І. Туран свій бойовий шлях у Великій Вітчизняній війні. У післявоєнні роки він продовжував працювати інженером-будівельником до 1958 року, тобто до виходу на заслужений відпочинок.

Є.І. Туран – пенсіонер республіканського значення, має вісім уря-

дових нагород. Нині він проживає у Києві, входить до складу Ради ветеранів 44-ї дивізії, якою командував герой громадянської війни М.О. Щорс. За активну участь у громадській роботі, зокрема серед молоді, Є.І. Туран нагороджений багатьма Грамотами та Дипломами.

У районному краєзнавчому музеї зберігається особистий фонд Єрмолая Ізотовича. Численні документи, які зібрані в ньому, прекрасно ілюструють славний шлях нашого земляка, цієї чудової людини, до кінця відданої справі Леніна, партії, революції⁶²³.

ВАЛЕРІЙ МАГУЛА “БЕРІТЬ РЕМІННІ ВІЖКИ”

Звітно-виборні збори уповноважених колгоспників у Дягові розпочалися із 1,5-годинним запізненням. Але обіцяли бути бурхливими і цікавими. Напередодні ходили чутки, що на посаду голови правління люди думають висунути до шести кандидатур.

Тон зборам задала звітна доповідь – порівняно невелика, але з ґрунтовним аналізом господарювання. Майже по всіх сільгоспкультурах врожайність зернових одержано нижчу, ніж планувалося. Не виконали держзамовлення по зерну, допустили великий спад у виробництві тваринницької продукції. Свиноферма, наприклад, принесла 14 тисяч карбованців збитків, овочі – 9 тисяч карбованців.

Торік у Дягові інтенсивно будувалися. На це було витрачено 850 тисяч карбованців. Немало. А ось на нинішній рік планувати нове будівництво не ризикують. Лише на закінчення Будинку культури (залишилось навести покрівлю, виконати опоряджувальні, сантехнічні роботи) за новими цінами доведеться витратити більше 7-й мільйонів карбованців. Не буде можливості продавати будматеріали колгоспникам.

– Нині на рахунку господарства більше мільйона карбованців, їх при нинішніх цінах вистачить ненадовго. Вихід один – якнайсуворіша економія у всьому, ефективне використання землі, техніки, добрив, кормів та робочого часу, впровадження у виробництво досягнень науки і передового досвіду, – говорили на зборах виступаючі.

Щоб вижити в умовах ринку, треба добре знати його закони. А вони жорстокі. Необхідно утриматися від купівлі нової техніки, навести порядок на всіх виробничих дільницях. Головний агроном А.М. Рубан розповів про крадіжки картоплі під час збирання урожаю, працівники

---

⁶²³ Бринь В. Його надихала революція // Колгоспна правда. – 1982. – 6 травня.

ферми обурювалися розтягуванням кормів, будматеріалів. Можна зрозуміти праведний гнів людей, заклики зміцнювати дисципліну. Але ж хіба не схожі слова говорилися на минулих і позаминулих зборах? Та вони так і залишилися словами.

І на цьогорічних зборах колгоспники критикували окремі упущення в роботі правління, спеціалістів господарства: немає гласності в роботі, мало самокритики, за могоричі розтягують корми з ферми, низький рівень агротехніки, майже всі роботи виконуються несвоєчасно. Однак загалом було видно, що переважна більшість колгоспників ще не усвідомила ситуації, в якій опинився колгосп після 2 січня. Їх більше турбує, скільки одержують спеціалісти, як встановлюються ціни на продукти та послуги.

Лише окремі виступаючі назвали окремі шляхи виходу із кризи. Приміром, голова ради системи “Люпин” П.С. Крук шансом зміцнення господарства вважає розвиток насінництва. Однак колгоспники досить насторожено сприйняли його думки. “Кінчай, Свиридовичу, говорити, нам і так усе зрозуміло”, – шуміли в залі жінки.

А чому б дійсно не розширити виробництво насіння? За нього зараз можна брати великі гроші. Та, схоже, декого більше турбує не скільки коштів у казні колгоспу, а скільки в кишені сусіда.

Хоча зрозуміло, що зараз уже не можна допускати зрівнялівки в оплаті праці, і спеціалісти повинні отримувати залежно від виробленої продукції. Але як подолати відчуження селянина від землі? У сусідніх господарствах не лише думають над цим, а й працюють над розділенням основних фондів на паї...

А чутки про кількість кандидатур на посаду голови не підтвердилися. Відкритим голосуванням цю посаду знову довірили В.М. Кобцю.

– Зроблю все, що в моїх силах, – запевнив він людей.

– Беріть ремінні віжки і керуйте нами, зміцнюйте дисципліну, – побажали йому колгоспники⁶²⁴.

ОЛЬГА МАКУХА

“А У НАС ЩО?”

Протоколи засідань двох сесій Дягівської сільради і чотирьох засідань сільвиконкому (січень – травень) лежали в папках – все як належить. Було 26-те липня. За законом, засідання виконкому мають відбу-

---

⁶²⁴ Магула В. “Беріть ремінні віжки” // Наше слово. – 1992. – 22 лютого.

ватися щомісяця. Виходить, у Дягові порушили цю норму?

– Ні, – відповів сільський голова Петро Андрійович Петренко, – виконками були, і в червні, і в липні. А протоколи ще в секретаря.

Два місяці?

...Останній гучний скандал був у Дягові між батюшкою і прихожанами. В результаті у церкві помінявся касир, пристрасті втикли. Людські городи, а під зерновими в дягівчан не менше 100 гектарів, молотять фермери. Ноздрачов, Гречуха, батько й син Бутенки – у цьому селі самостійні господарі досить-таки сильні. Комбайни ксп імені Куйбишева нарешті почали косити колгоспне поле: 555 центнерів з 37 гектарів намолотили були на понеділок, урожайність 15 центнерів з гектара. “Коли овес колгоспний будете ділити?” – уже давно питали люди сільського голову, прикидаючи, як скосять б те дозріле зерно... Минулого року місцевому господарству допомогло зі збиранням ксп “Перше травня”, коли помолотили свої поля. Цього року допомагатиме “Промінь”?

У липні на засіданні сільвиконкому, протокол котрого, мабуть, ще займе своє офіційне місце, обговорювали розподіл сінокошу. 112 гектарів має сільрада – цього року кожен власник корови одержав 24 сотки. Корів у селі 247. Треба сказати, що в основному дягівчани держать по дві корови, ледь не кожен другий двір, пояснюючи: “Одна корова – так це мало”. П’ять сімей держать по чотири корови.

–У місцевих фермерів сінокосів майже нема, – розповідає Петро Андрійович, – та й земля не пустує. Може, машин п’ять сіна продавав фермер Бутенко. І купували. А ксп під сінокос не виділило нічого. Я прийшов на правління і пропонував: виділіть 100 гектарів луку. Здавалось би, для всіх вигідна пропозиція: і в колгоспі трава не перестоїть, і людям можна косити спокійно. Не підтримали.

Минулі роки система була така: по три рулони сіна отримували не тільки ті колгоспники, які на сіні працювали, а й комбайнери, тваринники, спеціалісти. Зараз же в ксп косити нічим. Але і людям не віддали. Косить, хто де придумав, бо якщо, приміром, три корови та кінь, на 24-ох сотках не протримаєш. Тоді біжать у сільраду: “Не вистачає сінокошу на корову”. А чого ж ти на правлінні, питаю, мене не підтримала? Сій траву вдома на городі.

Доводиться і так робити. Сільський голова впевнений – не виділити людям сінокошу було рішенням неправильним. І збирається настоювати, щоб наступного року правління ксп не повторювало цієї помилки.

Петро Андрійович Петренко і депутати сільради не раз розглядали проблеми раціонального використання землі. Рішенням сільвиконкому вилучили з користування ксп – через неефективність господарювання – 100 гектарів ріллі, передали в оренду фермеру. Земельний запас сільради ще не використано – отож всі заяви дягівчан про городи було задоволено, за осінь, весну землемір розподілив 20 гектарів. І ще є заяви, і ще 11 гектарів землі під селом буде роздано восени.

Тут все ясно: вирішено – зроблено. Але, звичайно, не все так гладко.

Петро Андрійович не приховує, що деякі рішення сільради не вдалося втілити в життя. Планували обладнати скотомогильник – один у Дягові є, та потрібен ще один, на іншому кінці села. Не зроблено. Ще 26 лютого сільвиконком настоював – виявити лейкозних корів, щоб їх молоко не приймали на молокоприймальних пунктах, щоб хвора худоба не паслася у громадській череді. У Дягові три череди – тільки в двох виявили лейкозних корів, у третій ні, і не поздавали ще хворих тварин, хоч рано чи пізно зробити це все одно доведеться.

Раз на тиждень у понеділок – у Дягові збирається базар. Не такий великий, як, приміром, у Стольному, але й не дві палатки, як у Феськівці. 20 гривень в середньому надходить ринкового збору. Що з патентами на торгівлю? 340 гривень (це за рік) сплатив підприємець С.С. Пшеничний, який відкрив у Дягові магазин. А всього на 1999-й заплановано 500 гривень надходжень плати за патент.

Небагато. Правда, є ще прибутковий податок з громадян, плата за землю, податок з власників транспортних засобів. Цього року в Дягові введено ще один вид місцевого податку – комунальний.

– Власних надходжень маємо за рік зібрати 14 тисяч 400, зокрема 9 тисяч 400 гривень плати за землю. Це і людські гроші, і борги ксп за минулі роки. Між ксп і сільрадою буде оформлено взаємозалік за 60 тонн вугілля (має надійти на опалення школи, ФАПу, сільради) в рахунок боргів по земельному податку за чотири останніх роки, – роз'яснює сільський голова. – Так що нинішньої осені ми ще не відчуємо, що сільгоспідприємства звільнено від сплати земельного податку.

Дотації нам заплановано 31 тисяча 400 гривень. Всього 45 тисяч 800 гривень.

– Скільки ж отримано за шість місяців?

– 2 тисячі 229 гривень власних надходжень і 8 тисяч 420 гривень дотації.

Власні кошти – це ринковий збір, податок з транспортних засобів: у Дягові у людей є 46 автомобілів, 21 трактор, близько 80 мотоциклів (а жителів майже тисяча, 444 двори...). За радіо, за телефон заплатила сільрада – і власні кошти закінчуються. Дотація сільради – тільки на зарплату. Ні фарби придбати, ні допомоги інваліду надати...

Закон України “Про місцеве самоврядування” дав місцевим радам “правову, організаційну та матеріально-фінансову самостійність у межах повноважень, визначених цим та іншими законами”. Але самостійність і незалежність ні від чієї волі насправді обертається, через відсутність коштів і бідність громади, на залежність. Ніхто не може, в теорії, командувати сільською радою, вона має бути вільна в своїх рішеннях. Але “Без колгоспу і без райради ми не можемо вирішити майже нічого, – підсумовує сільський голова. – У ксп – техніка, люди, у райради – дотація, а у нас?...”⁶²⁵

РАЇСА МИХАЙЛЕНКО КРИЖАНА КУПІЛЬ ДЛЯ ІВАНА МАТВІЙОВИЧА

Вперше Іван Бесикало заліз в ополонку у 18 років. Начитався медичної літератури про те, що вода цілює не тільки душу, а й тіло, і вирішив спробувати на собі. Ні, йому не докучали хвороби. Думав так: загартування організму обов’язково стане в пригоді у майбутньому.

Навчаючись у Київському держуніверситеті імені Шевченка, залюбки бігав узимку на Дніпро. Вода в ньому – глибока, аж чорна. А тіло як приємно обпікає! Одразу ніби енергією заряджаєшся.

Уже сорок літ Іван Матвійович купається у крижаній воді. Прорубає ополонку, скидає з себе одіж, в одних плавках і літніх капцях крокує щодня від хати до невеликої річечки Дягови і занурюється у крижану купіль. Односельці уже не приходять подивитись, як 58-річний учитель серед зими купається.

– Звикли, каже Іван Матвійович. – А що тут незвичайного? Спочатку, правда, казали, що то мені робити нічого, от і придумав таке. Мовляв, учителям у голову може що хочеш прийти, це – не колгоспник, який виробиться на тракторі чи на фермі, то хіба додумається потім в ополонку залазити?

Але І.М. Бесикало ніколи до подібних балачок не прислухався. Робив своє. Він працював 10 років у Семенівській школі, а це вже понад

---

⁶²⁵ Макуха О. “А у нас що?” // Наше слово. – 1999. – 31 липня.

два десятки літ – в Осьмаківській. За фахом – історик.

– Від порога мого дому в Дягові до ганку школи – чотири кілометри і 300 метрів. Зараз я цю відстань долаю велосипедом, а як накидає багато снігу – стаю на лижі. Буває, що біжу від хати до школи.

Розповідав учитель, що якось його послали в Чернігів на курси підвищення кваліфікації на два тижні. То він так намучився без холодної крижаної води! Там, де проживав, не було умов хоча б для обливання. Казав, що аж захворів, і тіло чухалося, і журба якась напала. Ледь доїхав до своєї Дягови і мерщій у річку.

Іван Матвійович після купелі ніколи не витирається рушником, а бігаючи чи тупцюючи на одному місці, висихає на повітрі. Каже, що для здоров'я користі значно більше: поряд з водяною ванною обов'язково має бути і повітряна.

– Знаєте, в ополонку останнім часом я себе майже примушую залазити. І не тому, що набридло чи не хочу. Люди, у яких пропаде курка, кріль, собака чи кіт, чомусь не закопують їх, а викидають у річку. У мене з'явилась відразу до такої води. Похлюпаюся у річці, а тоді обов'язково обливаюся холодною колодязною. А буває, що два чи три відра виливаю на себе такої, а у річку і не лізу.

...Справді, коли Іван Матвійович скупався в ополонці, виліз і став на лід, на його тілі чого тільки не було: і мертві водорослі, і гнила трава, якесь дрібне гілляччя. На дні річки він стояв хвилин сім, а тоді мовив: “Ох і дно – одне болото, так затягує”. І ще сказав, що краще всього у річці купатися, як крига скресне: крижини виловить, а сам у воду – чисту, холодну. Можна і поплавати. А що в ополонці? Занурився і сиди.

– Вода холодна дуже? – спитала, ловлячи дрижаки не від морозу, а від споглядання моржа в ополонці.

– Чого б їй бути холодній під льодом? – здивувався. – Це тільки дивитись страшно, а у воді так добре, помітно здоров'я додається. Шкода, що за всі 40 років, які я віддав цьому виду оздоровлення, не залучив жодної людини. У селі, знаєте, до таких, як оце я, ставлення неоднозначне. Це якби у місті, де є басейни, товариства чи групи здоров'я... А що тут, у Дягові, чи тих же Осьмаках? На мене колись подивом дивилися, як я навіть не купався серед зими, а просто бігав – навколо своєї садиби, у шкільному дворі, за селом...

Іван Матвійович веде здоровий спосіб життя: не п'є, не палить. Щоранку робить фіззарядку, обливається холодною водою. Потім до-

бирається на роботу. Після уроків наводить лад у дворі, сараях – тримає разом з дружиною двох корів, гусей, курей, індиків, качок.

– Зимовий день короткий, не встигаю усього поробити. Приміром, дрова рубаю вночі, при електролампочці, бо весною ніколи буде цим займатись – три гектари городу треба запорати.

У лікарню І.М. Бесикало не звертається: нема потреби. Навіть на грип не хворіє. Правда, ще будучи п'ятирічним хлопчиком ледь, було, не розпрощався з життям. Біг за козою, яка відірвалась, і на городі нахромився на двозубі вила, які “прошили” йому груди і “вилізли” на спині. Лікарі тоді казали, що народився хлопчик “у сорочці” – рана була за три сантиметри від серця...

Учитель виготовляє топорича, держак для лопат і сап, вирощує тютюн. Продає усе те по неділях на базарі.

– У мене ніколи не вистачає грошей на книги, журнали, от я і підробляю. Передплачую вісім газет, два журнали. А були часи, коли листоноша у мій двір приносила 32 журнали і до півсотні газет, – розкажує. – Тепер же я не можу собі дозволити такого задоволення. Шукаю безкоштовні: купання в ополонці, біг, повітряні ванни, обливання холодною водою... А ще я люблю... протяги⁶²⁶.

МУЖНІСТЬ ЕКІПАЖУ

22 січня 2004 р.о 14.45 поблизу селища Дягова Чернігівській області, під час виконання польоту на літаку Л-39 навчальної авіаційної бази Харківського інституту Військово-Повітряних Сил України імені Івана Кожедуба, виникла нештатна ситуація. При виконанні польотного завдання по вправі курсу льотної підготовки на висоті 2200 метрів у літака, яким керував екіпаж у складі військових льотчиків-інструкторів 1 класу штурмана авіаційної бази майора Івана Пацкана та старшого льотчика-інструктора майора Миколи Васильєва, сталася відмова двигуна. Літак поступово почав втрачати висоту. На висоті 1200 метрів, після декількох спроб запуску, двигун вдалося запустити і вивести його на оберти малого газу. Після цього екіпаж збільшив оберти двигуна до 88% та перевів літак у горизонтальний політ і спрямував його на базовий аеродром. Але для виконання горизонтального польоту обертів двигуна не вистачало, і літак поступово втрачав висоту. На висоті 600 ме-

---

⁶²⁶ Михайленко Р. Крижана купіль для Івана Матвійовича // Наше слово. – 2001. – 27 січня.

трів, за 55 кілометрів від базового аеродрому, екіпаж прийняв рішення на виконання вимушеної посадки за межами аеродрому, про що доповів керівнику польотів. Для цього льотчики провели візуальний підбір безпечного майданчика вдалечині від населених пунктів та здійснили вимушену посадку у полі за 45 кілометрів від базового аеродрому у місті Чернігів. О 15.15 з аеродрому міста Ніжин було піднято у повітря вертоліт Мі-8МТ пошуково-рятувальної служби. О 15.30 рятувальники прибули на місце вимушеної посадки літака. О 15.36 екіпаж літака було евакуйовано. Під час вимушеної посадки екіпаж Л-39 не постраждав, а літак отримав незначні пошкодження, які можна відремонтувати силами військової частини. На сьогодні майори Іван Пацкан та Микола Васильєв знаходяться на навчальній авіаційній базі у місті Чернігів. Стан їх здоров'я задовільний. Для розслідування причин та обставин виникнення нештатної ситуації на літаку Л-39 навчальної авіаційної бази Харківського інституту Військово-Повітряних Сил України імені Івана Кожедуба створено комісію на чолі з начальником служби безпеки польотів Головного командування Військово-Повітряних Сил ЗС України полковником Сагітом Зіаннуровим.

Управління Прес-служби МО України⁶²⁷.

АНДРІЙ ДИМИЧ ВТРАЧЕНІ ГОДУВАЛЬНИЦІ

У с. Дягова Менського району вночі дотла згоріло орендоване тваринницьке приміщення фермерського господарства Петра Гречухи: згинуло 39 корів. Збитки сягають ста тисяч гривень.

За словами начальника Менського райвідділу Головного управління МНС України в Чернігівській області майора внутрішньої служби Володимира Варуші, повідомлення про пожежу надійшло на диспетчерський пункт менських рятувальників на початку третьої ночі. На місці пригоди негайно виїхало одне відділення Менської самостійної державної пожежної частини № 32 та пожежно-сторожова охорона із сусіднього Стольного. О пів на третю меняни та стольненці були на місці. На той час полум'я вже гасив підрозділ дягівської ПСО в складі Миколи Кучеренка, Юрія Васюти та Володимира Петренка. Володимир перший побачив пожежу:

– В ту ніч я не чергував. На посту були Микола та Юрій. Вночі

---

⁶²⁷ http://www.mil.gov.ua/news/print_news.php?id=3221&lang=ua

прокинувся, бачу горить ферма (Володимир живе неподалік. – **Прим. авт.**). Відразу подзвонив своїм хлопцям на пост, потім у Мену. Сам побіг двері сараю відчиняти. Помітив, що біля входу лампочка горіла (ця деталь дуже важлива у подальшому розслідуванні. – **Прим. авт.**).

Місцеві рятувальники вилили на палаючу будівлю чотири тонни води, але все було марно: вогонь котився так швидко, що ніяких зусиль не вистачало. Стеля не витримала і впала.

Дивно, що в селі ніхто не чув ревіння худоби.

На сьогодні слідство розглядає три версії пожежі: коротке замикання, підпал та необережне поводження з вогнем. Сам господар тваринницької ферми вважає, що це був саме підпал. Його думку поділяють і селяни. По-перше, горіло з того боку, де не було електропроводки. Електролічильник та рубильник розміщуються біля входу до сараю, а там стіна, на диво, залишилася цілою, хоча мала згоріти дотла. До того ж дріт протягнуто лише до середини будівлі. Тепер про лампочку, що світилася навіть тоді, коли сарай уже горів на всю силу. Якби сталося коротке замикання, то вона погасла б першою.

– Ви когось підозрюєте у підпалі? – питаю Петра Гречуху.

– Нікого. У Дяговій у мене ворогів немає. Я тут народився і виріс. Тут живе моя мама.

– Чи застраховане майно?

– Ні.

Десять років тому Гречуха наважився стати фермером. Виростив удома одинадцять телят. Коли стало тісно, узяв в оренду в колишньому колгоспі занедбану стайню. Став нарощувати поголів'я. Разом з тим взяв 50 гектарів землі у фермерське господарство, потім ще 74 гектари йому довірили пайовики, а ще є батьківські паї. Всього 150 гектарів землі.

– Що будете робити далі? – питаю у Гречухи.

– Вцілілий метал здамо на брухт. А згарище закопаємо.

Через день-два збиралися виганяти поголів'я на випас. Не встигли. Не дожили бідолашні годувальниці до того дня, – журиться Петро Миколайович. – Мене спіткало велике горе, але фермерства полишати не збираюся. Буду працювати на землі, а з часом, можливо, повернуся й до тваринництва⁶²⁸.

---

⁶²⁸ Димич А. Втрачені годувальниці // Гарт. – 2006. – 11 травня (№ 19).

ОЛЕКСАНДР НАЗАРЕНКО ІСТОРІЯ З ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯМИ

Наприкінці минулого року у «Нашому слові» був опублікований матеріал про святкування Дня села у Дягові. Зокрема, йшлося про те, що саме у цьому населеному пункті була споруджена перша в районі, а то й в Україні сільська гідроелектростанція. Несподівано цей факт викликав жваву заочну дискусію серед читачів найближчої газети. Уже незабаром свої заперечення надіслав до редакції житель Величківки Василь Балабатько, який стверджував, що перша сільська гідроелектростанція була побудована у Феськівці. За його словами, працювала вона 1 вересня 1951 року та забезпечувала електроенергією не тільки все село, але й виробничі потреби місцевого колгоспу «Більшовик». А сам Василь Балабатько працював електромеханіком колгоспної ГЕС із дня її відкриття й майже до кінця 1953 року. Тим часом жителька Макошине Світлана Малініна переконана, що першість в електрифікації належить саме цьому селищу. «У 1947 році розпочалося будівництво електростанції, – пише Світлана Миколаївна у листі до редакції, – а 1 січня 1949 року о шостій ранку протяжний гудок сповістив робітників судноверфі і все селище, що електростанція подала перший струм. Наприкінці 1969 року Макошине було включено у державну систему електропостачання».

Однак у Дягові не мають сумнівів у своєму лідерстві, наводячи незаперечні аргументи. Колишня вчителька, відмінник народної освіти Галина Павленко розповідає, що у них будівництво гідроелектростанції розпочалося також 1947 року. Його ініціатором став фронтовик Василь Павленко – майстер на всі руки, котрий ще перед революцією збудував на хуторі Гай біля Дягови водяний млин. Василь Опанасович сам зробив розрахунки, креслення і керував будівельними роботами. Точна дата пуску першої в Україні сільської гідроелектростанції невідома. Але в газеті «Колгоспна правда» від 31 жовтня 1948 року опублікована невеличка замітка сількора Я. Бондар під заголовком «У Дягові пущено електростанцію»: «Закінчилося будівництво гідроелектростанції в с. Дягова. Напередодні свята 30-річчя ленінсько-сталінського комсомолу засяяли електровогні новозбудованої гідроелектростанції в приміщенні виконкому сільської Ради депутатів трудящих, школі, колбуді, конторі колгоспу «Червона поляна», бригадних хатах, частині колгоспних хат. Незабаром лампочка Ілліча засяє ще в 500 хатах колгоспників».

– У село згодом приїздили два інженери з області і не йняли віри, що гідроелектростанція збудована сільським умільцем без будь-якої спеціальної освіти, – розповідає Галина Павленко. – А у 80-ті роки в нашу районну газету «Колгоспна правда» надійшов лист із Білорусі, автор якого писав, що в далекому 1947 році вісімнадцятирічним хлопцем попав у Дягову, і пишається тим, що під керівництвом Василя Павленка будував у селі гідроелектростанцію. Помер Василь Опанасович у 1967 році. Його могилу і зараз вінчає пам’ятник з великою червоною зіркою, який він сам вилив із цементу за п’ять років до своєї смерті і заповідав поставити на могилі. Його першим поховали на новому цвинтарі села. Власне, дискутувати можна і далі. Можливо, у мешканців інших населених пунктів району є інші історичні факти та свідчення очевидців. Однак зробити акцент хочу на іншому. У наших селах і місті живуть люди, які трепетно ставляться до історії рідної землі, щиро її люблять і намагаються зберегти для прийдешніх поколінь. У вирі теперішнього негативу, песимізму та байдужості такі світлі промінці не можуть не радувати. І як тут не погодитися зі словами Галини Степанівни Павленко: «У кожному селі району є такі пам’ятки, про них треба розповідати молоді, щоб вони мали чим гордитися у своїй малій батьківщині»⁶²⁹.

ВІТАЛІЙ КОРЖ **КОЗАЦЬКИЙ ДУХ У СЕЛІ ДЯГОВА**

Добрим приводом для дискусій став вихід у світ моєї книжки «Мій головний привілей». Цього разу я вирушив на зустрічі з читачами в Менському районі, а водночас, щоб довідатись, як йдуть справи на жнивах.

За моїми підрахунками, село Дягова існує вже 327 років. Мабуть, солідний вік села, значною мірою, формує солідність тутешніх 870 мешканців, які пишаються не лише своєю старовинною дерев’яною Свято–Покровською церквою, річкою, що широкою дугою огинає все село, лісом, урочищем «Чамарово», а перед усім – працьовитими людьми.

І не лише працьовитими, а й підприємливими, серед яких на першому місці, безумовно, керівник фермерського господарства «Бутенко» Олексій Іванович Бутенко. Для характеристики цього козацької комплекції чоловіка вистачило б назвати лише кілька фактів.

---

⁶²⁹ Назаренко О. Історія з електростанціями //Наше слово. – 2008. – 19 черв. – С. 3; http://nslovo.com/article_588.html

Зокрема, додавши до свого земельного паю ще 356 орендованих паїв, він господарює на площі 1124 гектарів силами 48 працівників.

Середня місячна зарплата одного працівника становить 670 грн. (на 40% більше від середньої по району), орендна плата за користування паєм – 800 кілограмів зерна. Цьогорічна врожайність жита на його полях – 44 центнера з гектара, озимої пшениці – 31 центнер. Утримує 244 голів великої рогатої худоби. Добовий надій на корову – 13,2 літра; щодоби продає понад півтори тонни молока.

Голова сільради Микола Бурка не нахвалиться Олексієм Івановичем, який разом із дружиною і трьома дорослими синами – Романом, Миколою і Іваном – становлять міцну опору села. Це вони за власний кошт провели газифікацію села, побудували асфальтовану дорогу, вклали 26 тис. грн. у тверде покриття, поставили німецьку сушарку на току, нещодавно придбали у розстрочку новий КамАЗ...

Жартівник і веселий балакун з унікальною пам'яттю і творчими нахилами, Олексій Бутенко із дивовижною швидкістю «вистрілює» нам свої вірші різноманітної тематики і жанру один за одним. Серед інших – й про себе: «Я скромний, я і гордий... Щоб справа та, що почалась, не заростала би травою».

Його поля не заростають травою, бо з ранку до вечора літає по багатьох справах і «затикати дірки» встигає скрізь. «У мене нічого не пропадає. Навіть відходи від очищення зерна не викидаємо, а вивозимо у ліс – звірям на корм», – каже Олексій Іванович. Як голова Товариства мисливців і рибалок, він має під своєю опікою ще й 105000 гектарів мисливських угідь.

Завдяки солідно поставленій праці колективу, Фермерське господарство «Бутенко» вирощує на 120 гектарах 35 сортів картоплі, поставляючи елітні сорти господарствам по всій Україні, а також ексклюзивним споживачам, таким як столичний готель «Прем'єр-Палас», мережа супермаркетів «Велика Кишеня» тощо. Постачає також продукцію з молочно-товарної ферми, свиноферми, а для господарств Полтавської області – насіннєве жито.

У Дяговій із давніх-давен розуміються на тому, як виростити якісну харчову сировину і як виготовити з неї добру й смачну їжу.

«Я сам – з Київської області. Тут – з 1981 року. Мій батько – з села Піски. У моїй родині пам'ятають, як Павло Григорович Тичина ходив до моєї бабусі борщ їсти», – розповідає Олексій Бутенко.

Вже кілька разів начальство «рекомендувало» йому змінити назву господарства на щось нейтральне і поетичне, наприклад, «Широке поле» чи «Золотий лан»... Але Олексій Іванович незмінно відповідає: «У всіх добрих справах має звучати козацьке прізвище Бутенків!»

Бутенки фактично тримають на собі соціальну інфраструктуру села. Своім коштом забезпечують постійне чергування автомобіля при фельдшерсько–акушерському пункті (ФАП); у ці дні 2 комбайни постійно обслуговують особисті ділянки селян; комбайнери працюють на городах не за пляшку, а за чесну біблейську десятину – отримують від власників 10% зібраного врожаю. Отож і стараються. У сезон картоплезбирання чисельність працюючих у ФГ «Бутенко» зростає до 200 осіб...

А поки що на току навколо мене зібралось близько тридцяти працівників господарства, котрі своєю стриманістю і поставою вочевидь давали зрозуміти, що о цій гарячій порі вони не дуже налаштовані обговорювати будь–які проблеми, хоча б навіть і з автором книги.

Особи з Києва не так часто зазначаються своєю присутністю серед місцевого люду. Багато хто вперше побачив тут живого народного депутата України. Відверто кажучи, у багатьох селян склалося зовсім не позитивне враження про діяльність українських парламентаріїв.

Але після того, як Олексій Іванович представив мене присутнім, їх очі зацікавлено загорілися і розмова поточилася конкретно і в темпі. Подарував їм книжки, розповів про мою роботу.

Люди чудово розуміють ситуацію, характеризуючи її просто і відверто: «Там у вас, у столиці – одні закони, а у нас тут – інше і боляче», «Новітня історія України – це 16 років тупцювання на місці», «Треба міняти всю систему, яка давно себе вичерпала і скомпрометувала», «Начальство у високих кабінетах вирішує свої особисті питання, а народ змушений «крутитися», щоб звести кінці з кінцями»...

Завідуючий ФАПом Віталій Степанович Турчин, звертаючись до мене, бідкається: «От Ви, Віталію Терентійовичу, скажіть, що я можу зробити, якщо отримую на медичне обслуговування села 20 грн. 20 коп. в розрахунку на одного мешканця на рік. А ціни ростуть раптово: вчора флакон корвалолу коштував 1 грн. 20 коп., а нині вже 1 грн. 80 коп. Оце Вам таке покращення життя вже сьогодні. А у мене лише пенсіонерів 280 осіб. Крутись, як хочеш...»

...Перед входом до школи – зграйка дітей. Побачивши нас, спішають до мене з квітами і вітаннями. Одвзаємнююсь і я: дарую книжки, сувеніри, цукерки.

Леонід Мельниченко вчителем фізики працює впродовж 37 років, а свою 33-річну директорську кар'єру вирішив закінчити цього року: «Іду на пенсію, беру кілька годин фізики на тиждень і займуся упорядкуванням своїх творчих планів», – каже Леонід Петрович і запрошує мене до ошатної, сучасної школи, у вестибулі якої всю стіну прикрашають чудові вишивані твори в рамках – пейзажі, натюрморти, краєвиди, портрети.

Голова сільради Микола Михайлович Бурка запитує мене: «Як Ви відноситеся до здорового способу життя?» І одразу запрошує до свого дітища, яким опікується особливо – шкільного спортзалу. Сам спортивної статури, він бачить у шкільному і молодіжному спорті потужний виховний і профілактичний засіб проти сучасних підступних спокус, що обступають молодь з усіх боків. Пишається тим, що школярі з Дягової посіли I місце в області на чемпіонаті з футболу серед 13–15 річних підлітків. Та от біда – немає грошей навіть на м'ячі...

Я стискаю в кишені конверт із грішми, що їх мені виділив син на поїздку, і подумки аналізую мою фінансову ситуацію безробітного, який ще два місяці тому добровільно поклав депутатський мандат. Зараз головне, щоб вистачило на бензин до Києва. Виймаю 200 гривень: «Оце вам, люди добрі, – на м'ячі!»...

Отака вона вийшла читацька конференція, завершальним акордом якої була зустріч з настоятелем Свято–Покровської церкви – отцем Віталієм, де, як годиться, я пожертвував на ремонт храму, якому виповнилося 115 років⁶³⁰.

---

⁶³⁰Корж Віталій Терентійович (народний депутат України від БЮТ) // <http://korzh.info/menu/dii/vstrecha/19.php>

ПРО АВТОРІВ

Павленко Олег Олегович народився 9 серпня 1960 р. Закінчив Дягівську середню школу. З 27 грудня 1979 р. по 1981 р. брав участь у війні в Афганістані. Після неї працював трактористом, лаборантом у школі. Закінчив Чернігівський педагогічний інститут ім.Т.Г.Шевченка (за фахом – учитель історії). Уже більше 20 років викладає історію у Дягівській середній школі. Друкувався у районній, обласній та всеукраїнській пресі, збірниках віршів, зокрема «Пастухи квітів» тощо. Автор книг «Колискові»

(1998 р.), «Пуд солі» (2004 р.) та «Афганський лабіринт» (2008 р.). Лауреат всеукраїнської премії ім.Володимира Кобилянського (1999 р.) за книгу «Їжачок Хрумчик». Нагороджений Грамотою Міністерства внутрішніх справ України за добірку віршів «Доля у погонах» (2002 р.).

Павленко Сергій Олегович народився 11 вересня 1955 року. Закінчив Дягівську середню школу. У 1973-1978 рр. навчався на спецкурсі літкритики українського відділення філфаку КДУ ім.Т.Шевченка. Також заочно закінчив у 1991 році Київський інститут політології та соціального управління (отримав фах політолога, викладача соціально-політичних дисциплін у вищих та середніх навчальних закладах). Певний час працював на різних посадах у газетах Чорнобиля (Київщина), Катеринополя (Черкащина) та Бобровиці (Чернігівщина). У 1987-1991 роках був головним редактором Чернігівської обласної молодіжної газети “Комсомольський гарт”. З 1991 року працює у газеті Верховної Ради “Голос України”. У 1994 році очолив редакцію журналу “Сіверянський літопис”, який видається у Чернігові. Часопис опублікував майже 300 гетьманських універсалів, великий комплекс документів козацької доби,

а також більше тисячі розвідок, студій з історії, філософії, філології України. Нині журнал передплачують провідні бібліотеки світу. За 15 років вийшло 90 номерів часопису. У творчому доробку має книги-дослідження “Загибель Батурина 2 листопада 1708 року” (Чернігів, 1994; Київ, 2007), “Князь Михайло Чернігівський та його виклик Орді” (Чернігів, 1996), “Міф про Мазепу” (Чернігів, “Сіверянська думка”, 1998), “Іван Мазепа” (Київ, “Альтернативи”,

2003), “Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники” (Київ, “КМ Академія”, 2004), «Іван Мазепа як будівничий української культури» (Київ, “КМ Академія”, 2005), «Кохання гетьмана Мазепи» (Чернігів, «Русь», 2009). «Восстание мазепинцев: мифы и реалии» (Чернігів, «Русь», 2009) та інші (“Опозиція на Чернігівщині:1944-1990 рр.”(1995), навчальний посібник для середньої школи “Україна крізь віки” (Київ, 2000, у співавторстві). Видрукував серію історичних нарисів про козацьких полковників, старшин доби Мазепи. Упорядкував два томи «Доба гетьмана Івана Мазепи в документах» (Київ, “КМ Академія”, 2007), «Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах» (Київ, “КМ Академія”, 2009).Статті дослідника опубліковані, крім редакovanого ним журналу, у багатьох вітчизняних наукових збірниках та часописах, а також у виданнях Аргентини, Канади та Великобританії. Заслужений журналіст України (з 1994), лауреат премій ім. Б.Грінченка (1994), міжнародної ім.І.Мазепи (1999), ім.М.Коцюбинського (2000), міжнародної журналістської ім.В.Стуса (2003)та інших. Член Національної спілки журналістів України з 1982 року.

ВІД АВТОРІВ

Просимо всі зауваження, доповнення до історії села Дягови надсилати на адресу: 14032, м.Чернігів, вул. Доценка, 26-а, кв.12.

Вони будуть ураховані при підготовці другого, доповненого видання.

Науково-популярне видання

Олег Павленко, Сергій Павленко

ДЯГОВА: ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

Редактор **О.В.Ткаченко**

Технічний редактор **О.М.Єрмоленко**

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки **О.М.Єрмоленко**

Авторське корегування

***На останній сторінці обкладинки:
твори Феодосія Гуменюка***

Підписано до друку 24.02.2010.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Суг.

Ум. друк. арк. 20,0. Ум. фарб.-відб. 20,0. Обл.-вид. арк. 18,6.

Зам. 0080. Тираж 500 прим.

Комунальне підприємство "Видавництво"Чернігівські обереги"
14000, м. Чернігів, вул. Белінського, 11

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 824 від 28.02.2002 р.

Виготовлення ФОП «Єрмоленко О.М.»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ЧГ № 10 від 17 липня 2009 року